

శ్రీ రామ రాజ్యము

కవి సమాఖ్యల కల్పవృక్షమునకు శేషమైన
ఈ త్తర కాండము

చెఱుకుపల్లి జమదగ్నిశర్మ

కృతజ్ఞత

ఈ గ్రంథ ముద్రణము ప్రధాన తిరుపతి దేవస్థానముల యాజమాన్యమువ గ్రంథరచయితల ప్రోత్సహించు పథకం యొసంగిన రూ 3666ల (మూడువేల ఆరు వది ఆఱు రూపాయల) భూరివిరాళముతో దానికి ముఖ్యులయిన కార్య నిర్వహణాధిక కె. ప్రసాద్, ఐ. ఎ. ఎస్ గారికిని పౌర సంఘ కారి శ్రీ రావుల సూర్యనారాయణమూర్తిగ కృతజ్ఞతలు.

వారిచ్చిన మొత్తము పూర్తివ్యయము కాలేదు. అందుచే కొందఱు సహృదయపదానుస్థానిచే ప్రేరితులై వారెల్లరు యథావకాశం నొసంగిరి.

1. శ్రీ జూటూరి రమణయ్యగారు, ప్రొద్దుటూరు
2. శ్రీ కండ్రిగ రామమూర్తిగారు, శ్రీకాళహ
3. శ్రీ డి. రామచంద్రారెడ్డిగారు, శ్రీకాళహ
4. శ్రీ బిశ్వేశ్వరి ఛారిటబుల్ ట్రస్టు, మదరాసు
5. శ్రీ ఎస్. ఎమ్. కె. పరశురామ గురుకుల్ గ
శ్రీకాళహ
6. శ్రీ పి. ఆర్. మాధవరావుగారు, శ్రీకాళహ
7. శ్రీ డాక్టరు పరమాత్ముని వేంకటరామయ్య
శ్రీకాళహ

8. శ్రీ కె. భక్తవత్సలయ్యగారు, శ్రీకాళహ
9. శ్రీ ఆర్. ఎమ్. సి. వి. రాధాపతి అయ్య
శ్రీక
10. శ్రీమతి ఎమ్. ధనలక్ష్మిగారు, శ్రీకాళహ
11. శ్రీ కా. కణ్ణన్ గారు, శ్రీకాళహస్తి

ఇట్లు విరాళముల నిచ్చినవారే కాక ప
ముందుగనే మూల్యమిచ్చి తోడ్పడిన మిత్రు
కెల్లరకు పరమేశ్వరుఁ డితోధికాభ్యుదయ ప్ర
నెఱపు గాక.

ముచ్చటగా ముఖపత్ర రచన చేసి యి
శ్రీ తేజోమూర్తుల కేకవరావుగారికి నా అభి

ఈ ముద్రణ మింత ముచ్చటగా వెలు
కాలయ యజమానులు మిత్రులు శ్రీ ధని
గారు సౌజన్యముతో సహకరించుటయు ప్రా
శ్వరరావు యెడతెగని పనులున్నను దీనిపై
హేతువులు, వారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక ధ

చెఱుగ

పరితోషము

శ్రీ చెఱకునల్లి జమదగ్నిశర్మ గారిది తె
వరులలో ఇరువై పులుగ ప్రతీతమై యున్న పేరు.

“తొలి నాళ్ళ పెలువడిన జమదగ్నిశర్మ కథ
పట్టుకొని యున్నవి! ఒకనాటి ‘మహాదయము’
ర్ణవముపై విరిసిన పెన్నల తేటలు! కళాశాలా వి
తెలుగుఁ పారమొక శిక్షావల్లి!” ఈ విధమైనది :

“కవి సమాఖ్య విశ్వనాథ వారి వాత్సల్య
నలుపురిలో జమదగ్ని ఒకరు!

శ్రీ కాళహస్తిక్షేత్ర వాసియైన నేటికవి,
వైరభక్తి, త్రికతి ప్రభృతి కృతులు
చూచితిమి.

శ్రీరామరాజ్యము, గిరి ప్రదక్షిణము పెలు
మహా కావ్యములు!”

ఈ విధమైన దిం కొకటి!

ఈ యుగళ ప్రసిద్ధి నాళము ఒక్కటే. కా
ప్రతిభ పుష్పించును. జమదగ్ని శర్మగారి జనన వ
యన్నచో ఇపు డాయన ప్రాయము పుష్ప మున్న,

‘శ్రీరామరాజ్య’ మీది ఆనందోద్గమమైన న
నాంధ్ర సాహిత్య ప్రపంచమునకు రసమయ ఫల,
శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్ష మహాకావ్య,
రాజ్యము శేషము, శ్రీ మాతృస్థవముతో ఉప
కావ్యము శేషభూషణున కంకితము, కల్పవృక్ష
కాండము అయిదేసి ఖండములుగా విభజింపబడిన

మైన శ్రీరామరాజ్యము కూడ పంచముఖమై యున
మూడు వందలకు పైబడి పద్యరాశి.

“పరమశివు నోలలాడించు పడతి లలిత

లలిత మొనరించు గాక నా పలుకు పలుకు

అని తలంచిన యీ కావ్యకర్త పలుకు ఎంత
భావమంత తాండవము చేయును. వాల్మీకమైన మహాను
హృదయమునను ఉన్నేమకారి తెలుగులో ఉత్తర
గాథను తిక్కన, పాపరాజు యథామూలముగ జనముల్
శెప్పనే చెప్పిరి మఱి—ఈ కల్పము నందలి క్రొత్త యెం

కబ్బ బ్రహ్మవేత్తయైన భవభూతి యుత్తర రామ
భావించి యచ్చుతస్పర్శమును పొంది తత్కథా కథానుభ
తెలుగునకు జోడించుట యందున్నది. ఏతత్కావ్యారం
భైవతస్తుతియు ప్రాక్తనాద్య తన కవి గురు జన వందనా
శీలన చేయుచో, శర్మగారి యానుశ్రవికబుద్ధి
యవిచ్చిన్న వ్యుత్పత్తి స్ఫురణము ఆనందము గొల్పును.
విఘ్నపతి, భారతి, వాల్మీకి వ్యాసులు, శుకుడు, శంకరులు
నందభారతి, రామేశ్వరులు ఇది వారి దేశిక సంప్ర
శర్మగారి జనకులు బుచ్చిరామ శర్మగారు ‘కల్యాణి’ య
భగవద్గీతార్థ సాకల్యమును జిజ్ఞాసువుల కనుగ్రహించి
నందుకొన్న మహాపురుషులు. జమదగ్నిగారి ఆముష్య పు
ప్రశంసాపాత్రమైనది. పితరంతే వాసిత్వ ప్రాప్తమైన
ప్రవరాత, సాహిత్య గురువులు విశ్వనాథవారితో తెలిసికొ
మర్చిజ్ఞుల ఈ రెండును జమదగ్ని ప్రణీతమైన క
లోచనములు

ఉత్తర కాండ గాథనే కయికొని యీ క
‘శ్రీరామ రాజ్యము’ అని నామకరణము చేయుటలో

కర యున్నది. 'సీతాయా శ్చరితం మహాత్' అన్న వ్యాఖ్యానమే యీ కృతి యన్నట్లు కవి కంఠోక్తి.

“రామా శబ్దము శ్రీ ప్రబోధకముగా రామాయణం శ్రీ మన్మోహన సీత తత్త్వమయ చారిత్రంబై యోనం నా మాసింద్రుఁడు తొల్లనే నుడివె నయ్యుండు దివ్య నామాత్రంఁగై సమర్చకుం డిటులు వ్యాఖ్యానించె సున

శ్రీరామ పట్టాభిషేకా నంతరమున 'శ్రీరామ కథా ప్రారంభము "దైవమె రాజుగా నయిన ధన్యు, యోధులు. " ఇత్యాది పద్యముతోఁ జేయబడుట సాక్షి నున్నది. రాజకంటె దైవము లేడనుకొనుట లోకాదు అట్టిది వట్టి భౌమరాజ్యము. దైవమె రాజుగా ను రాజ్యము. ఇట్టి రాజ్యములోని ప్రజల హృదయములు మహోజ్వలములు. తత్త్వతః భక్తి దీప్తియందు వారి లేదు, వారి నానాత్వము పుణ్య కర్మ కరణమునందే వారయోధ్యలో ధర్మసంపన్నులై న వేల్పు లన్నట్లే విన

“రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య పరిరక్షితా
రక్షితా స్వస్య ధర్మస్య స్వజనస్య చ రక్షితా”

అని పలికిన మహర్షి యు—

“స్నేహం దయాం చ సౌఖ్యం చ యదివా
ఆరాధనాయ లోకస్య ముంచతో నాస్తి మే వ్యథా”
భూతియు శ్రీ రామరాజ్య కావ్యమునకు పరోక్ష ప్రియ వాదులు.

కథా నిర్వహణములో కవితా రచనలో జనుఁ డొచిత్య భరితిమైన పరిపాకము పరితను తత్త్వలోకః పోషను. ఈ కావ్యమునందలి తెనుఁగు పలుకుబడి రసా సౌకుమార్యము కలది. సంస్కృత సమాసము సుబోధాస ర్విము కలది. ఉదాహరణము లనేకములు. సమజ్ఞా

నీసమొకటి. అడవిలో విడిచిపోనున్న మబడితో అమ్మ యనుచున్నది.

కనులలోఁ గనులుంచి ననుఁగాంచి ముదమందు

రామనేత్రాంశు దర్శనము లేక

ఘనసార కస్తూరికా మిశ్చందనా

సారమా రామ సంస్కర్షలేక

నకల మనోనురంజన సుమస్పర్శితై

క్షౌక్త నాసా గంధవహములేక

శంఖ సుందరగళస్వాన వీణానాద

మధురమా శ్రీరాము మాటలేక

యింద్రియాళుల తర్పణం లేదు రాము

దివ్య సాన్నిధ్యమెడసి యీ దేహమొక్క

క్షణము నిల్వదు నిజము లత్మణ కుమార

యయ్య రాముఁడు తేమమే యగునుగాద!

ఇంతదాక నక్కరలేదు. ప్రతిజ్ఞాఖండ ప్రారంభ ఘట్టము శర్మగారి లోకజ్ఞతకు పరమోదాహరణము. శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవములు నెలనాళ్ళు జరిగినవంట! వచ్చిన బంధుగులు ఎన్నాళ్ళుందురు? ఎవరి సంసారములు వారివి. సీతారాములను విడిచి వెళ్ళలేరు. వెడలఁ జూచినను చారు వెళ్ళనీయరు. కాని తప్పదు. ఈ సందర్భములోని పద్యము

ఎల్లరు బంధుగుల కదలి యిండ్లకు నేఁగుట యొక్కయెత్తు తా

నల్ల విదేహభూపతి ప్రయాణకుతూహలంఁడౌ టాకెత్తుగా

నల్లమునందు పోకినది యుర్వి సుతామణి యా మహాత్ముఁడే

తల్లియొఁ దండ్రి సర్వమును దానయి పెంచినవాఁడు కావుటన్ ||

కాంతర్య శృంగులు, మూపురత్తలు, వసిష్ఠారంధరులు, రుమ, తార, సరమ....ఇట్లే కావలసిన చారొకరొకరే అయోధ్య విడిచి వెడలిపోయిరి. జనకుని యెడబాటు జానకి నహింపలేక పోయి

నది. ఏడో వంశ పెట్టి కొన్నాళ్ళు ఆపుచేసినది. చివరకు ఆతడును పెదలిపోయెను. ఈ విధముగా జనకాది బంధు వియోగముతో బెంగటిల్లియున్న జానకిని సాంత్యవపటచ వలసిన బాధ్యత రామ చంద్రునిదైనది. ప్రాణప్రియార్థ దేహీయగు రాముడు సీతాను రంజనార్థ ప్రయత్నంచేయెను. ఈ సందర్భమున నున్న ఆటు పద్యములు చాని కవి సాటి. రాముడు

“పూర్ణగర్భంబు నిమిరు చుప్పొంగు చాత్మఁ
బుత్తపూర్ణోరువయి మహా మోదమెపుడు
కూర్తు నాకని కోమలిన్ గ్రుచ్చియడుగు”నట!

ఇచటి రాముని యోచార్పు సాంఖ్యము చెప్పిన ప్రకృతి పురుష వివేకమును వ్యంజింపఁ జేయుచు నంతో హృదయంగమమై యున్నది. ఇట్లే బహు సన్నివేశములయందు జమదగ్నిశర్మగారి లేఖనితాత్త్విక వర్ణరేఖా చిత్రణములనుచేసి భావుక హృదయము లకు ఆసేచనక మగుచున్నది.

భుజాశిష్టలై సీతారాములు చిత్రదర్శనము చేయుచుందురు. లక్ష్మణుఁడు వదిలెను “యమున యొడ్డునఁ జిత్రకూటాధ్వ మందు నా భరిద్యాజఁడాడిన శ్యామయన్న వట వనస్పతి చూచితే!” అని చూపించును. ఆమె వల్లభుని గాంచి “స్మరియింతే రఘురామ! యీ వటము” ననఁగా రాముఁడు కన్నీరు పెట్టుకొనును. రాముఁడు ఆ వటమును ఎట్లు మరచిపోవును! ‘కాల్పడకచే బడలియున్న జానకి ప్రాప్తాశీష సంవాహన స్మరణచే సోలి రాముని గుండెపై శిరస్సు చేర్చి నిద్రించినది ఈ వటచ్ఛాయనే గదా! విస్మరించుట యెట్లు!’ అన్న తరువాత ఇవి రెండు గీతములు.

ఆర్తనుండి సముద్యవంతై న మనసు
మఱల నాత్మాభి ముఖముగా మలచుయోగి
యవనినుండి సముత్థితంబై న తాను
శిఫల పేరిట మఱలఁ దాఁ జేరునవని!

జనకు లంతటి సత్త్వమా ఘనవటంబు
తానె వేతాచుఁడోచు తత్త్వంబుగన్న
యాత్మయే యెల్ల విశ్వమానన్నవారు
నిన్ను నాకిచ్చినారు మనీషులగుచు.

స్వగ్రోధమును గుఱించిన మొదటి గీతము శ్రీమద్రామా
యణ కల్పవృక్షములోనిదే. చిన్న మార్పుచేసి దానినే యిక్కడ
అనుసంధించుకొనుటలోని ఔచిత్యము తత్త్వార్థ స్ఫూర్తికమై రోమ
హర్షణము కలిగించుచున్నది. “అవనినుండి ఉద్భవించిన పెద్ద
కొమ్మలు ఊడలుగా చుట్టుకొన్న మట్టి—ఆత్మనుండి ఉద్భవించిన
మనస్సు మరల ఆత్మాభిముఖ మగుచున్న యోగి” యని చెప్పుట
విశ్వసాధకవారి లోకోత్తర భావనకుఁ జెందిన యొక బిందువు.
స్వగ్రోధ ప్రసంగము వచ్చినపుడు ఈ భావమును విడిచి గత్యంత
రము లేదు. విష్ణుసహస్రమునందు ‘స్వగ్రోధః’ అను గాణనామము
నకు శంకరుల భాష్యము స్యక్ ఆర్వాక్ రోహతి సర్వేషాముపరి
వర్తత ఇతి స్వగ్రోధః॥ సర్వాణి భూతాని స్యక్కృత్య నిజమాయాం
వృణోతి నిరుణధీతివా॥

“ఆత్మస్థానమైన కల్పవృక్ష మహాకావ్యమునకు ఇపుడీ రామ
రాజ్య మానసము. కవితాయోగముతో అభిముఖనమై యున్నది”
అనెడి సవినయమైన అంతేవాసి భావము జమదగ్నిశర్మగారికి ఆ
శంసితమైనది అభివ్యంజిత మగుచున్నది.

శ్రీరామరాజ్య కావ్యమునఁ బ్రధానముగానున్న గుణము
అన్వయ సుందరమైన అక్షిప్తమైన జాతీయమైన తెనుఁగు పద్యకైలి.
అంతకంటెను బ్రాధాన్యము వహించునది ధర్మవ్యాఖ్యాన సరణి.
ఈ కావ్యమున ‘ప్రత్యభిజ్ఞాఖండము’ జమదగ్నిశర్మగారి బహుముఖన
పరిశ్రమజ్ఞానమునకు వేదికగా విరాజిల్లు చున్నది. ఉదాహరణము
లిచ్చి అనఁజేయితముగా విస్తరింపను. ఒక్కమాట.

జమదగ్ని శర్మగారు వయసుచే నాకంటే మూడు నాల్గు నెలలు
-చిన్న కావచ్చును. ఆయన నన్ను 'అన్నా!' అని ఆప్యాయముగా
పిలుచురు. ఆశీస్సుకోరుట ఆయన ప్రశ్రయభావము. 'అన్యోన్యం
గురవో విప్రాః' నే ననుకొనుచు ఆయన ధర్మదీక్ష నభినందించు
చున్నాడను.

రాజమహేంద్రవరము,

12.8.80.

(సం) మధునాపంతుల
సత్యనారాయణశాస్త్రి

శ్రీ:

మిత్ర సంమోదము

శ్రీ జమదగ్ని శర్మ నాకు చిననాటి మిత్రుడు. ఈయః
శ్రీ విశ్వనాథ కవితా భావుకుని చేసినది నేను. ఈ గ్రంథ
శ్రీ విశ్వనాథవారి శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షమునకు పరిః
ముగా రచింపబడినది. శ్రీ విశ్వనాథవారికి పరమసన్నిహితుడై
వారిలో యాయనయు నేను నున్నాము. కావున నేనే గ్రంథము
గురించి నవిమర్శగా వ్రాయుటకు చాల పరిమితు లేర్పడినవి.

అనంత మార్గములందు విహరించగల శ్రీ విశ్వనాథ కవి
శిల్పము, మహాప్రతిభ, వైదుష్యము, రచనా వైదగ్ధ్యము - అన్నిఁ
గుర్తించి—ఆయన మిగిల్చిన ఉత్తరకాండను—ఆయన వెంటః
రచించుటకెంతయో సాహసము కావలెను. వ్యుత్పన్నత కావలెన
పూర్వకవి ప్రయోగదక్షత కావలెను. ఎంతయో కొంత కల్పవృ
క్షాయలకు గొనిపోగల సామర్థ్యము కావలెను. ఉత్తరకాండ
రచించుటకు తగిన అధికారము కావలెను. ఈ యన్నియు నీయ
యొద్ద నెంతవరకున్నవి? మరియు నిది లోకోత్తర వస్తువు. తిక్క
గారు, కంకంటి పాపరాజు—యిదివరకే యీ వస్తువును తమతః
పద్ధతులలో తీర్చి దిద్దిపోయిరి. అన్నిటిని మించి భవభూతీ మహాశ
ఉత్తర రామచరిత్ర యున్నది. ఇట్టి ప్రతిబంధకములుండగా దీని
వ్రాయుటకు దల పెట్టుటయనగా మహాశక్తి కలవాడని యర్థము.

ఈ కవికి సర్వపూర్వ కవితా సారభూతమైన శ్రీ విశ్వనా
యందు పరమాదరము. ఆయన యీ కవికి నిత్యశిరస్థుడు. కళాశా
లభ్యాపక వృత్తిలో యెన్ని పూర్వకపుల రచనలను పారముః
చెప్పినను యాయన యభిమానము శ్రీ విశ్వనాథయందే నిలి
పోయినది.

ఈ 'రామరాజ్యము' లోని 'యవతారిక' చూచినచో శ్రీకల్పవృక్ష పథానుగామిత్యము కాంచబడును. ఇట్లు దీనియందెన్నియేని చూపించవచ్చును. కావలసిన గుణములన్నియు కలపోతగా చేసికొని, దానికి స్వతంత్రమైన పలుకుబడిని తోడించి పద్యరచనకు సాగినవాడు శ్రీ జమదగ్ని శర్మ.

కల్ప ప్రయోగ జౌచిత్యములు, పలుకుబడిలోని ప్రాడ్డిములు, భావ గాంభీర్యములు, కైలియందొక ప్రత్యేకమగు మృదువగు పాకము, అర్థవత్తుగా తార్కిక సంబద్ధముగా సమాస గ్రంథము చేయుటవంటి గుణములు యీ గ్రంథమున కొల్లలుగా నున్నవి. ఉదాహరణలిచ్చుట అక్కర లేని విస్తరించుట.

వేదార్థము-ముఖ్యముగా పూర్వ మీమాంసా వైదుష్యము రామాశ్వమేధ నిర్వహణ ఘట్టమునందు శతధావికసించినవి. వేదాంత తత్వస్ఫూర్తి మద్వాక్యములు గ్రంథమునిండ నున్నవి.

కథను చెప్పటలో కొత్తరకముగా చెప్పట, కథాకథన రమ్యత చూపిరచనను సౌందర్యమయము చేయుట శిల్పమనదగినచో నది శ్రీ జమదగ్ని పుష్కలముగా చేసెను. మిత్రుడనైన నేనింకేమి వ్రాయవలయును? సంమోద భరితుడనైన నానని వ్రాయవలయును.

నివేదన

దీనిని నేను కవిసమ్రాట్టుల శ్రీ మద్రాసుమామయణ కల్పవృక్షము నకు శేషగ్రంథముగా సంకల్పించితిని. తల్లి దయవలన 15-5-75 నాటికే రచన పూర్తిచేసి శ్రీవారి కరకమలముల కందించితిని. వారు దీని నామూల్యగ్రముగ చదివి 25-10-75 నాడు ఆశీర్వాదముగ నభిప్రాయము ననుగ్రహించి యుండిరి. అయినను నా దురదృష్టముచే నది మఱునాటి యుదయమున శ్రీ కాళహస్తి రైలు స్టేషనులో కొంత దక్షిణతోపాటు చోర దేవతాహస్త గృహీతమైనది. మరల వారినుండి అభిప్రాయమును వ్రాయించి కైకొనుట సాధ్యమయినది కాదు.

‘మత్తః ప్రత్యవరః కల్పిన్నాస్తి సుగ్రీవ సన్నిధౌ’ అని లంక నున్న సీతాదేవితో అంజనేయుడనినాడు. అది ఆతని వినయమును సూచించు సతికయోక్తి. శ్రీ విశ్వనాథ విద్యావంశములో నాకంటె తక్కువవారు లేరనుట మాత్రము యథార్థము. అయినను నాకిట్టి సంకల్పము కలుగుట దైవేచ్ఛ, ఇంతమాత్రమున నిట్టి ప్రయత్నము మఱాకరు చేయరాదని లేదు. ఎవరినుండి యెట్టి రచన అవిష్కృత మగునో! దేని విలువ దానిదే కాంగలదు.

ఆంధ్రపురాణ కర్తలు బ్రహ్మశ్రీ మధునా పంతుల సత్య నారాయణ శాస్త్రి అన్నగారు దీనిని తమ ‘పరితోషము’తో అభినందించిరి. ఆత్మాభిన్న కవియోగి తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు దీని నామోదించినాడు. ఇంతకంటె కావలసినదేమున్నది! వారిరువురకు నా సుప్రశ్రయ సమోవాకములు.

అసూయదహిత సహృదయలోకమున కిది ఆదరచాత్రము. కాంగలదనియే నా నమ్మకము.

శ్రీ కాళహస్తి
రాధి - ఊది
17-3-80

చెఱుకుపల్లి జమదగ్ని శర్మ

శ్రీ రామ రాజ్యము

శ్రీ రామ రాజ్యము

ప్రతిష్ఠాఖండము

౧
సద్యోజాతము

శ్రీ నిత్య ధర్మలక్ష్యా!
 మానితనందీశరూప మంజుల ధర్మా!
 కేనోపనిషత్ప్రకటిత
 నానాతత్త్వార్థ మథన నవసీతాత్మా!

1

శ్రీ నామాంచితమై చిదగ్ని భవమై శ్రీచక్ర సంవాసమై
 ధ్యానాంభోజ వికాసమై వినమ నై కాష్టోది కారుణ్యమై
 జ్ఞానక్షీరపయోధి నిర్మథన దక్షప్రాప్య పీయూషమై
 యానందోజ్జ్వల సస్మహస్సువగు నిన్నర్చితం జ్ఞానప్రసూ!

2

బంధూక సుమబంధ బంధు ప్రభావేణి
 ముజ్జనం బాడింప ముజ్జగముల
 భునసార కస్తూరికా వీటికామోద
 మాశాంతరము సర్వ మావరింపఁ
 గచ్ఛపీత్యక్కారి కమ్ర వాజ్ఞాధుర్య
 మఖిలమ్ము పారవశ్యమున ముంప
 శింజాన మంజీర మంజుల శ్రీపాద
 మాతృ వైతన్యమ్ము నభినుశింప

నతసుజన పాపతిమిరమ్ము నఖమయాఖ
 మాత్రమునఁ జిమ్మివై చు శ్రీమాత నన్న
 లాకికా లాకికా నంద లాభపేత
 పరమ కరుణా ప్రసన్న దృక్పాత్రుఁ జేయు!

3

అననాంబర శైలికా సితాంబుద పార్శ్వ
 ఖండేందు రమ్యాళి కంబుళోప
 వదన మంగళ గృహద్వార తోరణ మాలి
 కా సన్నిభ భూ యుగమ్ము వెలుంగఁ

బ్రతుకొమ్మః ఖడ్గోత్తర ప్రాభాకరాభ క
 స్మూరితా తిలకంబు శోభలీన
 వక్త్రలక్ష్మీ పరీవాహా భ్రమణ శీల
 శఫరీవిలాస లోచనము లొప్పు
 లలిత కుంకుమ లిప్త లావణ్య దేహానీ
 రమ్యాతి రమ్యాధర మృగంగ

భువన మోహన శృంగారమూర్తి దాల్చి
 మందహాసాన నేందు సంభావనమునఁ
 బరమ శివు నోలలాడించు పడఁతి లలిత
 లలిత మొనరించుగాత నా పలుకు పలుకు॥

4

అదర మొప్పు దేవతల కందఱకున్ భజనీయుఁడౌచుఁ గా
 ర్యాది నుతింప విఘ్నహతి నందగనీక కృతార్థుఁ జేయుచున్
 బ్రోది నమ స్తలోకముల పోషకుఁడౌచు వెలుంగుచుండు న
 య్యాదిమ పూజ్య విఘ్నపతి నాత్మ భజించెద నిష్టసిద్ధి॥

5

చతురాస్య ప్రతిభా ప్రభావభవ సంసారమృదు దృశ్య మృశా
 శ్వర, మానంద విహీనమా తెఱిగి భావవ్యంగ్య, సంస్థాయి, ని
 ర్వృతి శీలమృగు సృష్టికిన్ గవుల కావేశము కల్పించు భా
 రతి పాలించుత మామకీన కవితా రాజ్యము సక్రాంతమున్॥

6

శోక శ్లోకత వాసికెక్కి, కవితాస్ఫూర్త న్నభో నిర్భరా
 ప్రాకాటికన వేగ ధూర్జటి యశస్సుర్నిన్ విజృంభించి యా
 నాక ప్రస్థితి రామకవన కథాన్యాసమునన్ మించు చా
 ల్మికంబైన మహాస్సుఁ గొల్తు హృదయోన్మేషార్థినై నిత్యమున్॥

7

వ్యాసున్ విష్ణుని బాదరాయఁలు గృహవారాశి నెవ్వఁడు లే
 కి సంసార మిదెల్ల చీకటుల కొట్టి యానొ యెవ్వఁడు తా
 నా సంసారము వంటకుండిన శుకాఖ్యబ్రహ్మమున్ సూనుగా
 వాసిం గాంచెనొ వాని గొల్చెదను దత్తవంశ భావంబునన్॥

8

శంకరు సాక్షాచ్ఛంకరు
సంకటమయ భవపయోధి సంతరణ తరిన్
శంకాప నోదనక్షమ
కౌంకుమ వర్ణాంబరోత్థత వల్య రుహిన్ ।

9

వినత శిరస్కృతన్ గొలుతు పీ నిగ్గులంగను వట్టిచాకె యన్
ఘనత వహించి లోకగురుగా నుతి సందిన మద్గురూత్తమున్
నన కులిశమ్మునైన యెద నవ్యల దిద్దిన ధీవిలాసుఁ, జ
ద్భవనపు, నమ్మరూపె కనగా నగు మోహన దివ్యదేహునిన్ । 10

కల్యాణా నంద యతిన్
గల్య స్మరణీయ చరితుఁ గరుణావీతా
మాల్యాను గ్రహ జని సా
ఫల్య మహత్త్వ ప్రపూర్ణ భవ్యచ్ఛాతున్ ।

11

వినమచ్ఛీర్షత మ్రొక్కి మధురుని దద్విభ్యాత కర్మంది శి
ష్యునిఁ గల్యాణి యనం దెలుంగు నుడితో శ్రోతృప్రియంబారఁ జ
క్కని గీతార్థము విప్పి చెప్పిన యశః కైలాసు రామేశ్వరున్
జనకున్ గొల్చెద భక్తి తస్యయత సాక్షాద్భుచ్చ సంభావనన్ । 12

అనా తండ్రి యొసంగినట్టిదియె మేనాటన్ ఋణగ్రస్తుఁడన్
నేనై పుత్రుని గాంచనైతి నెటు కానీ భ్రాతృ పుత్రద్వయం
బూనున్ భారము పీనపుత్రతకు నే ముందున్ బరిష్కార మిం
కై నన్ జన్మము లేని యట్లగుటయే యెఱున్ మఱి మంచిదా । 13

పాశీల్యంబున, దానశౌండిమను, వాచానైపుణిన్, భర్తృ సే
వా సంపాదిత సద్వివేకమున, దైవబ్రాహ్మణార్చున్, జను
శ్రీ సర్వస్వ పరోపకారమున లక్ష్మీనారసింహాంబకున్
వా సర్వంబగు తల్లికిన్ సమలు కానన్ రారు ముమ్మాటికిన్ । 14

అన్నయ్యనీ సుధి వేంకటప్పయ సదా ధ్యానింతుఁ జిత్తాన నా
కన్నే కా దతఁడయ్యగూడనయి విద్యాబుద్ధులన్నేర్పె, గూ
ర్చి న్నాకింతిని మిత్ర పుత్రికను, చూచెన్ స్వస్నువన్నాఁగఁ, తే
ర్చి న్నాకన్నియు బాధ్యతల్ హరిహరీ తృప్తాత్మఁడౌ గావుతన్ || 15

వినమచ్చీర్ణత నంజలించెదను మద్వేదాంత విద్యాగురున్
ఘను సర్వోపనిషత్తులన్ వినుచు లంకా నారసింహాఖ్య నా
తెనుఁగుం బల్కుల తెల్వి యాతనికడన్ దెల్లంబుగా నేర్చి వి
చ్చిన డెంచాన నొకింత నేఁబలికెదన్ జిత్రంబు లుప్పొంగగన్ || 16

కాళీదాసుని గొల్తు వాణియను విఖ్యాతిన్ జగంబేలుచున్
మేలొ కూర్చుల హర్షదీధితుల నున్మీలించు ప్రజ్ఞానిధిన్
జేలెంగా కతఁడొక్కఁడచ్చ కవియైదేవీ కృపంగాంచి యీ
సేలన్ లే రితరుల్ సమానులు సుధాస్నిగ్ధాచ్చ భావాట్టులై || 17

సంస్కృతోప జీవ్య సారస్వతాంభోధి
నా తెలుంగు బాస ప్రీతి కొఱకు
భాస హర్ష భట్ట బాణ భారవ్యాధి
సత్కీర్తిపద పంక్తి సన్నుతింతు || 18

హృదయ వీణానాద హేలా సుధాస్విన్న
నవ్యాంధ్రి గన్న నన్నయ మహర్షి
పలుకు వెల్లులలోనఁగల చవుల్ పండించి
కన్నులన్ విచ్చు తిక్కన మనీషి
తనకుఁ దానై యుండి తత్కవిద్యయ వాణి
యనఁగఁ బూరించు నెఱ్ఱన కవింబ్రు
పైర్విర విహార వాగ్ధారా మనోహర
నాట్యమ్ము సలుపు శ్రీనాథ సుకవి

వేయునో దూయునో లేక వినరు నొక్కొ-
ముసరునో యనఁబల్కు- సోముని సుధాంతరఁ

బదము పదమున భక్తి సంభరితమైన
తన యెదన్ బొంగఁజేయు పోతన సుధాధీశ

19

నిశితధీ కరచాల నిర్జితో భయలోక
రాట్పదస్థితఁ గృష్ణరాయ జిష్ణఁ
దరుణ లావణ్య సుందర మనోజ్ఞాంగ నా
తత్త్వ ప్రవీణఁబెదన మహాత్ము
సన్నివేశ క్లిష్ట చారువాక్ సౌందర్య
రసరాజ్య మేలు సూరస సుధింద్రఁ
బటుబంధ విన్యాస భావబంధుర కావ్య
రమణీయ వాఙ్మణి రామకృష్ణ

వీర కాంక్ష నెడఱో వీర కవులు
పూర్వ సాహిత్యవీధిఁ బొల్పిందువారు
కలరు చారల నెల్ల నొదలను వాంచి
పదములంచేను వ్రాలి నదృక్కిఁ గొలుతుఁ

20

తెలుఁగు న్నీల శివ స్వరూపమను క్తిన్నిల్పనో నాఁగ వే
దలలన్ విచ్చి వహించు శేషభణి మత్సాహిత్య విద్యాగురున్
విల సత్కావ్య సహస్ర దివ్య మణిదీప్తి ధ్వస్తనా స్తిక్య ము
జ్జ్వల భీమన్ గవి విశ్వనాథుఁ గొలుతున్ సాహిత్య సమ్రాడ్వత్సున్ 121

సకలాంధ్ర సంస్కృత సత్కావీశ్వర శిల్ప
నిధి, మహాకవి, కావ్యనిధి యతఁడు
రసమె బ్రహ్మాంబుల రసరాజ్య మేలిన
సారకావ్య రసావతారుఁ డతఁడు
సకలోహ వైభవ సాహిత్య శిఖరాయ
మాణ రామాయణ మాన్యుఁడతఁడు
హేరువాడోద్భూత హేమంత సంపాత
ప్రళమనక్షమ తర్క-భానుఁడతఁడు

కవిమై కాంచెడి చేమిఁ కీరితియ, లోకశ్రేయమా, ద్రవ్యమా?
స్తవముల్, మన్ననలున్, మహాసభలలో సన్మానముల్, తాలువల్
వివిధంబుల్ లభియింపవచ్చు నవి యేవీ నన్ను రక్షింపఁ జో
వవి యే బంధము లొను మంటి మనసే యుండించి మోహంబిడున్ ||

తనువున్ మెచ్చను, దానితో నయివ లాంధవ్యంబులన్ మెచ్చ నిం
ధన తుల్యమ్ము ధనమ్ము మెచ్చను, మహాదారమ్ము కానిమ్ము కీ
ర్తిని మెచ్చన్ దనువుండుటన్ బ్రదుకుదున్ దేవా నినుం గొల్వ న
చ్చిన దైవంబవు నీవు మెచ్చవలెన్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా! 85

అని నా త్రిశతిని స్వామిఁ
మనవిం బొనరించి యుంటి మన్నించి దయన్
దనచేయు నీ కృతిన్ భవి
జనములు మన్నించునట్లు సాకును గాకన్ ||

86

భవభూతిన్ భజియింతు భక్తిమయి శబ్దబ్రహ్మజేత్రన్ మహా
కవి లోకోత్తర రామ జీవిత కథా కల్పాగమావాని నా
చవు బూరించెడి కావ్యకోశ మధువాస్వాదించి లేశమ్ము నా
చవి జోడించి రచింతు దీని నిది యాస్వాద్యంతె యాగాపుత్రన్ || 87

మును తిక్కన్నయుఁ గౌపరాజును యథామూలమ్ముగా నిక్కభన్
జనముల్ మెచ్చగఁ జెప్పి యుండినను తెల్పున్ గూర్తు నిద్దానిఁ దోఁ
చిన కీర్తి రసబంధురం బగు నటుల్ శ్రీరామరాజ్యంబునాఁ
జను నీ నామము సార్థకం బనఁగ స్వేచ్ఛా కల్పనోపేతమై || 88

రామాశబ్దము శ్రీ ప్రబోధకముగా రామాయణం బన్నచో
శ్రీ మత్కోహన సీత సత్త్వమయ చారిత్రంబె యానందుఁ దా
నా మాసింద్రుఁడు తొల్లనే నుడిపె నయ్యర్థంబు దివ్యంబుగా
నా మాత్రంఁగ్ని సమర్పకుండిటులు వ్యాఖ్యానించె సుస్వాంతుఁడై || 89

అనందాదిని కాశహస్త గుడిలో నయ్యెన్ మహానందమై
కోనల్ నాలుగు మూగునట్లుగ మహాకుంభాభిషేకోత్సవం
బే నా సంబరమందు దేవళములో నేదైన నిత్యంబు శ్రీ
త్రానందంబుగఁ జెప్పవెంచి తొలి మాహాత్మ్యంబు వినిపించెన్ । 28

అపైఁగైకొని కల్పవృక్షమును నిత్యంబింత వినించుచో
నాపై నెవ్వరో పూనినట్లుగ నె యీనా కావ్యమారంభమై
శ్రీపాదాంబుజ సేవగా నిటులు భాసించెన్ మతే నై నచో
నీ పాకంబున నిట్లు చెప్పఁగలనే యెంతెంత యత్నించినన్ । 29

ఏను నిమిత్త మాత్రుఁడన యెంతయు సజ్జుఁడ సంస్కృతాంధ్ర వి
జ్ఞానము సంతమాత్రమె యొకానొక శక్తి యెదో వసించి డెం
దాన వచింతు వ్రాయుమన దానిఁ లొంగిన యుక్త శేఖరం
దైనది యిద్ది నానుడుల నందఱు నమ్మగఁజాలఁ రిద్దరన్ । 30

ఏనా నిమిత్త మాటకే
యానందము నందుచుండు సంతియ కాకన్
నేనై వ్రాయుట నా య
జ్ఞాన జనిత దోషములకు జంకుచు నుండున్ । 31

గురు ఋణ మిట్టు వీగు మిదిగో నిను నొక్కనిగాగఁ జేర్కొనెన్
దరుణమిదే యెడందగల దందడి వీడి రచింపు మొప్పుగన్
బరమ ముదంబునంది నిను వత్సలుఁడై దయఁ జూచుఁ దండ్రికై
వరసుతుఁడైన రామునటు వ్రాయుము కావ్యము పూర్తియయ్యెడిన్

అని యెవరో వచించి నట్లులైనది యా స్వన మేను నిత్యమున్
వినునదియే దయాభావయి వీలునొసంగిన దిట్లు తల్లి నా
కనిన తపస్సు పండినది కల్పనగంబు ననల్ప క్షీరియై
మనినటు లిద్దియున్ మనుచు మానది యే చిటుకొమ్మ పెట్టెడిన్ । 32

కవిమై కాంచెడి చేమిఁ కీరితియ, లోకశ్రేయమా, ద్రవ్యమా?
స్తవముల్, మన్ననలున్, మహాసభలలో సన్మానముల్, తాలువల్
వివిధంబుల్ లభియింపవచ్చు నవి యేవీ నన్ను రక్షింపఁ జో
వవి యే బంధము లొను మంటి మనసే యుండించి మోహంబిడున్ ||

తనువున్ మెచ్చను, దానితో నయివ లాంధవ్యంబులన్ మెచ్చ నిం
ధన తుల్యమ్ము ధనమ్ము మెచ్చను, మహాదారమ్ము కానిమ్ము కీ
ర్తిని మెచ్చన్ దనువుండుటన్ బ్రదుకుదున్ దేవా నినుం గొల్వ న
చ్చిన దైవంబవు నీవు మెచ్చవలెన్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా! 85

అని నా త్రిశతిని స్వామిఁ
మనవిం బొనరించి యుంటి మన్నించి దయన్
దనచేయు నీ కృతిన్ భవి
జనములు మన్నించునట్లు సాకును గాకన్ ||

86

భవభూతిన్ భజియింతు భక్తిమయి శబ్దబ్రహ్మజేత్రన్ మహా
కవి లోకోత్తర రామ జీవిత కథా కల్పాగమావాని నా
చవు బూరించెడి కావ్యకోశ మధువాస్వాదించి లేశమ్ము నా
చవి జోడించి రచింతు దీని నిది యాస్వాద్యంతె యాగాపుత్రన్ || 87

మును తిక్కన్నయఁ గౌపరాజును యథామూలమ్ముగా నిక్కభన్
జనముల్ మెచ్చగఁ జెప్పి యుండినను తెల్పున్ గూర్తు నిద్దానిఁ దోఁ
చిన కీర్తి రసబంధురం బగు నటుల్ శ్రీరామరాజ్యంబునాఁ
జను నీ నామము సార్థకం బనఁగ స్వేచ్ఛా కల్పనోపేతమై || 88

రామాశబ్దము శ్రీ ప్రబోధకముగా రామాయణం బన్నచో
శ్రీ మత్కోహన సీత సత్త్వమయ చారిత్రంబె యానందుఁ దా
నా మాసింద్రుఁడు తొల్లనే నుడిపె నయ్యర్థంబు దివ్యంబుగా
నా మాత్రంఁగ్ని సమర్పకుండిటులు వ్యాఖ్యానించె సుస్వాంతుఁడై || 89

మాతృ భావయందు మహిత సాహిత్యంబు
 కలదు దాని విలువఁ దెలిసి నేర్చి
 ప్రతి ముఖమ్ము నందు వఱలు సరస్వతిన్
 భక్తిఁ బడసి యగును పండితుండు॥ 40

నాకుఁ తెప్పినారు నా శిష్యు లెందఱో
 వింత ప్రశ్నములను వేసి తెలుఁగు
 వారు గురువు లగుదురీ రీతిగాఁ జూడ
 నయినఁ బిన్నలగుట నాశిష్యములు॥ 41

నా తెలుంగు వెలుంగు నా జీవితాను భ
 వంబు సర్వమిందుఁ బడయవచ్చు
 నిదియు నీశ్వరేశ్వ నిట్లు లావిష్కృతిన్
 బడసి యుంట జాతి కిడును శుభము॥ 42

ఇట్ల విచ్చిన్న సంప్రదాయమ్ము ననుసరించి యిష్ట దేవతాస్తోత్ర గురు
 గణాధి పదవ సుకవిస్తుత్యాది సహితంబుగాఁ గావ్యావతారికం
 గూర్చిన యనంతరంబు నా యొనర్పం బూనిన శ్రీరామరాజ్య
 నామకంబగు నిమ్మిహా కావ్యమునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన
 శ్రీరామ పట్టాభిషేకానంతరమున 43

కథా ప్రారంభము

దైవమె రాజుగా నయిన ధన్యు లపాస్త సమస్త దోష లా
 దేవుని భక్తియై యెవలు దివ్య మహాజ్ఞల దీప్తులీన నా
 నావిధ పుణ్యకర్మ కరణ ప్రవణాత్మకులై యయోధ్యలో
 దేవతలన్న యట్లె వినుతిం గని రాత్రి సుధర్మ సంపదన్ ॥ 44

ఎన్నఁడో వెన్నఁ బదునాలుగేండ్ల క్రితమె
రాజుగా నయి యుండ నౌ రామచంద్రుఁ
డిప్పుడు రాజౌట కెంతో తోరపు ముదంబు
నందు ప్రజ లెన్నో వేడుకల్ విందులంద! 45

నెలనాళ్ళపై మహోత్సవంబు కళ సందిపించె సర్వత్ర పౌ
త్తులలో బిడ్డయు రామనామ జప మాధుర్యంబు నానన్ మహా
జ్వలమై రామకథా సుధాలహరి యూర్ధ్వప్రోతసింహోలె మి
న్నలమెన్ దృప్త మరుద్దణంబు కృపమై నందింప శ్రేయస్సులన్! 46

రామా! జానకి రామ! మాని హృదయా రామా! పరంధామ! ని
స్సీమానంద మహోఽభిరామ! విజయ శ్రీరామ! పట్టాభి రా
మా! మమ్మేలు మనంతకాల మనుచున్ మన్నింతు రారాము ని
మ్మామున్ శూరలలాము సారసుగుణగ్రామున్ గృతజ్ఞ ప్రజల్! 47

పిలువ నక్కఱ లేకయే వెడల వలయు
యజ్ఞముం జూడ నట్లే రామాభిషేక
మని తమంతట తామె రానైన జనము
లా యయోధ్యను సకల మర్హుడ లంది! 48

అంచే యుండ మటంచు డెందము లమండా నందముం బొంద రా
మేందున్ జూచుచు గాలముం గడిపుటె యేకైక లక్ష్యంబుగా
నందూ బద్ధుల వోలె నిల్చురు ప్రభుత్వాప్తిన్ విరామంబె లే
కెందున్ గానక రామచంద్రుఁ దమయంచే చూచుకో నెంచుచున్॥

దినముల్ నాగి మహోత్సవాగత జనుల్ తీర్థాట నంటైన చొ
ప్పన స్వగ్రామము లేగసాగిరి మహాభోధిన్ సమీపించి వెన్
జనగా లేని వదీ వదంబులన చాల్ సన్నన్ బురంజేము త
గ్గని యట్లేప్పటి యట్లే యున్నది సమగ్రంబౌ పరబ్రహ్మనాన్! 50

పిలుపేలేని జనంబు లట్లయిన సంప్రీతిన్ నమాహూతులై
యిలువేల్పుల్ బలెఁ బూజ లందిన జనం బింకెట్లు తామాచు గే
స్తులతో నందురుపోదు మేమనుచు సంతృప్తుల్ పరాధీనులై
మెలమెల్లన్ సొంపంది డెందము దీగన్ మేనేగు వట్లెగుచో॥ 51

క్షణము తీటిక లేక ననులపైఁ దిరుగాడు
పరిచారికాళి తొందఱలు తగ్గి
ఎడము బెత్తెడులేక యెల్లడల్ తామయై
యడరు బందుగుల నందఱులు నడలి
వ్యవధానమేలేక వరుస నేర్పాటైన
కార్యక్రమంబుల క్రందు తొలఁగి
మగులు టించుక లేక మహనీయమా శ్రద్ధఁ
దీర్చునా విధుల యొత్తిడులు వదలి

స్వాత్మ విస్మృతి గనక విశ్వాత్ములైన
యాత్మ యోగులు తుదకుఁ దామైన యట్లు
తత్క్షణావధి తత్కయత్వంబు వదలి
తాను తానయ్యె రాఘవాంతః పురంబు॥ 52

ఎల్లరు బందుగుల్ కదలి యింద్లకునేగుట యొక్కయొత్తు తా
నల్ల విదేహభూపతి ప్రయాణ కుతూహలుఁడౌ టాకెత్తుగా
నుల్లము నందు పొక్కినది యుర్వి సుతామణి యా మహాత్ముఁడే
తల్లియుఁ దండ్రి నర్వమును దానయి పెంచినవాఁడు కావుటన్ ॥ 53

అంతకుముందె శాంతయును నత్తలు పుణ్యుఁడు ఋశ్యశృంగుఁడ
త్యంతము శ్రద్ధతోఁ జలుపు ద్వాదశ వార్షిక సత్రముంగనన్
సుంతి విలంబ మోర్వకయుఁ జాలుకడున్ భరమైన సీత నొ
క్కింత విదంగఁ జాలకయు నేగక తప్పక యేగి యుండుటన్ ॥ 54

రక్త బంధుత్వ మెంత హృద్దమది యైనఁ
బట్టుమని నిల్వలేదు సవ్యాజ మగుట
మైత్రి నెనసిన యెదలు సహైక్యమందు
వజ్రబంధంబు గాగ నిర్వాజ మగుట॥

55

రుమయున్ చారయు లంకలోని సరమా రోదిష్కతీ తత్పుత్ర
విమలాత్మలో తను వీడలేక చనఁగా విస్రబహుగుండియన్
శమముం బాయక నిల్వరించుకొన నా శాంతాత్మ, యట్లయ్యు లే
శము తాళంగను జాలదయ్యె జనకున్ శాంతాత్మ బంపింపఁగన్ ॥ 56

మదిలో సంతగ నుత్తలంపడు సుతన్ మన్నించి ప్రేమార్ద్రుడౌ
సదయుండున్ గదలండు, కొన్ని దినముల్ పాగన్ బ్రయాణంబు కా
నెదియో పండితీయాపు సీత, తుదకల్పట్లో యతంజేగఁ, చా
నెదలో నొంటరియైన జానకి మనం లేకాతుటల్ మాన్పఁగన్ ॥ 57

ఆమె పాణిగ్రాహ మర్థించి యెవ్వఁడు
శ్రీకంఠ విభు ధనుశ్చేత్తయయ్యె
బ్రతినగా పసవాస వ్రతమూను చెవ్వఁడు
తనమెంట నామె గైకొనుచు జనియె
నామె కోరికఁదీర్చ సరియంచు నెఱిగియు
నెవ్వఁడు లేడి తే నేగఁ దెగువ
దనుజాప హృతగాఁగ దాస వాన్వయ మెల్ల
నెవ్వఁడు కూల్చి తా నింజిగొనియె

నట్టి శ్రీరామచంద్రుడౌ యవనిజాత
మానసము శిష్టమైన సమృగువ కొఱకు
నన్నియున్ వీడి పాణిప్రియార్థ దేహి
యనయ మునురంజనార్థ ప్రయత్నఁడయ్యె॥

58

ధర్మాసనంబందుఁ దడయఁ జొక్కింతైనఁ
 గనుచూపున నె నిల్పుఁ గాంతకేపుడు
 మృదు మందహాస సంపద నోలలాడించు
 హాస్యోక్తులం దేల్పు ననవరతము
 నతివ కిష్టములైన వన్నియున్ సమకూర్పు
 సంతః పురమె సర్వవ్రతాచుఁ గడపుఁ
 బరిచారికా సేవఁ బరిహరించుచుఁ దానె
 ప్రావారమునను వీవనలు పట్టుఁ

బాద సంవాహనమునఁ దాఁ బడవశించుఁ
 బూర్ణగర్భంబు నిమురుచుప్పొంగు చాత్మఁ
 బుత్త) పూర్ణోరువయి మహామోద మెపుడు
 కూర్తు నాకని కోమలిన్ గ్రుచ్చియుడుగు॥

59

లజ్జామంధర ముగ్ధమోహన తనూలావణ్య సీతాప్రహణో
 నృజ్జన్మానసుండైన రాఘవుఁడు ప్రేమన్ జానకీ శయ్యపైఁ
 బజ్జన్ దానుపవిష్టఁడై సతి కరాజ్ఞాతమ్ము హృత్సీమ యం
 దుష్టవస్మహానీయ సాధనముగా నుంచున్ సమాధిం గనున్ ॥ 60

మేల్కంచున్ బ్రియమార నిట్లనుఁ బ్రియా! మేల్కేలు నా మేనహా
 పుల్కల్ దేరును నిన్ స్పృశించుచునె సంపూర్ణేందు బింతాననా!
 మేల్కన్నానను మాపెగాని తనువే మిన్నైన యల్లఁచుఁ దా
 నుల్కున్ డెందము సర్వమే మయినదో యున్నా మొ లేమో యనన్ ॥

మిథ్యావాది యనుంగు బిడ్డవయి నా మేల్కోరి మన్నావహా
 తభ్యం బియ్యది నీవు నిట్లయినఁగాంతా! లోకమేమాను! వై
 తభ్యం బోర్వక కర్మబద్ధులయి స్వాతంత్ర్యమ్ము లేనట్టిరై
 పథ్యంబంచు వియోగ మోర్చికొని రోర్వన్ లేరు తామై గురుల్ ॥ 62

అవును గృహస్థ జీవితమునం దెటుచూచిన బంధసంబులే
తవులుటఁగాదె కామములఁ ద్యాగమొనర్చి మనీషివర్యుల
ర్జవమునఁ గానసంబులకు సాగి తపంబొనరించు చుండ్రు నీ
వవశత వీడి తేరుకొనవన్న ననుంగను మేమి యైతివో! 63

ఊన్నామిద్దర మొక్కటై తనువులం దున్నాము వేర్వేర, నీ
వున్నావంచును నేను నుంటి నిట నన్నా! నీవు కాకున్న నా
కున్నే లోకము! లెమ్ము లెమ్మింక సముద్యోగమ్ము దీపింప నా
నన్నంబయ్యె సమస్తమా శుభము లుత్సాహమ్ము సందంగదే! 64

అని రాముం డనుచుండఁ గంచుకీయుఁ దా నచ్చొటి కేతెంచి క
న్గొని రామున్ మనమార మోదపడి నీకున్ రామభద్రా యటం
చని యాగన్ మఱి యాగదేల యింకఁదాతా రామభద్రుండనే
యన రాజ! మునివచ్చు వేచు నిట నీకై దర్శనం బీయవే! 65

ఋశ్య శృంగాశ్రమము నుండి ఋషియు వచ్చె
వార్త యేమున్నదో మన వారి దనఁగ
నింక నాలస్య మేల రప్పింపు మనుచు
జానకీయుఁ బల్క రాముఁ డుత్సాహి యయ్యె! 66

వచ్చు మహర్షిఁ గాంచుచునె వాల్మీ తలన్ వినయాన మ్రొక్కచున్
బచ్చని గడ్డె చూపు విభు వత్సలతన్ గనుగొంచు మాని తా
విచ్చిన మోముతో విడియ, వీరు మహాత్ముల లాచు మానివా!
యచ్చట నెల్లరున్ గుళలు లొగద, కారణమేమి రాకకున్? 67

సెలవీయంగదె యంచు వేడ ముని యాశీర్వాదముం జల్పి మి
మ్ములనే యెంతరు సర్వులచ్చటి మహాత్ముల్ శ్రీవశిష్ఠుండు వ
త్సలతన్ బంపెను నన్ను మీ కడకు శ్రద్ధా భక్తులన్ విన్ను వే
త్తుకున్ వేత్త యతండు దేహమట డెందంబిందుగా నుండెడిన్ ॥ 68

సర్వ సర్వం సహాదేవి చానంగనియై
 బితయు జనకుండు తాఁ బ్రజాపతి సముండు
 సవితయున్ మేము గురుల మైత్వైకులకును
 చారి కోడలుగా నయ్యె వత్స సీత! 69

అమైకై యేము కోరంగ నైన దేవి
 కలదు? మీ ప్రసూ వపునుగాక బిడ్డ!
 నా మనంబెల్ల వేళ నా రాము నెంచు
 బాల రాఘవుఁ గాంచి నా పలుకు వించు! 70

అని పలికె వశిష్ఠుండని
 ముని యష్టా వక్రకుండాడ మోదము తోడన్
 విని రాముఁడాత్మ సతిఁ గని
 విని నాచా శ్రీ గురుండు విస్తృత కరుణన్! 71

మన కిచ్చెన్ భువ సంతతిన్, సుజనులౌ మాన్యుల్ శుభాకాంక్షతోఁ
 గనఁగా నైన శుభంబె కోరుదురు లోకంబందు, నాద్యర్థు లే
 మనిరో యయ్యది మాట వెంటఁబడి తానాచుండు వర్ణాత్మగాఁ
 గనుమీ! యెంత యనుగ్రహించిరి గురుల్ కారుణ్య ముప్పొంగఁగన్! 72

మన జన్మంబులు చారితార్థము గనెన్ మన్నించె మా స్వామి యం
 చునె యా దిక్కునఁ గేలు మోడ్చి కనవచ్చున్నాఁగ నిల్పుండి వా
 ల్చిన శీర్షింబున నంజలించి మునితో శ్రీస్వామి మదైవ మే
 మని నాతో వచియింపు మంచనియెనో యద్దానిఁ బెల్పంగదే! 73

అని రాముం డవధానియై నిలువ, నయ్యబ్బాక్షి సీతమ్మయున్
 దన తా వందునఁ దాను నిల్చె నపుడద్వాపత్య మొప్పెన్ గడున్
 గన నేడో మఱి రేపా కానుపగు నక్కంతా లలామంబుతో
 విన మచ్చీర్చుండు రాముఁడట్లు నిలువన్ విస్ఫారితాత్మబుఁడై! 74

అష్టావక్రఃడిటుల్ వచించె వివవయ్యా రామ! వినింతు నా
 కిష్టం బంచును సీత దాహృదముతో నేదేనియుం గోరుచోఁ
 గవ్వంబై నను దీర్పు మంచనియె నక్కంతాలలామంబు శ్రీ
 సృష్టి ప్థా త్మ మహా స్సగుంధతియు నీ చేతంబు వందుంచుమా 75

శాంతా భర్త వచించె నిట్టులు ధరాజాతా! కుమారీ! నినున్
 శ్రాంతిం బొందెద వంచుఁ డేమిటకు శ్రీరామున్ భవశ్రీరిక్త
 సంతోషంబుగ డించినార మింక నుత్సంగాస్త పుత్తోత్సవ
 స్వాంతన్ నిన్నుఁ గనంగ నొందెదము సర్వశ్రేయముల్ నీ కగున్ 76

తుదకా దైవము శ్రీ వశిష్ఠఃడిటు సీతోఁ జెప్ప మంచాడెఁ దోఁ
 చదు నా కిచ్చట నున్న యందఱము యజ్ఞంబంచు నున్నామిటన్
 బడవిం బొందిన సీత బాలుఁడవు రాట్ భావంబు క్రొంగొత్త తే
 ల్చెదవో ముంచెదొ రంజనాత్త సుయశక్రీమూర్తు లై ట్నాకులున్ 77

అత్మ సీనుండు రాముఁ డయ్యర్థ మెల్ల
 హృదయ దఘ్నమ్ము గాగ నుద్రిక్తుఁడయ్యు
 శాంత గంధీర వదన దుస్సహ మహాస్ముఁ
 డగుచు ననె నన్య దుష్కర మగు ననంగ 78

సీతయే ప్రాణమా శ్రీరామ చంద్రుఁ డ
 ధాంగి దా కోర్కి యేదై నఁ దీర్పు
 యజ్ఞాభిలాష మెండయ్యు శ్రీరాముఁ డ
 ధాంగి రంజింపఁ దానాగి పోయె
 పుత్ర పూర్ణోత్సంగ మోహనా పాంగ యో
 నశిఁ జూడ రాముఁ డుత్సాహ మందు
 సౌఖ్య దయా స్నేహ సంహతిం గనఁజోక
 రామావనీశుఁడే రాజ్యమేలు

ధర్మ సింహాసనంబన్న తత్త్వ మెఱిగి
సార రఘుకుల ధర్మ ప్రశస్తిఁ జెలిసి
సిద్ధి దంబగు గురుకులా శీఘ్ర కలిమి
సన్మతో భద్ర రామరాజ్యమ్ము సాగు॥

17

అని రామావని నాయకుండనఁ గరంకానందముం జొంది స్వా
మిని (ప్రేమార్ద్ర) విలోకనంబులను భూమి జాత వీక్షించి యి
ట్లనె రామా! రఘువంశ ధూర్వహానదత్తా! యిద్ది నీకే తగు
ఘన కీర్తిం గను రామరాజ్య మఖిలత్వై మండలిక దివ్యమై॥ 80

అంతట నష్టా వక్రఁడు
సంతృప్త స్వాంతఁడగుచు స్వా మ్యనుమతి వి
శ్రాంతిం గన నేగఁగ నా
ప్రాంతంబున కేగుడెంచె రామానుజుఁడు॥

81

వచ్చిన లక్ష్మణుండు రఘువల్లభుఁ గాంచి సమర్కరించుచు
మచ్చిక మీర మీరు మును మాన్య చరిత్ర మనోవినోదనం
విచ్చు దలంచి చిత్రగతి నెల్ల చరిత్ర లిఖింపుమన్నఁ దా
మొచ్చుగఁ జేసె నర్జునుఁడు మేలొని చూతురుగాత దేవితోక॥ 82

అని మనవి చేయ జానకి
కను గోసలఁ గుతుక మొప్పఁ గాంతుని జూడక
దన బుజమున సతి చేసిన
గొని రాముఁడు మెల్ల మెల్లఁ గోమలిఁ గొంచుక॥

83

చనియెక లక్ష్మణు వెంటఁ జిత్ర రచనా సామర్థ్యముం జూచు వే
డ్కును దన్వంగి మనో వినోదనపుఁ గాంతక స్థానముం జేర ల
క్మణుఁడన్నా! యిదె చూడు మంచన దృశ సార్థక్యమన్నట్లు పొ
ల్పిన చిత్రంబులఁ జూడసాగిరి భుజాశిష్టల్ ప్రియావల్లభుల్॥ 84

వ. ఎవరీ చేవత లుప్పరాన! తమ్మ! యే తెంచిరో! తాము భ
క్తి వశుల్ ప్రోతము చేయుచుండిటఁ, జూడ్పి-కాద్య ప్తిపొందించనం
చవనీ జాత యనంగఁ దల్లి! యవి దివ్యాస్త్రంబులా శాశికుం
దవనిం చాటక దూపు మాపుటకునై యర్పించె నీ స్వామికి॥ 86

యెనసి కృతాశ్వుఁడూర్జితఁడు మున్ను వసంత పరస్పహాసముల్
గనిన తపస్సుకున్ ఫలముగా లభియించిన జృంభాస్త్రముల్
తను వరియింపఁ గాశికుఁడు తావని చేరిచె బాలరాఘవున్
ఘనమహితాస్త్ర సంతతిని గాఢ రఘూత్తముఁడింత మేటియో॥ 86

అని లక్ష్మణుండు తెలుపఁగ
జనకజ! దివ్యాస్త్ర తరికి సాంజలివగుమా!
యని రాముఁడాడ నామెయు
వినమితి శీరానమొక్క విస్ఫుట భక్తిన్ ॥ 87

లోకహింబు గోరి సురలోక మహాత్ములు బ్రహ్మముఖ్యు లా
త్తైక పరాయణుల్ బహుసహస్ర సమల్ తపముంబొనర్చి సు
శ్రీకములైన వీనిగని చేసి ర వెన్నో మహాపతారముల్
నీ కమచీయ గర్భమున నిల్చునుగాక మహాస్త్రసంపదల్ ॥ 88

రామ ముఖే ద్ద తామృతము ప్రాణ పదంబుగఁ చాల్చి నీత తా
నా మహానీయ మా శిష్యము నందుటఁగన్ దలపోసె ధన్యగన్
స్వామి కనుండిదీ మిథిల నాగిన నాథు కథాస్రవంతి యం
చామెకఁ జూడె లక్ష్మణుండు సాదృశ్యతలోచనయోచు నామెయున్ ॥

నాని దీర్ఘంబును నాతి హ్రస్వంబును
సమమైన బొమ్మ నేత్రముల కొదిగి
సమ విభక్తాంగమై సౌమ్యవశ్రీతోప
మాంసల స్నిగ్ధ సంపదఁ తెలంగి

దధిత సీలోత్పల ధగధగ శ్వాసు నుం
 దర తనూ శోభనోత్సవ మెసంగ
 నవలీల నౌకార శివశరాసప మిట్ట
 విజుచు బోర్వీర్యమ్ము విస్మయముగ

సకల మిథిలాపురీ జన స్తబక నయన
 మధుప మధుమాన సమయ సుమ స్రజంబు
 కనుల నాకట్టునిదె స్వామి కమ్ర జేహ
 మిచట విలిఖితమాచుఁ బర్వందు వగును॥

90

అను సీతావచనంబు వించు వదినో యానిద్ది కన్నావె నీ
 జనకుం డర్చనసేయు నిచ్చటనహో సంబంధులన్ బెద్దలన్
 ముని లోకార్చనసేయు గౌతముఁడు సమ్మాదంబు నిండార జే
 వనితాయమ్మునై నఁ జూడనగు నీ బాంధవ్య మొప్పున్ సతీ॥

91

కనుమని లక్ష్మణుఁడనఁగా
 జనకులకును రాఘవులకుఁ జను బాంధవ్యం
 బనఁటా యెవరి కనిష్టము
 కవనిచ్చును బుచ్చుకొనును కాశికుండచటన్॥

92

మతి మన్మథుఁడు రాముఁడిట్లన సతీమాణిక్య మాసీతయున్
 గృత గోదానుల నన్న దమ్ములను రక్షిన్ నల్వరంజూచు చ
 ద్భుతమయ్యెన్ మతి నాకు నేనిపుడహో పూర్వోత్సవంబందు ని
 ల్పితి నన్నట్టులె తోచుచున్నది బలే చిత్రంబు చిత్రంబగున్॥

93

అన సట్లేయగు జానకీ! కనుమిదే యానంద కందంబు క
 మ్మని సీచేయి మనోజ్ఞ కంకణముతో మాంగళ్య
 ముని నా కప్పుడు మా స్తమందునుప సమ్మాదంబు నందించె ము
 ర్తిని చాల్చిన మహాసీయమా మహానునన్

అనుచానాటి మహోత్సవంబునను దానై యిప్పుడున్నట్లు ని
ల్చిన రాముం డరమాఁత కన్నులను బొల్చెన్ శిల్పరమ్యాకృ
జననీ! మాండవి యి పెయో శ్రుతయశస్సన్మోందు నీ ముగ్ధ
చని రామానుజుఁ డూరకున్న మఱి వా రవ్వార లెవ్వారలో?

కనవొకొ నీ వటంచు జనకప్రియపుత్రిక చూపె మూర్ఖుశన్
గని తలవాల్చె లక్ష్మణుఁడు కప్రముఖాబ్జ దరస్థితమ్ముతో,
విని శివచాప భంగమును పెంబడివచ్చిన వీర భాగ్గధం
గను వదినేయటన్న నుడిగైకొని కాంచి భయమ్ము నందుచున్ ।

దడనొక యడ్డు పెన్కడి ధారణిజాత వినప్రయైన రా
ముఁడును సమోపచస్కుఁడయి ముందుకుసాగె ధరాత్మజాత మ
దడుగిడి యాత్మనాథు వినయంబునకున్ ముదిమందు చంతలో
నెడఁదకుఁ బుట్టినిల్లు విడుటెన్నగ నీని యయోధ్య గాంచుచున్ ॥

లలిత మనస్కుఁడౌ శ్వశురు లాలన నెంచుచుఁ దన్మయంబుగా
నిలిచిన సీత మూర్ధమును నెమ్మది మూర్కొని రాముడిట్లనెన్
దలఁపుము తండ్రి యస్మాదమిత ప్రియుఁడుండె, దలంతు రమ్మలు,
నెలఁతుక మాతనాగతపు నీవు సుఖంబది యింక వచ్చునే!

కడచిన వాదినంబులిఁకఁ గాంచము, నీవపు డెంతయుంటివే
పడఁతి? శిశుత్వమున్ విడని పట్టివి, తెల్లని మొల్ల మొగ్గపై
యెడముగ నున్న దంతముల నించుక యించుక యోవనంబు నఁ
దడుగిడు నల్ల నాటి నిను హత్తిన డెందము భద్రమెప్పుడున్ ॥

ఇదిగో మంధరయన్న తమ్ముఁగనియామెన్ బ్రాద్దు, వేగమ్ముఁగని
బదమా! చూడఁగఁజాల నున్నదికదా! బాలా! కనుంగొంటి య
గుది నిద్దాని గుహంబు దీనికడనే కూర్చిన్ నిలంబెట్టి యే
గెద నన్నన్ జననీఁడ డెంతకును రాగిన్ జేసె నన్ ద్యాగినిన్ ॥ 1

అనుచున్ దాటుకపోవు రాఘవుని మర్యాదా స్వరూపంబు తోఁ
చిన డెందాన నుమిత్ర పెద్దకొడుకా చెంతన్ తుణుంబుండి వి
చ్చిన కన్నుంగవ కాష్టసంభరితమై చేలమ్ముతో నద్దుచున్
దనలోఁ దానుగఁ ద్రవ్వికొంచుఁ జనుచున్ దాతృర్య నిష్ఠాత్ముడై ।

కొడుకులఁగాంచి, జీవితముక్రోలి సమ్మద్ధిగ, వృద్ధరాఘవుల్
నడపిన తీవ్రమా వ్రతము నట్టనడింగని నూత్న రాఘవుం
డడవుల నుండ బాల్యమునయండె యనిష్టముకాని దీక్షమై
పుడమి సమస్తమున్ దనదు పుణ్యపుఁబంట నెడంద కద్దికోన్ । 102

నా, జనకాత్మజాత యెద నర్తిలె లక్ష్మణు సాహృదంబు, ని
ర్వాజ పదార్థజీవనము, రామ పదాబ్జ మనోజ్ఞ భక్తియున్,
సాజమయైన సద్గుణ వశంవద చిత్తము, నట్టి పుణ్య వి
భ్రాజితఁ దానొకప్పు డనుభ్రాంత వచస్సులు, నంతఁగుందుచున్ ।

చనుచుఁ బ్రసన్న పుణ్యజల, శాంభవ జాటగుహ వినిస్సృతన్,
బనిత సమస్త పాపభునపంక నిరాసనదక్ష, జూహ్నవిన్
గని మనమింత తేరికొనఁగా రఘువంశపు టాడుబిడ్డ వీ
వనయము నన్ను గావుమని యాత్మచుటించె నపారభక్తిమై॥ 104

రఘుకులదేవతా! కరుణ రాఘవులన్ మముఁ గావుమమ్మ! సా
రఘుజల! పాపభుస్కర! చిరంబు తపం బొనరించి రాఘవుల్
విభుటిత పాపులై సగరవీరకుమారులు వేల్పువీడు పో
నఘదళనన్ నినుంగనిరి యాత్త భగీరథ నామైతివిన్ । 105

కుల వధువీమె యీ కుసుమగోమలి నీయెడ భక్తురాలు నా
కలవడ శ్రేయముల్ వనములందుఁ జరింపగ నేగునప్పడే
సలలిత భక్తి మొక్కి-నది దానఁగనందగు నయ్యరుంధతిం
బలెనని రామచంద్రుడు శుభంకరుడొచ్చు వదించు చేగుచో॥ 106

యమున యొడ్డునఁ జిత్రకూటాధ్వమందు
నా భరద్వాజఁ డాడిన శ్యామయన్న
వట వనస్పతిఁ జూచితే వది నె యనుచు
లక్ష్మణుఁడు చూప నామె వల్ల భుని గాంచి॥ 107

స్మరియింతే రఘురామ యీ వటమనన్ సాశ్రమండు రాముండు వి
స్మరణంబెట్లు భుటిల్లుఁ గాల్పడక త్రాసంబై సుమాభంబులొ
తరుణీదేహ లతాంగముల్ బడలఁ బ్రాప్తాశ్లేష సంవాహన
స్మరణన్ సోలి మదీయమా నెద శిరస్సున్ తేర్చి నిద్రించితి॥ 108

ఆత్మనుండి సముద్భవంబై న మనసు
మఱల నాత్మాభి ముఖముగా మలచుయోగి
యవనినుండి సముత్థితకంబై న తాను
శిఫల పేరిట మఱలఁ దాఁతేరు నవని॥ 109

జనకులంతటి సత్త్వ మీ ఘనవటంబు
తాన వేటొచుఁదొఁచు దత్త్వంబుఁ గన్న
యాత్మయే యెల్ల విశ్వమా నన్నవారు
నిన్ను నాకిచ్చినారు మనీషులగుచు॥ 110

అనుచునె తాదాత్మ్యముఁగను
ఘనాఘనాప ఘన రాము క్రమ శరీరం
బునుగాంచి సోలు జానకి
వినుచున్ లక్ష్మణునిమాట వీధిక నడచెన్ ॥ 111

విఘ్నహరణ్య విరాధ రోధన కథావృత్తాంత మిందున్న ద
సప్రచండై యడ్డి మృతింగవన్ విబుధుఁడై సాధ్వధ్వముఁదెల్పె నీ
కపుడెంతేని భయంబు కల్గె వదినే యన్నన్ ధరాజాత భూ
మిపుడి రాఘవ్రుఁజూడు వీచుకొను నమ్మిన్ దాశవృంతంబుతోన్ ॥

అస శ్రీరాముఁడు దానికేమి లలనా! యా కొండ యేళ్ల బండిన్
గనుమీ తాపనవాసుముల్ మునిజనాఁకుంబుల్ పథిశాంతులన్
నిను గన్నట్టులె యాలిథేయ పరముల్ నీవార ముష్టింపచుల్
గనుచుండెప్పుడు వారలెల్లరు నమస్కారార్హు లెవ్వారికిన్ ॥ 118

అనినంత నీత యా దిక్కునకుఁ దలవాంచి నమస్కరించి 114

అరరే యెన్ని నెమళ్లు పింఛములు వృత్తాకారతన్ విప్పి సం
బరమై యంబరమెల్లఁ దామె యగుచున్ బారాడు, నక్షత్రముల్
విరియున్నా విలసిల్లు పుష్పములతో వృక్షములున్ బొల్పు నీ
గిరి పేరేమి! వచింపనే మఱది కోర్కిన్ దెంద మూగాడెడిన్ ॥ 115

అనఁగా లక్ష్మణుఁడద్ది ప్రసవణమానమ్మా మహాపర్వతం
బన యంబండు సుమాధితో బహుకదంబానోకహ్లాశి యొ
ప్పను నిత్యంబగు నేళ్ల గుంపులవి నిల్పున్ దాని పేరెప్పుడున్
ఘనమాలా పరివేష్టితాప ఘనుఁడక్కాంతార తైలండహా! ॥ 116

విహారస్మృగ బహుసుందర

మహిత జనసాన విహిత మధ్యగుండమ్మా!

విహరించితి రీరచ్చట

బహుతర సేవావకాశ భాగ్యము నిడుచున్ ॥ 117

అని యాగక యా పర్వతప్రాంత మహితానుభూతులనే
బహుధా ప్రశంసించుచుండ 118

స్మరియింతే సుతనూ! మనోహరియుగా మన్నాము మున్నిచ్చటన్
బరిచర్యల్ మన లక్ష్మణుండొనరుపన్ స్వర్గంబు నా నొప్పి, సం
స్మరియింతే సరసాంబు సంభర విలాసన్ లాస్య గోదావరిన్
వఱలున్ నా మదిలో రహో విహరణ వ్యాహార సంభారముల్ ॥ 119

మెలమెల్లన్ దరికొగ్గి సక్తిమెయి నెమ్మేనుల్ సమాశ్లేష వి
హ్వలమై యెక్కిలి చెక్కిలింగదిసి యయ్యెమాట లల్లల్ల ను

ల్లల దానంద తరంగ తుందిలత నాలాపించు చున్నంతలోఁ
దెలియఁజోకయ రాత్తులెన్ని గడఁచెన్ దీర్ఘాంబు భూతాత్మికా! 120

శ్రీరాముండటు లంచు మండఁగ శిరస్సీమంత చూడామణి
స్నేహాంశుల్ ప్రియు పాద పద్మములపై సిందూరముల్ చల్లగా
నా రామా మణిమందితాంగ యయి లజ్జాపాంగముల్ చారులై
చారింపంగన రామచంద్ర మణిమందిన్ భావింపఁగాఁ జేయుచున్ || 121

అంతట లక్ష్మణుఁ డింకొక
ప్రాంతపుఁ జిత్రమ్ముచూపి వదిలే యిదిగో
వింతైన దేవతాకృతి
సొంతము రూపమ్ముదాచు తూర్పణఖ యిదే! 122

అట నా పంచవటిన్ సయాటములు నై కాటి కృతారంభముల్
జటిలాలై విటతాటమై కటువులై గంగ్రామ తీవ్రంబులై
చటులాటోప పరాక్రమ స్ఫురణ వింశద్విర సాహస్ర దు
ర్ఘట మాంసాశన ఘోర సంహరణ రుద్రఖ్యాతి తెచ్చెంగదే! 123
అనఁగా జానకి యాపయిం బతి ముదంబారన్ గనుంగో నభా
గ్యును రక్షింపహృతిన్ వినవ్వనయి నే నంచున్ జనస్థాన మం
దను భూతంబగు దుఃఖమద్ది యపుడేయోచున్న దన్నంత వే
దన కల్గింపఁగ విహ్వలించునెడ నీతన్ రాముఁడోదార్చుచున్ || 124

దుర్జన లక్ష్మణులై యిది దుఃఖమునే యెటులై నఁ గూర్తురా
కర్ణముచేత సప్సడును గార్చగతి స్మరణాన నిష్పడున్
భర్జిత వాధులోక పరిభావన నిష్ఠురలంచు నాడఁగా
దుర్జయుఁడైన లక్ష్మణుఁడు తోరపురాముని దుఃఖమెంచుచున్ || 125

కరినంబులా శిలల్ కరఁగి కన్నీరైవట్టి
వజ్రంపు పెడఁదయున్ బ్రదలయ్యె
మాయామ్మగ వ్యాజ మానినీ హరణ వృ
త్తాంతమ్మ నెఱిగి విభ్రాంతుడఁపుడు

సీతామహాసాధ్వీ చిన్నై కాశకనాడు
వికలమ్బులై న గర్వేంద్రియముల
శోభాదద్రిదాణ శూన్య జనస్థాన
నిర్జనారణ్య కంధిని మునింగి

వెక్కి వెక్కిళ్ళుచున్న యీ ప్రియునిగాంచి,
దేని కదియోను కూడి రాదీ జగత్తు!
మాయ లేడిని చంపిన మాట వేటు,
మానిసిం గోలుపోయిన మాట వేటు!

126

అనుచున్న తన్ను విని సీత స్వామీ! నా మూలమున నే గదా
మీ కింత కష్టము వచ్చినదని తాను కన్నీర్వెట్టగా నాంబోళన
మందుచు శ్రీరామచంద్రుండు గూడ నట్లయిన నిదియేమన్నా
యనుచు లక్ష్మణుండు

127

తెగిన సరాన ముత్తైముల తీరున వారక బాష్పబిందువుల్
తెగబడి బాటు భారణికి, దేర్ప నదెంతగ బిగ్గబట్టినన్
బగిలె నెడంద యన్నటుల పైకిని గ్రిందికి నుద్భృతంబుగా
నగడగు ముక్ పుటంబు లధరా ధరమున్ వివరించి చెప్పెడున్ । 128

నా విని రాముండు

129

నాటి బ్రియా వియోగ మది నాకు సుదుస్సహాయ్యు శత్రువున్
మీటెడి తీవ్ర కాంక్షబడి మేలొని తాళగ నయ్యెఁ దమ్ముఁడా!
నేటికి దుఃఖవహ్ని మదినిండి పునర్వలితస్థితిన్ బడే
సూటిగ హృద్వణంబు కలఁచున్ మఱి దుర్భర వేదనం బిడున్ । 130

అనినన్ సీత యయో యయో యసహమా నాకష్ట మానాడు న
న్ననుమానింపక దుష్టుఁడౌ యసుర బాహాకృష్టగావించి గో
ల్లన గొంతెత్తి విలాపమున్ జలుపు నన్ లుప్తస్మృతిన్ మింటికిన్
గొని చన్నప్పటి భీతి యేచి యిపుడున్ ద్విభంబు గావించెడిన్ । 131

ఒకరి నోచార్చ నొకరుగా సూహచేసి

తామె దుఃఖాన మునుంగు నా దంపతులను

దేర్ఘగా నెంచి లక్ష్మణుం డోర్పుతోడ
నవలి చిత్రమ్ము కనఁజేయు చవని పుత్రి!

182

బహు మన్వంతర జీవి యీశఁడు పితృప్రాణుండు తృప్తిరీతికై
సహస్రోత్థాపిత పక్షులి ద్వితయ సంస్థానస్థహావేగుడై
విహరించునె దివి రాక్షసాధముని దోర్నిర్యమ్ము మర్దించుచున్,
విహసాక్షుల్ విడి తల్లి చూచునదె తృప్తిన్ చాత నుద్దండునిన్ । 183

కనుఁడి యన్న సతీ పతుల్ దివి దెగున్ గై మోడ్చు సంధించి యో
ఘనబంధు! నినువంటి జీవుఁడొకఁ డింకన్ గానరాఁడయ్య నీ
మనసేమీ ననలేదు న్నేహమయ సామాజ్యాధిపా! వైరిహా!
చన లేదీవు దురాత్ముడే మడిసె వంశంబెల్ల నిర్మూలమై! 184

అనుచు జటాయువు నా నీతయున్ రాముఁ
డంజలించుచు భక్తివల్లె నిలువఁ
బరికింప నింకను బహుచిత్ర పటములు
కలవన్న దృష్టి లక్ష్మణుఁడు కదలి
చనుచు జనస్థానమునకుఁ బశ్చిమ దిశఁ
గుంజవంతంబను కుంభర మిదియె,
యా ప్రక్కనే దండకారణ్య భాగాన
దను కబంధండుండె, దాని ప్రక్క-

ముని మతంగుని యాశ్రమమున వసించి
శ్రవణి యన్ సిద్ధ కబరి తా శ్రమమువాసె
నదియె పంపా నరస్సు పుల్లూబ్జ బహుళ
యని యొక్కొక్కటి చూపుచు నరుగుచుండ! 185

పంప యనుమాట చెపులలోఁ బడిన యంత
నచ్చులు కద శ్రీరాముఁ డధిక దుఃఖ
భార మోర్వంగ లేక యీ ప్రాణి నెంచి
వైర్య మెడలిన వాఁడయి తల్లడిలియె! 186

అన్న ప్రియురాలి మాట తా నాలకించి
పరమ గంభీర హృదయుడౌ వల్లభుండు
తొందరం పడు తమ్మునిం పొందఁ జూచి
యున్నచో నిల్చి హృదయమ్ము నొలుకఁ జోసె॥ 187

ఓపఁ జాలని దానవై యుంటఁజేసి
చాల సేపిందు నిల్వఁగాఁ జాలవనుచు
సాగుచున్నాఁడు మఱిది నాస్వాంతమేమొ
యా కబంధాదులను వీడ దట్టై తగిలి॥ 188

ఈపు విరాధునే యెఱుంగు దీ భువబంధు కబంధుఁ డంతకునో
జేవ గలాఁడు చానివలెఁ జేడ్చడి దేవతయై వచించె ను
గ్రీవుని జేరి మైత్రి పొనరింపుఁడు మీకు శుభంబు గల్గు నం
చానిధి నాచరింపఁగఁడె యంగన నీవు లభించి తింతకునో॥ 189

ఆ మురింగ మహర్షి మాహర్ష్య మింతి
యని వచింపఁగఁ బూన సాధ్యంబు కాదు
ఆ మహామహు పూర్ణ దయా విశేష
మున నె నే నిప్పు జీవించి యునికి యందు॥ 140

ప్రేయసిం గోలు పోయి నిర్భిన్న హృదయుఁ
డై యొకానొక జీవుఁడే యడవులందు
తమ్ముఁ డొక్కండె తోడుగాఁ దన్వి కొఱకు
దేవులాడు నటంచు నా దేవుఁ డెఱిగి॥ 141

నా కొఱ కెంతచేసె లలనా! యది సీవెఱుంగంగ లేవు నా
రాకను వేచి యుండుమని రామకుఁ డెప్పి తపఃఫలంబుచే
నా కమనీయ కాననము లన్ని ప్రభావితముం బొనర్చి నే
నాకడ చేరునప్పటికి నాంతరతాప మడంగఁ జేసెఁబో॥ 142

ఆ ముని దివ్యమా మహిమ యంతటి తాప మడంపఁబట్టి యా
రామ గుణాభిరామ, యవిరామ తపః పరిపక్వ జానకీ

రామ మనోఽభిరామ సమరాముని నిన్ను బలెన్ గవంగ నే
నామెను వృద్ధరాలి మనమార భజించి నినున్ స్మరించితిన్ । 148

దేహమిది మట్టిముద్ద వై దేహి నిజము
ఆ శరీర నాఁడు నన్నట్లు లాదుకొనక
యున్న నేమయి యుండునో యూహకంద
దామె పుణ్యాన నేడు నిన్నుండుకొంటి । 144

దేవీ! పంప కడున్ మనోహరము తత్తీరంబు నందుండి యుం
దావర్తించు మనోజ్ఞ హంసకుల పక్షాధూత పద్మములన్
స్రావద్యాప్య విరామకాలములలో రాజీవస్త్రేణా నినున్
భావంబందున నిల్చి చూచితి పునర్వాప్నంబుధారాప్లుతిన్ । 145

అనుచుండ నీయనయే యార్య హానూమంతుండని లక్ష్మణుండు
చూప 146

చిరనిర్వ్యాధ సమస్త శవగణ సంజీవస్మహా పుణ్య ని
ర్భరుండి ధీర మహానుభావుండని సంభావించెనా నీత, స
త్కరుణాన్ మమ్మును లోకమున్ దగఁ గృతార్థత్వంబుపొందించె నీ
పరమాభీలుండు వీర్యవత్తముండు వైవంబంచు రాముండ నన్ । 147

అంత నీత అయ్యా! లక్ష్మణా! ఈ గిరి పేరేమి? దుఃఖభార
సమ్రాల్చియుండై చెట్టుకొమ్మ నాలంబించి యార్యపుత్రుఁ డీట
నున్నాడన 148

మాల్యవంతంబు తల్లి తన్మహిత నగము
క్షుప్త ఘనజాల మకుటంబు కకుభ సురభి
అని లక్ష్మణుఁ డనుచుండ 149

చాలు నికఁ జెప్పఁబోకు దుస్సహ మదంత
తిరిగి నీతావియోగమన్ తెఱఁగుఁడోఁచె 150

అని చారించుచు రామచంద్రుఁడవనీ జాతాంత బాహుద్వయీ
ఘనసమ్మోదము నందుచుండ నటుపైఁ గాలాభిలా వానరుల్

చెనకంగా ఘనరాక్షసుల్ మడియి నిస్సీమ ప్రతాపోన్నతుల్
సనవోలెన్ వసివాడె నీమె చనుమన్నా యింక విశ్రాంతికిన్ || 151

అనఁగా లక్ష్మణుఁ, డన్న యుద్ధయని శాంతాపాంగ మీక్షించుచున్
గొనఁగీ చిత్రము తీర్చె సర్వముఁడు నాకున్ జెప్పు నాన్ దేవి య
గ్గిని శుద్ధింగని తేటి వచ్చుటని భక్తిన్ సోదరుండాడ ని
ల్చిన రాముండిట నిల్చి యిట్లు పలికెన్ స్నిగ్ధాంతరంగంబునన్ || 152

శుద్ధోర్వత్తి గలట్టి నీతకు సహో శుద్ధ్యంతరం లేల నం
శుద్ధిన్ గోరున వహ్ని! పావనతర ప్రోతస్విని వారికిన్
శుద్ధుల్ కావలెనే! స్వతః పరమ సంశుద్ధా! జగత్సావసీ!
సిద్ధాంతాఖిల! యజ్ఞ సంభవ! మహాచ్ఛేయోనిధానా! నతీ! || 153

అంచున్ రాఘవుఁ డామెఁ గొంచుఁ జనుచో నాయమ్మ పాశూతయై
నించున్ నామది చిత్రదర్శన విధిన్ స్నిగ్ధాభిలాషం బొకం
డంచున్ స్వామిని జూడ దేవి! యది యేదైనన్ సరే చెప్పవే!
పంచెన్ శ్రీగురుపత్నిగూడ నది తీర్చన్ నిర్విలంబంబుగన్ || 154

దేవి యా దేశమును శిరసావహించి
దెప్పరంబయ్యుఁ గోర్కి- నేఁ దీర్తు నిజము
తెలుపవే యన్నఁ గనులలో దీప్తు లొలుక
తల్లి యిట్లు న పరమ శాంత స్వభావ! || 155

శాంత గంభీర మునిగణ చరణ పుణ్య
వనము లండేను తిరిగి రావలెను స్వామి!
సౌమ్య శిశిరావగాహ శ్రీ రమ్యగంగ
పుణ్య సవిలాసగాహంబు పొందవలయు! || 156

మునిపత్నుల్ వను దల్లులన్ బలెనె సమ్రోదంబునన్ సాశి రా
ర్య నుతల్ దేవతలకా సభక్తిక సమర్చన్ దృఢులంజేసి దీ
వనలందన్ జనిరావలెన్ విధిగ దేవా! వన్ను మన్నింపవే
పనులంచున్ జనదిట్టి కోర్కియన కీవై తోడుగా రాగదే! || 157

అని పెనవేసి కొంచడుగు నాయమ వంక నొకింత బాలిగాఁ
గని తగునిట్టికోర్కి- జనకప్రియ పుత్రికసేక, తోడుగాఁ
గను నను రమ్మటంచు నడుగన్ వలెనే దయలేదు సేకనన్
జనకజ రాము మోము జలజమ్మున రుమ్మున భృంగమై చనన్ 1158

వచ్చి లక్ష్మణ! వింటివా వదిన వాంఛ
దౌహృదము గానఁ దీర్చంగఁ దగును మనకు
సముచితంబుగ నర్జున సత్కరించి
వలయు నన్నాహమున నింక వఱలు మీపు 1159

రామాజ్ఞన్ గొని లక్ష్మణుండు చనఁగా శ్రాంతన్ సతిన్ గాంచుచున్
సామోదానిల వీది సాగునిట విశ్రాంతిం గొనంగా నగున్
సామోదానిల సుంతకే యరుగజే చల్లంగ మేన్వాలిని ని
ద్రామోదంబునఁ దీర్చుమా బడలికల్ తవ్వంగి భద్రంబగున్ 1160

అనుచున్ రాముండు సిగ్గునం జడియు నయ్యర్థాంగి కేలూని మె
ల్ల న వేదిన్ దరియంగ నామెయట నుల్లాసాన మేన్వాల్యఃఖో
ననుగుం బ్రేయసి నల్ల నానుకొని తానందుండి సాకూతిమై
నను నిట్లాత్మవశుండు రామవిభుఁడుద్యన్యానసాజ్ఞుండవో 1161

ఇందుకరచుంబిత స్మంది హిమకరమణి
హార విభ్రమ మాచు నన్నాహరించు
సాధ్యున శ్రమచిందు సంశ్రయ మనోజ్ఞ
మైన నీ బావబలిక-కంఠార్పితమ్ము 1162

చేయవే ప్రియా! నాకు నుజ్జీవనముగ
ననుచు నన్నలై తత్కరం బంది కొనుచుఁ
గంఠమణిహారముగఁ దాల్చి కనులు మూసి
యేమియను భావమయ్యె నిదేమి యనుచు 1163

మకమో దుఃఖ మొ మోహమో నిదురయో హాక్కొనో
సతియో నిన్నిట సోకినంతటన నా సర్వేంద్రియంబుల్ జడా
సుక్కొనోకో

తృకతం తెందు వదేదియో వికృతి నందంతేయు సర్వస్వమున్
వికసించున్ ముకుళించు నే మనదనే విద్యుత్ప్రసారాంబళా! 164

చెవులకు విందులై, మనసు చేవ గడింప రసాయనంబులై,
తవలి హృషీక సంతతికిఁ దస్మయతిన్ ఘటియించుమందునై,
మివులగఁ దర్పణం బొసఁగు మేల్పువ్వులొచును వాడి వత్తె
పువు వలె సోలు జీవమును పుల్ల మొనర్చెడి నీదు హక్కులన్ !

కలకంఠీ! తలపోడ
బిల బిల నిసదించు గహన వీధుల సోనల్
పలుకుల చెవి పలికించిన
మిలసిత మృదువీధి కచ్చసీ నిసదంబుల్ || 166

అని శ్రీరాముడనం మోహకముగా నన్పండ నత్యంత తృ
ప్తిని దానందియు నీత స్వామి యిది మీ ప్రీతి ప్రభావంబగున్
గన నాశ్చర్య మదేమి యున్నదిట నైనన్ నాకు మేన్వాల్యుఁగా
ననిపించున్ నిదురేమి వచ్చునటులై యన్నన్ బ్రయంజంతటన్ !

అర్థమయ్యెను దేవి నీ యంతి నీవు
చెప్పవలెనో త్వదీయ హృత్ప్రేమయందె
యెల్లవేళల నుండు నా హృదయమునకు
నిదురకన్ సాధనంబు నన్నిధి న కలదు! 168

అహహా! ఉద్వహమైన దాదిగ సతంబానంద సంధాయియై
గృహమందున్ వనమందు బాల్యమునఁగా కి యాపనంబందు ప్ర
త్యహమున్ నీతకె స్వాపహేతువగు చన్యాసంగభావంబె దు
గ్ధహ మా రాముని బాహుజే తలగడె స్వాపంబు నందంగజే! 169

అనుచు నీతామనోహరుండపుడు తానె
యెడమ కొత్తిలిలి పరుండి యెడమచేయి
మహిత పామ్మల్య సుస్మిగ్ధ మాంసలంబు
చాచి సంకోచమందు నాచానఁ దిగిచి|| 170

మెల్లగా బుట్టగింప నెమ్మేనువాల్చి
కుడికి నొత్తిగిల్లుచుఁ దలగడ యసంగఁ
దనదు చేయిపై నామెయున్ దల నునుపఁగఁ
గన్నుల స్నిడఁజూచి కొంచున్న యంత॥ 171

చిత్రదర్శన వేళ నా నీత పడిన
దైహికశ్రమ యట్లుండ నూహ చేతఁ
బూర్వ దుఃఖానుభూతిఁ బ్రభూతమైన
బడలి కగుటను గట్టిగాఁబట్ట నిద్ర॥ 172

అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుండు 173

అప్పుడె నిద్దరపట్టె నీ యతివ చాల
నలసినది పాపమన్ని బొమ్మలను జూచి
ఘరమ సుకుమార గౌత్రి యీ పడఁతి మిన్న
యెంత పుణ్యంబో నాకు నీ యింతి దక్క॥ 174

ఈమె ప్రత్యంగ దీప! మాయింటి లక్ష్మి!
కనుల కమ్మతింపు వత్తి! నా తనువునందు
మంజుల! లేపనార్ద్ర సమ్మర్ద సురభి!
యీమెదోర్వల్లి కంఠమందింపు లోటుకు 175

శిశిర మాత్రిక సగముగాఁ తెలఁగుచుండు
నీమె సంబంధమైనది యేమి గాని
ఈమె చాలును ప్రాణ తర్పణము చేయుఁ
గర మనహృముగా నగు విరహ మొకట! 176

అని యనుకొనుచుండగాఁ బ్రతీహరి వచ్చి 177

వచ్చెనయ్యా యటంచుఁ దాఁ బలుకుచుండ
నేమిరా యని రామావసీతుఁ డడిగ
వచ్చె దుర్ముఖుఁడనియె దొవారికుండు
నగు నుపశ్రుతి కాత్య విహ్వలతఁ గనుచు॥ 178

జనపదంబుల పౌరు లీ జనుని గూర్చి
యేమి యనుకొంచు నుండిరో యెఱిగి రాఁగ
మత్తయ్య క్తుండు చారుఁ డిమ్మాని సనుచుఁ
ద్వరగ లోనికిఁ బంపుమవ్వాని ననియె॥

179

ప్రతీహారి నిష్క్రమించి రహస్య సమాచారము సేకరించుటకై
దుర్ముఖ నామంబున వ్యవహరించు రామభద్రుని బాల్య మిత్రుం
డయిన భద్రునిఁ బ్రవేశపెట్టిన నా గూఢచారి

180

అయ్యెయి నీతామహాసాధ్వీ నధికరించి
యింత యనరాని మాట నేనెల్లువినుతు
రామునకు బహిః ప్రాణ మా రామగాఢా
విధి బలియమ్ము, తెలుపుటే విధియునాకు॥

181

అనుకొనుచు చాఁడు చేతులు కట్టుకొని నిలిచియుండ

182

ఎక్కడున్నావు సామ్య! రావేమి నాథ!
యని కలవరించు ప్రేయసి మనసు నెంచి
యయ్యెయి యాయమ యెదకుఁ దాహత్తు కొనియె
చిత్రదర్శన జాత విచిత్ర భీతి!

183

మద్విరహ భావనమ్ము నేమఱిదొకింత
యతి భయంకర మాట నాయడలు విడదు
ఇప్పుడగుచున్న యట్టులే యెప్పుడుండు
నీమనోకాదు నన్ను నట్లే యదల్పు॥

184

అని రామచంద్రుండు తలపోయుచు నామెకు స్వాస్థ్యము కలి
గించు తలంపుతో మెల్లగా నామె దేహవల్లరి నిమురుచు

185

అదైవతంబయి సౌఖ్యదుఃఖముల సర్వావస్థలన్ వ్యాప్తమై
యుద్విగ్నంబగు గుండె శాంతిఁగను భద్రోద్దేశమై వార్ధకం
బద్యేష్యంబగు ప్రీతికి న్నీలపుగా నావారకంబెల్లఁ బో
హృద్విధిన్ జరమైత్రి సారమగు నీ యేకత్వ మగ్నించెదన్॥

186

ఈ సుమానుష మెవరు ప్రార్థింపరకట
 ఆలు మగలాటకింత మహా త్తరంబు
 పేరు వచ్చుట యార్య సంస్కార మెంత
 మహిమగలదానో తెలుపు మర్కంబు విప్పి|| 187

అని తానొనర్చిన యుపచారమ్యుల నామె సుఖనిద్ర నందు
 చుండ రాముఁడు దుర్ముఖున కభిముఖుండయ్యె నంత నతఁడు జయము
 జయము దేవా! యని యూరకుండిన నుపలబ్ధమైన దేవియో వెల్వ
 రింపుమని రాముఁడొత్తిడి పెట్ట 188

పారజాన పదులిది సంబరముగాగ
 రామ రాజ్యంబునందు సర్వత్ర సుఖులు
 తలఁచుచున్నారు మదుల నా దశరథుండ
 మఱపు పడె రామ దేవుని మహిమ ననుచు! 189

అని పలికి మరల దుర్ముఖుఁ డూరకుండిన 190

సర్వసామాన్యమైన ప్రశంస యిదియు
 దీని నంతగ మనము ప్రధానమంచు
 నెంచ నేరాదు దోషమ్ము లేవియైనఁ
 దెలియవచ్చిన నవ్వానిఁ దెలుపుముందు|| 191

అని రఘూత్తముఁ డతఁడచేమైనఁ దెలుపు
 నేమొ యని శాంతమతి యయి యెదురుచూడ
 ననలు భద్రుఁడు దుర్ముఖుఁడైన వాఁడు
 పేరుమార్పున సర్వమునీ మాటినిట్లు|| 192

రాము చెవిచెంతఁ జేరి యారాటపడుచు
 నోరురాక యుండగ నరుగొనెదమునైన
 యార్తివందుచుఁ దుదకుఁ బ్రయత్నిమొప్ప
 నేదియోచెప్పి చెప్పట కేడ్పుచుండ|| 193

ఉరక విశ్రాంతి గాగఁ దా మూరుచూచు
 చున్న వేళను వినయాస నొదిగి యొదిగి

యెవ్వరో వచ్చి తొమ్మునందేపుమీఱ
గ్రుద్దిచన్నట్టులై పతి కూలఁబడిన॥

194

భద్రుఁడు రామభద్రుఁడయి భావమునన్ గొలలేని భాధ ను
న్నిద్రతనంది యాతురత నేర్చినరీతి సనేకతైత్త్య ర
తూద్రవ సేచనమ్ములను గాయము తాపము వాసి తేజ న
తుద్ర సపర్య చేయఁదుదకున్ స్మృతివచ్చిన రాముఁడార్తుఁడై॥ 195

అయ్యయో యెవ్వలేమి సేయంగలారు
రిపు బలాత్కృతి వత్సరం బపుడు నిలువ
వలసి వచ్చెను దానికై పడినపాట్లు
వ్యర్థమైనవి నేడు నిష్పచ్చరముగ॥

196

అద్భుతో పాయములను మాయంగఁజేసి
పోయెనైపోయెనని తలపోసి యుంటి
సూటి నయ్యది తిరిగి ప్రస్ఫుటితమామ
పిచ్చికుక్క- పిషంబు నాఁ జెరుగు నిపుడు॥

197

మందభాగ్యుల నాకంటె మహితుఁడెవఁడు
సుఖవిరాముఁడు రాముఁడై స్రుక్తి-నాఁడు
ఏది యెటులైన నిపుడు నేనేమి చేయ
వలయు-నిట్లుగుంగాక తప్పదిక నాకు॥

198

సజ్జనుల కెంత దురవస్థ సంభవించి
నప్పటికి లోకమలరించుటగు మతంబు
తండ్రి నెమ్మేను వాల్చె నీ ధర్మమందు
నేను వలసిన ప్రాణాలైన విడుతు॥

199

అగ్నుదాహార్య భగవంతులూ వశిష్ఠు
లింతకున్ మునె సందేశమిడిరి గాదె
అప్పుడే మంటినో యది యక్షరాల
నాచరింపగనైన కార్యంబు వచ్చె॥

200

అ సవిత్వఁడాదిగాగ సర్వావసీతు
లున్నతుల్ ధర్మచారిత్రు లుత్తములును
మత్స్యతంబుగ వంశాన ముచ్చయగుట
యనఁగ నింద్యము నాశంతు నధముఁడున్నె?

201

హా! దేవయజ్ఞావసీ దృష్ట నవశిశూ!
జన్మ పవిత్రతత్త్వా తనూజ!
హా! రామజీవిశా! హా! శీలశాలినీ!
హా! మహాముని జనకాత్మజాత!
హా! వశిష్ఠార్కుంధతీవహ్ని సంస్తుతా!
హా! తాత సుప్రియా! హా! మనోజ్ఞ!
హా! సర్వ వనవాసహరి మర్ప్రియసఖి!
హా! మితభాషిణీ! హా! ప్రశస్త!

ఇంత సద్గుణశోభితవే, యనేక
ముని జనానందహేతు నందనవై, యింత
సర్వ సుజన ప్రశస్తవే స్వాధి! నీకు
నేమి యీ దుష్టమగు పరిణామమేమి?

202

నీ వలన సర్వలోకముల్ పావనములు
నీ వపావన వంట జనావళిని
నీవెదిక్కాదు దేవి యీ నిఖిలమునకు
నీ వ దిక్కిదు దానవైనావు నేఁడం||

203

అని కృత నిశ్చయింపఁడయిన యానవభూపతి రామరాజు
భద్రుని దన చెంతకుం బిలిచి తొందరగాఁజని నీవు లక్ష్మణుం గని
నవధర్మనేత మహిశాంతుఁడు నిష్ఠుఁడు డాజ్ఞ యిచ్చె నిట్లని వచియింపు
హి వనుచు నాతనికిన్ తెమిఁజెప్ప నేడియో!

204

తన చెవిలో రాముని బడి
వినవచ్చిన సలుకు విషము విగతప్రాణుం

డన నున్న భద్రు నసువులఁ
గనఁ జేయుట కాక మిగులఁగనలఁగఁ జేయన్ ||. 205

అగ్ని పరిశుద్ధయై సుజనాభి నంది
తాత్పర్యై గర్భభారాల సాంగియయిన
దేవి దుర్జన వచనావ ధీరితయయి
విభునిచే బరిత్యక్తయా విధి యిదెట్లు? 206

అనఁగనే శ్రీరామచంద్రుండు 207

ఏమయా నీవు దుర్జను లెవరినందు?
పొర జానపదుల? పొరపాటు మాట!
అగ్ని పరిశుద్ధి జరిగిన దచట నెచటా
నమ్మ నెట్లగు నిచటి జనమ్ములకును? 208

సవిత్వ వంశాభిమతులైన జనములందు
దైవవశమున బీజ ముద్భవత నందె
పాలకాచరణీయ మవశ్య మదియె
కానఁ బొమ్మింక రాజాజ్ఞ కాదునాక! 209

అనుచు గద్దెంప వాడు హా! దేవి జానకీ! యని యంతటి
యనర్థమునకుఁ దానే కారకుఁ డన్నట్లు లాక్రందించుచుఁ బోగా
శ్రీరామనేత 210

కష్టమతి కష్ట మెంత భీకరము కర్మ
మిచట నీ సృశంసుండు రాముఁడే తగునట!
ఉభయతో భ్రష్టుఁ డయ్యె నీ యున్మదండు
ధర్మ బుద్ధిని జేయు నధర్మ మిపుడు||. 211

పిన్నతనము నుండియుఁ బెంచుకొన్న ప్రియను
అధిక విశ్వాస, సన్యాశ్రయంబు లేని
దాని నర్పింతు మృత్యుహస్తమున వంక
నంతకున కిచ్చు పెంపుడు జంతు వనఁగ||. 212

పరమపావన జానకి పాపి నేను
తాళి యపవిత్రఁ జేయఁగాఁ దగదు నాకు
సనుచు రాముఁడు చాచిన తన కరంబు
బెప్పకుండిసి మొగము కప్పికొని పొగిలి॥ 218

ఓ యమాయిక! నన్నింక నుజ్జగింపు
మీ యపూర్వకర్మ కరిను బోయవాని
వివకుజంబును చందనోర్వీరుహంబు
నాఁగఁ దలపోసి చేరియున్నావు నిజము! 214

అనుచు న ద్పొటినుండి లేచి దీనితో జీవలోక మంతయుఁ దల
క్రింద నది, నేటితో రామజీవితము నిండుకొన్నది. ఇంక నీ జగత్తు
నాకు జీర్ణారణ్యమే! సంసారము నిస్సారము. ఈ శరీరము నిర్జీవమగు
నట్టి యెండు కట్టియ, నా లింక దిక్కులేదు. నేనేమి చేయుదును?
ఎచటి శ్రేగుదును? 215

ప్రాణ మున్నది దుఃఖాను భవము కొఱకె
యాను కాఁబోలు నీ రాము మేన నిజము
తాక వ్రీలి పోదేమి ముక్కలుగ నగుచు
వజ్ర కీలిత మయ్యెఁ గావలయు నిద్రి! 216

ఓ గురుపత్ని! నీతాగతాఖిల ప్రత్య
యా! యల్క సనుజూడ నందుబేము?
ఓ మహేశ్వరులు విశ్వామిత్ర గురు వశి
ష్ఠ మహర్షులారా! ప్రసన్నులగుదు
రా నాయెడల! నోయి ప్రజల ద్వష్ణి! వి
స్మయ హత దేవతల్ సాక్షిగాఁగ
హిమసమాన తను మహిమగల మహిళాత్
నొసఁగి నావప్పు డనూహ్యముగను

ఓ వసుంధర! యో విదేహోర్వి పాల!
దానవాపహృత జనకజానయన మ

హా కృతి ననంత విపుల సాహాయ్య మమర
గెల్పుఁ దెచ్చిన సుగ్రీవ! కీశరాజ!

217

ఆపదుడారకా! ఆంజనేయా! వీర!

శరణంది రిపు రహస్యంబు తెలిపి
పరమోపకారంబు జరుపు విభీషణ!

నన్ను నా సీత నా సన్న మరణు
లను గల యాధార్థ్యమును దెల్పి యన్యోన్య
మసుపులన్ నిల్పిన యసుర త్రిజట!
రాక్షసీ రూపామరీ! క్షమింపురె నన్నుఁ
బరమ కరినుఁడు, నుత్పథ విగామి

నమ్మ రాసట్టి వాఁడు నేత్రమ్ములకును
దోఁపఁజేయున దొకటి లోఁదోఁచునట్టి
దిం కొకటి గాఁగ నెల్లర నెల్ల వేళ
నెల్ల చోట్లను నైపుణ్య మేపుమీఱు॥

218

మోసగించెడి రామావ నీశుఁడన్న
పంచకాగ్రేనరుండు, నిర్వక్రలోక
చక్రవర్తిచే నెల్లరున్ సాధుమతులు
వంచితల్ పరివంచితల్ పాపమయ్యె!

219

ఇంత కంటెను నవమాన మేమియుండు?
మిమ్ము నేమి రాముండేమి నమ్ముడించుఁ
బెలుచుటేమి! మీర్ బదులింకఁ బలుకుటేమి?
బట్ట బయలయ్యె రాముని గుట్టుమట్టు!

220

ఈ కృతఘ్నుఁడు దుర్మతి యీ కరినుఁడు
పిలుచు మాత్రాన పరమ పవిత్రులైన
మీ రపుణ్యతఁ బాపులై నారలయ్యె
పాప సంస్పర్శనమున నిష్పాపులట్లు!

221

ఇంత పేర్కొనరాని చూడరాని మూఁజూడరాని ముట్టరాని
చవిఁజూడరాని తలపోయరాని కష్టాతి కష్టచరితుండైన నేను 222

సమృత్తము చేత హాయిగా జొమ్మునాని
యాదమహాచి నిద్రించు నిర్వాణ సఖని
ఇంటియాలిని ప్రియురాలి నింటి వెలుఁగు
నన్న నెప్పుడైన ప్రసవింప నున్నదాని॥ 223

మాంసభక్షక ఘోర విధ్వంసకారి
పక్షి జాతికి బలిగ నర్పణ మొనర్తు
ననుచు రాముఁడు వినయాన జనక జాత
చరణ జలజాతములయందు శిరసుఁ జేర్చి॥ 224

ఈ జీవునకీ యదృష్ట మిదియే తుట్టలేది కాఁబోలునని భభృ
మని పగులబడ నెటనుండియో తెలియరాకుండ దయఁజూడుఁ డను
నారాధాప్రముఖో 225

యమునాతీరి నివాసులు
యమిజను లమితార్తినంది యాశ్రిత కల్ప
ద్రుమమైన నిన్ను తేరిరి
జము వీడంపించి లనలు సాకుమువారికిన్ ॥ 226

అను నబ్రహ్మశ్రోత్రి విసవచ్చినంతనే రాముఁడకృత్య
కరణ దుఃఖావేశమంతయు మహా వాయునిహృత నిర్జలాంబుదంబుల
వలెఁ బటాపంచలు కాఁగా 227

ఇంకనున్ రాక్షసార్తి యీ యిలనిదెట్లుక
దుష్ట కుంభీన సీజాఁడు, శిష్టలోక
బాధకుండయి చెలఁగు సమృద్ధురండు
దునిమి లవణుని వచ్చు శత్రుఘ్ను డిపుడ॥ 228

అని దుష్టరాక్షసారి వీరహుండయిన శత్రుఘ్నుని బంపి యా
నీడ నివారించెదనని నిశ్చయించి హాయిగా నిదురించుచున్న సీతా

దేవి యమాయికంబయిన మోము కనవచ్చినంతనే మరల దుఃఖ
ముబుక 229

అయ్యయో దేవి యిట్లు నీ వరుగుటెట్లు?
తల్లి భూదేవి! లోకమంతటను నిండి
యుంటి వీవమ్మ యేపాప మంటరాని
పరమ పావన చరితః గాపాడు మమ్మ! 280

అధిక పుణ్యద దేవ యజ్ఞాంగణమున
జనక రాఘవ పుణ్యవంశములు కలిసి
యే మహాగోత్ర మంగళం బెంచి ఋషులు
జానకీరాము లన్నారో?—జరుగునిట్లు! 281

అని కుసుమగోమల హృదయుఁ డయిన రాముఁ
డ్టిటై కదలాడి వల వల నేడ్చు చప్పు
డచటు విడిచి వరిభ్రాంతుఁ డెచటికొ చన
నులికిపడి లేచి నీత యయ్యో యటంచు॥ 282

పాడు కలవచ్చెఁ గలఁచె భావమ్ము సర్వ
మెక్క- డున్నావు సౌమ్య! రావేమి యిటకు?
దర్శనం బీయు మార్యపుత్రా యటంచు
భీరు వగుచును గొంతెత్తి పిలిచి పిలిచి॥ 283

కలను నేఁగాంచు విప్రయోగమ్ము నాదు
వెంటఁ బడినట్టు లిచటఁ గన్పింపఁడయ్యె
రాముఁడే మయ్యో! గట్టి నిద్రను మునింగి
యొడలు తెలియక యున్న న న్నొంటరి విడి॥ 284

ఎచటికో యెట్లు పోయెనో యెఱుంగరాదు
సరియె కానిమ్ము నేడిటుల్ చనుట తోనె
యయినదా యేమిరేపు నా కగపడఁ డొకొ
పరముఁ డవ్వాడు నా కంటఁ బడిన యంత॥ 285

కరఁగఁగీ నిల్వరించుకొఁ గలిగి తేని
 నడుగు చాటంగ నీయక కడిగివైతు
 నెటులు చేయంగఁ గల్గె నింతటి యకృత్య
 మేమి యనుకొన సాధింప నేమి కలదు?

286

సర్వముం దేల్చివైతు లక్షణముగాఁగ
 ననుచు నెవరురా యక్కడం చరసినంత
 దుర్ముఖుఁడు వచ్చి చేతులు జోయిలించి
 దేవి! యవధారు లక్ష్యుఁడం దీవిధముగ॥

287

మనవి సంపెను రాజు నాజ్ఞను వహించి
 తాము కోరిన మునిపత్ని దర్శనాభి
 లాషముం దీర్ప సిద్ధమ్ము చేసినాఁడు
 రథము లక్ష్యుఁడం దింక మీ రధిపసింప॥

288

వచ్చునని చెప్పి వాకిటనే వజ్రలు నతఁడు
 రాగదే దేవి! యాత్మార్థ రథము కడకు
 ననఁగ సరి నేనిదే వత్తునని తెలుపుము
 అనుచుఁ గదలంగ దుర్ముఖుం డగ్ర సరుఁడు॥

289

దారి చూపుచునుండ నారార నిలచి
 యధిక భారాల సాంగి నిరాశ్రయముగ
 మెల్ల మెల్లంగ నేగుచు నుల్ల మందు
 మంగళం బెంచుకొంచును దల్లడిలుచు॥

290

అప్త రఘుకుల దేవతాభ్యాం నమో న
 మస్తప్రోధనేభ్య యనుచు న్యస్తపదగ
 రోజ చిహ్నాతావని సరసీజ పనయై
 నాఁగఁదోపంగ రథమున్న యటకుఁ జనియె॥

291

చనిన జనక తనయ తన పెంటఁ గొనిపోయె
 రామచంద్ర హృదయ ధామశాంతి

మిగిలినట్టి వాఁడు మేదిసి కాంతుండు
తంత్ర గతిని నడచు యంత్రమతఁడు॥

242

ఖండాంత పద్యములు

ఇది ప్రతిజ్ఞ, శ్రీరామ రాజేమి చేసె
నో యదేల చేసె, నదియెటో యదెల్లఁ
దెలుపుఁ దెల్లంబుగా ధర్మదీధితులను
దీనిఁ గొని స్వామి! దయను మద్దీవసింపు॥

243

పాదలెదు హృద్గుహన్ నిదుర
పోవుచు నుందువో యేమొ యెప్పుడో
కదలిస మొగ్గులో రస జ
గత్తునఁ దేలుచుఁ బల్కె-దిట్టు లీ
కదలిక యెంత మేలయినఁ
గానఁగఁ జేయున నిన్ను స్వామి యే
కదలిక లేక నిద్రఁగన
కన్ దయఁ జూడుము నిత్యజాగరా

244

మాలిని, రజత గిరి నివాసా! ప్రాణమూలా! ఉమేశా!
నిజ విమలకళాభా నీయమానాఢ్య విశ్వా!
అజముఖ సురపూజ్యా! ఆత్మతత్వైకరాజ్యా!
గజముఖగుహతాతా! గార్తస్యమద్దేయ నేతా!

245

స మ జ్ఞా ఖం డ ము

౨

వా మ దే వ ము

శ్రీవిశ్వనాథ! సత్కవి
తావియ దుష్కోతితార్క! తర్కాతీతా!
జీవాభ్యుదయ! ధాయక
భావోత్పాదక నిజానుభావ సమేతా! 1

నీత తా నెక్క! లక్ష్మణ! నీతిరథము
భీత భీతమ్ముగాగ నుద్వేగ మొప్ప
నలగు గతి నెక్కి యానీనమయిన యంత
బోనునం బడ్డ సింహాయుం బోలి యామె! 2

తనయెడఁబుట్టు కోర్కెయిది తత్క్షణమే ఫలియించుచుండ సాం
త్వనము లభించి డెందము ముదంబును బొందుట మాని యింతకుం
దనుకతమేమి యన్న తపనం బడి యామె మనస్సు బుస్సుమం
చని పడఁగెత్తు భోగియయి యాంతర లోకములెల్ల వేల్చిననె ॥ 3

జీవ చరిత్రమే బహు విచిత్రము భావము పెంట భావమై
భావనలెల్లఁ గార్యగతిఁబట్టి విహాయసమీధి వాయుపుల్
చేవ గడించి రూపమును తెందు విధంబున లోకసంతతుల్
గా వలలోనఁ జిక్కుకొనుగా మఱి తెక్కలులేని పక్షియై 4

తనకొక కోర్కె యెప్పుడును దానయి కల్గదు లోకదర్శనం
బుననె ఘటిల్లు దానిబడి పుట్టు భయంకర సన్నివేశముల్
తనకున్ననైన వారికిని దగ్గతమై చనునార్చి యెంతయుం
డి నను శుభాళినే విధి గడించును లోకహితంబు నెంచుచునె 5

లప్పుడు మాయలేడిఁ గని నప్పుడు పుట్టిన కోర్కి యెంతయా
ముప్పును దెచ్చె నిద్రఱకు మోయగరాని వగల్ ఘటించె నిం
కెప్పుడుఁ గోరఁ గూడ దనిపించి విరక్తిని బెంచె నంతమం
దప్పటి కార్చిగూరు జగమంతకు శాంతినెగూర్చె వింతఁగన్ || 6

ఇప్పుడు చిత్రముల్ గనుట నేర్పడినట్టి విచిత్రవాంఛ యే
ముప్పును దెచ్చునో? కలయు ముంచుక వచ్చిన దింతముందె, యా
ముప్పె నిజంబుగా నగునో? మోహన రాముడటుల్ పొనర్చునే?
చెప్పినమాట చెప్పకయె చెప్పెనుగాదె హృదంతరార్ద్రాతల్ || 7

నాకును వానికై న యవినాస్థితి నిత్య, మదెట్లు భగ్నమా
నాక విరోధి వంచనమునన్ గొనిపోయి యటుల్ వినాశమై
మాకు వియోగ మాన నెడి మాట తలంచుట కెట్లు సాధ్యమా?
నే కళ నుండెనో యడిగి తిప్పడె యిప్పుడె తీర్పు చుండెగా || 8

సీవును రావలెంజము వసీస్థలి కంటిని నిద్ర యాత్మికా
యా విధి నాడనేల యని యన్న మహాత్ముడు తాను వచ్చెనే?
యీ విధిఁ బంపుచుండె, నిపు డేవియొ తప్పని రాచకార్యముల్
ప్రోవయి వచ్చె నంట, యనురూపతఁ దమ్ముని బంపె దోడుగన్ || 9

తోడున్నట్టి వియోగ మియ్యదియుఁ దోడ్తో నట్టి దెల్లెనాథో
నేఁ డిట్లేగుట యాశ్రమాళిగని మాసింద్రాళి యాశీస్సులన్
వాడం జాలని పూవులం గని సుధా వా సింధు వా గంగలో
నేఁడే స్నాన మొనర్చి వెంబడి పునర్మీతిన్ గనంజాలనే? || 10

ఇందేమి ముప్పు గల, ది

క్కుండేల ఘటిల్లు చుండె? గోరు నెడందన్

జెందిన దిం దిపు డిట్లున్

గుం దందఁగఁ జేయు నంతె, కూర్కిదె వచ్చెన్ || 11

రథముం దోలుచు ముందు నుండిన సుమిత్రాసూతి జెందాన దు
ర్విధికిం దోడుగఁ దానె యీ పనికి నుర్వీనాథు నాజ్ఞం బడిన్

విధిగా రానయి యామె గాంచగ మహాభీతిన్ విధూతాత్ముడౌ
చథమత్వంబునఁ గుండుచున్ వెనుక నేమానో కనంజాలకన్ || 12

వెనుక నొకింత సవ్వడియు వీనుల కందక శూన్యమైన మె
ల్లన వెనుదిర్చి యామె మృదులమ్ముగ దేహముఁ దాకుచున్న పా
వన పవనాన నిద్రఁ గన భావము తేలిక యోచు నంత మె
ల్లనఁ జనుచో పవంబు లవి లాగవుగా యని యాత్మనెంచుచున్ || 13

జీవిత మెల్ల కాల మిటు చేయుచు నుండు వనాళి యెంతకున్
రావు వచింప నాకు విన రాఘవపత్నికీ దప్ప దుస్థితుల
పోవలె నేమి దొందరగఁ బూన్చిన కార్యము పూర్తిచేయకీ
పోవుట దెల్లు రాఘవుఁ డపూర్వత నేమి తలంచు నింతలో! || 14

ధీ వంచన మననిదె తా
నే విధిగా నయిన విధిని నేమార్పుటకై
భావన చేయును గానీ
యావిధి తప్పదు గుభిల్లుమని పై దూకున్ || 15

ఒక వేగమ్మునఁ బోవుచున్న రథ మీ యూహానీ బ్రయాణంబు సా
గక యాగం బలెఁ దోచి మేల్కను నొకో కల్యాణి యన్నంతలో
నెకసక్కింబుగ నామె మేల్కనుట తన్నేదో యనం జూచుట
చుక విన్నట్లు వెన్నఁ జూడక యెదో శూన్యత్వమై తోలుచున్ ||

చనుచున్నంతట లక్ష్మణ! పుర బహిష్కాసంబె రాలేదు వే
చని రా నొ నని యెంచితిన్ రథమహా సాగంగనే పోదదే
లని యన్నంతఁ గళాభి ఘాతమయి నల్లై నుంత యోజించి యే
మనసుం జాలక యామె లొందరను మాయంజేయు భావంబుమై || 17

కుదుపును దాళఁజాల వను కొంచు నిదానము గాఁగఁ దోలుచుం
డెద, నిక వేగరం పడి గడించెడి దేమియు లేదుగాదె, చే
రెద మెటులో వనాళికీ, జరించెద నచ్చట కోరిక పెంబడిన్,
గదలిన రామ బాణ మటు కాంతీతమున్ గనకుండ నాగునో || 18

అని తన వంకఁ జూడకయె యూడిన లక్ష్మణు మాటవించుఁ దే
టిని దనుకొన్న మానసము రేగి యతండను మాట మాట దా
గినపెర యర్థమేదో హృసికిన్ గడు చాటుగ వచ్చి తాకు మా
ర్గణమయి నొవ్వఁ జేయఁ బెనురాయిడి నందు నెడందఁ బట్టుచున్ ||

జనకజ లక్ష్మణా! యిదియుఁ జాల విచిత్రము గాఁగఁ దోచు నా
చను వనముల్ మరావిధుని సంగతితో నని కోరియుంటిఁ గో
ర్కిని నెఱవేర్చుటన్నఁ దగు రీతిని నాతఁడు రాఁగఁజెల్లు రా
జని కదలంగ రాని పనులంచు ననుజనుమంచు బంపుచున్ || 20

బయలుదేరు వేళ బాడి చెంతకు వచ్చి
పోయి రమ్మ చాన హాయిగాను
రాజ శారవశత రా లేను నే నని
చెప్పవచ్చు గాదె శ్రీవిభుండు || 21

ఆతఁ డేమొ యట్లు లాచరింపఁడు సరే
లిప్త గూడ తీఱ లేదో యేమొ
రథము కడకు వచ్చి యధిరోహనము చేయు
నపుడు గూడఁ జూడవై తి వీవు || 22

వచ్చితి నెక్కితిన్ గదల వచ్చున యంటివి యెల్లొ చూచుచున్
వచ్చిన దందుకే యగుట వచ్చున యంటిని తోలసాగి తీ
విచ్చట నిట్లు నే నడుగ నీవు వచించిన మాట మాట నా
కచ్చెరువయ్యె నా వదన మందునఁ జూచుచుఁ జెప్పవైతివిన్ . 23

ఏమిది? మీకు నిర్బురకు నేను పొనర్చిన నేగియేమి? నా
మోమును జూచుటే తగని పొచ్చెము పుట్టిన? పర్ణ శాలలో
నామెయినాడి నా ననుచునప్పటి కోపము తీఱకుండన్
నీ మది నిన్ని నాశ్చక్రను, నిల్చుము బండి, వచింపు మంతయున్ || 24

కొందల మందు డెందమునఁ గోమలి జానకి యట్లు లాడుచో
నెందుల నుంటి? యేమిగతి? యెట్లు వచించుట? మార్గమధ్యమం

దెందుకు చెప్పా తెట్లు వచియింపగనే వలె నక్కడంచుఁ ద్రో
యందల పోసి దాచినను నాంతరమున్ గనిపెట్టి నిల్పెడున్॥ 25

అతిని కాతఁడె వజ్రాయి తాత్పుడకట
నియమ పాలన దీక్షా మనీషి తాను!
ఈమె కీమయె యెంతగా నేర్పు హృదయ
మంత పడినది పాప మత్యంత శుద్ధ! 26

సకల లోక సమారాధ్య సారభూత
పరమదైవ స్వరూపులన్ భావమున - నె
వీరి సేవించు నెద నిల్పి వీర చేమొ
యెంత మాత్రము నన్నుఁ బట్టించుకోరు! 28

తన యెద నున్న భక్తిని దాను భరింపక తప్పనట్టి వే
దనకును బొంత నక్కడ! నదా తపనంబడు టాక్కట యగున్
విని ప్రభునాజ్ఞ స్పందనము వీడినదెందము తోడ బాష్పమైన
చని యిది యేమి యన్నఁ బెలుచన్ మఱు మాటననీక నొక్కఁబో!
అదయఁడు స్వామి నా హృదయ మందలి భావము వెల్వడంగ నీఁ
డెదియెదియైన నేననెడి చేదియొ నెమ్మది నాలకించి యా
పిదప వచింపవచ్చుగద, నేల్మిడి సర్వము సాగిపోవలెన్
బదపద మంచునన్ దఱిమె భావ జగత్తు లడంగి పోవఁగన్॥ 29

ఈమెయు నట్టులే యపు డచేదియొ పట్టిన యట్టులాడఁ దా
నేమి వచించినన్ మది వహింపక స్వామిని చేర్చి ఘోర సం
గ్రామ మొనర్చి ద్రోహి కధికంబుగ శిక్ష నొనర్చియుంటిమే,
నా మది నాటి సంస్కృతులు నాటిస యట్లుగఁ బల్కనేపోకో! 30

ఆ మాటేమి యవంగ నా మది నహో యత్యంతమున్ భీరియా
నే మంచెంచునొ యీమో యీ కరినమా కృత్యమ్మునందేను (శ్రీ)
రామాజ్ఞన్ వినియుక్తుడైతిగద, ప్రారబ్ధంబు కాకిందు నా
కేమైనన్ గలచే యెడంద! పొడలే దెందున్ ననున్ నమ్మునే! 31

సమృంజాలదు, మోము త్రిప్పి కననై నన్ ధైర్యమేలేదు నా,
కెమ్మొడ్డిన్ బభమెల్ల నే గడుపు, దింకెట్లీ మె డెందమ్ము శాం
తమ్మై యుండగఁ జేయఁగల్గుదు, నసాధ్యంబయ్యెనో రాఘవా!
యిమ్మై ప్రాణము లాగిపోయినను మే, లీ కష్టముల్ దప్పెడిన్ || 32

అని తలపోయు చంతవఱ కంతకు సంతకుఁ బట్టరాని వే
దన పెనుదుఃఖమై పొరలఁ, దల్లుగయన్ గడువెక్కుచున్న ల
క్ష్మణు దురవస్థఁగాంచి జనక ప్రియ పుత్రి యెడంద గాడఁ బ
ల్కిన తనమాట తీవ్రతకుఁ గీడ్వడు తెంచుచు, నొప్పునందుచున్ ||

అన్నా! లక్ష్మణ! యేల యేడ్చెదవు? నే నన్నట్టి యా మాటకీ
ఖన్నుండైతివో యింతగా? విధి హతన్ గీడంచబోకయ్య! నేఁ
గన్నా నింతకు ముందె పీడకల, మేల్కొన్నంత నీ యాత్ర యి
ట్లున్నన్ భీతమతిన్ వచించితి నెదో యూహింపుమా జాతిపై! || 34

నీ వయినం బెఱుంగనొకొ నీవు వినిర్మల భక్తియుక్తి మ
త్సే వ యొనర్చుచుండెదవు ధీనిశితాతి బృహస్పతీ! నినున్
గేవల దేవతాకృతిని గిల్చిషమంటునె? వ్యర్థమా నహం
భావము వెంట నాయనిన మాట గణింపకు మన్న లక్ష్మణా! || 35

నా మనసేలోకో విధుర నాట్య మొనర్చుచుఁ జేటు మూడి న
ల్లెము వచించెడిన్ గనదొకింతయు శాంతి మఱిపు నిట్లులై
నా మును నిల్చినన్ గనుము నాయన! యెంతగ వేగుచుంటినో
జేమమె యాగదా పతికీ జెప్పుము డాపక యున్నదంతయున్ || 36

అని తగ్గి యాడు జానకి
మనముం గని తేఱుచున్న మది లక్ష్మణుఁడున్
మిను వాఁకఁ జేరు సంతకు
జనకజ కెఱువఁ దెల్పుఁ జన దనుకొంచున్ ||

తల్లీ! జానకి! నన్ క్షమింపఁగదవే తాళంగ లే నింకెట్లీ మె
పుల్లబ్బాత సహస్ర మండిత సుధాంభోరాశి వర్షమున్

దుల్లా సంబున సర్వ జీవగణ భక్త్యుత్సాహ సంసేవ్యుడై
యెల్లన్ లోకము లేలుచుండఁ దగు నీ వి స్లేవనం జేగుటలో॥ 38

కోరెన్ జానకి దింపి రమ్మనుచు నాకుం జెప్పె నా రాముఁ డీ
ఘోరం బేమని గోలపెట్టితిని కోర్కులో కోరు వా రెట్టికో
చారింపం జనఁబోక వాని నిటు తీర్చన్ జూచు వా రట్టిరే!
మీరున్ మీరు నమేయు లొదురు ప్రకంపించున్ జగజ్జాలములో॥ 39

నన్నే యేల నియుక్తుఁ జేయుదిట నన్నా యంచు బాహులికిన్
విన్నాఁడా రఘురాముఁ డేమి యనెనో విన్నన్ మనంబెల్ల వి
చ్చిన్నంబై తనువేల రాలదని గాసింబొందితిన్ లక్ష్మణుం
డన్నన్ దల్లి యెడందలేని కొఱకందై పోయె మండింపఁగన్॥ 40

నీ యాజ్ఞంబడి నాఁడు పోనయితిఁ గంట యప్పుడేమయ్యె, నేఁ
డి యాజ్ఞం బడి నిన్ను కాఱడవి కేనే చేర్చు, నే మానాకో,
భూయో భూయ ఊరోహుతాశన పరిపుష్టాత్మ్యుండ న్నేను నా
కాయం బిద్ది యనంత పాప ఫలమా కామేశ్వరీ సాకవే! 41

అని తన వన దర్శన కాం

క్షును మనమునఁ గంటగించి త్కౌకాంతునితో

నని తత్ఫలముగఁ దానే

పనిఁ బూనఁగ వలసి నవయు వాఁడిటు పలుకున్॥ 42

కా కని యెంచి జానకియుఁ గానన దర్శన కాంక్ష గూర్చి కా
నే కరణిన్ విచార మొనరించెనొ యట్లై యతుడు సేయుటలో
కాకి మనంబు భీతి బహుధా పరివర్ధన మంద లక్ష్మణుం
డాకృతి గొన్న శోక మన నార్తి వహించుట కుమ్మలించుచున్॥ 43

అతనిఁ దానునున్ వనకు వారఁడె దిక్క-గు తత్పరిస్థితిన్
విరగ మొంది దుస్సహము వేదన నందుట మాన్ప నెంచి భూ
సుత పలికిన్ సుధీ విసయశోభిత! దోష మదెల్ల వేళ మ
త్కృత మగుచుండ నీదయిన రీతి వృధావ్యథ నందె జేలాకో! 44

ఎపుడు నీవు హితంబునే పలికె దేమే నిన్ను కాదంచు ని
 ప్రపతనో సర్వ నియంతృ భావమున బోధంబెల్ల మాదన్న కొం
 చెపు బుద్ధిన్ జని హానినందెదము రాశీభూత సౌజన్య! య
 చ్చపు భక్తిన్ మను నీయెడన్ దొసంగు లేశంబుండునే లక్ష్మణా!
 నీ ధర్మంబును నీ హాసర్పు తటి కన్నీర్నింపఁగా నేల? మా
 బాధల్ మావియ యశాను, వానికి నెటల్ బాధ్యుండ వీవోదు వ
 న్నా ధర్మజ్ఞ? కృతాంతింజైన సుఖదుఃఖాదుల్ స్వతంత్రమ్ముగా
 సాధింపంగను లేదు జీవి గుణ దోషంబుల్ నిమిత్తంబుతా! 46

అనుభవింపగఁ దగు కర్మ ననుసరించి
 బుద్ధి పుట్టించుటే దైవముం బాసర్పు
 దాని బడిగాదె జీవయాత్రయును సాగు
 నగున దేదియు మంచికే యగును తుదకు॥. 47

దైర్యం బూను మటంచుఁ దల్లి పలుకన్ దత్తజ్ఞుఁడౌ స్వామి లో
 నార్యా చిత్తము తేటి కొంటెటిగి భావ్యజ్ఞాత్రియా నామెకున్
 శ్మర్యంబున్ దెలియంగనైన తన కష్టర్యంబు కల్గన్ మహా
 శ్మర్యం బందుచు నా యమాయికతకున్ బాలింబడెన్ సాధువై! 48

వనవిధిన్ రథమేగుచో నుభయ పార్శ్వ స్థాగ సంతాసముల్
 గను చా జానకి మోదమందుచు వనాకస్పర్త్య సంచారముల్
 మనమున్ రంజిలఁజేయఁ గొంతవడి కాత్మన్ భావి యేమానాశో
 యను నాందోళన విస్మృతిం బడగ దృశ్యాకృష్ట చిత్తస్థితిన్॥. 49

సందులం బడి నీడ జాటు నెండల పొడల్
 మలయు నన్నించు కుందెలుల గములు
 చెంగునన్ దూకి నిల్చిన సోయగములోన
 మెఱపుఁ గన్నులఁ జూచు మృగ చయమ్ము

తల్లి యో భూమి వాత్సల్యమ్ము పొంగు ముం
చెత్తు నాఁ డోకెంచు నేళ్ళ చలువ
మన నీచ్చు చెలుల నిర్మల మంజా లాలాప
గతిఁ జొక్కఁ జేయు పక్షి తలి రుతులు

నిన కర స్పర్శ తన మేని నెనయ నీక
చారి పొడుగునఁ గాచు పాదప సమూహ
మనిల పీచులఁ గదలి క్రొన్న నలు రాల్చి
తనకు నది పుట్టినిల్ల ను నెనరు చూపి.

50

ఎందెండీగిన నందు నందె తన కెంతే కూర్చొ నత్యంత మా
నందమ్మున్ గమకూర్పుచున్ విపులయై నైక ప్రకారంబులన్
విందున్ జేయుచు నంటియుండు జననిన్ విశ్వంభరన్ గాంచుచున్
దెందం బూరట నంది భూమి సుత తుష్టిం జెందుచున్నంతలో॥. 51

ఎడమీక కొగలించెడి మేఘముల చాయ
నావరించిన కాననాళి వీడి
ఎడఁద సర్వము విప్పి యిది నీదె యన్నట్లు
విరియు బయళ్ళ విస్తరము కడచి
గాఢాను బంధ పాష్కల్యమ్ము తెలుపు నం
బర చుంచి భూధర పంక్తి నెడసి
అమృత పయస్సు లియ్యవియై క్రోలుండన్న
సరణి జాలూరు నిర్భరుల చాటి

మౌనమున్ వీడి పల్కరింపంగఁ గడఁగు
తలఁపుఁ గలిగించు జనపదంబులఁ గ్రమించి
ధరణి జాతను గొంపోవు నరద మెట్లా
చేరుకొన్నది గోమతి తీరమునకు॥.

52

అధిక రాగ ఫలంబై యగు దుఃఖ తమమని
సాంధ్యరాగ మడంగి చనుట తెలుప
నెంత దుఃఖంబైన సుంత సుఖంబుండు
నని మిన్నుమను నుడు గణము తెలుపఁ

బగలు మేల్కొనుటెల్ల వగలఁ గుందుటె యంచు
నిజము మైమఱపించు నిదుర తెలుప
నింద్రి యోధుతి మాసి హృదయ మేకాగ్రమై
నిల్వసిద్ధి యని చందిరుడు పొడువ

రాత్రి యగుటను సాగింపరామి యాత్ర
లేయి యటఁ బుచ్చి మఱునాటి రేప కడయ
బయలు దేరుదమన్న భావంబు నంది
సీతయున్ లక్ష్మణుండు విచ్చేసినంత॥

53

తీరస్థాశ్రమ వాసులౌ ఋషుల యాతిభ్యమ్ము స్వీకార్యమై
యారే యచ్చట నెట్టులో గడపి కల్యంబదె తత్కాల్యముల్
తీరంగానె పునఃప్రయాణమగుచో దేవిన్ మునుల్ పత్నులున్
గారామొప్ప విడంగ లేక పనుపన్ గన్నీళ్ళ పర్యంతమై॥

54

ఒక్క పూటయె యదియు ననోన్యముగను
మాటలాడుటను కనువై న పూటగాదు
అయిన నేమామెఁ బుట్టిన దాది యింట
నుండి పెరిగిన తమ బిడ్డయౌ యనంగ॥

55

జానకిం జూచినారు చాత్సల్య మొప్ప
నిండు చూలెంత పుట్టింట నుండకుండఁ
బురుటికై వేటుచోటికిఁ జోపుటెంత
మాత్ర మొప్పని తలిదండ్రు లాత్ర మొప్ప॥

56

జానకియు వారినట్లె డెందానఁ దలఁచి
తాను తెచ్చు ననర్థ వస్త్రముల నొసఁగి
వందనాదిక మొప్ప సీవనల నంది
యందు నుండి కదలుట కడింది యయ్యె॥

57

జానకీదేవి కచట విశ్రాంతి కలిగెఁ
బలుకరించుచుఁ దన మనోవాంఛఁ దెలిపె

లక్ష్మణుడు మాత్ర మచట విలక్షణముగ
బెరుకు బెరుకుగఁ గడపఁ దత్తము గనుచు॥

58

ఎట్లో వీడ్వడి గుంపులై పొదుపు నా యిల్లాండ్రకున్ డెంద ము
ట్టిట్ట పొర్లగ నీత మొప్పులిడి తానెక్కన్ రథంబంతఁ జీ
కట్లన్ వీడుట పోయి కప్పికొనుట క్లాంతాస్యఁడై లక్ష్మణుం
డెట్లో తోలఁ దొడంగె తేరు కని ప్రొద్దెక్కన్ సభంబంతటన్ ॥ 59

కనులలోఁ జారుచురుక్కని తీక్షణముగ నె ప్రే
ముడి వీడి యెదురెండ పొడుచుచుండ
వీనులన్ లోని పెన్ బెదురె ముప్పడి యోచు
నడపొంతు దడలు విన్నడుచు నుండ
మనసులో నెనరెల్ల మాని యుమ్మానినిన్
విడనాడ జగమాడు నుడులు కదలఁ
దనువునన్ నిలువెల్లఁ గణకణలాడు ని
ప్పులు చల్లు వేదనలే సలుపుచుండ

యోజన శతంబు దూరమందుండి పేరు
చేర్చొనిన మాత్ర సభుతాప కర్కశతను
మాన్వు గంగమ్మ యటుమాని మత్సరమున
దరియ దరియంగ నేచి తన్నెరియఁ జేయ॥

60

రామావసీతు తమ్ముడు
రామం గొని పోవుచున్న రథముం దోలెన్
రానుబహిః ప్రాణంబగు
భూమి సుత కన్నతల్లి పాలుపుం గనఁగన్ ॥

61

మేనితార్కశ్యమ్ములోని వాత్సల్యమ్ము
నుద్భిజ్జములు మిన్ను లొలసి తెలుప
నాత్మ నేకంబయ్య నణుభిన్నయైన యో
దార్ద్రంబు జీవనంతలులు నుడువ

ఘనత గగనమందుఁ గలదంట ఘనతయే

క్షమ ఘనత్వంబు తైలములు నిలుపఁ
బై మెత్తఁ దనము నిష్ఫలము కర్కశమయ్యు
గుండె కోమల మాట గుణమటంచుఁ

బ్రతి పదంబునఁ దల్లి విస్పష్ట పఱుప
నందుకోరాని యాశి లందందఁ ద్రోచి
పరమ సుకుమారమైన యంబరము మనసు
శూన్య మొనరించు వొప్పు విస్ఫుటముగాఁగ॥

62

తల్లి జానకి తన తల్లి తత్త్వ మాత్మ
కింపుఁ గలిగించుచుండ నర్తించు మనసు
పొంగులం దేలి యాడు చుప్పొంగు చరిగె
మనసె జగమాట నిజము ముమ్మాటి కెపుడు!

63

ఎట నుండి వచ్చెనో యెఱుంగ రాకయె గ్రద్ద
నేలపై పాముఁ దన్నికొని పోయె
బండపై పదముంచి పశువు నీరాస నా
బండయే మొసలియై పట్టి మ్రింగె
దినము రాల్చు ఫలాలె తిను పాము తత్పక్షి
గూడున కెగ్రెబాకి గ్రుడ్లు మొసవె
సడిసుంత కనసీక యడఁగి యుండిన బల్లి
పెను నాల్క సాచి పట్టినది పురుగు

నింత నయవంచనము కన్ను లెదుట జరుగ
జానకీదేవి వాత్సల్య భరితయైన
తల్లి సంతాన మింత పాతికముగాఁగ
హేతు వేమని మది విచారించుచుండ॥

64

కుడికన్నుఁ గుడి బుజంబును
వడి వడిగా నదరె నెదుటఁబడి వఱడఱచెన్

నడి పగలె గూబ కూసిన
దెడమనుబడి వచ్చి గరుడి యెగిరెను కుడికిన్ । 65

గిర గిరను దిరిగినట్లయి
ధరణీయు ధరణీ తమాజ తద్దయు భీతిన్
జారచుర పొక్కెడు మది తీ
వర మడఁపఁగ లేక సుంతచారని పగతో । 66

అంతవరకమ్మ యొడినున్న యనుఁగు బిడ్డ
నెవ్వఁడో కూరుఁ డెగచి త్రోపిడె ననంగఁ
గాలనిప్పుర లాక్షసాఫీల హస్త
బద్ధమానస యగుచు సంబా యటంచు । 67

అన్నా! లక్ష్మణ! యేమి యీ శకునముల్ వృథమ్ములానే మనం
బున్నట్లుండి మహా ద్రి బుంగెడు నెడో యూహింప లేనయ్యెదన్
గన్నావా మతి నీవు నాయెడల నింకన్ డాపనేలయ్యె యే
మున్నన్ జెప్పము చెప్పలే నడఁద వ్రయ్యన్ జమ్ము నిక్కమ్ముగన్ ।

రామ బాహూ పథాననై శ్రాంతి దీఱ
నిద్దురం గని నిద్రలో స్నిగ్ధ హృదయుఁ
బ్రియుని నెడఁబాసి చన్నట్లు పీడకలను
గాంచి మెలకువం గని రాముఁ గానలేక । 69

ఊరము లదరంగ నిలఁబడియున్న యంత
దుర్మఖుఁడు వచ్చి చెప్పె నీదుమన వనుచు
వచ్చి రథ మెక్కితిన్ బ్రిమువార్త నడుగ
నన్నిటికి నన్ని చెప్పి ప్రయాణమైతి । 70

నేనేమైనను నాకుఁ జింతయని లేనేలేదు తండ్రి ననున్
దీనన్ దేర్పుము నాప్రియుం, డెడఁదలో దీపంబు, నాప్రాణ, మీ
మేనున్ మైసపుబొమ్మఁ జేతనర సరిప్రీతిన్ దయఁగూర్పు నా
తొన్నాథున్ గనుగొందునే నయన కాంక్షలో దీఱఁ బ్రాణంబుతోన్ ।

కనులలోఁ గనులుంచి ననుగాంచి ముదమొందు

రామనేత్రాంశు దర్శనములేక

భుససార కస్తూరికా మిళిచ్చందనా

సారమా రామ సంస్పర్శలేక

సకల మనోఽనురంజన సుమస్పర్ధితై

త్వాక నానా గంధవహము లేక

శంఖ సుందర గళస్వాస వీణానాద

మధురవహా శ్రీరాము మాటలేక

యింద్రి యాళుల తర్పణం బేచురాము

దివ్య సాన్నిధ్య మెడసి యీదేహ మొక్క

క్షణము నిల్వదు నిజము లత్యుణకుమార!

యయ్య! రాముఁడు తేమమే యగునుగాద!

72

బొగ్గులో గుట్టలలోని దుర్వికృత రూపుల్ రాక్షసుల్ చుట్టగా

మ్రగ్గం బాలియు నగ్గిజొచ్చియును గంపంబొంద దీమేను తా

బుగ్గనన్ మఱి చింతలేదకట రాపుంబొందు నీ గుండయే

యెగ్గున్ గానక రామచంద్రుఁడొకఁడున్నే తేమమై చెప్పమా! 73

ఆకాశాళుల మాకృతిం గనిన సీలాంభోదమాలా ద్యుతి

స్వీకారం బొనరించు మేని సొగసై జీవాంధ్యముల్ ధ్వస్తమై

సోకంగా నెదలెల్ల విచ్చుకొను మేల్చూపుల్ ప్రసరించు న

య్యా కర్ణాంత విశాల నేత్రముల విందా మోముఁగన్గొందునీ? 74

అగ్గలముగ బెగఁడొందుచు

డగ్గుతికతోడ మిగుల డయ్యుచు నట్టుల్

బెగ్గడిలు జానకింగని

యెగ్గమియు లేదు జీవితేశున కమ్మా!

75

కరినంబొ సృపధర్మమున్ నడపుచోఁ గార్క-శ్య మందెన్ గటా!

శరతం బూనక తప్పదాయె నృపుఁడై స్వాన్య ప్రభేదంబులన్

బరియింపన్ జనరాక శన్నకొడుతున్ బంధింపఁగాఁ బూనుపాన్
 లురదాత్మలో నృపులన్నచారి కనుజల్ చుట్టల్ సతుల్ నిల్తులే
 ఆరోగ్యంబున కేమి దేహమతులం దవ్యాహతుం డాతఁడి
 దారిన్ నీదగుకోర్కి వెంటమునులన్ దర్శింపఁగాఁ బంపుచో
 సూరీకృష్ణుని వారికిష్టమని నవ్వోద్ధాసి తామూల్య భూ
 షా రిత్నాంబరకోటి సంపెంగదవే సాధ్వీ శిరోభూషణా 77

యమునా తీర నివాసులౌ మునుల యార్తాలాప మేతేర సం
 యములం గొందల మందఁజేయు లవణాఖ్య క్రూర రాత్రించరున్
 సమయం జేయగ పై న్య సంచయముతో శత్రుఘ్ను పంపించు య
 త్నము నందుండి నినుంగనండు విభుఁడన్నన్ హానియే మానాకో 78

పతిఁ నచ్చటి మనబంధు తతిఁ నెల్ల
 జేమమే తల్లి సుఖము మాటెముగాని
 అది మనస్సునుబట్టి తా నొనుగాడె
 పన నివాసంబుకోరి తా పగిది నీవు 79

ఎవరో పంపిన నిష్టమానడ సుఖంబే యాను గాదేని త
 ద్వ్యవహారం బతి దుఃఖమాఁ దమకుఁదామై కోరుకొన్నట్టి దె
 ట్లపు దుఃఖంబు సుఖంబు దుఃఖమవురా యంతస్థముల్ తల్లి య
 య్యవి బాహ్యంబులు కానకాపు భయమేలా నీకు స్వస్థాత్మకున్ 80

చెడ్డ శకునాని కీవు విచ్చిన్నమతివి
 కాకు మో తల్లి! రఘువంశ గర్భనుడలు
 నఖిల కలదైవతములు సర్వామరులును
 నిన్ను నీ గర్భమును గాచి నిల్పుగాక 81

హాయాంభోధి గభీరుఁడౌచును సుమిత్రాసూరి ముంజూపుతో
 లలనన్ దేర్పగ నిట్టులాడి మన ఉల్లాసంబు కల్పింప ను
 జ్జ్వల పూర్వావని పాలకోత్తమకథా సంపత్తి గొండాడువోఁ
 దెలియం బోకయె యెయ్యఁజేర రథమున్ దివ్యాపగా తీరమున్ ॥

ఆ దివ్యాపగ రాఘవాన్వయ మహాహ్లాదార్ద్ర హృద్వేగి యో
గాదే జానకి దానినిం గనుచు రంగత్తుంగ వీచి కరా
మోదాహ్వానము నంది కొంచరిగి సామోదాని లాక్ష్మీష స
మోదం బందుచు శ్రాంతిపీడి తటిపై ముగ్ధాంబు జాతాశ్శయై॥ 83

నిమిరంగా ముదియాడు బిడ్డ వధువున్ నెమ్మేను రోమోద్దమం
బమరన్ నిస్తుల మోదముంగను విధంబై హాసరమ్యానన
శ్రమ తోయంబు లడంగి ముంగురులు పెల్పున్ ఫాలమందాడఁజే
లము చుంగుల్ వెసరేగి దేవతలఁ బిల్వంబోవు నా నొప్పఁగన్ ॥ 84

ఆ వేళన్ జనకాత్మ జాతదగు బాహ్యభ్యంతరాభిన్న ని
స్సావానంద మదెన్నఁగాఁ దరమె సంసారి ప్రమేయంబు లే
కావిరూఢము కాక సాజమగు నిత్యప్రస్ఫురద్దివ్య త
త్త్వా విష్ణుం బనిపించె దానిఁగను భాగ్యం బబ్బునే యేరికిన్ ॥ 85

స్వానందంబున స్వేతరంబులగు బ్రహ్మాద్యంబు లానందముల్
లీనంబై లవలేశతం గనును తల్లి! యోగి మార్తాండ ని
ర్ధ్యాన స్థిత్యనుభూతి వేద్యవగు సీ యానంద చిద్రూప మె
ద్దానన్ మాయక భావుకార్ద్రహృది నిత్యంబై విజృంభించుతన్ ॥ 86

మాతృశ్రీ పదపద్మలగ్న మతియో మాన్యుండు యోగీంద్ర వి
ఖ్యాతుండై యెదలో నెఱింగినను నేత్రాలోక నాదృష్ట ము
ద్భూతంబౌట సథోముఖుండగుచు నుద్యుతాంతరంగ వ్యథన్
భీతుండయ్యును నా వికాళి నటకున్ వేవేగ రప్పించుచున్ ॥ 87

కనుఁడి దేవి సమస్తలోక నుత దీక్షాశీలి రామావ సీ
శుని దేవేరి సురాపగా తటగత శ్రుత్యంత తత్త్వజ్ఞమా
ని నికాయంబును భక్తిమై గొలువఁ గంధింబోలు డందంబుతోఁ
దనుదానై చనుదెంచె యోగ్యమగు పాత్రంబొండు కూర్పందగున్ ॥

చనుఁడి యన్న విసీతి మోహనులు బెస్తల్ వెనక్- కొయ్యెయ్య భ
క్తిని నాల్గడులు వైచి యంతట మహోద్వేగంబునంబోయి చ

క్కని రాజోదితమైన నావనొకఁ డుత్కంఠంబునం దెచ్చి ని
ల్చిన తల్లి! యిదె నావ సిద్ధమయి నిల్చెన్ బాహ్నివిన్ దాటఁగన్ ||

శ్రుతి శిర స్సీమంత శోభాయమాన సిం
హారమా నే పదధూళి సతము
సకల యోగింద్ర తీక్షణ్యాన జాతొష్ణ
మున నే పదమ్ములు ముదురెఱుపులు
దుష్టరాక్షస శిక్ష శిష్ట సజ్జన రక్ష
సహజమ్ములే పాద జలజములకు
నేమియుం బట్టని స్వామి కన్నియుఁబట్టు
నట్టులే పదయుగ మాచరించు

నీ మఱిదికి నుభయ సంధ్యా మనోజ్ఞ
సమయముల నిత్య మభివందితము లగుచును
పరిచయాధిక్యమునఁ బ్రాణ పదములై న
నీ పదమ్ములనుంచి మన్నింపు తల్లి!

90

పాదస్పర్శను పూతమై యెసఁగు నావన్ నిన్ను నాతీర మం
దా దార్యావధులైన తాపసుల పుణ్యావాసముల్ చూడ రా
జా దేశంబున దింపి కింకరత నా యందంటు పాపంబు నా
మై దానన్ దొరలించి పాసెడు గదమ్మా నన్ను రక్షింపవే!

91

రామాజ్ఞన్ వనవాస వాంఛనిటు తీర్పన్ బుద్ధిక్లిష్టమ్ము లే
కామైఁ బట్టును లక్ష్మణుండ నెడి యూహన్ దాను సోత్సాహమై
మో ముల్లాసముగాఁగ నున్న పతఁడున్ మోదంబుతోనుండు నం
చామోదా నిలవీచి షోలన విధా వ్యాలోల యూనావకున్ ।

92

జానకి మెల్లగా నడచి చన్నపు డా యమ తేల్చితేల్చి నే
లా వగనుంచు నొక్కొక పదాంకము లక్ష్మణుగుండెపై యమ
స్థానముఁజేర్చు ఘోరముల చందముగాగ మఱింత క్రుంగుచున్
జానకి నావ నెక్కిన యనంతర మాతఁడు నెక్కి నీడయై!

93

అపుడా తల్లి యెడంద నిశ్చలత స్వాత్మానంద సంప త్తిమై
తప నీ యాకృతి సర్వవిశ్వమున కూతైనిల్చె ధ్యేయమ్ముగన్
విపులన్ దాన పరాత్మ వంచన విధా విధ్వస్త బుద్ధాత్మృడన్
త్రప సంతంతకుఁ గుంగిపోయెను సుమిత్రాసూతి హేయమ్ముగన్ || 94

అభిజిల్ల గ్నము, సూర్యుఁడాకసము నందారూఢ తేజస్వియై
యభితప్త మ్మొనరించు సర్వము, స్వజాత్యాప్తత్వ మెన్నఁడు, వీ
రుభయుల్ నావ నొకళ్లు పెన్వెలుగు నింకొక్కళ్లు నీడై సమ
ప్రభ నెండన్ బడి తాపమంద, నది తాపంబెల్లఁ జల్లార్చుగన్ || 95

ఎవరి స్వభావము వారిది
యెవరున్ దమ స్వీయమార్గ మించుకయైనన్
జవదాటి సంచరింపరు
ప్రవిమల ధర్మానురక్తి రాజులుచుంటన్ || 96

లక్ష్మణుఁడధో ముఖుండయి
లక్ష్మీపద పంకజములె లక్ష్మించు నెదన్
సూక్ష్మముగ నెంచుఁ దా నె
ట్లాత్మా జాతకు నృపాజ్ఞ యందిం తనుచున్ || 97

తనకేమి కాఁగ నున్నదొ
యలు మాత్రం బెఱుంగనట్లె యాయమ తానై
మినువాఁక శాంతనిస్వన
మును వినుచున్ గదలు పోతమును గనుగొంచున్ || 99

-ఈ సంసార మిదెల్ల దానెయగుఁ దానే దుఃఖభూయిష్టమై
వీసంబో యతివీసమో మఱియు నల్పిష్టంబో సౌఖ్యంబుతో
మోసంబైన జగత్తు పన్నుకొని సంపూర్ణంబుగా మున్గి యా
యాసంబంది విరక్తిఁజెంది తుది నిత్యంబౌ పదంబుఁదెడిన్ || 99

తెలిసి యనర్థ చక్రగతి దీని నిటుల్ నిరతంబు త్రిప్ప త్రి
ప్పలు పడనేల యన్న నదెపోక్రకచక్రమమైన తీరు వ

ర్థులబడి చేటవోలె ననుఁగుల్ తెలివొందఁగ నిద్రి తప్ప దం
దులకయి తాదే దేహములతోఁ జరియించుట భిన్నమూర్తులై ॥ 100

అపుడభిషేక మాగినపు దాయన యొక్కఁడె విన్నతల్లితో
రపు వరమర్జిదీర్ప వసరాఁ జరించుట శీఘ్రజోవ దూ
రపు మతి నేనునున్ విడువరాక పదానుగ నైతి నందుచే
రిపు హసనాత్త కీర్తియయి తేఁడుగ నేఁడు వెలుంగఁగలఁజో ॥ 101

ననువిడి తాను నిల్వఁదనినన్ సరిలో నను వెంటఁగొంచుఁ జో
ననుకొని పైకి వల్లనిన యట్లుగ నప్పుడు మాటలాడె నే
మనినను దోషమేయగుఁ గటా! యతఁడిప్పుడు సింహ పీఠమె
క్కిన తజీ సంత యుండియును గేవలతీన్ ననుబట్టి వచ్చెనే! 102

ఒక దేహమ్ముగ నుండు నాల్గుగల కెందున్నన్ వియోగంబై లే
దిక నీ సృష్టిని స్త్రీయుఁ బూరుపుఁడుఁ లై కేట్లున్నఁ దద్భిన్న మొ
ద్దిక నవ్యక్తత నుండి యెచ్చటికఁ జే దీపించు గంపూర్ణమై
యొకటై క్రీడనలేక భిన్నముగఁ దానొప్పున్ విశోదార్థమై! 103

అకటా! భిన్నత మోహదుఃఖము లవశ్యంభావు లెవ్వారు వా
నికీ లోఁగాక తమంత తాముగ వినిగ్గి తాధ్వమైతైన వీ
డక ధైర్యంబున సాగుచుండెదరొ చూడన్ వారె షేమంకరుల్
చతియల్ తాము వినప్తులై జగతి కస్వాప్యంతి కల్పిత్రహా! 104

రామస్వామి యొకండు మేరు నగ ధైర్య ప్రాభవుండొ కుల
జేమా కాంతి వశిష్ఠమాని సుమహాశీర్వాద మందించి భూ
స్వామి త్వంబునఁ దర్పితోత్తమున నిర్వాహంబు శంకింపఁ దా
నేమన్నాఁడు రిఘూత్తముండది యతండు చేయఁగల్గున్ భవిన్ ॥ 105

ఓనో! దానయినన్ బ్రజన్ నిలుపునష్టినన్ జగల్ జేమ ధ
ర్మానుష్ఠానము మార్గమందున బలిష్ఠాటంకముల్ గాన నే
మైనన్ సౌఖ్యము ప్నేహమున్ దయయు నన్నడ్డంఁజోవంచు నా
త్మ నాథుండవఁగల్గె, నన్నటులె రాజ్యంలేలు ముమ్మాటికిన్ ॥ 106

తన ప్రియురాలు కోరినది, తానిడె నమ్మతి, తోడుతానె యే
గను దలపోసె, నైన నృపకార్యము ముంచుక వచ్చినంత నా
పనిపయి నిల్చి ప్రేయసిని పంపుటకైనను రాకపోయె భూ
పనయ మహర్షి ధర్మ పరిపాలన కియ్యెదెనాంది యానానో॥ 107

అని సాక్షాజ్ఞగ దేక మాతయగు రామార్థాంగి లోలోదనం
తన దానాచు జగత్కలాపమును నిత్యం బౌత్తసాయజ్య మం
దను వీలానటు ధర్మమార్గమున దిద్దం జూచుచున్నట్లు భా
వన చేయన్ నదిదాటి నావచని తత్పారంబు ముప్పైన్ పెసన్॥ 108

సీతాలక్ష్మణు లిర్వరుం గుదుపుతో జేతంబులన్ దేలి తత్
పోతంబున్ డిగి మొక్కు నావికులు తృప్తుల్ గాగ నారణ్యక
వ్రాతంబెప్పడు వాహినిందరియు త్రోవంబట్టి తత్ప్రాంత వి
ఖ్యాతుండై మను నా కుజాత ముని పుణ్యావాసమే లక్ష్మ్యమై॥ 109

గర్భ భారాలసాంగి భూగర్భ యపుడు
తానిరాలంబ యగుచు మందముగ నడుగు
లిడుచుఁ జనుచుండ లక్ష్మణుం డడుగు వెంట
నడుగు వైచుచు నెద భయం పడుచు నడిచె॥ 110

అడుగులు లెక్కపెట్టి దశ యన్నదొ లేదొ ధరాత్మజాత తా
బడలిక నంది చుట్టు నొక వర్తుల వేదిక నొప్పు రావి కన్
పడ నట కూరుచుండి తన పాదములన్ దనుదానె నొక్కి కొం
చెడపడి వచ్చు లక్ష్మణు నొకించుక చూడఁగ మోము త్రిప్పుచో॥ 111

జానకీదేవి గుండె నిశ్చలమ యయ్యె
నంత దుఃఖించు టేలోకో యనుఁగు మఱది
సంతత స్రవంతిఁగ నీరు జాటు కనుల
నతని మోమయ్యె నొక వర్షదంబు దంబు॥ 112

ఎవఁడీ లక్ష్మణుఁ డెందు కింత వృథగా నెన్నెడు లేనట్టి దుః
ఖ వశత్వంబునఁ జచ్చుచుట్టుకొను నిక్కంబేదియో దాది చె

ప్ర వశం బెంతకుఁ గాక వేదన భరింపన్ రాక యారీతిఁ బె
ల్లవియన్ గుండియ తూలుచున్ నడచు నాకర్థంబు కాకుండెడిన్ || 113

ఇతఁడేనా మఱి యప్పు నాకునయి ప్రాణేశుండు సర్వావసీ
స్థిత వృత్తాదిక జంతుసంతతి నహో సీతాగతిం తెప్పించు
చతి దీనంబుగ వేడుచున్ విసివి దేహంబే విసర్జించునో
బ్రతుకం జాలక యన్నటుల్ తిరుగ నిల్వన్ జాలె ధీరాత్మ్యుడై || 114

ఇతఁడేనా యటు రాము నాదికొని సుంతేనిన్ బ్రమాదంబు నే
స్థితయందున్ గవఃబోక కాచికొనుచున్ దిత్తవ్యవాయోగ్ర మా
రుత మాలాశన శేషభోగి యగు చింద్రున్ గెల్పినాడన్న య
ద్రి తిజన్ గూల్చిన శౌర్యశాలి హిమవద్ధీరుండ కంపుండవహా! || 115

అతనిం గూరిచి యామె యిట్లు లనుకొంచట్లే నిరీక్షింప నా
సతికిన్ జాగిలి మొక్కి- లేవకయ వక్షం బుర్విచాదించు చ
ట్లే తనుత్యాగ మొనర్ప నెంచుచును దాల్చిన త్నానముండయ్యు నే
డతి దీనుండగు లక్ష్మణుంగని కుమారా! లెప్పు నా మాటపై || 116

ఏమయ్యా యిదియేమి దుఃఖ మిటు నన్నేలా పరీక్షింతు? నీ
శేమయ్యెక్క! రఘురామచంద్రునకుఁ దానమయ్యె? నాసత్ర వీ
తా మోదాత్మలు మూగు రత్తలు పశిస్తాకుంధతుల్ సర్వులున్
సేమంబే గద యేదో దాచెదవు లక్ష్మీ చెప్పవే యింకిటన్ || 117

నా చేతం బొక యింత నిల్వదు కదే నాయన్న యీ యాత్రకై
నీ చేతంబడి వచ్చుటాదిగ నెదో నిర్భాత మీమూర్ధ మం
దేచున్నాకని తోచుచుండినది నే నెట్లెంత ప్రార్థించినన్
బోచంతైనను దారిఁ దెల్పవయి తిప్పున్ దెల్పకే లేడ్చుదో? || 118

శకునంబుల్ గని విహ్వలించితిని, సీచందంబు నా రాము తీ
టిక లేకున్న తనంబు వాళొనుచుఁ దండ్రీ దాపశీ యంచు మా
రక వాచోయితి, నేనుగన్న కల వార్తన్ జెప్పితిన్ నీవు దే
నికి నద్దానికి నేదో చెప్పి యిటు కన్నీర్పింతు వేలా విరన్ || 119

అంతటి దుఃఖ మందయిన నాయమ యాడిన మాటలందుఁ దా
నెంతో వివేక మన్నొనుచు నింతకు దాచుటచేత నున్న త
ప్పంతయు నెత్తిపైఁ బడిన యట్లుగఁ దోచుటతోన లేచి య
త్యంత ప్రయత్నమున జలుపు చాత్మవిశుద్ధుఁడు అట్కొలుకటకొ ॥ 120

అంజలిపట్టి నిల్చి జనకాత్మజ పాదసరోజయుగ్మ ది
వ్యాంజనమైన కన్నులరవాంచి యవేకనుగొంచుఁ దల్లిరో
నెంజలి గూరుమమ్ము కరుణింపుము రాఘవ వంశరక్ష సే
యంజను శాంతిఁ దాల్పు, మనమధుల రాఘవులన్ ఊమింపవే! 121

తెలిసి ప్రయత్నపూర్వముగఁ దెల్ల నివన్నియుఁ బాలు సిట్లుతా
నలుపు లటంచు నమ్ము నిను నమ్మక మొప్పగఁ గోర్కె వెంబడిన్
వెలలిచి యిల్లు నుగ్రవనవీధిక నిల్వెడి నన్ శపింపుమా!
యిల నిలువంటి ఘోరకుండిఁ కెవ్వఁడు నుండఁడు లోకపావనీ! 122

ఇప్పుడే నెంతగ మొత్తికొన్న నను నీవేకాదు నేఁ జేయు క్రూ
రపుఁ గర్మంబున కెవ్వరున్ వినరు సర్వంబీతఁ డానంచు దూ
రపు నేలంబడి సాగిపోయెదరు, చేరన్ రారు, నమ్మంగఁ జో
రపు రూపంబుగ నే నొకండ నిది చేయంజాలుదున్ దల్లిరో! 123

ఏనాశీవిషమైన మేలగును తల్లీ! తద్విషం బన్యులన్
హానింబొందిగఁజేయు, నావిషము నట్టై నన్ను నున్ములిత
ప్రాణుండేసెడి నింక దీని భరియింపంజాల నెట్లీవు నీ
వీనులో సోక భరింపఁగల్గెదవో హృస్విధిన్ విభున్ నిల్పుమా! 124

ఒక సంవత్సర మీపుదుష్టగృహముందున్నావు, శుద్ధాంతి రం
గక వయ్యున్ నిజమాతృక దా నజీఁగియున్ గామాంధుఁడవ్వొడుగా
వికృతంజాగద లోకమన్నమతి నవ్వీటన్ స్వతస్కుద్ధ, న
త్యక్తలం కాత్మను నగ్ని శుద్ధిగని తా నందెన్ జగత్సావనీ! 125

ఒకరా యిద్దఱ వంశపూరుషులు దివ్యుల్ దేవయోనుల్ కదం
బకమై సీత విశుద్ధ, హవ్యవహుఁడున్ బట్టంగ లేఁడాయె, నొ

ద్విక నద్దేవిని స్వీకరించి సుఖమై తీర్చంగ జే యిధరన్
వికనచ్చంద్ర మనోహరానన యనన్ స్వీకారముం జేసెఁగా॥ 126

ఆ రాముండట శత్రుగేహమున నమ్మా హేయనంబున్న య
ద్దారన్ మోహితుఁడౌచు నెత్తిపయి శత్రున్ సిద్ధమైనాఁడ టి
దారిం బోవుట రాజుఁబట్టి ప్రజకున్ దప్పంగఁబోదంట నే
డి రితిన్ బ్రజలాడి కొంటుఁజేగఁబో హీరమ్యుఁడా రాముడున్ ॥ 127

పిడుపుం బెట్టిన గుండెయై యతఁడు దేవీ యేమి చేయన్ వలెన్ ?
బిడుగుఁబోని నుడిన్ సహింపనగునే? బెత్తెత్తు నీనోరు మూ
కుడుతో మూయఁగ సాధ్యమే? జనగఁబోక్తుల్ కాదు నా నొప్పునే?
నడిఁ దీర్చన్ గతి వేఱు లేటిటులు వ్యాజంబూని నిస్వీకరిన్ ॥ 128

తల్లీ! నీదు విశుద్ధి కాదిట ప్రవాదగ్ర స్తమాచున్న దీ
యెల్లన్ లోకము తప్పుఁబల్కినను నీ వెల్లున్ విశుద్ధాత్మ వా
దిల్లాలన్న దురంతమోహ మనుటే హీనారియై యద్ది లే
దుల్లంబందున నంచుఁ దెల్పుటకె యుద్యుక్తుండు రాముండిటుల్ ॥ 129

రామాంతర్యము నీకె తెల్లమగుఁ దీవ్రంబైన యీ నిర్ణయం
బామోదించుట యేరికిన్ సులువు కాదమ్మా విసంగాన నా
యీ మేనంగల నెత్తురింకినది మీన్నే విగ్నిమీఁదం బడెన్
రామస్వామియు నీవు లేకీటులు కాఁ బ్రాణంబులన్ చాల్చునో? 180

మోముం జూడక పాదముల్ గనుచు మున్ముందుండి రామానుజుం
డీమైఁ బల్కఁగ భూమి బ్రద్దలయి తన్నేదో యథోలోక మం
దామై దింపుచునున్న యట్లయి మదంబా! నీవె దిక్కింక నా
యీ మేనింక కూరింప వేమనుచు నల్లె నీర కూలెన్ ధరన్ ॥ 181

పిడు గడిచిన చందంబునఁ

బుడమిం బడి స్మృతిని గోలుపోయి యెడందన్

గడు నడలు పుడమి తనయను

నుడివడి లక్ష్మణుఁడు జడియుచుం గని యంతన్ ॥

కడువడిగ గంగకుం జని
పుడి సింటను శీతలాంబువులు పట్టి వెసన్
దడబడు నడుగులఁ బర్చిడి
వడదాకిన జనని వదన వారిజ మందున్ || 188

మెలమెల్లఁ జల్లి నంతట
మెలఁకువ గని యామె కనులు మెల్లఁగ విప్పన్
సలలిత భక్తి వశంవదుఁ
డలరుచు నా తల్లి పదము లందునె కనుచున్ || 184

అన్నియుఁ దెలిసిన నీ విటు
లన్నాయము చేయకమ్మ యన్వయమునకున్
మన్నయిన పాడు లోకము
మిన్నగు నిన్నేమి చేయు మేదిని తనయా! 185

అవకాశం బొకఁడుండెఁగాన నిటులన్వాయంబుగా నాడు నీ
పవి ఘాతంబులకైనఁ దట్టుకొని నిల్వంగఁదగు న్నీవు మే
లపు తల్లీ! నిను సర్వదేవతలు దివ్యప్రేమ రక్షింతు రే
దివులుం జెందక మాని వాసముల సర్థిన్ నిల్వమా శాంతిమై || 186

అన్నయు నీవు నా జనని! యా దిమ దంపతులై మనుష్యతన్
గన్న మహానుభావులరు కర్మ మయంబగు లోకమందు మీ
కున్నె ప్రియాప్రియంబు లిదియున్ గమనింపుము లక్ష్మీపీవయై
యిన్నగ మాది విష్ణువగు టిక్కడ నిల్చితి వెంత చిత్రమో! 187

మీకు వియోగ మెక్కడిది మీరును మీరు సభిన్నతత్వ వి
శ్వైక చిదాకృతుల్ జగతి కంతకు శ్రేయము గూర్చ మానవ
ప్రాకృత దేహధారులటు వర్తిలి యుత్తమధర్మశిక్ష నీ
లోకము పొంది యెట్టితగులున్ గనఁబోక తరింపఁజూతురే! 188

నీశేను చెప్ప వాడన
యే కొంచెము చెప్పనట్టి దిది యెల్ల భవ

ప్రీతికరుణఁ జోచి నట్టిది

నాకున్ మీ నడుమ జగతి నర్తన ముడుగక॥

139

ఇటకత్యంత సమీపమందున మహాన్ ద్రుడు వాల్మీకి ప్ర
స్ఫుట కాకుల్య రసావతార ధిషణా మల్లోకుఁ డాశ్చర్య కృ
త్పటు వాచయముఁడుండుఁ దండ్రుఁబలె హర్షంబైన ప్రేమాన ని
స్సెటు పోనియక నిల్చి కాచు భయమింకీలా జగన్మాతలో॥ 140

నా భయము నన్ను గూర్చిన

చే భటుఁడ నగుచుఁ బనివడి యెదయు నడవడులే

చేభంగులైన యట్లుగ

నీ భారము మోచి పాప మేచి తపింతున్ ।

141

పరమవివేకి లక్ష్మణుఁడు భావము నట్టిటు తూగనీక ని
ర్భర శితధీమహాత్మ్యమున రామ వినిర్ణయమున భవిష్యమున
గురుతర గర్భభారయగుఁ గోమలి ధైర్యమునన్ భరించు న
వ్వైరపునఁ జెప్ప విన్న పృథివీ సుత వీనులు చూడినట్టులై॥ 142

నీ భయము నీది లక్ష్మణ

నా భయము భయమై కాదునాగ వచింపన్

క్షోభంబు మాయునే కట

యే భంగి భరింతు నేను నిట్టి యవస్థన్ ।

143

ప్రతిపదమందు నెయ్యెదియొ పాము సరాసరి కాటువేయఁ గం
పితమరి క్రిందికిన్ బడుచుఁ బెట్టెడి దొక్కటి జాఱుపైదుగా
కుతకుతలాడు మార్గమునఁ గోటికి నెక్కు జ్ఞాన పెద్ద పా
మరి భయపేతువై కఱచె నక్కట యీ బ్రతుకింక నెగ్గునే॥ 144

ప్రాణము లీ శరీరమున వజ్రనిబద్ధములొట నెట్లు పో

చేను దురంత దుఃఖ పరమేశ్వరి నింతకు నైన దంతయున్

హ్లాసముగాఁగ నెంత బహుళమ్మగు దుఃఖమునంద నుంటినో

మానుల నెట్లుగాంతు నవమానిత నిట్లయి చెప్పు లక్ష్మణా! 145

అని మాట పెగులకుండగఁ
 బనబెడి ధరణీ తనూజ పాదములందున్
 దన శిరసుఁ జేర్చి లక్ష్మణుఁ
 డనితర సాధ్యమ్ము తథ్య మగునిది తల్లీ! 146

నిను నీవచూచుకొని మ
 న్నన సేయక యున్న మిగులు నా జగ మింకన్
 నను గరుణఁ గావు మమ్మా
 జనవతియెడ నెనరు చూపఁజను నీకు సతీ! 147

అవమానం బిది కాదు నాఁగ వశమే! యద్దాని కెవ్వారు పే-
 తువు? నా భార్య వసింప లేదెపుడు శత్రుత్వేత్ర మందంచు నె-
 ట్లవుఁ జెప్పంగ నదెంత భూపుండయినన్ వ్యక్తమ్మునే నమ్ము మా-
 నవులన్ నమ్మఁగఁ జేయుటెట్లు వెలికానన్ రాని సత్యమ్ముహా! 148

ఒక దేశమ్మున నొక్క కాలమున వహ్మ్యుద్ధౌతవై నట్లు లో-
 క్కొక దేశమ్మున నెల్ల కాలమున నట్లు దూభితహౌచంచువో-
 వికలమైన జగమ్ము నమ్ముటక? పృథ్వీభృతసమా! తాంతిమై
 వికృతిం బొందక నిల్చుచో నిజమదే విశ్వానికిం దెల్లమా! 149

నీ సంతానమె నీ పవిత్రతను సందేహించు లోకంబు వి-
 శ్వాసం బందఁగఁజేయు రాఘవ కులస్వాస్థ్యంబు చేకూరెడిన్
 దోసంబై యిపుడాడిపోయు జగమే తూర్వస్వసంబొప్ప నీ
 ప్రాశస్త్యంబు వదించి వేడికొనునంబా! యోర్పనందంగఁ జే! 150

మాను లెఱుంగలే నిజము మానిని వారు సమస్తలోక పూ-
 జానతు లందికొందగిన సాధిని నిన్ను వినీతి భక్తి స-
 మ్మానము లొప్ప స్వీయ శుభమంజుల వాటుల నిల్వవచ్చు శ-
 ర్వాణి వటన్నరీతి ననవద్య విధిన్ భజయింతు రమ్మదో! 151

అనుచు సహేతుకమ్ముగను స్వాత్మ విశుద్ధిగఁ బలుక-లక్ష్మణున్
 విని జనకాత్మజాత మధువీచి వచస్సముపేత! యెంతయై

నను పెనుభక్తి యుక్తుడవు నాయన! శ్రీరఘరాము మేన నీ
గ నయిన బ్రాలసీపు బలు శంకెను గట్టుదు చుట్టు రమ్మగన్ ॥ 152

జేసి! బానిశీ పాసుగఁ జేల్చితి, వింతకు నాదు కర్మమే
యాను నిమిత్తమంటివి, యథార్థమ, కాదని యెట్లనంగలన్?
కాని రఘూత్తముండు ననుగానకు పంపుటచేత నాతఁడున్
నా నిజమందు శంకపడునా యని యారక యుమ్మరించెదన్ ॥ 153

ఎంతఁగఁ దీరకుండినను నింతటి తీవ్ర పరిస్థితిన్ ననున్
జెంతకుఁ బిల్చి యిద్దరికు శీలమునందున గండమిద్ది ని
స్సౌగతయు నమ్మెదన్, దలఁతు నిట్లుగ, నీవెటు లెంతవంచునన్
సుంతగ సుప్రతించినను జూడు మడెట్లుగనుండి యుండెన్ ॥ 154

నాకిట్టింతగ దుఃఖమాట కపుడన్నా పీలులేదందు నం
తే కాశీను పరిష్కృతిన్ జలుపు నాతీరెట్టిచై యుండునో?
ఏ కార్యంబునశీని పత్నినయి యెట్లై మంత్రిగా నొటకున్
నాకున్ యోగ్యత సుంతయున్నది కదా న్యాయంబు నీవెంచుమా!

కా దీ కార్యము నన్ను గూర్చిన దనంగా నేను నిస్వార్థుడనై
భేదంబెంచక తీర్పుచెప్పఁ దగినో? పృథ్విన్ సమ స్తంబు తా
నీ బారెంబడి నిగ్గుహాయముగ నెట్లెలున్ వచింపంగదే!
నా చౌర్యాగ్యమె నన్ను నమ్మఁడతఁడున్ సత్యమ్ము సుమ్మిద్దియున్ ॥

'నాతి చరామి' యన్న పతి యాట నిటుల్ వచియింతునంటే, లో
కాతిగ నొదునో? యతఁడె యట్లుగ నన్ను గదల్చి యున్నచోఁ
తేతమె తప్పియుండెడిదో ఛిన్నతరున్ బలెఁ గూలియుందునో?
యే తటి నెవ్వరైన నిటులే వచియించెద రైన పిమ్మటన్ ॥ 157

ఇటు దుఃఖ మనుభవించఁగఁ

బటుతర మనివార్యమైన ప్రారబ్ధము న

న్నిటు తఱిమెఁ గోర్చి వెంబడిఁ

గటకట యిది యన్యకృతముగా నననేలొ?

158

జీవుల మోహలక్షణమె చిత్రము చేటున దెప్పు డెవ్వరో
 కావలెనంచుఁ గూర్చిరని కమ్ర శుభావళినేము తామెయై
 చేవ గడించికొంటిమని చేతములన్ దలపోయుచుందు రీ
 భావమె తప్పగాదె యనుభావ్యమచెల్ల స్వయంకృతమ్ముగాన్॥159

అనుచున్ జానకి తత్త్వవేత్రియయి దుఃఖాశాంత లోకంబు నం
 దునఁ దానుండి యదెల్ల దాటి తనయందున్ నిల్చునా శాంతయై
 కనిపింపన్ సెలవంది వీడ్కొనఁదగున్ గాకిప్పుడన్ బుద్ధి ల
 క్షణమఁ డున్నంతట బెత్తలచ్చటికి భూషావస్త్ర సుభారముల్॥ 160

పడవఁ దా ముంచివచ్చిన వానిఁ దెచ్చి
 భక్తి నర్పించి యంజలుల్ పట్టినిలువ
 జానకీదేవి వారున్న చాయఁజూచి
 పిలిచి కొన్నిటి వారికర్పించఁ బ్రీతి॥ 161

భయపడుదురేల హృదయ పూర్వముగ నిత్తుఁ
 దారకులు గాన మీకుఁ గృతజ్ఞబుద్ధి
 నెంతసేపుంటినో నావ నేటిమీద
 నెంతమాత్రము నెఱుంగకే యిందు దిగితి॥ 162

యానమందున నేఁ గన్న యట్టిశాంతి
 యంతయున్ మీదు నెదల నున్నట్టి శాంతి
 కదలకే దాటినట్లే గంగానదంతిఁ
 బోవకే దాటనెంత మిథ్యానదంతి॥ 163

మాతృతఁ బొందనున్న యొక మానిని మాత్ర మెయోచునిచ్చు నీ
 నేతల స్వీకరించి దయనించి ననున్ ముఱి కన్నబిడ్డగా
 నే తలపోసి దీవనల నిండని పల్కుచు విప్పికప్పు న
 మ్మాతకు వారు భక్తి మెయిమాటికి మాటికి వంగి మ్రొక్కుచున్॥

తమ్మా యమాల్వ వస్త్రములు తీసికొండని బతిమాలుచున్న
 దన్న తాత్పర్యము తప్ప మఱేమియు నర్థముకాని యా నావికులు
 వాని నెట్లో గ్రహించి పెడలిపోగా లక్ష్మణుఁడు— 165

ఆమె వర్తనంబు నామె యాడినమాట
ప్రతిపదానఁ దన్ను పనవఁజేయ
నేమి చేయనెంచు నేమాత్ర మెఱుంగని
మదిని గదలలేక మసలుచుండ॥

166

చనుమిఁక లక్ష్మణా! నృపుని జాగిలి మ్రొక్కితి నన్ను నీవు వ
వచ్చినపని యయ్యెగా, యిటను చిక్కిన నేమని యెంతెరుోయటన్
జనకజ కాంతచి త్తమున కాసకు భావము స్వీకరించి నా
మనవి యొనర్పు, మాతఁడును మానవుఁడే యిదియెట్లు పై చునో?

మా కెప్పుడున్ శరణ్యుడవు మానవనాథుని సేవ నేమరం
జోకుము నాఁడు నేఁడు తనువుల్ నిలఁజెట్టెడి సర్వభారమీ
నీకె తటస్థమౌచు మము నిక్కముగా ఋణ పెట్టుచుండెనే
నీకడ నేమి యోడునని యే యిసుమంతయు జంకఁజోకుఁడీ! 168

రామగతానువున్ నను సరణ్యమెకాదు సమస్తలోకముల్
తామయి ముట్ట నేరపు నచంబడి నిల్చు విధేయమౌచు నా
జేమము నేనె చూచికొను శేముషియున్నది రాముగూర్చియే
నామది బాధ నీ నొకఁడు నాకు మఱిందివి లోటుఁదీర్చఁగాన్ ॥ 169

ఈమాటన్ విని తల్లు లేమనెదరో యేకాదు కాంతర్వ్య శృం
గా మోఘాంతరు అన్వయావన వశిష్టారంధరుల్ ముక్తితల్,
శ్రీమద్రామ విభూ త్రమాంఘ్రియుగ సంసేవా మనసుక్కుండ వీ
వేమై రామునకెట్టి కీడు కనరాకెట్లని రక్షింపనా! 170

నీవున్నావని దైర్యమూనెదను తండ్రి! పోయిరమ్మింక, నే
నై వన్యాస్థలినుండి జోతలిడి నట్లచ్చటి శ్రేయఃప్రియం
భావశ్రేణికి నొక్కరొక్కరికిఁ జెప్పంజెల్లు నా కోరికమై
శ్రీవిద్యానిధి వీవు నీకు నీక నే జెప్పన్ మఱేమున్నదో? 171

అని యామె యూరకుండిన
వనమది సర్వమృ ప్రళయభావము పొందం

గను ముందు పరమ శాంతిని
గను నట్లుగ నలుపు నలుపు కదలక యుండెన్ || 172

అడుగెట్లు వేయగలెనా
కడు నిశ్చలమైన స్థితిని గనుగవ మూతల్
వడ నిల్చునామె నొంటరి
విడియెట్లుగఁ గదలఁ గలిగె విస్మయమయ్యెన్ || 173

అమర నదీతటం బారియు సంతకు నొక్కొక్కయడ్లు వెన్న కా
యమ నిజశక్తిచేతఁ దను సంపిన యట్లుగవేసి యచ్చటన్
జెమరుపు తగ్గి తైత్వమునఁ జిత్తమొకించుక సేదదేతి య
య్యమ కననైన యంతవఱ కట్టులె చూచుచు నేగెనావపై || 174

కనరాని దూరమైనను
చనియెడి లక్ష్మణుఁడు తాను జనకజ దెసయుం
డిన విష్ణుపదమునే కనఁ
దన యెదహత్తిన జనని పదములే కనియెన్ || 175

ఆతలి యొడ్డుఁజేరె హృదయమ్ము నెఱుంగని రాజసోదరుం
డీతని తీరమం దెడఁద యెంతయు నిండిన రామతత్వమై
నీత మహీజరూపమును జెంది యచంచల వృత్తి విష్ణువా
నా తెలి రావి మొక్క మొదలందుననే వసియించె నిష్ఠమై || 176

నడుమన్ నిశ్చల నీరవంబగుచు శాంతంబై ప్రసన్నాంబు లి
మ్మడిగా హానులకంది యిచ్చుచును సంస్కృత్రంతరంగాఘ ని
ర్దళన భ్యాతినహించు విష్ణుపద నిత్యస్థాన సంభూత సా
గెడి విశ్వమ్మిదియెల్ల విష్ణుమయమన్ కీర్తిన్ నిరూపించుచున్ || 177

అన్న చెప్పెను తమ్ముఁడు నాచరించె
భక్తియుండిన నిదియేమి బ్రాంతి యనుచు
నురక యనుకొందులేగాని యూర్మిశాస్త్రి
యుండు తానెంత పడియె నంతుండఁబోదు || 178

వచ్చునప్పుడు రాముడవ్వని యెడఁద
పట్టికూర్చుండి యాజ్ఞ నిర్వహణ నడిపె
తెడలునప్పుడు తల్లి హృద్విధి నొదిగి
నడపుచున్నది వాని నయ్యడవి నుండి॥ 179

వట్టి జగమునఁ బరవశ వర్తనంబు
వ్యక్తి శైలి పూడు పరమార్థశారి
వ్యక్తి దళనమై యా పరమార్థమందు
నదియె యప్రాప్య దివ్యమానట్టి వరము॥ 180

శక్తి, శక్తము, భక్తుడు ముక్తియనుచు
మానముం దాల్చలేక వాఙ్మయమనస్సు
పట్టునంటడి యలజడి పడుటెగాని
యున్నదొక్కటే మూగు రెందుండిరహహ॥ 181

జీవన్ముక్తుడు లక్ష్మణుండటు పురశ్రీ దిక్పాముడై రథ
ప్రావిష్టుండయి యేగుచుండుటది దూరంబందు శ్రీభాకృతిన్
దేవీ దృష్టికి నానఁగా నటు సమాధిన్ వీడి యేకాకి తా
భావంబందిన సీత జేలువడె నశ్వత్థాగ వేదికయై॥ 182

నానాత్వంబున నున్నలోకమున భిన్నంబౌట నేకాకిగా
నైనన్ భీతియు నద్వయస్థితి నహోయైక్యంబు నిర్భీతియున్
గానై యున్న పరిస్థితిన్ దలఁచి ఏకన్ జానకీదేవి ధై
ర్యానన్ దా మెలమెల్ల మైమగిరి కన్యావాహినిం జేరుచో॥ 183

అది సంధ్యాసమయంబు, శ్రావణము, శుద్ధశాదశీవేళ, య
న్నది శెంతన్ జనతాత్మజాత శుచియై నారాయణ భ్యాసనం
పద నోలాడుచుఁ గూరుచున్నతఱి నెవ్వారో దరింజేరి సా
ర దయామూర్తులు పల్కరించినటు సేత్రంబుల్ విడన్ జూచుచున్॥

ఒకదెస పర్యతస్తవి, మహోన్నత శాసన వృక్షశేఖ రా
ల్లోక గురుకేశపాళ, సముదార హృదంతర దుగ్ధసంచయ

ప్రకర ముదావహాత్స్వసృత సావనదివ్య పయః ప్రపూర, మే
చకకటి వృత్తకంధి, యనుసంధిత సర్వసుగంధ ధాత్రియున్ || 185

మఱుదెస వార్వికార తనుమండిత, తీరగతాగచేల, ప్ర
స్ఫుర దరవిందమండల సుశోభితకంధర, మీసనేత్ర, పు
ష్కర కలహంసచక్ర విహగస్వన మంజుల వాగ్విలాస, సం
చర దురుభంగ హస్తమృదుచాలన, సాగరపత్ని గంగయున్ || 186

తన తల్లిన్ దన యాడుబిడ్డను విపత్కాలంబునన్ సంస్కరిం
చిన పెంటన్ బ్రియదేవతాకృతులతో స్నిగ్ధాంతరంగంబు లు
ప్పెనఁగాఁ బొంగగ వచ్చి నిల్చిన కడున్ బ్రీతిన్ మహాభక్తి పం
దనముల్ వారికొనర్చి జానకి యెడందన్ బట్టుకోఁజాలకన్ || 187

తల్లి మేదిని, జాహ్నువీపదిన్ నీతన్ మీకుఁ బ్రేమాస్పదన్
జ్యోత్స్నాసంబునఁ బూర్ణవైభవముతోఁ బూజించుకోలేక సం
ధిల్లన్ దుర్దశ దిక్కుమీరె యనుబుద్ధిన్ బిల్చి నానమ్మ న
న్నెల్లన్ లోకము నిందసేయనిటనే నేలావసంపన్ వలెన్ || 188

అని యట్లంచునె పెల్లుగా నుబుకు దుఃఖానేగమేమాత్ర మా
పను నిశ్చక్తికయాచు నేత్రములఁ గుంభద్రోణముల్ ధారలై
చను నా బిడ్డను భూతధాత్రి తన హస్తద్వంద్వముంజూచి ప
ట్టిన గంగాంబయుఁ జెంతఁజేరి వధువున్ డీల్వోని యట్లుంపఁగన్ ||

మిథిలారాజకుమారి! సర్వ సుజనస్మృత్యంతరావాస! ని
ర్మథి తాంతఃకరుణ! భయంపడకు మమ్మా! నీకు లోటమి? యీ
పృథివీదేవియుఁ దానువచ్చినది సాక్షి! తల్లియున్ నేను నీ
కథి భూతంబగు తాపమెట్టిదియు డాయన్ రాక రక్షింతుమే! 190

ధర్మావిష్ట రఘూద్వపంబు నిను భద్రంబొప్ప రక్షింపఁగా
శర్మాకాంక్ష స్ఫురించినప్పుడె యవశ్యంభావి యూహించి నేఁ
దీర్ఘానంబుగ నన్ని వీళ్ళులును మత్తిరంబునందే భవత్
ధర్మప్రాభవ యోగ్యమానటులు శ్రోత్రత్ కూర్చితిన్ దల్లిరో! 191

అదెయట చూడు మీ యెదిగి యబ్బుర మొప్పగ నీటి ప్రబ్బులున్
పొదరుగ నల్లికొన్న యవి పుణ్యనివాస గృహంబు లట్లు నీ
కెదియుఁగొఱంత యుండిదట నేము నిరంతర పార్వ్యవర్తితన్
మెదలుచునుందు మార్తివిడి మెల్లగ రమ్ము ప్రసూతి వాటికిన్ || 192

చల్లనితల్లి గంగయటు జానకిఁదేర్చంగ నీటి బుగ్గలా
పుల్ల విలోచనంబులను భూసతి యామెను కేరఁదీసి నా
తల్లి! దయాంతరంగ! వసుధాసుతకేంత తుభంబుకూర్చి కే
యుల్లము కేఱిగొన్నయది యుండియు లేనటులైన నాకునున్ || 193

ఆ రఘురామచంద్రుఁ డపుడన్ననుడిన్ దొలుదొల్ల నేదియో
నేరము కల్గి మానసుము విశ్లేషమైనది కాలపక్వమై
తేరినవేళ బిడ్డ నను దీనముగాఁ దలపోసినంతనే
యూరక యుత్తలం పడెడి యుల్లమునన్ బరువెత్తి వచ్చితిన్ || 194

చూడుము భేద మెంతయగు స్రుక్క-మనస్సది వ్యర్థమెప్పుడున్
గాదీనగుండె శాంతముగఁ గార్యములన్ గమనింప నీదుపో
పోడిమి బిడ్డకున్ బురుడుపోసి ముదంబును బొందు భాగ్యమ
వ్యాడు తనంత తానొనఁగె చాని! నానెనైన దీవెనల్ || 195

అగునగు నెంతరాణి! నిజాంబ సమక్షము నందె బిడ్డలన్
దగఁ గనుకొర్కి యుండుగద తత్స్మృతి మాలిన నన్ను పుణ్యుడై
మిగులగ మేలుకొల్పి నినుమేకొని పంపెను నాకుఁదోడు నీ
పుగ సమకూర్చి పెట్టితివి పొల్పుగ సర్వము ముందు చూపుతో! || 196

అవును నా బిడ్డకీమి లోటగుట యేమి
యాప్తకామకు నన్నియు నమరునల్లె
యమ్మ యీ పక్వఫలము వీ వారగించి
రమ్ము పోదము నవనికుంజమ్ము కడకు!

197

ఆలో మెల్లగ సాంధ్యకృత్యములకై యచ్చోటికింజేరు వ
న్యాలంతారులు స్త్రీలు పూరుషులు బాల్యప్రాయలెవ్వారో యే

యాలంబంబును లేని స్త్రీ యొకతె తా నల్లంతమారాన గం
గా లోలాంబులు చూచుచున్నటులుగాఁ గన్వింప నాశ్చర్యమై॥ 198

చేరంబోవగ నెంచుచో నిలిపి యాస్త్రీ వెంట నున్నట్టి గం
గారామన్ ధరణీపతిన్ గనుచు ప్రజ్ఞాదృష్టి వీక్షించి త
త్ప్రారంభంబు సమస్తముం జెలిసి తోరంబైన ప్రేమాన వి
స్మేరాస్యండియి నా కుజాతముని గంభీరాత్ముఁ డచ్చోటికిన్ ॥ 199

సలిలాపూర్ణ కమండలుంగొని ప్రశస్తంబౌ కుశల్ కొన్ని వ
త్సలతనీ గైకొని రాక్షసాహరణ దక్షప్రాశ మంత్రంబు లు
జ్వలతం బల్కుచు నృధలిద్దఱు పరిజ్ఞాతల్ ప్రసన్నాత్మలై
ఫలపుష్పాదిక హస్తలై యనుసరింపన్ బోయి సీతాసతిన్ ॥ 200

కని మాళిన్ గరముంచి యార్ద్రమతితోఁ గల్యాణికిన్ గాన్పుచు
ల్కనగా నొనటు దీవనల్ కరిసి బేలా నీ వధైర్యానఁ గుం
దను రాదింతయు మాదు నాశ్రమము చెంతనీ నీకు మేమెట్టి లో
టును లేకుండగఁ జూచికొందు మటుతోడ్తో వచ్చి వాసింపుమో॥ 201

నే వాల్మీకిని నాకు స్నేహితుఁడహో నీ మామ నన్వేషుగా
భావంబందుఁ దలంపఁబోకుము పితృప్రాయుండ నీ కెంతయున్
నీ విచ్చోటికి వత్తు మీపగిది నెంతే నన్ను మన్నింతు వం
చీ వేళన్ నినుగొంచుఁ బోవుటకె యిట్లే వచ్చితిన్ జానకీ॥ 202

అని మునిపల్క జాహ్నువియు నాయన కంజలిబద్ధయౌచు నో
మునివర! నీదు వత్సలత ముగ్ధులఁజేసెడి మమ్ముగూడ నీ
పు నిటదయన్ గుమారికి సుపుత్రత కల్గెడుదాఁక నుండఁగాఁ
జనపున వేడికొందు నటు సాగుదమల్ల నికుంజ సీమకున్ ॥ 203

గంగ యట్లన నల్వరు గర్భవతిని
మెల్ల లేవంగఁదీసి తామెల్ల యెడల
నూతగానివ్వ జానకీమాత తత్క
రంబు లవలంబనముచేసి రాఁగఁజనుచు॥

జ్ఞప్తి కలుగంగ వాల్మీకి సాదరముగఁ
గాంచి సతులిడి చలదళాగమ్ము నీడ
శ్రమను విడిచిన భూషాంబరముల మూటఁ
దనకుఁ దెప్పించి పెట్టుండి యనుచు నీత॥

205

కోరినంతట నొక బ్రహ్మచారిఁ బిలిచి
దానిఁ గొని తేరఁ బంపించె మౌని వరుడు
వదినెయ్యం దల్లి వృద్ధ తపస్వినులును
సాయపడ జానకీదేవి సాగనపుడు॥

206

అన్యోన్య సంవేల్ల దతి దీర్ఘలతలతో
శీతాతపమ్ములఁ జేరనీక
సువిశాల మధ్యస్థ సుందరాంగణమెల్ల
మాత్రంతరంగ సామ్యము వహింప
పార్శ్వమ్ముల న్నిల్చు ఫణి ఫణా మణుల దీ
ప్తులఁ జీకటివెత త్రోపుచు వడంగ
ప్రేమ బెత్తమ్ములఁ బేని కూర్చిన మంచె
నొత్తు పజపు పూల మెత్తలమర

నలికి మ్రుగ్గులువెట్టి కళ్యాణ మంట
పంబు వోలిక తోరణ ప్రతితిసొప్పి
కనులనే కాక మనసు రంజన మొనర్చు
వేరసీకుంజ సీతాప్రసూతి గృహము॥

207

చేరి పృథివియఁ దన్మృఖసీమ నిలిచి
యెఱ్ఱనీళ్ళులు దృష్టిపొ నెత్తివైవఁ
బ్రాజ్ఞ వాల్మీకి పుణ్యాహవాచనంబుఁ
జలుప జనకజ తత్రవేళమ్మునంచె॥

208

అపుడె వచ్చిన మూట నల్లంత విప్పి
భక్తిసర్పించె వానిఁ దపస్వినులకు

మానివరునకు నధిక సమ్మానమొప్ప
మిగిలినవి పంచియిండనె మేదిని సుత॥

209

మునియొక్కండ నికుంజ వాటివెలి సామ్యుండొచు రత్నోఘ్నముల్
మనువుల్ పల్కుచునుండె లోన నువిదల్ మంచస్థయా జానకిన్
చెను శ్రద్ధన్ గనుచుండ నొప్పులని తబ్బిబ్బుల్ పడంబోవు మా
త్రనె రాత్రింగ నె మేషలగ్నమునఁ బుత్ర ద్వంద్వమున్ సీతయున్ ॥
మొదటం బుట్టిన చిన్నవానికి లవంబుల్ గూర్చియున్ మెల్లఁగాఁ
బిదపం బుట్టిన పెద్దవానికిఁ గుశప్రేవంబు లందిచ్చియున్
నడయుండొ ముని మంత్రయుక్తముగఁ గౌశల్యమ్ము నిండించె న
ముద్రితల్ తానును శిష్టరాత్రి నటులే పుచ్చెన్ దదారక్షమై ॥ 211

లవములన్ మార్జితండయి లవుఁడు వీఁడు
కుశములన్ మార్జితండయి కుశుండటంచు
వీరి కియ్యవియే మంచి పేరులగును
నమయమిది మంచిదనియె సంయమి తనంత॥

212

తన వంశీయుల పుత్రులంగనఁ బ్రమోదం బందుచున్ జాగు నో
ర్వని వాఁడై జగదక్షి, వేదమయ విశ్వప్రాజ్య తేజస్వి యం
తన తోతెంచెను ప్రాగ్విశాగన నేత్రప్రస్ఫుర జ్యోతియై
ముని సంఘమ్ములు ప్రాతరర్ఘ్యముల సంఘల్లాత్మనిం జేయఁగన్ ॥ 213

నా మాటేమిటి యన్న మాని కవనీ నారీ శిరోరత్న మా
ర్యా! మాసింద్ర! యనుగ్రహించి నినుగాదం పెంచఁబోకయ్య నా
కీ మాత్రమ్ము సుఖమ్ము పొందనగు నీవిశ్లేర్పడన్ మేము రే
పో మాపో యనువై రసాతిలము కొంపోనెతు మీ బిడ్డలన్ ॥ 214

స్తవ్య త్యాగముదాఁకఁ బుత్రులను సీతంబెంచగానిమ్ము తా
నై న్యాసమ్ముగ వారి నీకడనె విద్యాభ్యాసముంగోరి డిం
చు న్నైయ్యమ్మిది యానుగాదె యన వాక్ శుద్ధుండతండంత రా
జన్యానేకప సింహు లానటుల నాశాసించి యేగన్ గృహన్ ॥ 215

జనకరాజ తనయ తనలోనఁ దానెంచి
 బ్రతుకునందు చిత్రగుతుల నెల్లఁ
 ద్యక్షమైన తనకుఁ ద్రాసంబు గనకుండ
 నయిన వారలిట్లు లాడుకొనుట!

216

చక్రవర్తి బీజసంభూతులయ్యును
 తనువు లొసఁగు తల్లి దండ్రులుండి
 యన్ని భోగములకు నర్హులైయుండియుఁ
 దనయులిట్లు లిచట జననమగుట!

217

ఖండంత పద్యములు

ఇది సమజ్జ, శ్రీరామ మహిమకును
 లలితగుణులైన బాసకీ లక్ష్మణులకు
 యశముగూర్చిన చరిత్రయై యవని మాన
 వావళి నడత సరిదిద్దు నభ్యుతేజ!

218

నీ కరుణన్ మనంబిదియు
 నీ వశవర్తిని యాచునిల్వ నీ
 లోకమునందు నిల్పుటయు
 లోకువయే యగు దేవదేవ న
 న్నాకుల పెట్టు నీ మనసు
 నాడక యుండగ నీవెనిల్చి య
 ప్రోక సుఖంబునందు దయ
 చూపుము నిత్యము చంద్రశేఖరా!

219

శిఖరిణి. విరించి శ్రీకాళద్విపదముఖ భక్తార్తి హరణా!
 పరాప్రేమైక ప్రాప్త హృదయ మణిస్ఫార సుమమా!
 అరీంద్ర ప్రభంసద్యమనియమ రూపాధ్వ సుగమా!
 నిరాకారాకారా! నిఖిల జగతీ నేతృనిగమా!

220

ప్రతిష్ఠా ఖండము

3

ఆ ఘోరము

శ్రీ పార్వతీశ! త్రిణయన!
సాపర్యగణార్చితాంఘ్రి జలజద్వంద్వా!
తాపోప శమనదక్షా!
వ్యాపాదక! పోషకా! వివర్తస్థజనకా!

1

సీతాత్యాగ కరోరవార్త వినరాఁ జేతన్ జెవుల్ గప్పి య
య్యో తల్లి! బహుశష్టమా శివశివా యున్నావె నీ వయ్యయో
యే తల్లిన్ దివిజుల్ మహర్షులు జగంబిల్లుంచు నా తల్లిగాఁ
జేతంబందుఁ దలంతురా జననికే చేటయ్యె నింకెట్లాశో

2

అగ్నిజ్ఞాచ్చి విశుద్ధయై వెడలు నీ యమ్మన్ బరావాస మం
దెగ్గయున్న నిమిత్తముంగని త్రపాహీనుండతం జెవ్వఁడో
పగ్గల్ పల్కఁగవాని విన్నప్రభు వల్పత్వంబు భావింపకే
నిగ్గున్ జేల్పఁగ శూన్యమోహుడయి తానిల్చెన్ సతిన్ వీడుచున్
మెతుకునుబట్టి చూడ ననుమేయ మగుంగద సర్వతండుల
స్థితియు నిదొక్కటే రుజువు శ్రీరఘురాముని ధర్మనివృత్తి
యతులిత ధర్మమార్తి సడియన్న సహింపఁడు ధర్మదోషమున్
గతుకఁడు తాను యంత్రమయి కష్టమునెంచక దిద్ది తీర్చెడున్॥

4

అగు యువరాట్టదంబు చన నాతని చేతకు దీనికిం దగ్గ
మిగులు వయస్సునం చిత సమీక పథంబున యావనానఁ దా
నెగఁబడి యిచ్చు నవ్వరము లిప్పుడు తీర్పఁగ లేక కుందుచో
నగణిత సత్యవాక్య ఫలమందగఁ జేయఁగఁ దానె పూనఁబో॥

5

తండ్రియుఁ దల్లియన్నలును దమ్ములు భార్యయుఁబుత్ర మిత్రముల్
తీండ్రము ధర్మమైనపుడు తేకువ నాతని కడ్డు నిల్వకే

వేంద్రము లేక యాతఁడు పవిత్ర పథిన్ వడయాడి నిల్చెడున్
దండ్రీ గతింతు నేనమచు దారిని నిల్చిన నాగిపోయెనే 6

అప్పుడు తండ్రీ యిప్పుడవలాలి విశుద్ధ నిజార్థ దేహాయున్
గప్పి విమోహితున్ జలుపఁగా నసమర్థులె యైరి ధర్మ దీ
క్షాప్తుతి రామచంద్రు బడఁజూన్చి సమంబగు స్నేహమెంతఁగా
విప్పిన నింకఁజేయునొకొ వీఱడియై యడుగంటి పోయెడిన్ 7

అగ్నివలెన్ దహించు నడి వ్యర్థముగాఁ బొడసూపె నింత ము
న్నగ్నిని జొచ్చి వెల్పుడిన యట్టులె యా యతిలోకశీల తా
నొగ్గిన పుణ్యసంపద నహో వెడనిందను దాటిఁజీలునే
యెగును గాననీక జగదీశ్వరుఁ డామెను రక్షసేయుతన్ 8

యోగ్యులు శోసలావని మహోజ్జ్వల ధర్మపథాను యాయు లీ
భాగ్యమునిట్లు సాధుమతిభావనచేసి ప్రళస్తరాజ్య సా
భాగ్యము పట్టినందులకుఁ బ్రాగ్భవ పుణ్యము నెంచుచున్నవో
యోగ్య సమర్థ సారథి నియోజితమా రథమయ్యె రాజ్యమున్ 9

శీర్తికే గారకుండగు నశించన దూపమహాజనుండు నీ
చార్త చెవింబడన్ హృదయభాండము భట్లన బ్రదత్తలెన య
ట్లార్చిని బొందె నీ దురిత మాగునె యింతటితో నటంచు దు
ష్కీర్తి శరీరుడై నిలిచె సిగ్గుపడన్ దలయెత్తఁ జాలకన్ 10

రాముని రాజ్యమై యతఁడు రక్షణపొందెనుగాక కానిచో
నామెయి తీవ్రతాపముల యాఱడి తట్టికొనంగఁ గల్గునే
రామునితోలె నాతఁడును రాగ విదూరుఁడుగాగ యత్న మెం
తో మహిమిమ్ముగా జరిపి తుట్టుతుడన్ గృతకృత్యుడయ్యెఁబో 11

నీతను లక్ష్మణుండు వనసేమను దింపి యయోధ్యచేరు ని
ర్ధారము ఋశ్యశృంగముని రాణాహసీయ తపోవనంబు ను
ద్ధాత మొనర్చిఁ బ్రప్రథమ ధూనన తీవ్రత తగ్గినంతఁ బ్ర
సృత మనస్కులెల్లరును నీతకునై బెగఁజొంది రుమ్మడిన్ 12

రామునితోడి సీత వనరాజుకి నేగిన యప్పుడే యయో
ధ్యా మహిఁగాలు వెట్టనని యన్న దరుంధతి యామెనేడు తా
నేమియి పోవునచ్చటికి? నెచ్చట నున్నదొ సీత యగ్గుటే
యేమును నుండుమంచు నిజహృద్గత భావము వెల్వరింపఁగాఁ॥ 13

ముని మూర్ధన్యుఁడు రాఘవాన్వయ మహీపుల్ నిత్యసత్యమ్ముగాఁ
గని యర్పించు వశిష్ఠమాని యెదలోఁ గంపించి శిష్యత్వ ము
జ్జన సేనై రఘురాముఁడింకఁ దన ధీస్వాతంత్ర్యముం జూపు మే
లని తాను సతివెంట నేగుటయే పథ్యంబంచు భావించినఁ॥ 14

ముగ్గురముండి యొక్కరికి ముద్దుల కోడలికెంతమాత్ర మీ
యెగ్గునఁ దోడు నిల్పుటకు నేని సమర్థత లేకపోయె మా
పగ్గలు బుగ్గిగా నతఁడువచ్చి కుమారికయేది యన్నచో
నగ్గిని దూకఁగా వలయు సంతియయానని తల్లులెన్నఁగఁ॥ 15

శాంతయును ఋశ్యశృంగుఁడు
శాంతమతులు వారి నెటులొ సాంత్యన పఱుపఁ
సాంతములు కుదుట పడగా
శాంతానతి పలికినట్లు చల్లని వాక్కులొ॥ 16

మీకే కాదిది యేర్పితైన నెద భస్మీ భూతముండేయు నా
లోకాతీత మహాస్క-కేమి యిటులీలోక ప్రవాదం బిదే
మీ? కారుణ్యములేదు దైవమున కంతేకాని యా సీతకీ
లోకంబందున హానియెట్టిదియు నెట్లుగ గల్గఁబోదమ్మరో॥ 17

అగ్ని యామెను ముట్టలేదన్నమాట
యే రుజువు జలాదికములు నింతెయగును
కడుపునం దాల్చు రాఘవ గర్భమామె!
అదియె ప్రకటించు నామె మహత్వమెల్ల! 18

తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండు మునిదారల మ్రొక్కగ నెంచు నామె చే
తమ్ము నెవమ్మువెట్టి యరుదార సురావగ చెంతడించె నా

యమ్మ యెఱిగినో తెలియదాయెను మీరెటు పోదురింక జే
మమ్ముగ నుండఁగోరుచును మానినికొ వ్రతముల్ పొనర్చుఁడి 19

అని శాంత పలికి నంతట
ముని దంపతులొప్పికొనుట మహాగురు తల్లుల్
కొనకొని వేఱుగఁ దలఁపక
తన యాభిమతానుసారి తాత్పర్యమునఁ 20

అచట నేయుండి నిత్యమత్యంత శ్రద్ధ
నఖల వ్రతములు చేయుచున్నంతలోనఁ
గాలచక్రంబు తిరిగి పుష్కరము కడచె
నెవరికోసము నది నిల్పదంతయైన 21

అను దినమ్మును రానురాజ్యమునుగూర్చి
వచ్చు వార్తలు విని మునివల్ల భుండు
పొంగుచుం తెప్పు శిష్యుని ప్రోదేశనము
ఋశ్యశృంగుండు విని వినుర్పించుచుండు 22

అద్ది పరిహాసమేయానో యసలు మదిని
నున్న యట్టిది యే యానో యుండియుండి
యంత కరినత యేల! రాజన్నచాని
కాలువిడ్డలు నుండరాదా యటంచు 23

భర్త పలుకఁగ శాంత నెవ్వగను బొందుఁ
దల్లులు మాఱొగ్గంబులఁ దల్లడిలుదు
రంతలోన వశిష్ఠుండు శాంతమనుచు
స్వస్తి వచనంబు పలికి ప్రశాంతపఱచు 24

ఒక్కొక్కప్పుడు బాసకి యున్నవార్త
నెవ్వరో తెల్పురంత వీరెల్ల వారు
వారిచుట్టును జేరి యవ్వారిగాఁగ
ప్రశ్నముల్ గుప్పి వివరముల్ పడయరెపుడు 25

ఎచట నున్నదో? యాశ్రయం బిచ్చిరెవరో?
ఎట్లు ప్రసవించే? సంతతి యేమి కలిగే?
నున్న దేవిధమున నేమియుఁ దెలియపు సు
ఖముగ నున్నదన్ వార్త గాలికబురు॥

26

జానకీ వార్తచేరిన ఊణమునందె
యంత వై రాగ్యవంతుఁడా యయ్యకూడ
నాగఁగాలేక ఋష్యశృంగాశ్రమమ్ము
వెతకుకొని వచ్చి యిచ్చట వీరిఁజూచి

27

కునుకు కుంపటివలెనె బ్రుంగుడు పడియెను,
పాపమతనికి నవ్వార్తవచ్చు వఱకె
నాలుగేండ్లయ్యె నపుడు గగ్గోలుపడిన
నగు నదేమని పోలేద యల్లుఁజూడ॥

28

శాంతకొమరుఁడు వీడఁడా జనక రాజు
మాటిమాటికి శ్రీరాము మాటయెత్తి
మామరాజ్యమ్ము వార్తలా మామ చెవిని
వేయుచుండును, జనకు నుద్విగ్నుఁజేయు॥

29

ఒక్కనాఁ డెందుకో వచ్చె నుర్విజాత
యగ్నినింజొచ్చి శుద్ధియైనట్టి మాట
యపుడు జనకుఁడు శాంతాత్ముఁడగ్నివలెనె
మండిపడి యన్నమాట తానిండె జగము!

30

మహిసుతన్ శుద్ధిచేయు సమర్థుఁడెవఁడు?
వహ్నియా? సాపమా సర్వభక్షకుండు
తల్లి యాజ్ఞను బడిసాగు దాసుఁడతఁడు
దేవయజ్ఞావసీజాత దివ్యచరిత!

31

అతఁడు వచ్చినదాదియే యప్పుడపుడు
జానకీవార్త యేదో రాసాగెనటకు

బిడ్డ సుఖమున్నదనుమాట వినుట యెడఁదఁ
జల్లఁబలుపంగఁ బొగులును తల్లిఁగనఁగ॥

82

ఎంత విశ్వాత్ములయ్యుఁ దామేమి సేయఁ
గలరు బ్రహ్మర్షి లాత్మసుఖంబు కందు
రదియు దేశకాలాతిగం బగునుగాన
సేక దేశమ్ము నెఱుంగ వీలేల యగును?

83

ఎఱుంగ నెంచినఁ దపము వ్యయింపవలయు
నెంత యుబలాట ముండిన శాంతమతులు
లాఠికములకు లోలుపుల్ గాకయుండ్రు
తప్ప వారికి మనకు వ్యత్యాసమేమి?

84

అట్లు లాజేండ్లు గడచిన యంతసటకు
సరిగ నాజేండ్లవయసు వత్సద్వయమ్ము
పెరుగుచున్నారు వాల్మీకి గురుకులమున
నన్నవార్త పూఁదావి నా నరుగుదెంచె॥

85

దాని విన్నట్టి వీరు వత్సద్వయమ్ము
సీత కొడుకులెయని తమ చేతములను
తత్తరంపడఁ బుట్టు పూర్వోత్తరములు
తెలియరావయ్యె నెంత యత్నించికూడ॥

86

పోయి తేల్చుకోనెంత రబ్బరము లుడుగ
నుడుగుదురు వారి చదువు ప్రత్యూహమగును
తాము నచ్చటి యునిఁ యే తగదనుచును,
ఎవరికైనను చదువు భంగింపరాదు॥

87

అయిదవ యేడాది సత్సరాభ్యాసమై
సంత శిశువులు తామరిగి గురువె
నర్వమైయుండ సంస్కార మందుచునుందు
రమ్మ నాన్నలకయి యుమ్మలింప

రాశ్రమానీకంబు లవి గురుకులములు
 కులపతి యొకఁడె తిత్కులము నడపు
 దశ సహస్రమిత సర్వశిశు సమాజమ్ము
 నన్నమ్ము బట్టయు నాశ్రయమ్ము
 నిచ్చి శాస్త్రోచితమ్ముగ నెదుగఁజేయు
 బ్రహ్మవేత్తయె కులపతిత్వమ్ము వడయు
 నతని నణఁకువఁ గొలుచు నభ్యాపకాళి
 ఋషులు తీర్తురు తచ్చిశుశ్రేణి నెపుడు॥

88

రాజకావచ్చు సీరాజ కావచ్చును
 బ్రతుకుత్రోవ నతఁడెవండుగాని
 ధనముండవచ్చు నిర్ధనియె కావచ్చును
 దనయిష్ట మెట్టిదై తనరెనేని
 ఒక్కండె కావచ్చు నుండవచ్చును పల్కు
 రరథికు ల్వార లేరై నఁగాని
 తరతరమ్ముల విద్య తనయింటఁ దనయందె
 యుండవచ్చును లేక యుండవచ్చు
 నెపుడు శిశువుల కయిదవ యేడువచ్చె
 నపుడె తానయి గురునకు నప్పగించి
 శిక్షణానంతరమున నాశీర్వదించి
 పంపువఱకెట్టి భ్రాంతి లోఁబడగరాదు॥

89

తైశవాభ్యస్త విద్యులై సమరసముగఁ
 దమకుఁ దమకై న పనుల సక్రమ సుశిక్షఁ
 బడసి నట్టిరు బిడ్డలు ప్రజలగుటను
 సర్వ సంఘమ్ము శాంతి సౌజన్య యుతము॥

40

మనుజ జన్మమ్ము వచ్చులే ఘనమటంచు
 నఖిల శాస్త్రమ్ములున్ బల్కు ననవరతము
 నందు ఛాందోగ్య మీజన్మమగు విధంబు
 స్పష్ట మొనరించు నెంతటి కష్టమగునొ॥

41

తర్ల దేహంబు విడిచి తా జీవి వ్రీహి
నాశ్రయించును నవ్య దేహమ్మొకటకు
వర్త భారలఁబడి భువి పఱకు వచ్చి
దాని యోగ్యులు తినుట సాధ్యపడవలయు|| 42

శిశువుతినె దానిఁ గాద యే పశువొ తినియె
బ్రహ్మచారి భుజించె విరాగి తినియె
సేమికావలెఁ దిరిగి మిన్నేగి దిగెడు
నాన నెంబడిఁబడి వ్రీహిఁ బట్టవలయు|| 43

ఇటు భుజీయంత్రముంబోలె నక్కిదిగుచు
నెట్టులో తుట్టతుదకు మేన్వెట్టు పాని
కడుపునంబడి యురక త్యక్తమయిపోక
యాహుతమయి రక్తమయి వీర్యమయి పిదప|| 44

మాతృగర్భానఁజేరి యమృతాతి దయను
దాని ధరియింప జన్మమందంగ వలయు
నంత కష్టమ్ము పడుచుఁ దానంది కొన్న
జన్మమున్ వ్యర్థపఱచు విభ్రాంతుఁడెవఁడు|| 45

అదియుఁ దావచ్చివచ్చి యీ యవనియందు
నట నెచటో భోగభూముల యందుకాక
కర్మభూమిని భరత భూఖండమందు
నాత్మగుణుఁడైన రాము రాజ్యంబునందు|| 46

వచ్చుటన్నది పుణ్యసంపదల ఫలమ
యీ వివేకంబు శిశులకే యెసఁగు సచట
పారె తలిదండ్రులంగోరి పంచమాబ్ది
ముసనె చ నెదరు గురుకులమ్ములకుఁ బ్రీతి|| 47

సక్రమమ్ముగ నడచు నీ జగతికంత
కఖిల శాసకుఁడొ పరమాత్మ కలఁడు

వాని భీతినిగాడె దివాకరుండు
ననుదినము నుదయాస్తమయములనందు|| 48

వాయువున్ పీచుచుండు నే వగనుగనుక
ఇంద్రుండగ్నియు మృత్యువు నేమఱకయ
తమకుఁ దమ్మకై న పనుల సతమ్ము నిల్లు
రీ జగతి సర్వమాత్మ ను త్రేజితమ్ము|| 49

ఆంతర్యామిగ నతఁడు ని
యంత యయి స్వనియతకృతులయందు సమస్తం
బింతకు చడపని యెడ జగ
మంతయు జడ మగుచు నెట్టులందుఁ బ్రవృత్తిన్|| 50

జగతి జడమయి యిట్లు శాసకువి బట్టి
నడచుచుండంగ బహుచేతనముల యందు
మానవేతర జీవు లమ్మహితు దయను
బ్రతుకులన్ బారతంత్ర్యమై పడసి గడపు|| 51

పశుపత్యోధిక జీవసంతతి సదా పాపాను భూత్యర్థమే
వశు నాథుండొసంగంగ జీవుండచటన్ స్వాతంత్ర్యమేలేక దు
ర్దశకున్ బాల్పడఁబోక భోగమునఁ బ్రారబ్ధంబు తీరిన్ నియం
త శివుండొపయి నెంచియిచ్చు భవమందంగల్గు నిర్భీతిఁగన్|| 52

అటులే పుణ్యఫలానుభూతికగు దేవాద్యంబులౌ జన్మములే
పటువౌ పుణ్యము తీఱినంతటన దివ్యస్థానమున్ వీడి యి
చ్చుటకున్ రాక యదెట్లుఁ దప్పదు మనుష్యత్వంబై సర్వోత్తమం
బెట్టులై నా దరియించు మార్గమది యిందే లభ్యమా జీవికి|| 53

పాపపుణ్య సమ్మిశ్రమా ఫలము పొంటి
మనుజ జన్మమ్మువచ్చు నత్తనువు నందె
జీవి స్వాతంత్ర్యముంబొంది స్వేచ్ఛబట్టి
యేదియైనను దాను సాధింపఁగలఁడు|| 54

మోహితండయి యభుములకా మూటకట్టి
మరల పశ్వాది తనువులం బడయవచ్చు
స్వర్గకామియై పుణ్యసంచయ మొనర్చి
దేవయోనుల సెందెనఁ దేలవచ్చు॥

55

అటునిటును బోక వ్యర్థమీ యటన మనుచుఁ
గిటుకు గ్రహియించి కర్మకేమిటను ఫలము
పుట్టకుండఁగఁ జరియింగి పుట్టు మీ
యందవచ్చును ముక్తి నయ్యాత్మ కరుణ॥

56

జగతి నుద్భవమగు ప్రతి జాతియందు
సంతరాంతర జాతి ప్రత్యక్షమగును
వృక్షజాతిని గల్గు వైవిధ్యమంతే
అన్నియుఁ మాపులెన్ని యవాంతరములు?

57

రసము, నిహంపనందు, మధురంబగు బంగినిపల్లి, నీలముఁ
ససీగల జాతులౌ నితర సారవిహీనము లెన్నిజాతులౌ
వశమె వచింప నేరికిని వానికి వానికి భేదమెట్లు తాఁ
బొసఁగిన దద్ది పుట్టుక నె పొల్పును గావున నద్దిజాతియో॥

58

అందఱుఁ మానవులెయైన నందుఁగలవు
వర్ణముల్ నాల్గునవి జాతిఁబట్టి కలుగు
జాతి జాతి నవాంతర జాతులున్నఁ
బలుకుచున్నది శ్రుతి చతుర్వర్ణములను॥

59

ఎచటఁ బుట్టిన వాఁడు తానచటి ధర్మ
మాత్ర శాసన మొప్పి తా ననుసరింప
సర్వ సంఘమ్ము నిహమున సౌఖ్యమందు
వ్యక్తిగాఁ దానుగను పరమార్థ సుఖము॥

60

మనువు మొదలుగ నై త్వాకు మనుజుపఠెలు
ఆత్మశాసనదూప వేదాధ్వమందుఁ

దాము నడచుచుఁ దమ పోవు దారిఁబట్టి
స్వస్వ వర్ణానుసారిగా జనులు నడవ! 61

చాలనం బాచరించి సర్వక్షీతీశ
మార్గదర్శకులై మనుమార్గ వశత
సర్వమానవకోటి నిచ్చలు సుఖంబు
నందగా వారి యర్చల నందికొనిరి॥ 62

రామరాజ్యమ్ము నందలి ప్రజలకెల్లఁ
దత్త్వి మిదియని తెలియుఁ, దత్త్వ నిష్ఠ
కలదు, దమయంతఁ దామె తత్కుల విశిష్ట
ధర్మమున నిల్చి, రన్యోన్యతన భజింతు! 63

ఎంత తెలిసిన దేహంబు లేపుమీఱి
నంతరాత్మను మన్నించి యదుపుఁ గాంతు
రదియుఁ దప్పిన లోకదూపాత్మకుండు
హెచ్చరింపఁగ నాగి పోయెదరు మరలి॥ 64

సిగ్గు నశియించి యెవఁడైనఁ జెదరుగాఁగ
లోక మను కంచె నెగఁబడి దూకునేని
రాజదండంబు వచ్చి నిర్దయము గాఁగ
శిక్ష ఘటియించి మనుధర్మ రక్ష సలుపు॥ 65

అంతరాత్మ యొకండు లోకాత్మ రెండు
అఖిలరక్షార్థ రాజదండాత్మ మూఁడు
మూఁడివది దాటనేరఁ డా పుడమియందు
నదియు దాటి న పైఁ బరమాత్మ కలఁడు॥ 66

జగము క్రియాత్మకంబగును జన్మవహించిన జీవి దేహియై
మిగులు నహంకృతిన్ గ్రయలు మేకొని చేయగ వానికొ ఫలం
బగవడి తీఱుఁ దత్ఫలము నందక యుంటకె వేదధర్మ మీ
సుగతి నెఱింగి జీవులటఁ జొక్కుదు రాత్మగ ధర్మనిష్ఠమై॥ 67

స్వేచ్ఛయను మాట తానాటి జీవతతిని
 దేహ మోహమ్మునంది దుర్భవతానఁ
 దప్పి నడచుట తానె తా దెప్పుడాల్సే
 వశమునఁ దమ యిచ్ఛఁబడిన వఱలుచుంట|| 68

తనను దనయందుఁ దానెంత ఘనముగాను
 పరుల జోక్యమ్ము నే కొంచెమెఱుంగ రాక
 నిలుపుకొనఁగల్గుఁ దానంత నిగిడె దనుచు
 స్వేచ్ఛఁగల నాటి నరుడు భావించు నెపుడు|| 69

నరుడు తానొఱుఁ దనకు నింకొరుఁడు చెప్ప
 వలయు గతి పట్టుటే గొప్ప పతనమనియు
 పాఁడు వీడునుగాక యవ్వఁడు నృపుడె
 యుయినచో నథః పతనమయ్యెడియె యనియు|| 70

తలఁతురానాటి నరులు, తావలయునెమి
 తాగుతుండట్టి సద్గుణ జన తతికిని
 అవగరము లేదుగాని లేడన్న యంత
 దేహ వశులయి యెఱుకపో దిగఁబడుదురు|| 71

అట్టి తత్త్వమ్మె తెచ్చె రాజావగరము
 ఆత్మ యెఱుగఁ దా నంతరాత్మయగుచు
 వెలికిఁ గనరాక జీవులన్ నిలుపుచుండు
 రాజానట్టులె కనరాక ప్రజల నిలుపు|| 72

అదియునుంగాక మానవు లగుటయందు
 సహజమానోక గుణ విశేషంబు కలదు
 మనసు పొడసూపు మనుజ జన్మంబునందు
 సర్వమున్ యోగ్యరీతి సంస్కార్యమగును|| 73

ఇతర దేహుల కీ జగఁదేమిలేదు
 పుట్టి భోగించి క్షీణింప గిట్టుకొకట

యట్టి జన్మంబులకు లక్ష్యమగుట వలన
నవి యెటుల్ పుట్టి నట్టులే యణఁగుఁ దుదకు॥ 74

మనుజు దేహంబు లక్ష్య మా మాత్ర మగునె?
మనసాకం డున్నదిట నసామాన్యముగను
జన్మముం బొందునది యేది? కర్మమేమి?
మెలఁకువేమిటి? కలయేమి? కలఁతయేమి? 75

గాఢనిద్రను పొందు సుఖంబదేమి?
నిద్రలో నేమి తెలియక నెగడు వాఁడు
మెలఁకువన్ బొందఁ దత్సృజస్మృతి యదెట్లు?
నిదుర పిదపను మెలఁకువ గదురునెట్లు? 76

గట్టినిద్రయు మృతియు నొక్కగతినుండుఁ
గాన నది దీర్ఘనిద్ర, యాపైని మేలు
కొనుట యున్నదా? లేద? యీ తనువు వీడి
వేతె తనువందు టట్టిదా? భేదమేమి? 77

గతదిన స్మృతి యట్లు ప్రాగ్జన్మ విషయ
సంస్మృతియుఁ గల్గుచుండుట జరుగుచుండు
దేహమాలను ధరియించు దేహివేఱు
గాఁగ నున్నచో వానికిగతి యిదేమి? 78

అన్నియున్ బ్రశ్నముల్ కొన్నికొన్ని తెలియుఁ
గొన్ని తెలియవు తెలిసినట్లున్న కొన్ని
మరలఁ దెలియవు వీనిచొ మర్యమేమి?
మనసులేకున్న మనుజత్వ మహిమ లేదు॥ 79

చేతనులయందు మనుజు విశేషమెంచి
దేహధారణ మాత్రమా తెరువుగాక
యన్నిటికిఁ బుట్టుకే మూలమగుటచేతఁ
బుట్టకుండెడి మార్గమ్ము గుట్టు తెలుప॥ 80

ధర్మమార్గమ్ము నిర్మించి దానిఁ దెలిసి
 దేహవశులయి యాదారి దిగ విడువక
 యంటి పట్టుక యుండెడు నట్లు చూడ
 రాజనుంచెను ప్రజలకుఁ బరాత్పరుండు॥ 81

లేగిన మతికి నెట్లు తోచె నట్లనిచరింప
 మనుజునకు వీలుకాదు కాదనిన యెడల
 మనసు తానుండు నిష్ప్రయోజన మనంగఁ
 గాదు మనసుండఁ బట్టియే కల్గవచ్చు 82

తెలిసి కాలువ్యముండ్రోయు తెలివిగలిగి
 తన్నుఁ దా దిద్దుకొను ప్రయత్నమ్ము వలయు
 నన్య దేహమ్ములకు లేని యవసరమ్ము
 మనుజు తనువున కున్నది మర్మమిదియె॥ 83

కాయమిది కోరుచుండు సంస్కారమెపుడు
 పాంచభౌతిక దేహము బాహిరాంగ
 మైన మనసన్న దది యంతరంగ మగును
 రెండు నెట్లున్న వట్టులే యుండరాదు॥ 84

సంస్కరణ మార్గ మెఱిగించు శాస్త్రమున్న
 దదియె వేదమ్ము నద్దాని ననుసరించి
 యను దినమ్మును బాహ్యంతరంగములను
 పరమమా శ్రద్ధ సంస్కరింపంగ వలయు॥ 85

సమ మనంగను బ్రహ్మాంబు, సర్గమెల్ల
 విషమమైయున్న, దున్న వై విధ్య మెఱిగి
 చనుచు నన్యోన్య వై రుధ్యమునకుఁ గాక
 సామరస్యమ్మునకుఁ బూన్చి సాగవలయు॥ 86

వై దికంబైన సంఘ వ్యవస్థ యెల్ల
 అనుభవంబునఁ దోచు చున్నట్టి దాని

నున్న దున్నట్లు గుర్తించి యుద్విజనుల
నుద్ధరించుట లక్ష్యమై యున్నదెపుడు॥ 87

స్వస్వ వర్ణాశ్రమాచార సరణి నడవ
సంస్కృతాత్ములు జీవులు సక్రమముగ
మెట్టుపై మెట్టు నెక్కుచు మేటియైన
సమతః గాంతురు మనుజ లక్ష్యమై యుద్ది! 88

దేహధారణ లేనిచో దిక్కులేదు
కామమున్న నె తనువు దక్కంగఁగలదు
దానిఁ దీర్చుకొని జగతి నర్థమ్యు ముఖ్య
మద్ది లభించునుచిత ధర్మాశ్రయమున॥ 89

ధర్మ నిష్ఠను దొరకు నర్థమ్యుతోడఁ
గాయధారణ కగుమాత్రే కామ మొప్పి
బ్రతుకుఁ గడపెడి వాఁడు తత్పరమమైన
మోక్షమందుట జరిగెడి దీక్షవలన॥ 90

ఈశ్వరుండును జీవుండు నీ జగతియు
నెట్లు దిగి వచ్చినారో తామలై మరల
నేకమే వాద్యయమ్యయి యెసఁగు పొంఁటె
నీ విధిన్ వ్యక్త మొనరించె నీశ్వరుండు॥ 91

సాక్షియున్ గర్మసాక్షి కానకుండు మనువు
మూపురుంగూడి పొల్చిన మూర్తియైన
రాము రాజ్యమ్యునందు ధర్మమ్యు లేత
మాత్రమైనను బెసఁగ సంభవముకాదు॥ 92

అంతరాత్మకుఁ దోడు లోకాత్మగూడ
హెచ్చరించుటచేఁ గాదె యెంతకష్ట
మయ్యు జంకక శిక్ష స్వయముగ నందె
నీతఁ ద్యజియించుటన స్వయం శిక్షగాదె! 93

ధర్మరక్షణకయి యవతారమంది
తనకుఁ దా శిక్షపొంద జంకని మనీషి.
ధర్మవిఘటన మెచటఁ బ్రత్యక్షమయినఁ
బాటునం బెట్టు ధీమ విలంబనములేక॥

94

ధర్మమూలమ్ము విశ్వ సంస్థానమెపుడు
రక్షణంబన ధర్మ నిర్వహణ మగును
ధర్మరక్షకు రక్షించు ధర్మమెపుడు
నా మహారథ రామరాజ్యమున కబ్బె॥

95

సస్యానుకూల వర్ష మ్ము సాగుటఁజేసి
యక్షయంబయి య్మ సుఖిమయ్యె
స్వస్వకర్మ శ్రద్ధ సంపత్తి తంబొట
వ్యష్టి సమష్టి సాధాగ్యమయ్యె
పరమార్థలక్ష్య జీవనమొప్పు జనులొట
దైహికమ్ము సమృద్ధమై యెసంగె
సంతరాసుల గెల్పు నాత్మాభిరాములై
మనుట సంఘమ్మేక తనుతనందె

బూర్ణ పురుషుండు రాముఁడా పూర్వమాణ
విశ్వ సర్వస్వ సంపూర్ణ విభవుఁడగుట
సకల జనులును శ్రీరామ సదృశులయిరి
రామరాజ్యంబు పొందె సర్వప్రళస్తి॥

96

కోరి దారిద్ర్యంబు కొను విరక్తులెగాని
వికృతులై తివురు భిక్షకులు లేరు
సంసార సారంబు గర్వజీవ క్రేయ
మొట నాహుతియొట కడలరెవరు
సఖల విశ్వము నీశ్వరావాస్యమొయింటఁ
దనదిద్ది యనెడి స్వార్థస్మృలేదు
ప్రార్థనవశత సంప్రాప్తమా సుఖదుఃఖ
తతికూగు నజ్ఞతఁ దగులరెవరు

జగతియున్ జీవితంబు స్వచ్ఛప్రవృత్తిఁ
జిత్తశుద్ధి లభింప నివృత్తినంది
వేదవేద్యు నెఱుంగ లభించుటెఱిగి
రామరాజ్యంబు పొందె సర్వప్రశస్తి!
చార చతుండౌచు నేరికిం గనరాక

97

సర్వమ్ము నెఱుంగుట సాక్షియయ్యె
సర్వాణు సంవేద్య శాసన ప్రభుడౌట
నాంతర ప్రకట నియంతయయ్యె
సంకల్ప సంభవస్థాన వర్తకుడౌట
సకల సంకల్ప కల్పకమె యయ్యె
నిత్యానుభూతమా నిరతిశయానంద
మందించుచుంట సర్వాత్మకడయ్యె
వేదవేద్యుండె రాముడై వెలసి ప్రభుత
నిఖల జీవహితార్థి నిర్విద్రుండగుచు
నెఱపుచుండుట శాంతి సంభరితమగుచు
రామరాజ్యంబు పొందె సర్వప్రశస్తి!

98

రాజేశ్వరకారణమాను కాలమునకున్ బ్రత్యక్ష దైవమ్ముగా
రాజున్నన్ గలికాలమందును గృతప్రాశస్త్యమే తోచునాన్
రాజై రాముడు త్రేతలోఁ గృతము శ్లోకంబందుటల్ వింతయే
రాజులైన రఘురాము రాజ్యమఖల ప్రఖ్యాతి నార్జించుచున్ ||

99

అట్లు సాగెడి రాము రాజ్యమ్మునందు
ధర్మనిష్ఠా పరీక్షా విధులుగాఁగ
జరిగె విపరీత సన్నివేశంబొకండు
కర్మగతి యేరికై న దుర్గ్రహము కాదె!

100

బుజముపై మృతశాలు మోసికొంచును చెచ్చి
మోసాల నిల్చి యా యాసపడుచు
బాఱు కన్నీళ్ల వర్షంబెల్ల వెలియఁ దే
లుచు నున్న వెలిమబ్బు లోచనములఁ

దనమెంట సకృదురస్తాడనం బొనరించు
 చాకోశముం జేయు నాలునిలువ
 శోకమాకారమ్ము చేకొన్న చందాన
 దైన్యానఁ జెన్నేడు తనువుతోడ

నెపుడు ధర్మమ్ము తప్పి చరింపనట్టి
 స్వాశ్రమాచార పరుఁడు నధ్యయన శీలుఁ
 డయిన బ్రాహ్మణు నొకనిఁ బ్రత్యక్షముగను
 గాంచి రామప్రభుండు దిగ్భ్రాంతిసందె॥

101

తన రాజ్యంబునఁ దల్లిదండ్రుల దురంతంబైన తాపంబునన్
 మునుఁగంటేయు నకాల బాల మరణంబున్ గాంచి యారాముఁ డా
 ర్తిని బొందెన్ నిలువెల్లఁ బెన్వణఁకు మూరింబో మహాభీతి నం
 దెను దత్కారణముం గనుంగొనుటకై ధీశక్తి పెచ్చించుచున్ ॥ 102

సాదర దృష్టి బ్రాహ్మణుని జాగిల్మొక్కి వచించెనిట్లు స్వా
 మీ! దయఁజూడుఁడి నృపుని మీసుతు జీవితంజేయుపాఁట భూ
 మీ దయితుండు సర్వవిధ మృత్యురహస్య పటుప్ర భేదనం
 బాదటఁ జేయు దీక్షితుఁడు హానినెఱింగెను, తప్పదిదైదున్ ॥ 103

బాలునిదేహ ముంచుఁడిట భద్రమొనర్పగఁజేసి దాని నేఁ
 గాలుని వీటికైనఁ జని కారణముం గనుగొందు, నోర్పుఁడి
 జాలము, దోషమయ్యె, నలసత్వము లేదిట, జాగరూకత
 జేలిచి సత్య, మొప్పగు ప్రతిక్రియఁ జేసి కుమారునిచ్చెదన్ ॥ 104

శోకం బుజ్జనచేసి తాల్మిమెయి నాశుప్రక్రియకా నేనుగా
 మీ రోర్కికా సఫలంబు చేయుటకునై మేలెంచుఁ డన్నంతలో
 నాకాశంబున నుండి వెల్వడియె రామా! ధర్మసంరక్షకా!
 చీకాకుం బడఁబోకు బ్రాహ్మణసుతుకా జీవింపఁ జేయంగనా ॥ 105

ఐతాగ్ర్యాన సభోముఖుండగుచు ధూమాశ్రూతమై పొల్చి శం
 బూకుండన్నరుఁ డొక్కరుండు దివికిఁ బొందిం జనంగోరి దు

ర్థీకుండై తపమాచరించు నది వారింపక మృతప్రాయుడౌ
నీ కుట్టక వెనకజేరు ప్రాణములు నీకే పాపముక జెందదుక 106

అనుచు స్పష్టంబుగా విననై నయంత
బ్రాహ్మణుడు తేటి బుజముపై బాలుడింపి
నాయనా! రామచంద్ర! కన్నాము వీని
నన్నో నోములునోచి యియ్యోక పుత్రు॥ 107

మాకు దక్కంగఁజేసి ముమ్మడిగ బ్రతుకు
వానితోపాటు మావైన మేనులకట!
చూడు మీతల్లి యెంత సంక్షోభమందు
నాలుబిడ్డలు లేక నా యసులు నిలవు! 108

మేను గైకొన్న ధర్మ మీవైనగూడ
నీ యనర్థముకల్గె నే పేతువుననా?
అయిన నేమాయె నిష్కృతి నంబరంబు
పుణ్యవశమునఁ దెలిపె నబ్బరము గదుర! 109

నీకు జయమగుగాక సుస్నిగ్ధ హృదయ!
ధరణిపాలించు నాచంద్ర తారకముగ
నల మనూదితమా నీదు సన్వయంబు!
మత్స్యతాళిల తపము రామార్పితమ్ము! 110

అనినక బ్రాహ్మణుఁ డానమచ్చిరుండు బ్రహ్మభిన్నుఁ డారాముఁడా
త్యను దాఁబొందె సుఖంబు దుఃఖమును భ్రాత౯ లక్ష్మణుకొలిల్చి బా
లుని దేహంబు సురక్షితంబగుట నిర్లోపంబుగాఁ జూడుమా
యని పంచె మదిలోన బుష్పకము నాహ్వానించె దక జేరఁగక॥

రామత్పాప పురఃప్రదేశమున సమ్రంబైన శీర్షమ్ముతో
వైమానోత్తమ మేగుదెంచి నిలిచెన్ బ్రాహ్మణ్ పయోదాకృతిన్
శ్రీమన్నాథువతాశ్చ నిర్మిత మహాజీమాత సాధంబా? శ్రీ
రామస్వామి పరాక్రమార్జిత యశోరాజ్య ప్రతీకంబానాన్॥ 112

మును దోషాచర సార్యభాముడు కరువులో గెల్చుచో దుష్టుడై
తన వాడన్న విభేదమెంచక యుదక్ స్థానాధిపున్ పోదరున్
తెనకంగాఁ జని బంధుభావమున నర్పింపన్ గృతఘ్నుండైయై
తనకుంగావలె నంచుఁ దెచ్చినది యద్దానిన్ రక్షాంతంబునన్ || 113

భక్తిన్ భద్ర విధిషణుండు తనకుం స్వాధీనముజేయ ను
ద్రిక్తుడై తనరాక వేచు భరతున్ దేర్చున్ విలంబంబు లే
కుత్తం బొనటుచేర్చు వేళకని తానుత్సాహియై వాడి తృ
ప్తిక్తిన్ వీడ్కొన స్వామి! నీ మనసులో నుండున్ భజింతున్ నినున్ ||

అని స్వస్వామిని తేరు పుష్పకము తా నల్లంతలో నెంచి నం
తన విచ్చేసిన స్వామి దానికి నితాంతంబైన నద్భక్తి న
ర్చున గావించి సకార్యకుండగుచు ధీరస్వాంతుడై చెంది నీ
యనుకంపన్ బొనరింతు దిగ్విచయన వ్యాపార మన్నంతలో || 115

అది భూ నాయకుఁ గోసలావని సమస్తాశావకాశంబులన్
వెదకంగాఁ గొనిపోయె స్వామియు వసివీధుల్ తపోభాములన్
కొదలేకుండఁ బరీక్షగా వెదకి దిక్కుల్ ముందుగాఁ బల్చిమం
బదియై యుత్తర మంతఃదూర్పును వృథాయయ్యెన్ శ్రమంబంతయున్
తుదకా స్వామి చరించె దక్షిణమునన్ స్థూల ప్రచారంబునన్
విదితం బెంతకుఁగాక సూక్ష్మవిచయ ప్రేక్షన్ బునశ్చారియై
మెదలన్ భూధరకానన ప్రతతి నేమిట్టున్ బ్రపాతంబు నే
పొదరుం బుట్టయు వీడకుండ వెదకన్ భూంబు నందొక్కచో || 117

తలక్రిందై తపమాచరించుచుఁ బొగల్ త్రావన్ ధరాదేశమం
దలఘస్థూల విశుష్కకాష్టములఁ దీవ్రాగ్నుల్ ప్రకోపింప నీ
కెలమన్ బచ్చివిపేర్చి మింటిదెసఁ దా వీక్షించు వర్చస్వి ను
జ్జ్వల దీప్తాన్విత నొక్కనింగని వరేశానుం డధోవ ర్తియై || 118

పుడమిం జేరెడులోన నాతలిసి త్రుప్పులడుల్లి నేత్రద్వయం
వెడకున్ ద్వారముగాఁగ నర్వజగతీ భ్యేయాభ్ర విమృత్పథా

మృడతేజో మహనీయు రామవిభు సంప్రీతిన్ దృఢతేజ స
క్కుడుగాఁ గ్రోలి హృదంతరాంతమునన్ గుంభించి యున్నంతలో॥

కరుణామూర్తి విమానమున్ భువికి డిగ్గంజేసి యాతాపసిన్
దరియంజేరి విచిత్రమీ తపము, శ్రద్ధన్ జేయుచున్నావు, నీ
గుటియున్ వర్ణము నిక్కముం దెలుపు నీకున్ మేలగుంగాక యం
చరయన్ మోని నృపాల శేఖరు ముఖాంభోజమ్మునన్ దృష్టియై॥

రాజా! తాపన వృత్తినూని యయథార్థంబేల వాచింతు నే
నీ జన్మంబున శూద్రుడన్ వెనుక స్వామీ! విప్రుడైయుండి ని
ర్వ్యాజ క్రొర్యము నూని భీకరత దుర్మాసంబులన్ మెక్కుచో
నైజస్వాదు వొకండు తా మడియుచున్ నన్ మేలుకొల్పెన్ దయన్॥

అనాఁ డాతఁడొకండు నన్ననియె వ్యాధా! క్షుత్రబంధూ! త్వడి
యానందంబుగ నన్నుఁ దిందువకటా! యైనన్ శుభంబయ్యెడుకా
మేనందంగల వీవు రామవిభు భూమిన్ శూద్రయోనిన్ దహ
గ్లానిన్ గూరెడు నిన్నుఁజంపు నతడక్కాలాన నాహేతువై॥ 122

ఏనపు డొక్క బ్రాహ్మణున కేక సుతుండుగఁ బుట్టి నీకునై
ప్రాణము వీడెదన్ జిలుతప్రాయమునందె నభోవినిర్గత
స్వానము నిన్నుఁజెప్ప సుమసాయకుడౌ రఘురామచంద్రుడ
ద్దాన నినున్ వధించి ననుదాల్చుగఁ జేయనవాసు సంతతి॥ 123

ఓ సామీ! నిను నేనెఱుంగుదు నహో వ్యోమంబు నందుండి న
న్నా సానన్ గనుచుండి వచ్చునపుడే యనొంటిఁ దదాబ్బలు ప్రా
ణాశక వచ్చెడి స్వామి వీవనుచు నీకై వేచియుంటిఁ బ్రభూ!
యే సందేహములేక మచ్చిరము ఖండింపంగదే రాఘవా! 124

నేఁ గావించిన ఘోరహా తపము పండక గోరితిఁ బొందితో
నేగంగా దివి యంతకంటె శుభమయ్యెకా స్వామి నీ దర్శన
ప్రాగల్భ్యంబున సద్గతిం బడయు దబ్బలుండు నుజ్జీవితుం
డౌగా కింట నాతఁడీ తనువుతో నందుకా మహాశ్రేయము॥ 125

శంబూతుండిటు లాడుచుండ రఘువంశస్వామి నేత్రంబు లం
దంబు ప్లావము స్పష్టమయ్యె, గహనంతో కర్మమార్గంబు, త
జ్జం బాలంబు వడంచు త్రోవనపుడు సుబంధ మబ్బంగ నే
కంతో దేహముఁబోలు సంఘమునఁ దృక్తంబొక్కఁ డన్యమ్ముకై॥

అంగచాతములోఁ జికిత్సకుఁడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే
షాంగశ్రేణికి రక్షసేయనటు రాజ్యంబందు వైద్యంబు నే
పొంగుక గ్రుంగును లేక చేయవలె భూపుండ్రుడి కాంతంబుగా
సాంగోపాంగ వికాల రాజ్యమిది రక్ష్యంబేక దేహమ్ముగా॥ 127

అని ఖడ్గం బొటనుండి తీసి యటుదూయక గృత్తమై తచ్చిరం
బనల బాలహతంబుగా నయిన దివ్యాంగుండొకం డంబరం
బునఁ దోఁచెఁ రఘురామచంద్ర! యతనీ పుష్పాభకాంతుజ్జ్వల
ద్ధనదేహః భవదీయ సత్కరుణ నేఁగాంతూ మహాపుణ్యము॥ 128

నేనిచ్చోఁ దపమాచరించుటకుఁ దండ్రీ! నిన్ను రప్పించి నా
మేనర్పించు టిహొక్క లక్ష్మము మఱి మూరించె యద్దేవితో
నానాశ్రీడలఁ దేలియాడితిరి పుణ్యక్షేత్రమైపాలెచ్చ న
ద్వానక నా తపమిట్టె పండిన దగ న్ద్రస్య స్వామి యిందుండెడి॥ 129

ఈ విచ్చోటికి నెల్లు వత్తువని నేనించే తపంబున్నచోఁ
బూవుండావియుఁ జేరియున్నటులగుక గొమ్మించు నాతోననక
నీవాదేవుని జూచి పోదగును తండ్రీ! నన్నుఁబంపింపు మిం
కీవై యేమి యొనర్తునో తెలియ నాకేహాను లక్ష్మీపతి! 180

అనుచు దివ్యుఁడు సంతరితుఁడనై యంతర్ధివందంగ వం
దనుక గేవల రాజ్యతంత్రచణ యంత్రప్రక్రియక సాగు రా
ముని యాత్మక దనతో నభిన్నయగు నా ముగ్ధంబుజాతాస్య మే
లొంది నట్లై నిలువెల్ల వేపధువుతో లోలాత్మకడయ్యెక గడుక॥
హా నీతా! జగదేక పాపన! పరిత్యాగైక పంకోఽస్థితం
డై నీతాపతి యానదృష్టమింక నాకొనే యెటంబోయితో

యే సత్త్వంబుల బారి కగ్గమయితో యేమైతివో సుంతయే
నీ సన్నాస్తి యెటుంగఁడామెను మనస్సేలేని జాడ్యంబుగాఁ 182

నిన్నుంఁగాసి నిమేషమైన మననే నీవౌదు నాప్రాణ మం
చన్నా నెన్ని సుఖాత్త వేళలనహా! యల్లయ్య నేనుంటినే
యన్నా! ద్వాదశవర్షముల్ గడచె గాయంబిద్ది వజ్రాభమై
యున్నట్లున్నది నేటికీ యడవి నన్నుట్టాత లూగించెడి 183

అంతటి నిర్దయత్వమున నప్పడు పంపుచుగూడ నాకెదో
స్వాంతమునందు నీవు సుఖమై యెటనో సదయాంతరంగ భా
స్వంతులు తోడ్పడఁ నిలిచి నాకెద వీరఘనవంశమన్న కొం
డంతటి యాశయుండినది యయ్యది నేడు ప్రబుద్ధమయ్యెడి 184

ఎవఁడీ శంబుకుఁ, డెంత భీకరకథా వృత్తంబు వినిపించె, బ్రా
గ్భవమందా బ్రతుకేమి? వాఁడెవఁడు తాఁ బ్రాణాలు కోల్పోవుచు
శివతఁ హర్తకుఁ గోరినట్టి సుజనశ్రేష్ఠుం, డతండ్రి జని
భవి నా రాజ్యమునందుఁ బుట్టినను భూపుఁగ్రూరుఁగా జేసెనే 185

ఈ క్రూరుండిపుడేమొ నిష్ఠురతపోఁగ్నింధానుఁడై నాకునై
యక్రూరత్వముపొంది నన్నిటకుఁదానై యార్ద్రవృత్తి బలాత్
ప్రత్రాంత్రుఁ బొనరింప నెంచుటయుఁ జిత్రంబౌ మఱింబోవుచో
విక్రీతుం బొనరించె నన్నతి సుధా విస్రంభ వాక్యంబుల 186

ఈరాముం డొకఁడనన్య దుర్గ్రహమహా హింసాత్మకుం డీతఁడై
యే రక్షస్సును జంపునో యతఁడె మేలెంచునో విచిత్రమ్ముగా
క్రూరత్వమ్మున వీనికి మిగులు నా రుద్రుండు? సంసార మం
దీ రక్షస్సున కింకఁబుట్ట గతులున్నే యెంతగా నేడ్చిన 187

చిత్తగతి స్వభావమది చిత్రము బండినుమించి బండయై
మెత్తని పూవుకంటఁ గడుమెత్తనయౌ నటువాని కుత్తుక
గృత్తమొసర్పఁ గల్గినది కేవలమిష్టాదు నీరు గాఱుచు
చిత్తరహిత చున్నయది ప్రేయసి యూహ ప్రబుద్ధమాటచే 188

ఇది మేమున్న ప్రియస్థలంబనుచు నాకే మాత్రముగదోప లేదుద
పాపాత్ముడతండు పెల్లుబికి వన్నీలాడగాఁ జేయు వాగ్నుది
యానంతకుఁగాల పూరుషుడహా న రించి యిచ్చోట మా
ర్పదవంతేన సమస్త మీయడవి మేమున్నట్టిదే కాదనఁగ 189

అపుడుత్తాల తరుప్రకాండముల నొత్తొచ్చోట నేడొక్క చొక్కపు
మొత్తొక్కనను లేదు పూర్వము బయల్గా నున్నయచ్చోట నేడ
పురుషులంబుగ నేపుగాఁబెరిగె సాంద్రారణ్య మేలున్నచో
విపినంబుగ వివినాన నేటగుచుఁ దప్పిబ్బుగ బడంతేనెడిగ 140

అదిగో యయ్యదె కొండ గుర్రగుచు నొనాచోటె యన్పించుచు
న్నది యానన్నక్షణాన నామది నహా నానాకథా మాధురుల్
మెదలున్ బ్రహ్మణాఖ్య మీగిరి శిరోమేఘ ప్రతానమ్ములన్
మదలించుగూడిన నాకుఁగేరి గిరియై చూపించె జోద్యమ్ములగ 141

నిలువెల్లగ వెలయేళ్లతోఁ గులుకుచుగ నీరంద్ర కాంతారయై
చలితానక మనోజ్ఞ సాధుమృగమై చంచస్వయారమ్మునై
కలపుంసోకిల కూజనస్వన తరంగస్వాదు సంగీతమై
యిలకాదిద్ది యనంగఁ జేల్చినది మమ్మొలైల మానాకమై 142

అదె గోదావరి సాధునీరమము నాప్రాయమ్మునన్ దల్లియై
మృదు వీచీకర మూర్ధ సేచనములగ బ్రేమగ వెలారించి ప
య్యెదఁజోల్ పైకత నీమలం దొదుగ హాయింగూర్చి మైపుల్కలగ
బ్రదులం జేసియు సర్వముగ మఱవఁ దృప్తింగూర్చె మాశీతయుగ
గంగకు నీమెరుగ మదులంగల్ల మృదుత్వము మాతృభావము
పొంగగఁ జేయు నిర్వరును పూర్ణదయా మహితాంతరంగ లు
త్తుంగ తరంగ హస్తములతో భువి త్తుత్తప్ర లాఘ్యచుగ బరి
వ్వంగతఁ బాపపంకిలము పాయగఁజేయుదు రాత్రిమూర్తయై 143

గంగా గంగయటన్న చాలునట భగ్నంతా సహృదులు లు
త్సంగం బందలి సర్వకేవులకు స్వాస్థ్యంబిచ్చు, గోదావరీ

గంగం గూడనటే తలంతురు బుధుల్ గంగా జలంబింత యీ
గంగం గల్పినఁ బొంగులెత్తుటది వేడ్కల్ దెల్పు సాదర్యమున్॥ 145

ఈ తల్లిక బెనుభక్తి మున్నులిడి నాయీమేని పాపంబులన్
ఘాతంబుల్ పొనరించి పంచవటి సాధుత్వేత్రమున్ గొల్పి మ
చ్చేత స్త్రుప్తిగ నయ్యగ స్త్ర్య మునిరాట్ సేవామతిన్నిల్చి త
ర్వాతం బోయెద వీటికియ్య వనివార్యంబుల్ హితాకాంక్షికి॥ 146

‘స్థీయతా’మని రాముఁ డాత్మీయమైన
పుష్పకంబును భ్రాంధింపఁ బూవునేల
వ్రాలినట్లుగ నదియు నవ్వారిచెంత
రాముదంపిన వినయ సంభ్రాంతుఁడతఁడు॥

147

విధివత్పూజన మాచరించి నదిలో విశ్వాస మొప్పున్ స్రవత్
సుధలన్ దోగినయట్లు దోగిన మనస్సున్ దేహమున్ స్వచ్ఛమై
మధురోహల్ సుమనస్సులన్ ముగరు భ్రామ్యచ్ఛంచరీకమ్ములై
విభురంజౌ హృదయమ్ము క్రమ్ముకొనఁగా విస్రబ్ధుఁడై రాముఁడు॥

అలవాట పథమందు నెమ్మదిగ తానై మున్నువాసించు నా
స్థలముంజూచు కుతూహలంబునఁ జనన్ స్వామి! యటంచెవ్వరో
పిలువంగా నయి యెవ్వరాయని దిశల్ వీక్షించుచున్నంతలోఁ
దలగంగా నగు ఘోరగండ మిది నీతాసాధ్య ప్రయోర్భుక్॥ 149

ప్రియతోఁగూడిన గున్నయేనుఁగు నదే పీడించు మత్తేభమొం
డయయో యిచ్చట రక్షణేకలుగదా హాదైవ” మోకూయి య
త్యయమై వీనులగాడ-జేయ నభయంజౌనంచు శ్రీరాముఁడా
స్మయ దుష్టద్విపఖండ నారభటి శింజన్సార్వయై పోవఁగన్॥ 150

అందుగుం జివురుల నందిచ్చి స్వయముగాఁ

జననాటినుండి పెంచినది దాని

పంచవటీప్రాంత వనవాసులకు నెల్ల

నది నీతకనుఁగని విదిత మెపుడు

కొండకోసలత్తై న నోదావరికినై న
 నీతయేగిన నామె చెంతనుండు
 జనకజా న్నానవేళను బూర్ణ కుంభోద
 కముల నామె కభిషేకమ్ము చేయు

ననుదినమ్మును చుట్టచుట్టిన కరమ్ము
 నెత్తి పైకెత్తి యోంకార మొత్తికొనంగ
 లలితపీలల బృంహితమ్ముల నొనర్చ
 నదియె సర్వస్వమయి నీత హాయిగనును॥ 151

ఇప్పుడది పెద్దదయి పాతికేడ్ల దగుచు
 నాత్మ కనుకూలమగు ప్రియరాలిఁ బడసి
 వన విహారమ్ములను బ్రీతిఁ జనుచునుండ
 మదకరింద్రము నెదురు నాపద జనించె॥ 152

వాసంతీ వనదేవత
 యా సందిగ్ధ స్థితిగని యాత్రోశమ్ముక
 వేసంత్రాసము దీర్పంగఁ
 తేసెను విని రాముఁడేమి చేయఁడు సుతుత్తై ? 153

దైవాద్వా యది తన్నుఁ దానుగ స్ఫురద్దంతిఁ బ్రతాదించి నూ
 త్నావేళమ్ము వశానుగమ్మగుట హెచ్చైయుంట రక్షించుకో
 నా వేళ రఘురాముఁడా యుగము బ్రహ్మానంద మందింప లో
 లో వీష్ణుమయఁడయ్యె సాజమగు సుల్లొకుండు నల్లటయుక॥ 154

తంద్రియైనాఁడు తాను సత్యమది తెలియు
 జాయ ప్రసవించు సమయాని కే యభాగ్య
 మోయటల్ పొనర్చవలసె నాయె నింక స
 మస్త మంధకారంబై జేమమ్మయగున? 155

ఈ యనకప సుతుఁడు తా నెట్లు పెరిగె
 స్వీయ సంతాన మట్లు వర్షియ వృద్ధి

నందియుండున? ద్వాదశం బయ్యె సమలు
జానకీదేవి కాల మెచ్చట నయించె

156

పంచవటి సంచవటి పంచవటి యటన్న
నయిదు మజ్జులు కూడియున్నట్టి చోటు
పరుల కంతియె యతనికిఁ బ్రాణపంచ
కమ్ము కన్న మిన్నగు జీవితమె యదియు!

157

పంచప్రాణము లయ్యడే యగుట నిష్క్రియండు నా రాముఁ డా
ప్రాంచతీమకు నేగుచోఁ దడబడెన్ బ్రత్యంగుళం బచ్చటన్
బంచారించు నయో ప్రియా విరహభావం బగ్ని కాజ్యంబుగా
సంచారం బిది యేమి సాహస మహో స్వామి యెటుల్ తాళెదో?

ఇది యిటు లొనటంచు మునుపే గ్రహించిన గంగ జానకిన్
ముదమున డాయఁ బిల్చి తనముందుఁ బ్రశాంతతఁ గూరుచుండనో
సుదతి! కుమారకద్యయము చూడఁగ నేడడు గంగ మంచిచా
యదనిది వంశదై వతము నర్చన సేయుచు పూర్ణ భక్తితో॥ 159

వరదు ననుగ్రహంబున నె ద్వాదశవత్సర పూర్తి యయ్యెడున్
వరముని యాశ్రమంబు జని వత్సలకున్ బరిపూర్తియైన వ
త్సరముల సంఖ్యకున్ దగఁగ జ్ఞాపకగ్రంథి యుతాంక సూత్రముల్
కరములఁ గట్టిరమ్ము నిను గానగ లేరెవరైన తల్లిరో! 160

తమనను గొంచుఁ బొమ్మటకుఁ దల్లి వసుంధర నీదువెంబడిన్
బ్రమద మెలర్పనుండి పరిరక్షణ సేయు నదా దివాకరున్
విమల సుమమ్ములన్ స్వకరపృక్తములన్ దనియింపఁజేసి గో
త్రమునకు మంగళం బమర రమ్ము శుభంబగు నీకు నన్నిటన్॥ 161

అనుచున్ బాగ్రత లెన్నో చెప్పి పనుపన్ వ్యామోహిత స్వాంతయై
తనకుం దోడుగ వచ్చు నాతమసతోఁ దన్వంగి మున్యాశ్రమం
బునకుం బోయి కుమార మంగళము సొంపుం బొందఁ గావించి పే
ర్చిన భక్తిన్ నవితృన్ సమర్పితునిగాఁ జేసెన్ శుభాకాంక్షున్॥162

పునరావ ర్జనచేత గంగవలనన్ బుణ్యాత్మకండా రాముఁ డీ
వనితీన్ వచ్చును పూర్వ సంస్కృతి వశస్వాంతంబు నిల్పింప లే
కనిదం పూర్వ దశాహారం డగును జాయాహస్త సంస్పర్శ యు
చ్చునిచో మేల్కొన లేడుగానఁ బ్రియ యాప్రాంతంబు నందుండ నొ!

అని వినియున్న చాట జనశాత్రుజ మెల్ల గ నా నమింప భూ
మిని విహరింపఁతేయుచు నిమేష నిరీక్షణ చేయుచున్న వే
ళను గడు తృప్తి నాడెడి కలాపి యొకండటఁ గానిపింప నీ
తను గనఁజేసి నా తమన దాన ముదంబగు నన్న బుద్ధిమై! 164

ఆ శిథిలాల నొక్క గుఱులై మహిళాత యిదేమి నెమ్మికి వి
చ్చేసిన యీ ప్రదేశ మిది చేరువ పంచవటీ క్కలాని కా
నీ శిథి నాదు విడ్డ యగునే తమసా యదె కాల్గిగుర్తు నా
కోసమె యాడుచున్నదది గుర్తిడె నాఁగ వివక్ష జీవితన్! 165

ఓ తమసా! విచిత్రమిది యుర్విగతాశిల సర్వ శత్రులున్
సీతను నన్ను మాతనని చెప్పఁగ సాధ్యము కాని ప్రేమతో
నాతత భక్తిఁ గొల్పు నపురా సరజాతీకి మాత్రమేమి చే
టో తను వొక్కఁడై మనసు లొందు నమాత్యముగాఁగ దైత్యతన్! 166

అందఱు నట్టివా రనుట కానె యమాయిత లెక్కుఁడుందు, లే
కొందఱొ బుద్ధిమాలి తమ గొప్పకుఁగాఁ తెలివారిఁ ద్రిప్పుచున్
జిందులు త్రొక్కుచుండెదరు చేతములన్ గుణమెంచ రెన్నఁడున్
జెందిన మట్టి కా గుణ విశిష్టతఁ గాంచరు కర్మవంచితబల్! 167

వారింబట్టి వినవ్వుతీలు ధగుచున్ వారింపజో రాని పెన్
ఘోరంబుల్ పొనరించుచున్ బ్రకృతి నే కోల్పోయి దుర్వాంఘలన్
తారమ్మన్ గవరాని దుఃఖములఁ బ్రభ్రష్టాత్మకై గ్రూర సం
సార గ్రస్తత జాణుచుందు రకటా సాధుత్వమే మృగ్యమై! 168

ఈ సరజాతి యందె మహిమేశ్వరు లుందురు కోటికొక్క కో
హో నియతాత్మకై తమకు నుర్వికి మేలె తలంచుచుందు రె

దానికి లొంగిపోక నిజధర్మములన్ దృఢనిష్ఠ నూని క
 ల్యాణ మనస్కులై మనుచు సందేదరాత్మ హితమ్ము నెప్పుడున్ ||
 ఆ వాల్మీకిని జూచి వచ్చితిమి కాదా దైవ మింకెవ్వరో
 సేవాబుద్ధిఁ దదాశ్రమంబున నె వాసింపంగ నేనెంతఁ గా
 నీ వత్సల్ ననుబట్టి యేమగుదురో యిట్లున్న యట్లే పరీ
 భావంబున్ దిగమింగుచున్ మనుట తప్పం బోద యీ మన్నికీన్ ||
 అని సీతాసతి కానరానదయి యట్లా వేగమందంగఁ బే
 ర్చిన యెల్లెత్తి దురంత తాపమున నుర్విజాని మూర్ఖిలై నీ
 వనిలో నెవ్వరు దిక్కు? రాఘవుని తాపంబార్పగాఁ జాలు నే
 మునియుం దోఁపఁడు, వచ్చిచూచి దయ నోముండన్న యాశ్రోశ మై ||
 ఆ గొంతున్ విని సీత యీగళ మహా యత్యంతమున్ విన్నచా
 కాఁగా రాఘవుఁ డెవ్వ, రాతఁ డీటు రాఁగా నేమి కార్యంబు, నే
 నేగంగా నగునా? యటంచు మదిలో నిట్టట్టు లాగాడుచో
 వేగం బొన్న మయూర మా దెనకుఁబో వెన్వెంటఁ దానేగుచున్ ||
 తమనం జూచి యెలీ మయూరమిది యార్తస్వాస మేతెంచు మా
 ర్గమునం బోయెడు, నా గళంబది వినంగా నాకు వాసంతి కం
 రమునాఁ దోఁచు నిజమ్ముగా నిటకు తేఁడై వచ్చె నా రాఘవుం
 డమితాందోళన మందుచున్న దెదయే మానోయటం చా ర్తిమై || 178
 ఏమైననీ సరిపోయి చూచెదము రావే యంచుఁ గేకాస్వనం
 బామై చేయుచుఁ బోవుచున్న నెమలిన్ వ్యాస క్తలై కాంచుచున్
 రామశ్యామల ముగ్ధమోహన మహారణ్యాధ్వమం దానతుల్
 డేమానన్ జని కాంచి రెట్టిదుట నా శ్రీరాము భూమ్వాశ్రయన్ ||
 భూ శయ్యాగతు రాముఁ గాంచుచునె యా భూపుత్రి బామ్పంబుధా
 రా సంప్రావము దేహ సారమటు లార్పన్ సోలె నన్నట్లు గా
 లేశం బోర్వగ లేక సొమ్మసిలఁ దల్లి! తల్లి! నీ విట్టులై
 గాసిం బొందగ వచ్చితో కనుమహా కల్యాణ రాముండటన్ || 179

సేలన్ వ్రాలి శరీర సంస్కృతిని నుంతే గాంచఁగా లేక త్వ
ల్లిలలో తోచు నెడంద సామ్యుపిలియెన్ లీలాకర స్వర్యచే
మేలందున్ వెననేగి నీ ప్రియుని నెమ్మేనున్ స్మృశింపందగున్
లేలెమ్మంచును చేర్పనా తమన, యోలి నేత్రముల్ విప్రచున్ ।

సీతాదేవి యెడందలో మెదలు నా సిగ్గున్ భయం బాత్రమున్
బ్రీత స్వాంతతఁ జూచి దేనికీఁకఁ దన్విజాగు? చూడంగ లే
లో తల్లి నిను గంగ సత్కృప వరంబుండెన్ ప్రబోధింపు మా
సీతా ప్రాణ నధశ్శయానుని మృదు స్నిగ్ధా త్యసంస్వర్యచే! 177

తమసావచ నోత్రేజిత
విమలాత్మ ధరాత్మజాత వేసిన యడుగుల్
సుమనోహర సుమనస్సుల
శ్రమాపహరణ నుచిర పవ సారభ మెగయన్ । 178

ఏమీ సారభమెంత దివ్యమయి హాయింఁగూర్చు భూజాత యిం
దేమో వచ్చిన చందమయ్యెనని యూహింపఁగ వాసంతి తా
నామెం గాంచగ లేక రాముడెన చూపై నిల్చి యున్నంతిలా
జేమం బారయు నెచ్చిలిం బలెనె నిల్చెన్ గేకి పార్శ్వంబువన్ ।

అది యెపు డేగనో యచటికట్టు లవన్ని మృణాళ నాళముల్
మృదుల సుగంధి పద్మములు మెత్తని యొత్తుల తామరాకులున్
గుదులుగ నెట్లు తెచ్చినదో లోరి సమ స్తము రాము టొమ్ముపై
నదయతఁ గప్పి పైపయిని చల్లి యుశీరము జెక్కవీచుచో! 180

జానకి యేగి ధైర్యమునఁ జూచి వణంకుచున్న బాహువున్
ప్రాణ మధూత్కిరవ్యస్థుణ రాగకు శేళయ నాళమాయనం
గా నొకయించుకేని స్మృతి గావని రాముని విప్ర టొమ్ముపై
మాని నిలంబడన్ త్విణము మూర్చిది తోచిన దంతస్వామికిన్ ।
తోచిన తోనె హస్తములతోఁ దన టొమ్మును చాచుకొన్నకా
ణాచిని గన్ను విప్పకయ యాచికోసం బ్రయశించు నంతలో

నేచి భయమ్ము తాఁగరము నిట్టి నికుంచన మాచరించి హృ
ల్లాచన నారసర్వ మదిలోఁడినదో యన సీత నిర్వంగన్ ॥ 182

ముల్లోకమ్ములు మేలుకొన్న యటు రాముడంత నేత్రమ్ములు
త్సుల్లాంభోజము లట్లు విప్పి యెదపై పుష్పంబులున్ బ్రతముల్
డొల్లన్ జెంతను నిల్చియున్న నెమలిన్ లోలమ్ము లా కన్నులన్
మెల్లన్ జూచి కరాన దానిగొని నెమ్మిన్ నెమ్మిలాలించున్ ॥ 183

నాపై నింతటి ప్రేమ చూపినదికన్నా నీవ? నా కోసమై
యీ పాట నియ్యబడ్డ నీ యెడల నే నెట్లున్ ఋణగ్రస్తుఁడన్
గా పై యుంటివి పక్షిజాతి వగుచున్ గన్నాకుగాఁగాచి నా
వే పుంబాండుము తండ్రి! తండ్రియనఁ దానే యాజటాయుంబలెన్ ॥

నిన్నుం దక్కువచేయు అన్నడునుగానేకాదు నా తండ్రి! నేఁ
గన్నుల్ విప్పక యున్నవేళ నెవరోగానీ ననున్ ముట్టినా
రెన్నన్ స్పష్టముగాఁగఁగోదినది యిట్లే లేచి చూడంగ నీ
పున్నా విచ్చట నెవ్వరింగనక నే నున్నాను మోహంధుడై ॥ 185

నా కా స్వర్ణకుటిల్లు తత్క్షణముకన్నా! యేమి వాక్రుత్తు నీ
వా కారమ్ముగఁ గాంచఁజాల వయితో యయ్యోమహాంధ్యమైయా
సోఁ కన్నన్ మఱి సోఁకుగాదది సుధాప్రాతస్సులే నామెయిన్
బ్రాకన్ జేసెను, మంచి గంధమలఁదెన్, బ్రాణమ్ములే పోసెబో ॥

ఆ తాకున్ మునుపే నెఱుంగుదును బిడ్డా! యద్ది మీ శల్లి యా
సీతాదేవిది యామె యిచ్చటికి వచ్చు న్నాఁగ భావించితిన్
జేతిన్ జేతనుబట్ట యత్న పడితిన్ సిగ్గయ్యె లభ్యంబు కా
కీ తుచ్చుక గరుణించి యామె కను నే యెన్నాళ్ళకైనాగటా ॥ 187

హా సీతా! యెటనుంటివే కనవె నీ కారాము నిస్వీడి ప్రా
ణాశక వీడి చరించు రాముడొక ఛాయావృత్తి మాత్రంబ యీ
వేసంబుకాని వీడు జీవుడనియే పెఱ్ఱుల్ తలంపక సునా
యాసంబై కొనసాగుచున్నదట రాజ్యంబయ్యె నిగ్గివుఁడే ॥ 188

కరముం చాఁకఁగఁజేసి కట్టియకు వీరకఁ బ్రాణముల్వోసిదు
 ర్భరమా తాపము నందఁ జేసెదపు తోఁపఁరాక నే నెంత దు
 శ్చరితుండై వను నిట్టి శిక్ష తగఁజే సాధ్య దయం జూడవే
 కరమా యయ్యది కాదుకాదు జగతీ కల్యాణ మాకారమా॥ 189

కానక రాదిట నీత తాఁకినటు నాకై యెట్లు లన్నించో స్వ
 ప్నానక గంటినో నిద్రలేని యెడ స్వప్నం బెట్లులో నీత న
 ట్లానంజేసి తృణించునాటి మొదలీ వ్యక్తిక బరామర్శగా
 నై నంజేరగ లేదు నిద్ర యిది నాకై నేను కల్పించితో॥ 190

అంతే యానని యుక్తి తుండగుచుఁ దోడై నమ్మిరా నేగుచో
 స్వాంతంబంతయుంరామసంభరితమై సంత్యాగ దుఃఖంబు ని
 మ్మాంతంబై న యెడంద తేటి తమసా సాహాయ్య మొప్పు మనః
 కాంతక వీడక నీత వెంటఁ జనుచోఁ గన్పించె వాసంతియు॥ 191

తన నెచ్చిలి వనచేవత
 కనిపించిన నీత కపు డాకానాక తృప్తిక
 గనినట్లు లయ్యె రామున
 కనుకూలమ్యునిన తోడె యమరిన దనుచు॥ 192

వాసంతియు నా రాముని
 హాసమ్యునఁ జూచి యో మహారాజా! మీ
 శాసనము సాగుచున్నద
 వాసింతురుగాదె జనులు పై భవములతో॥ 193

అనినక రాముఁడు జానకీ తృజన వృత్తాంతంబు సర్వమ్యు నం
 దెను కాఁజోలు దయావిదూరముగ యద్దేవాగ మాట్లాడు నీ
 మెను రంజింపఁగఁజేయుటెల్లనుచు నెమ్మిగ గుందుచుండంగ వ
 డ్దెను నీతార్థకుండై వ యేనుఁగటకుక శెంతక బ్రియకఁదాఁకుచు॥

వారపు డున్నచోటు వనవాసులు జానకీ రేవునాఁగ ము
 ద్దారగఁ బిల్చుచోటగుట దానఁ బ్రియార్థకుఁ గాంచినంత నే

(శ్రీ) రఘురాము చి త్తమున సీత వివర్ధనమందె నంతలో
వారిని జొచ్చి యా కరు లవారిగ సీరము లాడుచున్న వో॥ 195

చూచుచునుండె రాముఁ డటుచూచి మయూరము గంతువై చి పై
తేచి తటాలునం జని సలీలగ జానకి యేన్గు వెన్నుపైఁ
దోచిన ముచ్చటై మనసు దోచగ రాముఁడు సంచలించుచున్
జూచి ప్రియాసఖన్ మివుల చొక్కు ఘటించెడు వీని స్నేహముల్॥

జానకి వీని రెంటినొక జట్టునఁజేర్చి కుమార యుగ్మమో
నానెనయాని పెంచినది నాఁడొక చోటుననైన పెంపకం
జే ననుపిత పెంచె నివియెట్లు శరీరము లెక్కరాని మా
ర్గానఁ జరింపఁగాఁ గలుగుఁ గాయము లెప్పుడు మిథ్యకానిచో॥

తల్లి యొకండు కావుననె త త్తను భేదము తోఁపకుండెనో
తల్లులు భిన్నజాతులిట తన్వియుఁ జెంపుడు తల్లి మాత్రహాఁ
దల్లియుఁ గన్నతల్లియయి తామొక జాతికిఁ జెందియున్నచో
నుల్లము లెంతగా నెనరు నూనవలెన్ నవసీత దుగ్ధముల్॥ 198

జాతీయె వట్టిమాట నలుజాతులు తాత్త్వికదృష్టి చూచుచో
భూతలమందు నన్నియును బుట్టెడి దెచ్చట? వేటువేటుగా
మాతలు తోఁచుచుండినను మాత శ్చమాసతి యొక్కఁడే గదా
సీతకు నా శ్చమా సతికిఁ జెందునె భేదము? లామె తల్లి యా॥ 199

ఓ జగదేకమాత! దయయుంపుము నా యెడ నేను రాముఁడన్
రాజను పాత్రధారివయి రాజు ప్రజాపరిపాల నమ్ములో
భూజనులందు ధర్మమున బుద్ధి తలంగక యుండఁ జేయుచో
నే జనుడైన గాని తనకిట్టి దొసం గనరాదు గావునన్॥ 200

సాజము ప్రేమయుండియును సాగునుడిన్ జెను మోజు వీని కొ
నోజ విజృంభితంబగుట యొప్పుడు కాకని పట్టుపట్టి యా
వ్యాజము నూని వీడితిని వాఁడు ధరా పరిపాలకుండహో
నైజమునన్ జగజ్జనని నాకును సీకును భేదమున్నదే॥ 201

సీవును రాణివౌటఁదగు నీతిని బూని మదీయశాత్రముగ
భావమునందు హేయముగ భావనసేయక మేనుదాల్చి యు
న్నావు ననుకొన్పుళించితివి నాకుఁ గనంబడ వేమి దోసమై
దేవి దయాస్వరూపిణివి తేల్పుము నన్ను సుఖార్థి నింకిటఁ 202

తమనా నీక లదృశ్యులై విభవజాత్యుక్ విన్నవారట్టిచోఁ
దమలోఁదాముగ రామకర్తృ వివృతిగ భన్యాత్మతంజెంద మో
దమునకా దేలివ నీక తైటపడఁదానన్ దలంపూ నెదు
ర్దమమా గంగ వచస్సు లిప్పదని యోర్వంజాలెఁ దత్ప్రవర్తక 203

వాసంతియు నా రాముని
దోసంబును దూయఁబట్టు తోరపుటూహా
మోసంబని మానుకొని యె
గాసింబడు రామచంద్రుఁ గాంచుచు భక్తి 204

రామా! యూరకనాటి సంస్కృతులతో రావుకా వహించేల? యీ
తేమాతంక నిజప్రియా విరహ సంస్కృత్యగ్ని సంవర్ధక
యై మెల్లకా విడనాడి పోదమటు రమ్యాయంచుఁ గొంపోవలో
లో మన్నించెను నెచ్చెలికా మహిజ మెల్పుకా జూపిరక్షించుటకా 205

తానీ త్రోవఁగదంబ చాటి యొకఁడక్కానన్ గనస్వచ్ఛు న
ద్దానిన్ దాటునెడన్ బ్రియాసహితంజై తానందు నింపొందు సం
ద్రావన్ దేలివదెల్లఁ బెల్లులికి జెందం బుత్తలం బందఁగా
ననింకన్ మనఃజాలనే జనకజా యెత్తనఁ గన్పింపవే 206

ఈతనుపెత్తుటలో దనుజేశ్వరుఁ జంపితి నిన్నుఁ దెచ్చితిన్
జేతకుఁ జేత యయ్యెనని చెందితి మోదము, తాని వాఁడు ని
ర్భూతము వంటి యీనుడికిఁ గారణమా పనిచేసి చచ్చె మ
చ్చేతము సర్వమైన సతిఁ జెందగ నీని మహాపశాదమున్ 207

దైవంబున్ మటు మాపలేని బెడదై దగ్ధంబుగాఁ జేయు మ
ద్యావంబున్, నిను గొంచుఁబోవ నొకటై తద్దుఃఖ మత్యల్పమా

దావాగ్నిన్ బడఁజేసినందుకుఁ బునర్ధార్యంబు దేహంబగున్
వైవంబెంత ఘటించె నీ జని కహా! తత్త్వప్రకాశాత్మకమ్॥ 208

హా సీతా! కనిపింపవే తిరిగి నన్నంటంగదే మెత్తనై
శ్వాసోజ్జీవకమై సుగంధభరితంబై సర్వ కల్యాణమై
త్రాసచ్ఛేదకమై మదియ సుగుణ ప్రసార పుణ్యాధ్యమై
న్యాసంబౌ భవదీయ కోమల కరన్యాసమ్ము గావింపవే॥ 209

అనుచున్ రాముఁడు కుప్పకూలి నటులై హాహరవంబుగ్గి నే
లను నిశ్వాసము కూడ లేనటుల వ్రాలన్ జూచి వాగుంతి యే
మనసుం జాలక తాతిబొమ్మ యగుచో నత్యంత మావేశమై
చని సీతాసతి వెందడం బడి కరస్పర్శన్ వెనం జేయుచున్॥ 210

దడదడలాడు డెందమది తల్లడిలన్ మఱియున్మృతిం గరం
బెడ నెడఁ దాఁకఁ జేయుచు నహీన సుదుస్సహ వేదనంబడన్
దొడితొడి నూర్పు కొంచెముగఁ దోచినఁదో యను నాళ విస్మృతిం
బడి గనుచుండ రామ కరబద్ధతఁ దత్కరమట్లై యుండగన్॥ 211

తేఱుచునున్న రాముఁడటు తేఱని సీత కరమ్ము పట్టియున్
దేఱక విస్మృతి స్మృతి యిదేయను చిత్రదశన్ సతీపతుల్
తీఱక నెంత సేపటులు తీయని తీయని భావలోక సం
చార మొనర్చిరో తెలియఁజాలము, సాగిన దొక్కలిప్తయా॥ 212

వెలుపలికేమొ లిప్త యణు విశ్రుతమా మదికేమొ తోచుటల్
తొలఁగుట లెంతమాత్రమును దోఁపని నిశ్చల కాలమై చనన్,
దెలిసిన దాత్మయే పగిది దేశము కాలము దాటి నిష్క్రియం
బలల నెఱుంగనట్టి సలిలాలయ మానను తత్త్వమంతయున్॥ 213

ఆ తత్త్వంబున నద్ది యెన్నడటులేయై యుండుచున్ దద్ బహి
ర్యాతం బౌ నొక చిత్కళన్ జగముగానై తోచు నా ద్వంద్వ మ
ట్లో తప్రౌఠి చిదాత్మలయ్యు నొకరయ్యున్ రెండుగాఁ దోచుకీ
భూతాత్మ ప్రతిభాసి లోకమువ సంభూతిన్ గనంజాలమిన్॥ 214

సీతారామత నందియుండఁ బ్రకృతింజెందఁ గరంజేము ప్ర
స్థితాత్మండగు రాముహస్తమునఁ దృప్తింగూరి యున్నట్లుగా
సీతాదేవి యెఱింగి నమ్మదిగ రాశింజాటు వ్రీహిం బలె
ప్రసాదస్సుందర లిందు వొక్కండనఁగా సోమస్రూతిఁ దీయఁగఁగఁ 215

వాసుతి మేలు కని యటు
లాసాసను రాముఁ గాంచి యాశ్వాసముతో
శ్వాసమునకు సాగంధ్యము
మోసులు వారంగఁ దగుల మోహిత మతియై 216

ఏ చాయంగన సీతఁ గానక మనంజేఁకారి ప్రీతాత్మయై
వాచో నిస్వన ముప్పు మేలుకొలుపఁ స్వాపంబు నందుండి తా
లే చన్నా నుపవిష్టఁడై దెసల నుల్లేఖంబుగాఁజూచి పె
ల్లెఱుం దాని గుటుల్కనంగ నగుచున్ తేలివ్యా మానాత్మఁడై ॥
ఎందు జోయెద వింతిరో హృదయమంచే యుందు వాకాళ మం
దెందు న్నివయి యుందు వా గగన వాల్యంధానకం భూము లిం
పొందఁ నీవగు దట్టులయ్యు వపు పుష్పింగఁ గనంజాల కీ
డెందంబుదెడి కొందలం బడవవే డీల్వోపు నీరాముఁడుగా 218

సోమశిలా తనూ! జలజ సూస సహస్ర మనోజ్ఞవల్లి! నే
త్రామృత సాగరా! విభృతరాగ గళస్వన! చంచరీక మా
లా మన్మథా! సీతాద్ధి తరళాయిత సీలసరోజ! భూజ గ*
త్రామర మంగళా! ప్రతిపదాన్వయ సారణ సర్వ సంస్మృతి! 219
రామస్వామి ముఖోద్గి రన్నదురవ ప్రావశ్రవో రంధ్ర యా
భూమిజాత తదాత్మయై వినుచు సంభోజాతుఁడై నాఁడనఁ
జేమం బందెనో లేదో స్వామి నెటులీ చిత్తస్థితి మాన్వి వి
త్రానుం బందఁగఁ జేయఁగా నగునో వాసుతి మనంబజ్జయై 220

ఉన్న చో నచ్చోటి కుచ్చై స్వర త్రావ్య
వేదమంత్రాకార విదిత ముఖులు
ఫాలస్థలీ పూర్ణ భస్మాంక మధ్యస్థ
విస్ఫుర త్కుంకుమా విష్ట శివులు

స్వస్వరూప జ్ఞాన సంభావనా మేయ
 తేజః ప్రసారి సుదీర్ఘ తనులు
 యజ్ఞోపవీత విన్యాస సుందర వక్ష
 ఉరగ భూషణ భావయుత మహితులు

కక్షనిక్షిప్త కృష్ణాజినాక్ష జయులు
 మాస్త్ర విన్యస్త జపమాలి కాష్టయశులు
 ధర్మవిగ్రహులై న త త్త్వజ్ఞ పరులు
 ఋషులు నలుగురు వచ్చి సంతృప్తి నిలువ||

221

దిగ్గనలేచి రాముఁడును దృష్టి నిరీక్షిత పాదపద్మంఢై
 యొగ్గిన యంజలి న్నిలువ నోయి రఘూత్తమ! నిన్నుఁ జేరఁగా
 నగ్గననానిలాచ్చ యశుఁడా మహనీయుఁడగ స్తుత్య డంపె మే
 లొగ్గెడు రమ్మ రమ్మటకు నూర్జితై నినువేచి యుండురు|| 222

రాముని గుండెలో ముసురు రాగముఁ ద్రోసి పునఃప్రబుద్ధతక
 స్వామిగ నిల్వఁజేయుటకు సాయము చేయఁదలంచి తానుగా
 నా మహనీయులక బనిచె సంతటితో రఘురాము నాత్మలో
 తేమముగాఁగ సీత నిలిచె వెలిదోపని దివ్యశక్తియై|| 223

చిత్తము తేజి మానులును సేవలు రక్షణ రాజ్యపాలనం
 బుత్తముఁ డౌచుఁ దానొరుల కుత్తమ మార్గము నొజ్జబంతిగా
 జిత్తములందు మాత్తుటకుఁ జేయు ప్రయత్నము సర్వమొప్పి రా
 జోత్తముఁడైన రాఘవుఁ డవగో వినయంబున వారి పెంబడి|| 224

సాగిన వాసంతియుఁ దా
 నేగె రఘూత్తముని పెంట నేగుచుఁ దనలో
 దాగిన సత్యమృది యో
 సేగిని రఘురాముఁ గాచె సీతయు కలదు|| 225

కలదిచ్చటఁ గనిపింపదు
 తెలియక తానుండి రాముఁడేర్చెనో యేమో

జలజాక్షు నేత్రుఁ డయ్యును

మెలఁగును మావపుఁడు గాఁగ మేలగు ననుచుకా॥ 226

స్వామి యగ స్త్యుఁడీ ఋషులఁ బంపెనుగాక తనంత రాముఁడీ
ప్రేమ మహర్షి వంబు చెలరేగిన తట్టి కొనంగఁ గల్గునే
తాముని శేతయా శివుఁడు తానియెడకా దనలోన రాముఁడై
యే ముని యేమి చేయునది యెల్ల నెఱింగెడువాఁడు తానయా॥ 227

రాముఁడు స్వస్థుఁడై మునులు రాగ సభ క్తికుఁడౌచు నేగఁగా
దామిఁక నేగవచ్చునని తాఁ దమసాసతి సీతలో ననగా,
గామిత సర్వతామడుఁ డగ స్త్యుఁడు రక్షకుఁడౌ నటంచుఁ దా
నాముని నెంచుచుకా జనియె నప్పుడు సీతి రసాతలానికికా॥ 228

పోవుచు రాముఁ డాత్మఁ దన పూర్వ పరిస్థితి నెంచి స్వర్గ సం
భావన చేసెఁ బూర్వమున వచ్చు ప్రయాసఖఁ గాంచి తల్లిలో
నీవు దయామితికా ననువసీస్థలి నొంటరి కాకయుండ నా
దేవినిబట్టి రక్షయగు తీరున నుంటి కృతజ్ఞ తాంజలులో॥ 229

సమయమునకా స్మరించి నను స్వామి యగ స్త్యుఁడు స్వాస్థ్యమందు బో
ధము గనఁజేసె నొక్కముడి తానయి వీడక యున్నదింతకుకా
సమతను బొంది యుంట నిఁకఁ జాన పరిస్థితి యేమియైన నా
కమరదు హాని తాని యిట్లై నను సీతయు వచ్చి యుండెనే॥ 230

కరిమున నన్ను తాకి నటుగా ననిపించెను రెండుమార్లు నం
దరి దిగఁ జేరికంది నదియై యొకమాఱు మఱంతలోనె ని
స్సరణము నందెఁ జెంతి మహిజాగత పార్థివ సర్వగంధ వి
స్ఫురణము స్పష్టమై పోలిచెఁ జూడ సమర్థుఁడఁ గాకపోయితికా॥ 231

నా వెనువెంట నుంటిగద నా యనుభూతి నటుంచి నాకునై
శేవల దేవతాకృతిని కీదని యెంచకయున్న సత్యముకా
దేవి నిజస్థితికా దెలుపు దేవతనై కనరాక యుండు శు
క్లా వివరించి నా బ్రదుకునం దమృతమ్ములు నింపు మమ్మరొ॥ 232

రాముం డిట్లన నామె దివ్యతనువై ప్రాణప్రియన్ దాను నే
త్రామోదంబుగఁ జూడఁ జాలమి నిజం కాడన్ బ్రమాదంబె యా
నేమో యంచనుకొంచు నాత్రపడు చెంతే ప్రీతి నా స్వామి నె
మ్మోముం జూచుచు స్వస్థచిత్తయయి తెంపుంచేసి శాంతమ్ముగన్॥

వింటి జనప్రవాదమున వీడితి వీవు మహిజ నంచు నీ
కంటెను సూరుఁ డింకొకఁడు కానఁగ రాడని కోపమందితిన్
వెంటనె గంగ యొడ్డుబడి వీఱిఁడినై జగదేక పావనిన్
బంట వలంకి కూఁతుఁగనవచ్చు నటంచును సంచరించితిన్॥ 284

కానఁగ లేక యామెకయి కానల గుమ్మరి విహ్వలించి యెం
దైన నెత్తిన నామె నుడి యందునో యంచుఁ జరించు సంతలో
వీనుల విందుగా నొకఁడు వింటిని సీతకు సేగిలేడు గం
గా నది యామెఁ గాచినది కానుపు తేలికయయ్యెనంచును॥ 285

ఆ తరువాత నామె నుడి యందనె లేదు గఱింపఁ గాలమున్
సీతకు సేగి లేదనుటఁ జిత్తము శాంతతనందె రాజువై
ప్రాణతిగ ధర్మరక్షణ పరత్వము పొంటె విమానచారివై
యీ తలెనుల్ వసించు పనికిట్లగుదెంచుట వించు నాత్మలో॥ 286

నిన్నెఱులైనఁ జూచి దయనీయనటుల్ పెనుమాయ ముంచి నా
కన్నుల వత్తి ప్రాణకలికా! గృహలక్ష్మీ! యటంచుఁ బల్కి యా
క్రొన్ననవంటి కోమలిని గ్రూరముగా విడనాడి తంచు నీ
నిన్నుఁ గరోర వాక్యముల నిందితుఁ జేయఁదలంచి వచ్చితిన్॥ 287

వచ్చి ప్రియా వియోగ దవ వహ్నిని మ్రగ్గడి నిన్నుఁ జూచి నా
వచ్చిన చిత్తమెల్లఁ బరివర్తన మందఁగ జాలినొంది నీ
కిచ్చట నెట్టి హానియును నేర్పడరాదని వెంట నుండితిన్
పొచ్చెము నందువేళలను బుట్టెడు దుఃఖము నంది యుండితిన్॥ 288

నాకును నీకుఁజోలఁ గరుణామయి సీత తనంత వచ్చి బల్
కాకను జెందు నిన్ను మిహికామయ కోమల చారుహస్త హే

వాక మహత్త్వమున్ బఱపి వర్ధిలఁజేసె నటంచుఁ దోచు నం
తే కనఁజాలనైతి వనదేవత నయ్యను జానకీపతీ! 239

మహిజ చరించుచో నగు సుమప్రజ సారథ గంధవాహా ని
ర్వహణము స్పష్టమై పొలిచె రాముండ వీవయి స్పర్శసౌఖ్యము
ద్వహానము నాటినుండి నినుఁ బాయని దందిరి వీ వెసాక్షివై
వీహిత మెఱుంగఁగా నగును విహ్వలతఁ గనఁజూచు రాఘవా! 240

అని వాసంతి నిజానుభూతి తెలుపఁ వ్యామిశ్ర భావంబులఁ
జనెనా రాము డఁగఁ స్తుఁ జూడ మునిరాట్ సంఘంబు ముందేగుచుం
డను వారింబడి, రాము వీడ్కొనియె వెంటఁ దాను వాసంతియుఁ
ఘనుఁడా వింధ్యగిరి ప్రకంపనుఁడె దిక్కి నిల్చునఁ ధైర్యమై! 241

ఖండొంత పద్యములు

స్వామి యిది ప్రతిష్ఠా ఖండమా మహీపుఁ
డెంత నిష్ఠా గరిష్ఠఁడై యేపుఁ గాంచె
రామ రాజ్యమ్ము ధర్మ సామ్రాజ్యమన్న
పేరు తా నెట్లు వచ్చెనో విశదపఱచు! 242

బిందు వొకండు పేర్చి బహుబిందుత రేఖలు కోణవృత్తముల
సందులు సంఖ్యలున్ విఘ్నల సంఖ్య కురూప సురూప సంతతుల
పొందెడు రీతి నీవయ్యు పొల్పెడు సర్వము బిందులింగ! ని
ర్బిందుక నాద చిద్దగన వేద్య! పరిస్ఫురదాత్మ త త్సకా! 243

వసంత తిలకము

(శ్రీ) కాళహస్తి పురసిద్ధ సనామ మూర్తీ
నైకప్రకార సుజనార్చిత దివ్యదేవ!
విశాగ్రదాయక మహా మహిమాన్వితాంగా
లోకాతిశాయి నిజలోకన సిద్ధమోక్షా! 244

ప్రత్యభిజ్ఞా ఖండము

౪

తత్పురుషము

శ్రీ మత్త్రిలింగ దేశ

స్వామి! భద్రాద్రి రామ సంవిధర్మా!

క్షేమంకర! భద్రంకర!

మైమవతీ ప్రాణహంస! హంసాకారా!

అక్షౌఢంబర ఘోరవార్ధి గడుపై యాపోశనంబైతి, ప్ర
త్యక్షాజ్ఞాన ఖలీన వింధ్య దమన ఖ్యాతిక సమార్జించి, క్షే
త్రక్షామాత్యయ గూఢ శక్తు సమవాతాపీల్వలఘ్నయతిక
సాక్షాదీశ్వరుఁ డయ్యగ స్త్యుఁ డొకఁ డక్షయ్య ప్రభావుండగుక॥ 2

ఆ ముని యాశ్రమంబున నయ్యది నీత కయోధ్యయుక బిత్తు
ప్రేమ నిదానమా మిథిల రెండు నొకండ— ప్రీతి గూర్చి నం
దేముని సర్వకాల విదుఁడీశ్వరుఁడై హరిణాశ నీతయై
కామన బెల్వరించు నెడగా దనఁబోకని మెచ్చరించెబో॥ 3

ఏమియు నేరనట్టు లతఁడెప్పుడు నగ్నులు లేళ్ళు దుష్పలుం
గామను చుండుగాని ముని కాంతుని మానసమద్ది సర్వలో
కామయ హారి సర్వజగదాయక సౌఖ్య విధాయకోత్తమ
క్షేమవినిర్ణయాలయము కేంద్రమగుక బరమాత్మ నీతిక॥ 4

ఆ మహనీయుఁడే తనకు నాగతిఁ బ్రేయసి కోర్కె— ప్రాణముల్
ప్రామిననై నఁ దీర్చుమని పల్కి— య దట్టులె యాట కంతకున్
స్వామిగ రావణుం డటులు వచ్చు తలంపును బూనఁజేసెఁ గా
దే మహిజాత మానసము నెట్టు లెఱుంగును వాఁడు దుష్టుఁడై॥ 5

పునరావ ర్జనచేత గంగవలనన్ బుణ్యాత్మకండా రాముఁ డీ
వనితీన్ వచ్చును పూర్వ సంస్కృతి వశస్వాంతంబు నిల్పింప లే
కనిదం పూర్వ దశాహారం డగును జాయాహస్త సంస్కర్మ యు
చ్చునిచో మేల్కన లేడుగానఁ బ్రియ యాప్రాంతంబు నందుండ నా!

అని వినియున్న చాట జనశాత్రుజ మెల్ల గ నా నమింప భూ
మిని విహరింపఁజేయుచు నిమేష నిరీక్షణ చేయుచున్న వే
ళను గడు తృప్తి నాడెడి కలాపి యొకండటఁ గానిపింప నీ
తను గనఁజేసి నా తమన దాన ముదంబగు నన్న బుద్ధిమై! 164

ఆ శిథిలాల నొక్క గుఱులై మహిళాత యిదేమి నెమ్మి? వి
చ్చేసిన యీ ప్రదేశ మిది చేరువ పంచవటీ క్కలాని కా
నీ శిథి నాదు విడ్డ యగునే తమసా యదె కాల్గిగుర్తు నా
కోసమె యాడుచున్నదది గుర్తిడె నాఁగ వివక్ష జీవితన్! 165

ఓ తమసా! విచిత్రమిది యుర్విగతాశిల సర్వ శత్రులున్
సీతను నన్ను మాతనని చెప్పఁగ సాధ్యము కాని ప్రేమతో
నాతత భక్తిఁ గొల్పు నపురా నరజాతీకి మాత్రమేమి చే
టో తను వొక్కఁడై మనసు లొందు నమాత్యముగాఁగ దైత్యతన్! 166

అందఱు నట్టివా రనుట కానె యమాయిత లెక్కుఁడుందు, లే
కొందఱొ బుద్ధిమాలి తమ గొప్పకుఁగాఁ తెలివారిఁ ద్రిప్పుచున్
జిందులు త్రొక్కుచుండెదరు చేతములన్ గుణమెంచ రెన్నఁడున్
జెందిన మట్టి కా గుణ విశిష్టతఁ గాంచరు కర్మవంచితబల్! 167

వారింబట్టి వినవ్వుతీలు ధగుచున్ వారింపజో రాని పెన్
ఘోరంబుల్ పొనరించుచున్ బ్రకృతి నే కోల్పోయి దుర్వాంఘలన్
తారమ్మన్ గనరాని దుఃఖములఁ బ్రభ్రష్టాత్మకై గూర సం
సార గ్రస్తత జాణుచుందు రకటా సాధుత్వమే మృగ్యమై! 168

ఈ నరజాతి యందె మహిమేశ్వరు లుందురు కోటికొక్క కో
హో నియతాత్మకై తమకు నుర్వికి మేలె తలంచుచుందు రె

ముని మునిలోక మూర్ధనుణి మోహనశీలి దృశావిలాస వీ
క్షణమున సృష్టి పుష్టులెసంగన్ ఘటియించు ఘటాత్మజన్మఁడై ॥ 12

అటులు వశిష్టఁడెంతో యిటులదృష్టఁడైన యిగ స్త్యుఁడంతె ది
క్షటూలారయన్ మహాత్మ్య గురుగర్భదయా మహనీయ దివ్య సం
ఘటనములన్ యశస్సులను గాంచిన వారు గురూత్తమాగ్రణల్
పటుతర వాక్రస్పసారమునఁ బంటలు పండు మఱింత నెఁడెడున్ ॥ 13

ఎటనైన నెగురు చప్పటమైన నైశ్చల్య
మెఱుంగని లేళ్లందు వఱలు విధము
నుంగరమ్ముల జాత్తు పంగ కొమ్ముల దుప్పు
లతి వృద్ధములు నడయాడురీతి
యొకమూలఁబడి యుండి యొగి పిల్చినంతన
వచ్చి బలుల్ గొని మెచ్చు తీరు
రోమంధ మొప్పంగ రోయు ఋషింగాంచి
లేచి తత్పదసీమ వేచునీతి

యట వసించుచు నున్నట్టి యుటజవాసి
గణముకంటెను త్రిగుణమ్ముగాఁగ నున్న
హరిణలోకమ్ము తన మనస్సాహరింప
రామభద్రుండుచూచి తద్రక్తుడయ్యె॥ 14

అది సాయం సమయమ్ము లేజిగురు లొయ్యన్ బొల్పెఁబశ్చాద్దిశన్
గుడులై గోతతి ధూళిరేపుచును నిగ్గుల్ డేటు మైకాంతులన్
బొదలంగా మునివాటి చేరు నెడ త్రుప్తుల్ డుల్లగా మేయునో
యదనై రాముండు భద్రమానసుండు సంధ్యాగ్వ్యర్చనల్ పూర్తియై॥

తనకై చూపిన పర్ణశాల నొకఁడై తాత్పర్యమొప్పన్ ద్రిలో
చన తత్త్వం బెదనిండి శాంతిమయకాసారంబు నానుండ నొ
పనివత్ తత్త్వమె రూపుఁగొన్నయటు లోపాముద్రతోఁ దాను వ
చ్చిన నద్వేపు పదారవిందములఁ జేర్చెన్ శీర్షమా శిష్యుఁడున్ ॥ 16

తానై వచ్చిన దీమె సిగ్గుపడు వద్దన్నన్ వినన్ లేడు డె
దానన్ నిండుగఁ బొంగుప్రేమగల శాంతాలోక రత్నమ్ము నా
త్తెనన్ దీవ్రత యప్పుడప్పుడగు నీ యమ్మున్ గనన్ లేమి సుం
త్రై నన్ జాపలమంత శాంతమతి నీత్తై వచ్చెనో రాఘవా! 17

ఆ యగ స్త్యుని నుడులు ప్రియమ్ములయ్యు
నశనిపాతమ్ములయ్యె రామావసీశు
చెవుల తాతల్లి జానకి కీగి నెంచి
యేమి మాటాడునో సుంత యెఱుంగరాక! 18

మోము నెల్వులఁజోయి యాముదపు దీప
శాంతులందు మణిత లిక్క-మొగ మగుచు
నదరు గుండెలఁ దడబడు నతని ననుఁగు
శిష్యుఁ జూచుచుఁ దలిసి వచింపఁ దొడఁగె॥ 19

నాయన! నిన్ను బట్టి ప్రజ న్యాయము ధర్మమెఱింగి వ ర్తిలం
తేయుటత్తై న రాజ్యమునఁ జిక్క-ని ధర్మమెఱుంగు నీవు మేల్
సేయఁగ నెంతకోరినను తేయుట కింకొకఁడేమి యున్నదే
దో యనవచ్చుగాక యెవరో నినుఁ దప్పగు వారలీధరన్ ॥ 20

త్యాగము చేయుచామె సుఖయై మనియుండుఁ దలంపుతోడనే
యాగతిఁ గోర్కి-వెంటఁ జరునట్లు సురాపగదాటి నంతటన్
సేగి నెఱుంగఁజేసి వనసీమ మునీశ్వర పుణ్యవాసముల్
గాగ శుభంబై యాన నెడి శాంక్ష తెలంగితి వద్ది నేరుపా! 21

ఇంతకు నీ వియోగమిది యెట్లు వహింపక తప్పదామె ట్లో
భింతు వదేల! విస్మృతియె భీతినిగూర్చు రమింపఁజేసెడిన్
సుంత స్వరూపతన్ బడసి చూచితివేని కృతమ్ములిట్లు లా
టంతయు స్పష్టమాను శుభమానిక నీకును నీడు నీతకున్ ॥ 22

రామున కిన్నినాళ్ల కెదరాయిడి తగ్గిన దాతృమూ ర్తియై
యాముని యట్టులాడఁ తనయందున దోసము నెంచువారె కా

నీ మహితాత్మవోలఁ దనరీతి నిటుల్ పొసగించి నిక్కమున్
దా మది నెంచి నట్లుగ నె తత్త్వమెఱింగిన వారు కానమిన్ ॥ 23

స్వామీ! నీవు దయాంతరింగుండయి వాత్సల్యమ్ము పొంగారి నీ
రామున్ బ్రేమను జూచి చేతలను తీవ్రమ్ముల్ సమర్థించి తిం
కేమైనన్ భయమందఁబో నయిన తండ్రి యొక్కడిర్థింతు నీ
వేమో యంటివి యీ వియోగ మెటులేనీ తప్పదం చెందుకో? 24

కారణమే నెఱుంగ నటుగాన దయామతి విప్పిచెప్పవే
నేరని జన్మలై కనుకనిన్ బెగడొందిన చేతలొచు సం
సారము సాగు త్యాదృశులు సారమెఱింగిన ప్రోడలాట నే
తీరెది నిశ్చయంబుగను దేలి ప్రశాంతత నుందురన్నిటన్ ॥ 25

నీదయ హేతువుం దెలియనేర్చినఁ జింతలుదక్కి శాంతిమై
మోదము మాట కేమి మునుముందిది యిట్లని స్పష్టమాటచే
భేదము నందకుండెదను భేలనమై బ్రదుకెల్ల సాగెడిన్
చేదగు జీవితాన మధుసేచనమై చిఱుచేదు నేవ్యమా ॥ 26

అనుచో రాముని నేత్రకాంతులవి డాయంజూచి యీయవ్వ యిం
దనుకన్ మూతి బిగించి యుండినదికాదా తా నె యామాట చె
ప్పను వచ్చున్ నను నిత్య మీ విషయమే పట్టించుకోనంచు దె
ప్పను నేనేల వచింతుఁ దా నెఱిగి రొప్పన్ దేరఁగా నుంటినే? 27

అని మాని మానమానినఁ

దనయా శ్రీరామచంద్ర! తాతల బిగువుల్

కనుగొంటివ? మనసేమో

తనకై నది తీర్పవలయు దానిని నేనున్ ॥ 28

సరి యట్లే యగుగాక త్యాదృశ మనీషావంతు లిద్దాని చో
ప్పరయం జాలియ యుండు రెండయిన వత్స! దేహమున్ దానితో
బెరయన్ నిల్చిన మానసంబు గనుచో విస్పష్టమానొక్క మా
దిరి కా వియ్యవి యందు తొల్లటిది చెందెంబో ద్వితీయంబునన్ ॥ 29

వెలికి శరీరమే తొలంత వెల్వడినట్లుగఁదోచు చుంటచేఁ
దెలియరు దాని హేతువును దేహముబట్టియె మానసంబు తా
మొలిచిన యట్లులెంతరు వి హిహిత చిత్తులు వీని వృత్తులన్
దెలిసిన గట్టి చిక్కఁడలి తేలియదోవు రహస్యమంతయున్ || 80

నీతకు సేగి వచ్చెనని చెందకు దుఃఖము నీకు నామెకుం
తేతము లొక్కటయ్యు విడిచేతల కొప్పిరి లక్ష్యసిద్ధితై
యీతను వొప్పి నీవిటకు నెప్పుడు వత్తువొ నీకు ముందుగా
నే తనువంది యుండినది యీతోలి దానవుఁజంపు యత్నమై || 81

నీచే జచ్చిన రాక్షసాధముఁడుకంటే నేటివాఁడో యుగా
లై చల్లెన్ దుదికేమొ వచ్చినది మన్నె చేటుకాలంబు నే,
దీ చిద్దూరుఁడు మున్ను వేదవతిగా నెంతో తపోనిష్ఠమై
శ్రీచైత్యే తనువందియుండఁ జెడఁజూచెన్ గామభావంబునన్ || 82

ఓయీ! నాయన! నేటివా పగలు! తా మున్నట్టులేయుండి యే
దో యీ హేతువటంచుఁ దోచుటయు నట్లున్నట్టి యద్దాని క
ట్లే యానంచుఁ దలంచు చుండుటయెకానీ దీని కంటున్నదే
యాయా హేతు పరంపరలో తెగవహా యానంత్య మూలమునై ||

జీవనిమిత్తమై జగతి జీవితమున్నది వాఁడు నిత్యుండై
యీవిధి సాగఁతేయు నొకఁడేయయి పెక్కురుగాఁగఁ దోచుచున్
భావమయుండు తానగుట భావములేని యెడన్ స్వరూపతిన్
దైవమెయోచుఁ దక్కునెడఁ దానయి నాటకమాడు నెప్పుడున్ || 83

ఇట నీవుంటివి యెచ్చటైనగల వీ యివోట నీ హేతువై
యిటులీ దేహముతో నెడోయొకటి మాయా! లక్ష్యమొప్పిరి త
ద్భటనన్ రంజనమొప్పి నిల్చెదవు చక్రభ్రాంతి కిద్దాని క
క్కట తెంపొక్కట చిక్కు నీవెపుడు చిక్కన్ లేదు మాయన్ ప్రభూ!

అనాఁడు కుశధ్వజాఁడొకఁ

డేనో దూరుండు తన యహీన తపోఽగ్నిన్

దానయి పావనవేద

స్వానా సందాతిరేక సంపదఁ జేలన్ ||

36

తనువందెన్ శ్రుతిమాత యాతనువు సౌందర్యంబు నింతితనన్
మనసెట్లాప్పుఁ ద్రిలోక సత్కవులు నమ్ముగూర్చి యెంతెంతగా
ఘన సంకీర్తన మాచరించినను భాగంబైన నిశ్శేష మె
న్నిన యట్లానో తపోధనాగ్రణియు దానింగాంచి సంతుష్టుడై || 37

తల్లీ! వేదవతీ! యని

హృల్లీన జగత్ప్రసూతి యీ తనువందెన్

ముల్లోకంబుల కేలిక

యిల్లాలిత తనువునంది యేలెను నన్నున్ ||

38

అని సర్వస్వము నామెయై మనుచు లోకాతీత సౌందర్య మొ
ప్పిన యా బిడ్డను మాకు మాకనుచు నేవేళన్ ద్రిలోకీజనుల్
చనవెక్కన్ దనుగోరుచుండఁగని యీ సౌందర్య వారాశి నా
ఘను నారాయణమూర్తి కిచ్చితిని వీరకన్ జూడకుండింకిటన్ || 39

తానైవచ్చి సుతన్ యథావిధిగ నుద్వాహంబుగాఁగొంచుఁ బో
నా నంచున్ బరితృప్తినండ నొక నాఁ డహోటికేతెంచె ను
చ్చానాహంకృతి దంభుడన్ దనుజుడా శోభావతింగోరి నే
నీ నన్నాడు కుశధ్వజుండతఁడు తా నెట్లున్ వినష్టాత్ముడై || 40

నిద్రలోనుండఁ దండ్రని నిశితభిక్ష

ఖండితుండేసి తత్త్వాప ఖండితుండు

గాఁగ నత్రిపసి సతియుఁ గాంతుతోడ

నగ్నినింజొచ్చి యందె దేహంతమిపుడు||

41

పితృవచన దత్తనయి హరి

కతనిం గా కోరులఁ బెండ్లియాడఁగ నెట్లా?

సితి కారకుఁ డతఁడే మ

త్పితృ వచనాకృష్టుండగుచుఁ బెండ్లాడఁగ నా||

42

తండ్రియుం దల్లి లేని వేదవతి యిట్లు
దృఢవినిశ్చయ మొప్పి సుదీర్ఘ తపము
నూని యుండఁగ రావణుం డొక్కనాఁడు
మోహితుండయి యామె సమ్ముఖమునందు॥ 43

చాల కాలమ్ముచిల్చి యాచాన సాగసు
సాగయఁజేయంగ మనసునన్ సొమ్మసిల్లి
దగును దగదని యనక చిత్తజని బారి
కగ్గమై తన్ను బెండ్లాడుమనుచు నడిగె॥ 44

అమె మనంబునన్ వగచి యాతఁడు విశ్రేష్ఠ పుత్రుఁడౌటచే
సామె వచస్సులన్ మనసు చక్కగఁజేయు తలంపు పుట్టి గో
త్రామరునట్లు పూబలిడి యాశ్రమ మంచున నాతిభేయ వి
త్రామములైన పిమ్మటఁ బ్రకాంతముగాఁ దనపూన్ని చెప్పినన్॥ 45

కావలుఁ డాతఁడా సుదతి కాయమునంటి బలాత్కరింపఁబోఁ
గేవల మగ్ని దేహమయి కిన్కదహించెడునట్లు చూచి యో
రి వివశాత్తః నీ తనువునిట్టె దహింపగఁ జేయఁజాలుదున్
నీవు స్మరించు దేహమున నిల్వఁగఁజాలఁ దపోవ్యయంబునా॥ 46

కాపున మంటి వింకఁజను కాయము వేటొకఁడంది నిన్ను నే
నే వధియింపఁ జేసెదను నిష్ఠురుడైన రమావిధేయుచే
గావలుఁ డీవటంచు నిచుగాంచియు నీ జనకుండలంచి ని
న్నీవిధి సంస్కరింతమని యెంచిన నేరవదెంత పాపివో॥ 47

అని మహాకోధమునఁ బల్కి యంతలోన
స్వీయ వివృతయోగాగ్ని విసృప్తదేహ
మై యసుర హాసన మతి మాయాస్వరూప
వాని లంక న పద్మ సంభవగఁ బుట్టె॥ 48

తప్పుచేసిన వాఁడౌట తద్విచిత్ర
పద్మ సంస్థిత మందరవదన శిశువు

తన్ను చంపింపఁబుట్టు వేదవతి యను భ
యమునను వణఁకి యొక పెట్టెయందుఁ బెట్టి 49

దాని విడిపింపఁబంపె సంద్రంబునందు
ఘోరకల్లోల వార్ధి గగ్గోలు పడుచు
నదియె నశియించు ననివాఁడు ముదమునంద
నామె పొడచూపె జనకు యజ్ఞాంగణమున॥ 50

ధర్మయజ్ఞార్థ ధరణి సీతావికృష్ట
యౌచుఁ దోతెంచుటంజేసి యతివ కతఁడు
సీతయని పేరుపెట్టెను శ్రీమనోహ
రా! రమావిధేయతను! శ్రీరామచంద్ర! 51

సీత యా వేదవతి, నిను జెందఁగలిగె
మీ రెపుడు నిత్యుత్పాదురో యీ రమేశ!
అవనిఁ బాలించి ధర్మంబు నతిశయముగ
సుప్రతిష్ఠిత మొనరింపఁ జూడుమీవు! 52

చాల రాతిరి గడచె విశ్రాంతి గనుము
రామ రఘువంశ మా చంద్ర రవి విశుద్ధ
తారకమ్ముగ భువిని నితాంతయశము
గాంచు చేలుము శుభములు గలుగు నీకు! 53

లోపాముద్ర వచస్సులు
శ్రీ పాలిత రామచంద్రు చెవులకు సుధలై
తా పోపశమన మయ్యెను
సీ పోప వనస్సు వోలె నిద్రను గాంచెన్॥ 54

ఒకటా రెండ త్రయోదశల్ సమలు పట్టోత్సాహమే లేక యూ
రక సీతాసతి నెన్నుచున్ గడపి నిద్రం జెందకున్నట్టి దుః
ఖ కథానాయకుడైన రాముడట సౌఖ్యంబుది నిద్రించె భా
వుక యౌ తల్లి వచించి చన్ననుడు లాప్తోక్తుల్ సమాధానమై॥ 55

ఆ సుఖ నిద్రయందె కననామెను రాముడు స్వప్న మొందు తే
 తోఁ నహ దుర్నిరీక్ష శశి సూర్య హతాశవ లోచనమందు తా
 నై సమరక్షితిన్ భయమునంది సురారులు పాటిపోయి ప్రా
 తాశను భార్గవాంగన సమాశ్రయమంది సుఖించుచున్న వో॥ 56

భృగు పత్నిన్ శరణంది వీరు సుఖులై వీడా విహీనుల్ పునః
 ప్రగుణాహః పరిపాటి వచ్చెదరు సంభ్రాంతత్వమేగాని ర
 క్తగ మా దుష్టత వీడ నొప్పరు సురాధ్యక్షున్ విమర్శించుటే
 తగు లక్ష్యంబని యెంచు వీరి నకటా తా నెల్లు కాపాడెదీన్॥ 57

స్త్రీ వధ దూష్యమయ్య నిటు తెంపరులన్ శరణిచ్చి కాచుచోఁ
 గావలులైన వారి బడి కాంతయు వధ్యయ యానటంచుఁ దాఁ
 బోవిడఁ జక్ర మయ్యదియుఁ బోయి మునీశ్వరు పత్నిఁ జంపిరా
 నా పెనుకన్ సురారుల నహస్కర పుత్రుని జూడఁ బంపినన్॥ 58

ముని తన పత్ని చచ్చెనని మోహము నందెనె గాని దుష్టు లా
 దనుజుల కాశ్రయం బగుటఁ దాన వధార్హయు నొట నెంచకే
 కినిసి మదంగనన్ గడపి కీర్తిని గాంచు నితండు మర్త్యతన్
 గని ప్రియురాలిఁ బాసి మనుగాక యటంచును శాపమిచ్చినన్॥ 59

భృగువును శాంతతన్ గనిన పిమ్మటఁ దక్కు మునీశ్వరో త్రముల్
 దగదిది శాపమున్ దిగిచి దానవవైరిఁ బ్రసన్ను చేసికోఁ
 దగునని చెప్ప నా పలుకు తథ్యము దాన శుభంబు కల్లు నీ
 జగతి కటంచు నా భృగువు చాటుట నర్హము తోచి సంతటన్॥

తనకు సీతా వియోగ మీ తనువు నందుఁ
 దానుఁగాఁ దెచ్చికొన్న వృత్తమునకైన
 హేతు వీ స్వప్న మెఱిగింపఁ జేత మెల్ల
 స్వస్థతం గాంచి రాముండు స్వాపమందె॥

61

వర్షా సమాయాత పంకాంబు కాలుష్య
 మది యడంగిన శరన్నది యనంగ
 గతి నిరోధక వింధ్య గర్వాప హృతి చేత
 సక్రమమ్మయి పొల్పు జగతి వోత

దనుజ సోదర వధ ధ్వస్త భీతి స్వాంత
ముదిత సన్ముని లోక హృదయ మట్లు
చులుకీ కృతాంభోధి తల వినిర్గత కాళ
కేయ సంహారాత్త శ్రేయమట్లు

లవని పాలుఁడు నాఁ డగస్త్యాశ్రమమున
విగత సందేహుఁడై కిడు విశ్రమించి
మొగము వాచిన నిద్ర ముఁపునకు లోగి
కొంచె మూలస్యముగను మేల్కొంచినంత॥

62

పెద్ద బర్వయి కూర్చున్న బెంగ వదలి
తను మనస్సులు తేలికై చనుననంగఁ
జాల నుల్లాసముగ లేచి సాంధ్య విధులు
సక్రమమ్ముగఁ దీర్చి యుత్సాహ మొప్ప॥

63

అనుమతిం గొని పోవ నమ్ముని నిరీక్ష
వేచి యున్నట్టి వేళ నుద్వీకరత్రుఁ
జూడ వచ్చెను ముని తపశ్శుద్ధయైన
సతియుఁ దన వెంట రాఁగ వాత్సల్యమూని॥

64

వచ్చుచునే శిరస్సునకుఁ బాదము లంటగఁ దమ్ము మొక్కు నా
మచ్చ యెఱుంగనట్టి జనమాన్యు నరోత్తము రామచంద్రు న
భ్యుచ్చయ సంపదంచిత మహోన్నతి సంబెడు నట్లు దీవనల్
విచ్చిన పూలవర్ష మన విచ్చి యనుజ్ఞ సుఖోపవిష్టుఁడై ॥

65

చిక్కని కన్నులకో దనుపుఁ జెందిన డెందము తోఁపఁ దమ్ము పెం
పెక్కిన గౌరవంబున మహేశ్వర దంపతు లట్లు చూచు న
మృక్కమనీయ మంజుగుణ మండితు నక్కమలాయతాక్షు రూ
పెక్కిన రామచంద్రుఁగని పొచ్చిన వేడ్కఁ దపస్వి వర్జుడున్ ॥

నాయనా! రామ సుఖనిద్ర వోయినావె
ప్రవాత రాపాస్తి సాగెనా భద్రముగను

తెల్లవారలు నీ వార్త తెల్లఁ దలఁచు
కొనుట తోడన మాకు వేగినది సుమ్ము! 67

అనిన రాముఁడు తండ్రి! మీ యాలుమగలు
సర్వ జైవ స్వయాపులై పార్వతేందు
సదృశ చిత్తమ్ములన్ నన్ను సంస్మరించు
ఁటమి! సుఖనిద్ర లేకుంట యేమి స్వామి! 68

మీ దయ నే నిటన్ గనిన మేలు కొలంది కొలంది యాన నా
కూడి వచింపఁ దాము దయనూని త్వదంతిక సీమఁ జేర రా
గోదయ మొప్పు నప్పగిది మూర్తి తి చిత్తులఁ బంపినారు న
మోదము నంది చిత్త మిట ముగమునై విడిపోవ నెంచదున్ || 69

ఏ నెక్కాలము నిండె యుందమని నా కెంతే మహానందమై
యే నిండే వనియింప నొనె కరుణా హేవాక భద్రాచ్యులై
నా నా ధర్మ మహిష్ట నిర్వహణ యత్నంబందు నే నుండఁగా
నా నందంబునఁ బంపఁ గోరెదను నన్నాశీర్వాదింపంగజే! 70

అన నా రాముని దిక్కు మోమగు మహేశాద్వైతి తండ్రి! నినుం
గని నా మేమును మమ్ము నీవు కనుటై కన్నా మహామోదమున్
జని తా వచ్చిన చారితార్థ మదియున్ సంధించె మా బోంట్ల కిం
కను వాంఛించెడి దేమియుండును ప్రభు! కన్నాకునై కావవే 71

ఒక మాట చెప్పవలె నని
తెకతెక లాడినది మనసు తెలవారినతో
వికసన్ముఖు నినుగని యో
ఒకతోఁ జెప్ప నగును గదవే యని యుంటిన్ || 72

వినవయ్యా రఘురామ సీతు నికఁ బృథ్వీశాన మార్గంబునన్
దిన ముచ్చాయమె గాని తగ్గను న దేదీకానరా దింక నీ
కనుకూలంబయి సర్వలోకములు నృత్యంచేచు నా వర్తనం
బున నుండున్ సరిగాని చేయవలె సంభోజాక్ష! రాజ్యేధమున్ || 73

హాయ మేధంబున సర్వపాప హతి యా నా యజ్ఞమున్నించు శ్రో
త్రియ మా కర్మమె లేదు రాజగుటతో దేవుండెయ్యాగాక వి
స్మయ కృత్వాప సమూహా మేచు గనుకన్ సర్వాఘ దుర్మేఘు సం
క్షయ హేత్వ ధర్మర మిద్ది చేయవలె రక్షాదక్ష రామాధిపా 74

గోవుం బంపంగఁ బోవు వ్యాఘ్రమును దక్షుండై వెసం బంపుచో
గోవుం గాచిన పుణ్య మబ్బు నటులే క్రూరాహతిన్ బాపమా
నీ వద్దాని త్తయింసఁ జేయవలె దండీ ముందుఁ దల్ల త్యమో
దేవా యీ హాయమేధ మొక్కటియ సాధించున్ బ్రశస్తమ్మగన్ ॥

వేదం బియ్యది రాజధర్మమున నుర్వీశాని కావశ్య మం
చాదేశించెను పూజ్యుఁ డా దశరథుం డద్దానిమున్ జేసి కా
దే దైవంబుల మిమ్ము పొందినది నీ వేగంగనే పూని నా
నా ది జ్ఞానుల భక్తిమై పిలిచి సన్నాహంబు సేయందగున్ ॥ 76

సర్వాఘ నాశకం బిది

సర్వాభ్యుదయ ప్రసార సంపర్ధక మా

నిర్వక్ర విక్రముండవు

సర్వేశుడ పీపుపురికి సాగుము తండ్రీ

77

రామస్వామి యగస్తమాని నుడులన్ శ్రద్ధాన్వితుండై శ్రవో
భూమిన్ జేర్చిన వెంటనే తెలిసె విష్ణుం బొందె గూఢార్థములే
స్వామిన్ వీక్షించి యేగలేక చనియెన్ సర్వర్ములున్ వెంటరా
క్షేమం బొప్పంగఁ బుష్పకంబునుచు సుత్రేత్రంబు గోదాతటిన్ ॥ 78

వెంటన్ వచ్చిన సర్వ మానులకుఁ దృప్తిన్ మ్రొక్కి గోదావరిన్
బంటుల్ పండు నెడందఁ జూచి తనకై వాత్సల్య వర్షంబు కన్
వెంటన్ బొప్పము లట్లు చూచు మునులన్ వీక్షింతు తానంది మి
న్నంటన్ దేలిన పుష్పకంబునఁ జనన్ ప్లాదంబు నిండాడంగన్ ॥ 79

పూవై తేలిన పుష్పకంబె చనునో పుల్లబ్బ హృల్లేఖ దా
హేవాకంబున రాముఁ డందునికి చే నిట్లెగునో తానుఁ ద

ద్వైవిధ్యం బెలుగంగ రాక గగనాజ్ఞం బెల్ల విప్పారగాఁ
దాపుల్ గ్రుమ్ముచుఁ బుష్పకంబుది యయోధ్యా వీధి నేతెంచుచో॥
ఏ త్తణ మందు శంబుకుడు కృత్త శిరస్కుఁడు గాఁగ నయ్యెనో
యా త్తణ మందె తైలముల యందలి బాలుఁడు ప్రాణవంతుఁడై
వీత్తణ మొప్పి ప్రాంతముల విస్మయ మందుచు లేచి స్నాతుఁడై
దీక్షగ ధ్యానముం జలిపి దేవతలన్ దనియింపఁ జేయుచున్॥ 81

గీమున కేగ దుఃఖమున గీడ్వడుటైన స్వమాతృ పిత్రవ
స్థా మిహికాంధకారమును ధ్వస్త మొనర్చు నహస్కరుండనన్
క్షేమమె కాక కాశ్వతము కీర్తి వహించుట యోగమాటచే
స్వామిని బోలెఁ దన్ను జనసంఘము లర్చన సేయఁ బొంగుచున్॥
అంబరవాణి వింతు వసుధాధిపుఁ డంబరచారియై చనెన్
కాంబర మన్న యట్లుగ నె చచ్చిన బాలుఁడు లేచె స్వస్థుఁడై
పంపిన దుఃఖ మేమొ చెడఁబాటిన దప్పుడె రాజ సమ్మూఖం
లింబుగ నందచాయె నెపుడెప్పడటంచని యున్న పారులున్॥ 82

అకాశంబునఁ బుష్పకంబుగని రామారామ! తైతై ప్రభా
యీ కారుణ్యము నిట్టి దక్షతయు నెండేగంటి మేమున్ను మా
త్మా కాంతుండవు నీవె దైవమవు రక్షా శిక్ష లింకొక్కచో
నేకంబై యిటు కాన రావనుచుఁ బ్రహ్లాదాత చేతస్కులై॥ 84

మనసారన్ గొనియాడుచో జగము నాత్మారామతం బొంది ప
ట్టిన మన్నెల్ల సువర్ణమాచుఁ, దృఢమై డీ కొంచు నమ్రోయవున్
గొన కే కార్యము విశ్వకర్మ మగుటన్ గొండంతగా నెంచుచున్
జనులుంటున్ రాఘరాము రాజ్య మది రాజ్యంబంచు ఖ్యాతింగ నెన్॥

ప్రభు వఖలాత్మకండయిన బ్రహ్మము వానికి పాచ్చుతగ్గులున్
శుభ మశుభంబు భిన్నులును జాప్తములున్ రిపుమిత్ర భేదముల్
ప్రభలు నప్రభల్ మొదలు ద్వంద్వము లేవియులేవు ప్రేయసిన్
శుభమని గర్భిణిన్ మొగము చూడక పంపునటె నరేకుఁడై॥ 86

దేహరక్షను పరులు సాధింపవచ్చు
 శీలరక్షను వ్యక్తియే చేసికొనగ
 వలయు నచ్చటఁ బరుల కెప్పిది వీలు
 సర్వతోముఖ రక్షణన్ జాటుటందు॥

87

అది స్వయంకృత మాచుంట నట్లే రక్ష
 యును స్వయమ్ముగ నే పొందుచుండవలయు
 లంక యందున్న సీత నిశ్చంకముగను
 దన్నుచా రక్షితం జేసి కొన్నదగును

88

అట్లు కాకున్న నగ్ని భయంపడు నొకొ
 కాన నామెకుఁ తుదకు సుఖంబె యగును
 ఎంత ఘోరాటవిం గూడ నెవ్వరేమి
 చేయఁ జాలరు పరమ సౌశీల్యవతిని॥

89

శీలముంబట్టి యొందుగు దేవాళి యామె
 కండయై నిల్వఁ దల్లి సుఖప్రసవ య
 గుచుఁ బ్రజాసహిత యెపుడో కుశలముగ నె
 రేపె రావచ్చు మనకు నదృష్టమున్న॥

90

మేలగు తత్త్వ దృష్టిగల మిన్నలు విజ్ఞు లయోధ్యవాసు లీ
 లీల విచారముం జలిపి లిప్తయుఁ గాలము వ్యర్థమౌట కు
 ద్వేల తపంబు నందుచు స్వదేశము కాలము ధర్మ మన్నియున్
 జాల విశిష్టముల్ తనువుచాలదె యంచు స్వయం ప్రతిఘటై॥

91

జీవన మద్భుతం బిది పచేళిమమై లభియించె దీనితో
 జీవులు సర్వ సౌఖ్యములు చెందగ వచ్చును ముక్తు లౌటకున్
 ద్రోవ యొసంగు నియ్యదియె త్రోయక ధర్మము నాచరించుటే
 కేవల హేతువంచుఁ దుదికీలు నెఱింగిరి తత్త్వవేత్తలై॥

92

ఎచ్చటదేని జన్మమది యిచ్చ వహించి స్వధర్మ మెంచకే
 నచ్చినదాని వెంటఁబడి నాట్యమొనర్చిన సృష్టి సాగునే

యిచ్చ వహించి ధర్మమున నేర్పడఁ జూపిన సౌఖ్యమబ్బుఁ దా
నిచ్చిన మాట యిద్ది యది యాశ్వరుఁ డెన్నఁడు దాటకుండెడిన్॥

ధర్మము నిత్యమై యెసఁగు ధర్మము మాఱదు మాఱుటన్నచో
ధర్మమే కాదు భారణ సదా నిజధర్మ నివిప్తమాటచే
మర్మ మెఱింగి ధర్మమున మానక తాల్పగ నాను సృష్టిలోఁ
గర్మము లన్నియున్ నిజవికారము మాన్పగ వచ్చినట్టి వో॥ 94

తానె తనతల్లి యుదరంబు తాల్చి వ్రేలు
వానరార్చక మెట్టు లద్దాని నేర్చె
దల్లి పిల్లియుఁ దన పిల్ల నల్లగఱచి
మెడను బట్టుక గొంపోవు మెల్ల మెల్ల 95

పుట్టుకతోనె వచ్చుగద బుద్ధులు వానికి భిన్నమానటుల్
నెట్టన నేర్చినన్ నెగడునే జగమిట్టులు వాని వానికి
గట్టాకఁడుండి తీరునది కానక చాటిన సృష్టి నేదియు
బట్టన నిల్వకుండుటను బట్టగరాక చరించి భ్రష్టమా॥ 96

వచ్చినవన్ని పుట్టుకనె వచ్చుచు నుండుట సృష్టమాట ముఖ
దెచ్చిన పుట్టుకే మరలఁ దేక సమున్నతి నంది కొంటకు
బుచ్చుచుఁ బుట్టుకన్ మరలఁ బొందగఁ జోని విముక్తి నందఁగ
వచ్చిన వేదధర్మమును వద్దనువాఁడు మనుష్యుఁడెల్లగు॥ 97

మనుజుల నందుచే మనువు మార్గము నందగనైన యప్పు డా
మనువును కాదటంచు మన మానవతక విడనాడుకొంటయో
మనుకుల భూషణుండు రఘుమండనుఁడే మనరాజుగాన నీ
మనుజుల ధన్యమైన యది మానవతా మహిమంబు సృష్టమా॥ 98

మానవచేహ మందినను మానవలక్షణమందు నిల్వఁగాఁ
బూని ప్రయత్నము విరతిబొందక చేయుచు నుండఁగావ లెన్
వేనికి నెట్టి సంస్కృతియొ విస్ఫుటమానటు తెల్పినందునక
మానవ ధర్మశాస్త్రమది మాన్యతఁగాంచెను విశ్వమంతటక॥ 99

పుట్టుకచేత స్వప్నమగు పోడిమిఁబట్టి సుసంస్కృత తత్త్వమున్
నెట్టనఁబొందు మానవుఁడు నిల్చి మనీషిగ నెట్టఁజాలు నీ
పుట్టుట గిట్టుటల్ గలుగు భూరిమహాంబుధివంటి సంస్కృతిన్
దొట్టి యడంపఁజాలు నిహదుర్దశలన్ హతిజీవుఁడొందకన్॥ 100

రాముని రాజ్యమందిటులు రాజునుబట్టి ప్రజాళియంతయున్
బ్రామునులెట్లు చెప్పిరటు వక్రతలేకి చరించు వారలై
క్షేమము యోగమున్ గనుచుఁ గీర్తి వహించిరి కీర్తి తెచ్చిరిన్
రాముని రాజ్యమే మహినిరాజ్యము పూజ్యమటన్న మాటయై॥ 101

చార్వాకం బొక డెప్పుడుండు నదియే. శాసించు నవ్వానిదా
నిర్వాహంబునుబట్టి యయ్యదియు నిర్నిద్రంబుగా నుండుటో
దూర్వంజోలె నడంగియుండుటయై తోడ్తోలోచుచుండున్ మహీ
సర్వస్వంబున రామశాసనమునన్ జార్వాకమందెన్ మృతిన్॥ 102

గడ్డల్ మొండివి కొన్నిగడ్డలను దగ్ధంబయ్యు మొల్కొత్తు నా
గడ్డల్ ద్రవ్య రజంబుగామెదిపి దీక్షన్ బీజముల్ నేర్పుమై
నుడ్డినం బొనరించి క్షేత్రమును నిత్యోత్సాహియై కాచుచున్
గడ్డింగొంచి పెకల్చుచున్ జనినచోఁ గల్పంత మందాగనొ॥ 103

అటులే మానవులందు వాసనలు వెంటాడున్ మనోభూమి నె
ప్పటి కడెవ్వఁడు జాగదూకుండయి నిల్వంగోరు సస్యంబుకై
స్ఫుటితంబై ప్రభవించు చుండఁగల కల్పున్ దీయునోవాఁడె య
ప్పటమెనటి సుఖంబు నందఁగలఁడి భావంబై ధార్యంబగున్॥ 104

వ్యక్తుల్ మర్త్యులు వారి యిచ్చఁబడి పోవన్ వీలులేదందు సు
వ్యక్తంబై నిగమస్వరూపమున నిత్యంబైన ధర్మంబై పెన్
భక్తిఁ బూని వహింపఁగా వలయు నెవ్వఁడైన నే కొంచెమే
ద్యక్తంబున్ బొనరించుచో మనుట సాధ్యంబేయనూహ్యంబగున్॥

తానై ధర్మమునందు నిల్చు ప్రజలన్ ధర్మంబునన్ నిల్చు డెం
దానన్ బ్రతులు సర్వదేవతలు నిద్రఁమాని సేవింపఁగా

నీనేల దివియన్న లక్షణము పండెన్ నించెమోదంబు న
రావనన్ ధర్మ మహాత్మ్యమేచి మనుజత్వంబే ప్రశంసంబుగాన్॥106

రాముని రాజ్యమందలి ధరాప్రజ యిట్లు సురక్షితంబుగాన్
రాముడు పుష్పకంబు దిగి రాజగృహంబుల కిగునప్పు డా
రాముడె సర్వమైన ప్రజ రామునిజూడెంగఁ జేరఁబోరు లో
లో మహిమంబు నెన్నెదరు లోలుపులొదరు ధర్మమందునన్॥ 107

తమతమ ధర్మకర్మములఁ దత్పరతా న్యవధానమీక దెం
దముల ముదంబు నందుచును ధన్యతనంచెద రంతెగాని ధ
ర్మములవి వానిచారి నవి రాయినందఁగ వీడిచుట్టుఁ జే
రి ముగరులెన్నఁడుం జనదు తృప్తి వహించును రాముడందుకీ॥108

రావేమి నన్నుఁ జూడఁగ
నా వచ్చుట నీ వెఱింగి నన్నుం జూడఁ
రావా నీవని యన్న మ
హి వల్ల భండతఁడుచెందు హిసత నెపుడున్॥ 109

తమతమ కగు పనులందున
విమలాత్మలు ప్రజలు నిల్వి విచ్చిన హృదితో
శ్రమపడు తన ప్రజలను గని
సముచితమని యెంచు రాము సముఁడెవ్వఁడిలన్॥ 110

రాజై రాముడు చేసినట్టి దొకటా రాజ్యాన నెంచెందుఁ బో
బూ జేపట్టదొకంట నెచ్చరిక నెప్పుడ నిల్చురా మానవుల్
పూజల్ గొందురు పూజచేయుదురు నీపున్నెను నొక్కొక్క వి
భ్రాజద్ధర్మము నిల్పఁబుట్టితిమి నిల్వన్ మేలు చేకూరెడిన్॥ 111

అందఱు నొక్క టేయచిన నన్నియు గర్మములెట్లు సాగు నీ
సుందర స్థితి దేనికది సుందరమా వివిధమునాచుఁ బెం
పొందెడి నొక్కలత్యమయి యూర్జితమా గుజినంద నెంచుచో
నందఱు నన్నిధర్మముల పట్టుల వీడక యాచరింపనా॥ 112

ఎవని పొలానవాడె ఘనుడెవ్వడు నెవ్వని చోటునందు మా
నవతను వీడి మార్పునకు నైజతనంబునె సల్పరాదు ధ
ర్మవిభవ మిట్టిదై తిరిగిరా నొకడొక్కడు నున్నతోన్నతి
నవనవమంది తుట్టతుంది నర్తనము విడి నిత్యుడయ్యెడిక 113

సముదై రాముడు చేసినట్టి దిది వైషమ్యముతో నున్న దో
షమునకా సృష్టిని ధర్మనిర్వహణమే సామ్యమునందించు ద్వే
షములకాదోగి పరస్పరం బనహన స్వార్థంబులొప్పుచో
నమలంబైన ప్రశాంతియే చెడును రాజ్యంబున్న దద్రానికా 114

తత్త్వంబందు సమ సముక్ సమమే సత్యంబిది యైనకాసరే
చిత్త్వంబొందక సామ్యమెట్లు కననా చిత్త్వంబుసాధిస్తమై
తత్త్వాభిన్నతంగాక భేదమునె నిత్యంబుక గనంజేయు నీ
తత్త్వంబూడ్చి సమత్వమిచ్చుటకే వేదంబుల్ ప్రవర్తిల్లెడిక 115

హెచ్చుక దగ్గును లేనలేవనుట మేలే సృష్టిసర్వత్ర తా
ముచ్చుక బన్నినయట్లు నిల్వంగనలేవో యున్న వైవిధ్యముక
మచ్చి నియ్యది దీని మానుటకే సుహృద్ వేదధర్మమ్ము నీ
వచ్చో నిల్చిన నీకు జేమమగు భాగ్యంబబ్బు సంఘానికిక 116

ఎక్కువయన్న భావమిది యెట్టులధివృత నందఁజేయునో
తక్కువయన్న భావమిది తార్కానఁజేయును మత్సరంబు తా
నెక్కువయైన దగ్గుదల కెన్నడు మొగ్గక కాచికోవలెక
దక్కువయైన హెచ్చుటకుఁ దత్పరతక గృహి సల్ప గావలెక 117

చిత్తము మోహముంగనక చిక్కనిధర్మమునందు నిష్ఠమై
హత్తకయున్న మానవుఁ డహంకృతి నెన్నడు వీడలేడు మా
చిత్తము లిచ్చగించినవె చిక్కని ధర్మములన్నఁ జెల్లునేక
యత్తరమున్నదే బ్రదుకులాడ్వగ నొనె యుగాలు చెల్లినక 118

సర్వమహంకృతిం బడియె సాగుచునున్నది దాని హద్దులో
గుర్వసిఫూని కావవలె గోరినయట్టుల సాగనిచ్చుచో

బర్హునెకాని తగ్గదది పట్టి యడంచి ముదమ్ము పెంపఁగా
సర్వులు మానవుల విమలశాస్త్రపథిఁ బరిపాటి నిల్వనా॥ 119

సలిగిన చారియై మనువునాటి ప్రళస్త పథమ్ముగానఁ దాఁ
దొలించున నేతయైన రఘుధూర్వహు వెంబడినేగు తత్ప్రజల్
కనుకని యించుకంతయును గాలటు నిట్లుగఁ జెట్టఁబోరు నీ
క్షను జనుచుంట నెప్పుడును సాగు సుఖంబుగ జీవయాత్రయు॥ 120

వైదికకర్మ లాఠికపు వర్తనమందు నవశ్యమాచు గం
చాదితమైన హింసనగు పాపము కర్మఫలంబు రెండును
తాపితిమై క్రమక్రమము సారతరంబగు తత్త్వనిష్ఠమై
వేదశిఖాపదిష్ఠ పదవీస్థితి నందఁగఁజేయ వచ్చె॥ 121

ఇంద్రియగమ్యమా జగతినంత మధించియు నీ మెఱుంగలే
వింద్రియ సంతతిఁ దనకు నిష్ఠముగాఁ గదలించునాత్మ ని
స్తంద్రత నద్ది సూక్ష్మమును సారతమంబును నొచు వ్యాప్తమై
సాంద్రముగాగ నుండియును చాలము దాని నెఱుంగ వెల్పుల॥ 122

అది యున్నట్టులు నద్దియే జగముగా నై నట్టులు దత్త్వ మ
య్యది తానొచు నవిక్రియస్థితి స్వరూపావస్థ యందుండుట
పదముత్కృష్ట మటంచుఁ దెల్పుశ్రుతియే వర్ణంబులఁ దెల్పి నీ
కిది నీకిద్దియటంచు ధర్మము లెఱింగించె॥ దయాదృష్టితో॥ 123

మానవబుద్ధికి మహిత మర్థములంద నసాధ్యమాటచేఁ
దా నె పరాత్పరుండు విదితం బొనరించెఁ ద్రయాజగంబు డెం
దాన స్ఫురింపఁగా నలువ తత్పరుఁడై పలుకఁ మహర్షుల
వ్యాని వినఁ బరంపరగఁవచ్చి న వయ్యవి నేటికిఁ శ్రుతుల॥ 124

అందలి జ్ఞానకర్మలవి యల్పమనుష్యుల బుద్ధికందునా?
యందవటన్న బుద్ధి నెకదా వినిపింపఁగఁ జేయుటయ్యె న
మృందగు వానినట్లే ఫలమంది మనస్సది యుండెనేని క
ర్మందిత్రయా విరోధిదగు మార్గముఁబట్టిన నాశమందనా॥ 125

వేదము యజ్ఞ కర్మమయ విశ్వవిభూతి సమస్త హేతు ప
 య్యాది మహేశు నిశ్చలమై వినవచ్చిన జ్ఞానరాశి ది
 క్కేది నశించుకా వినరయేనికుజీవ మనోభ్రమార్థమై
 వేదవిరోధి బుద్ధుఁడుగ వేసమువేయుఁ బరాత్పరుండహా॥ 126

తనువిచ్చెన్ మనసిచ్చె మానవునకా దైవంబు స్వాతంత్ర్యమున్
 గొనుమం చిచ్చెను పూర్వకర్మములు నీకున్ బుద్ధి పుట్టించు నం
 తన దూఁకన్ బనిలేదు సంస్కృతుండవై తత్తత్త్వ నిష్ఠావివే
 చన మొప్పన్ బ్రదుకీడ్వవచ్చు నిట శక్వత్సౌఖ్య మందందగున్॥ 127

అధికారంబును బట్టి యేది విహితంజానదీ నీవై త్రయీ
 పథివై చేయుదువేని నీకగును సర్వశ్రేయముల్ కాక దు
 ష్పథమందున్ జనుదేని మానవతనూ స్వాతంత్ర్యమేలేని త
 క్కథ మాంగంబులనంది మ్రందనగు నీవైయేది హంఛించెదో? 128

రామస్వామి స్వకీయ రాజ్యమునఁ గర్మశ్రద్ధ పొంగును ను
 ద్దామేచ్ఛన్ జ్వలియింపఁజేసె జనులదా॥ నాఁడు వేదార్థ వి
 ద్యామీదు ప్రతిభా సమున్నతులు నిత్యాది స్వకర్మప్రభూ
 తామంద ప్రియలాభతుష్ట రుచిరస్వాంతుల్ జగన్మోహనుల్॥ 129

యజ్ఞ సంభవమైన దీ యఖిల జగము
 యజ్ఞ ఫలముగ నభ్యుదయమ్మునందు
 యజ్ఞ హుతమయి లీనమా యజ్ఞ మందే
 యజ్ఞ మా బ్రహ్మమా బ్రహ్మయజ్ఞ మగును॥ 130

బ్రహ్మోర్పణం బ్రహ్మహవిః
 బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణాహుతమ్
 బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం
 బ్రహ్మకర్మ సమాధినా॥ 131

సర్వము బ్రహ్మమయ్యగు విశాల జగమ్మిది భిన్నభిన్నమై
 పర్విన మాయక్రమ్ముతోన బ్రహ్మము కానటు తోచుచుంటుచే

నుర్విని జీవకోటి యెదనుండిన బద్ధతయన్న భావ గం
ధర్మపుం ద్రుళ్ల డంప యజనమ్ముప దేశముచేసె వేదమున్॥ 182

అధిక్పతులు సర్వులున్ దమకై న యజ్ఞ
ములను జేయుచునున్న లోకులకు నెల్ల
సుఖమగుటకాక క్రమముగా సుఖమదియును
నిలువకుండుట తోచుటై నిత్యసుఖము॥ 183

పొందఁ గోరుచుఁ గర్మముల్ పూర్ణ భక్తి
ఫలముఁగోరక శ్రద్ధయై జలుపుచుండఁ
జిత్తశుద్ధి లభింపఁగాఁ జిత్స్వరూప
మెఱిగి తరియించు పొంతుఁ దుర్యేచ్ఛకలుగు॥ 184

కలిగి దృఢపడి సన్నన్యస్త కర్ముడయిన
విమల మతి కుండఁజోపు వేదములకర్మ
లాశ్రమోగిత ధర్మము లవియెయుండుఁ
దక్కు వారెల్లు కర్మముల్ తలఁగిమనుట॥ 185

అగ్ని ప్రాస్తాహుత సుమ్య
గాదిత్య ముపరిష్కరే
ఆదిత్యా జ్ఞాయతేవృష్టిః
వృష్టేరన్నం తతః ప్రజాః॥ 186

వేదకర్మాభి రతివీడి స్వీయబుద్ధి
ననుసరించుట యన్నఁ దానాత్మహత్య
చేసికొంటయె యగునుబో జీవకోటి
యగుట నానాటి ప్రజలు కర్మాభిరతులు॥ 187

యజ్ఞ మున హింసకలదు వేదసంగరాదు
హింస లేకుండ సాగని సంస్కృతి వి
నష్టమయిపోక జీవులున్నతని బొందు
గతి నెఱింగించు శ్రుతియె తద్గతి విధించె॥ 188

విధి విహితమాట దానిఁ దప్పిదమనంగ
రాదు బ్రదుకునందేమొ సర్వత్ర నున్న
హింస నొప్పుచు నొక యట్లహింస మాత్ర
మొప్పుదల కాక యుండుట ముప్పె యగును॥ 139

హింస లేకుండ బ్రదుకులెట్లు సాగు?
కదపిసంగాలు నోలేమొ మెదపినంత
కలుగు హింస సరే యింకఁ దెలిసి తెలిసి
చేయు హింసయదెంతో యమేయమగును॥ 140

ఆహారహాము విహారణమృగ
సహింసయే పరమమను శ్రుతి యతివిశదముగనె
విహితమిది యట్లమందని
బహుళమృగఁ బల్కు సహిత ఫలకమృగునే॥ 141

పశువునకు హితము చెప్పెను
పశువది తా వచ్చినట్టి పంచకుఁ జెప్పెన్
విశదముగ హితము చెప్పెను
విశసన మొనరించు మఖి విశ్వమృగనకున్ । 142

సమీచరించు నా మనువునాటి శ్రుతీరిత ధర్మమార్గ క
ర్మమృగ నాచరించు నలరాముని రాజ్యములోని సుప్రజల్
తెచ్చుని సుంతవార్త యటు దివ్యుల కంపినఁ జాలు వారు కో
కొమ్మని యాయఁ దామయిరి కోరిక చెల్లుగ లోకమంతకున్ । 143

పుష్పకమెక్కి- రాముఁ డటు పోవుట వచ్చుట రెండు వార్తలే
పుష్ప సుగంధమట్లుగ నె పొక్కిన వంతె ప్రజాభి మోదపున్
బాష్పము లొప్పఁ దృప్తులయి పండిన పంట భుజించినారు వా
క్కుష్ప సమర్పణంబులను బూజితుఁ జేసిరి రామ భూమిపున్ । 144

పూవు కనరాదు పరిమళం బావులెత్తు
ఫలము లభియించు నేమి కావలయు నింక?

రాముఁ గానక యుండియుఁ బ్రజలు వాని
భావముం బట్టి కనిరి సాఫల్యమెంతో

145

అంతర్యామితి రామునందు నిజమై యాశ్చర్యముం గొల్పుచు
త్వాంతరిం బర్తి వతుల్యమై జనుల కంచబోదు కానీ యన
ధ్వారార్వర్తి మణి ప్రకాశములు హర్దిధ్వారముల్ మాపుచున్
సాంతమై వెలుగొందు నెల్లరకు నెచ్చో నెప్పుడెట్లెచ్చునో 146

రా జగత్సక్తిమంబున రాత్రి కదపి
వచ్చివట్లను వచ్చిన వ్యసధిలేక
లిమ్ములం విల్చి ఋతుల సంవత్సరం భక్తి
విలచికొని రాగఁ జెప్పి పంపించుటలు

147

తెలిసె నెల్లర తెందుకో తెలియరాదు
ఊరు నూరెల్ల నానాటి నుండియే య
వంతి వైతిన్య ముండి నట్లగుట నిజము
ఎచటఁ జూచిన నుత్సవం లేచు కళయె

148

జనముల్ కూడుచు రిధ్వరమ్ము కవనో సప్తాహ సద్భాధలన్
వివనో చిత్తము లూర్జితింబులగు సద్విద్యాశ్రమం నెంచ నో
మనముల్ పండెడి చాతుష క్రతువులన్ మన్నింపనో కూడి వీ
డిన యా పిమ్మట యోగముల్ కనుట బండెన్ బంట లవ్వారికిన్ ||

తేన మిహమ్మ సీయదని వెల్లుల యూహయెకాని వార లా
మోదితి సర్వభోగులయి మోక్షపథంబున సంచరించి ర
వేద మిహమ్మ స్వమెట విచ్చుచు నున్నదో దానిఁ జెల్పు న
య్యాది సజంగినన్ ఫలము నందుట తేలికయౌట నెంచుచున్ 149

వలసిన నీళ్ళు బావియిడఁ బానము నేయుచుఁ గూరుచున్నచోఁ
దెలివియో వర్షముల్ కురియు తెల్వి గడించుట తప్పివంబో యా
తెలివి వశించినందున నె తీసెడి గోతుల నీరు లేక వి
హ్వలత భజించు టొక్కటియె పద్ధతియౌను పరా స్థబుద్ధికిన్ || 151

రామస్వామి వినీలమేఘమయ వర్షాధ్ర ప్రభారాశి ది
వ్యామోదమ్ము సమృద్ధిగాఁ బడయు త్రోవన్ దమ్ముదిద్దంగ నా
భామంబందు కొఱంతి లేని బ్రదుకై వర్ధిల్లుటకాక త
మ్మును బ్రహ్మపదంబు నందికొని సంపూర్ణా పుత్రై రా జనుల్ || 152

రాముఁడు తత్ప్రేమా హృదయ రాజ్యము నేలు విధాన మే కనం
బోము మఱొక్కచో నతఁడె మూల విరాట్టగు సర్వసీరికిన్
దా మను రీతియే ప్రజకు దారినిజూపుఁ బ్రకృత లక్ష్యమై
రాముని యిష్టముల్ తెలియరా నటె పోదురు శ్రీతి నెంచుచున్ || 153

ఆరిఁడు చాచతఘనయి యంతట నుండి యెఱుఁగుచుండు సం
శ్రీతిని గూర్చు సత్కృతులు చేర్చినచోట స్వయాన నిల్చి ని
ర్యాతుఁడగా నహోయిటకు రాముఁడు వచ్చెను సత్కృతింగనన్
శ్రీతి నిదేనింబుగను రే పటువచ్చు నటుల్ చరింప నొ || 154

అనుకొని యట్టులే నడవ నందఱ యింద్లకఁ జోయి తృపులం
గని ముదమంచుచుండు నొక కార్య మనిష్టముగాఁగఁ జోచినన్
జనములు చాచవాక్యముల సత్యమెఱింగి నిష్పత్తి గాంతు రే
వ్వనసి నుపేక్ష సేయు టను వార్తయె యుండదు రాజ్యచూడుచకే ।

రాజై రాముఁడు కొల్వుతీర్చినది ధర్మ ప్రశ్నమున్నప్పు డ
వ్యాజ ప్రస్తుతి చేసి యుత్తముల లక్ష్యంబంచు చూపించు న
త్పూజాధాగ్యము పట్టినప్పుడు తపస్సుల్ పెద్ద లేరైన వి
భ్రాంతర్థ మెఱుంగఁ జెప్పటకుఁ దాత్పర్యాబ్ధులైనప్పుడుకే || 155

సభ తీర్చిన బలి పట్టె నన్నిను విశేషం బుండితీరుకే వృథా
రిధసం జెప్పుడుగాదు తీర్చిన సభన్ రాధాంతి మున్నీతమై
యధయం బిచ్చు జనాళికెల్లరకు సర్వాంశంబులున్ స్పష్టమై
ప్రభలం జమ్మగ దార్థ్యముప్పఁ జను తద్రాజ్యంబు శ స్తంబగున్ ||

నిల్చితిమైన లక్ష్యమది నేతకు భూప్రజ కొక్కటై పునఁ
పశ్చిమ బుద్ధిసంచని విపశ్చిదుపార్జిత నీతి వెంట ధీ

నిశ్చయ మొప్పునేగడి మనీషులకెందు జయంబె కల్గెడిన్
కశ్చన లెవ్వరున్ గణుతిగాంచరు ధర్మ వినిర్ణయంబులన్ || 158

రాముని చారులెల్ల రమర క్తులు రాజు నెడన్ విశిష్ట వి
ద్యా మహితుల్ సురాదులకునైన రహస్యము తెలసిక లో
కామయ చారకంబులగు నాప్త వచస్సుల వ్యాప్తి జేయుచున్
రాముని తత్త్వ మెల్లెడల రాశలఁజేయు మహానుభావులున్ || 159

చారువివేక సారథి లసన్యహానీయ మనోంబుజాత సం
చార జనాని తానుగుచు సంస్కృతి నిర్వహణ ప్రవీణులై
సారథమాచ్యుధర్మ శుభసంపదలన్ దులదూగుచుండు ర
వ్వారలు విశ్రుతుల్ ప్రజకువారె ప్రమాణము లన్ని రీతులన్ || 160

వీరు చారులన్న వివరమే తెలియదు
పారులందు తా మపార గౌర
వంబునంది కొంచు వర్తిలుచుండురు
రాము నెడఁదలన్న రాణునుఁడు || 161

ఇదివఱకే రఘూత్తముఁడ దెంతో మహోత్సవ మొప్పుఁజేయు న
భ్యుదయ కుమారమంగళము పొంఁటెఁ బురంబున నన్ని ప్రాంతముల్
సదమల సుప్రభాతములు శ్రావణ పూర్ణిమనాటి ప్రాద్దుటన్
మది కది తృప్తి రామునకు మన్ననసేసె నితోధికమ్ముఁగన్ || 162

గర్భిణి నీత లక్ష్యుఁడను కానలదింపి పురంబు చేరు నా
దుర్భర దుర్దివంబెటులొ త్రోసిన రాముఁడు నాటి ద్వాదశిన్
నిర్భర దుఃఖ మొడ్డిగిలి నెమ్మది నంది యనంతరంబు తా
నరభక యోగ మొంది న్రతమాచరణం బొనరింప నెంచుచున్ || 163

ఆ సంవత్సర మా యయోధ్యగల వత్సాసీక మింటింటఁ ద
న్యాసం బందుదయించు వారలకు తేమకైర్య భాగ్యుని సం
తోషం బజ్జెడునట్లు పూజలను దృపుల్ చేసె దత్పూర్ణిమన్
వేసాలెన్ని వహించినన్ దుదకుఁ దృప్తి బొందువాఁ డొక్కఁడౌ ||

మలు సంవత్సరమేడు నిండిన శిశుల్ త్సౌజాని పూజాదరం
బరుదారం గొవఁజాలి రాత్సజనకాత్మంత ప్రమోదమ్ముగన్
దరువాతన్ బ్రతి వత్సరం బిటు స్వసంతానమ్ముతో నీడు వ
త్సరనం దోఁచెడి బాలబాలికలు తృప్తులగాఁగఁజూజల్ గొనన్ ||

గర్భై కాదశమందు శ్మత్రియులు సంస్కారంబు పొందన్ ద్విజా
విద్యుతిన్ గనువేళ రాము నెదలో స్వీయార్థక ప్రితి ప్రా
దుర్భుతంబయి యిన్నియేడు లొక యెత్తున్ దా నొకతై ముదా
విద్యుతిన్ దివిజత్వమే యెసఁగ వప్పిటన్ బ్రజాకోటికిన్ | 166

పదునొక్కేడులు నీత యెచ్చటనో యే వాత్సల్య పూర్ణాత్మ నొ
ప్పిద మానాశ్రమమందొ సంతతికి నద్విద్యా పరిశ్రాంతిఁ గూ
ర్చి దిద్వత్సమతి తేమమై మను మనస్సేగాని నిర్ణీతిగా
నెదియున్ నేరని రామచంద్రునకు నా యేడాది తల్లబ్ధియై | 167

పది రెండేడుల బాల బాలికలు నే వర్ణంపు వార్తెనన
మ్ముదముం గూర్చంగ జానకీ ముఖపు సొంపుం జాయ లెందైనఁ దా
మొదవం బోలు నటన్న యాశ నయనాం శూద్రారి నర్వస్వమై
వెదకున్ వెంటనె త్రిప్పి కొంచరుగు సుర్యజాని మేలెంచుచుగా | 168

ఇది యొక లీల యీ జగతి నెవ్వరు నెవ్వరి కేదికాక బు
ద్బుదములవోలెఁ బుట్టుచును బోవుచు నున్న శ్మణంబు సంధి యం
దదికిన మోహమై యొకఁ డహంకృతి నందుచు నాది నాదనన్
బ్రదుకున దుఃఖముగ విరియబాజిన మోదముగాగ నొప్పడిగా || 169

తన బిడ్డల్ కనరాక రాఘవుఁడు తత్రప్రాయంబు నందున్న వా
రిని బిడ్డల్ బలెఁజూచుచోఁ దనను వారెంబట్టి లోకానికిఁ
ఘన మోదంబిడి నంతె కా కెచట నిక్కంబుండినో యెచ్చటగా
గననయ్యెగా ఘనమోద మియ్యదియె సాక్ష్యంబొన యేకాత్మకుఁ ||

ఏతచ్చావణ పూర్ణిమా దివస మందెచ్చో ద్విజ బ్రహ్మగ
వ్రాతంబుల్ గుమిగూడి దేశికులు తీర్చు దా ముపా కర్మచేఁ

తేతః పశ్యత వందుతో ముదము గాంచే రాఘవృండంత నా
సీత బ్రహ్మ ఋషీశ్వరి ప్రతతి యందించే మహామోదమున్॥ 171

ధరకుండు లక్ష్మణుండు జని భక్తి సమర్ప లొనర్చి ధారుణీ
శ్వరు మనవి నివేదనము సల్పఁ బ్రయంపడి వారి లెల్లరున్
నరవరు శ్రద్ధకున్ ముదమునన్ దని వండుచు వచ్చిరన్న సం
బరమున రాముఁడా ఋషుల పాదములన్ శిరసుంచి మొక్కుచున్॥

మీరల్ సత్కృప నాదు విన్నపము నెమ్మిన్ బూని విచ్చేసి నా
రీ రాజ్యంబున కంతకున్ బ్రభువు రీ రీమీ మహాజ్ఞంబడిన్
శ్రీరాముం డొనరించు నిర్వహణ మీ సేవామతిన్ నన్ను ధ
ర్మాంధంబున నుంచి కావవలెనయ్యా! మీరె ధర్మప్రభుల్॥ 178

నలుపుర మన్నదమ్ములము నాయన మూర్తుల మేము తండ్రి ని
స్తులమగు వేదధర్మమును సూరి మహాజన సమ్మతంబుగా
నిలిపిన కీర్తిశాలి రజనీచర సంఘము తోడి యాశులన్
గెలుపు సురల్ గొనంగఁ బరిశించిన ధార్మికుఁ డొజ్జబంతియా॥ 174

అటువదివేల వత్సరము లార్య నుతంబగు రాజ్యమేలె ని
ద్ధరఁ బితృ తుల్యులైన వృషధర్మ మహిష్టులు కానరారు మీ
రెఱుంగని మాట కాదిది మతేమును వారుగ నశ్వమేధమున్॥
జరుపంగ జన్మమందితిమి జన్మము నేమను జేయ నెంచెదన్॥ 175

సంకల్పం బిది మున్నె కల్గిన దగ స్త్య స్వామియున్ మొన్న నా
శంకల్ మాన్చి యవశ్యమియ్యది వెనక నన్నాహముల్ సేయు మా
తం కా వేతముగా ఫలించువని ప్రోత్సహించె మీరెల్లరీ
వంక న్నన్నఁ గృతార్థుఁ జేయవలె సర్వశ్రేయముల్ పొందఁగన్॥

అన్ని జన్మంబులకు మిన్న యశ్వమేధ
మదియు నత్యంత శ్రద్ధ మహానుభావు
లైన మీ బోంట్లు సాయమై యండ నిలువ
నిర్వహింపగఁ దగును మన్నింపుండయ్య॥

ఏ మిమ్ము నాశ్రయించితి
నీ మహితాధ్వరము నిర్వహించు శుభచ్ఛా
దామంది నన్ను దీక్షితు
క్షేమమ్ముగ నొడ్డు నెక్కఁ జేయుఁడు కరుణా॥ 178

అని యెంతో వినయాన విన్నపము సేయన్ మాని సంఘమ్ము నం
దున మానమ్మున ని స్తరంగ ఘన సింఘంబోలె గంభీరుఁడై
తనలోఁ దానగు నవ్వశిష్ట మునిమూర్ధన్యుఁడు శ్రీరామ చం
ద్రుని క్రేమంబున గాంచి నేత్ర సుషమాతోయంబులఁ జేల్పుచుఁ॥

వత్సా! రాఘవా! సాధుజీవ సుకృత ప్రాప్తాత్మదేహ! మహీ
భృత్సంరక్షక శుశ్రూషేధమఖ మావేర్మి సమస్తాఘ జా
లోత్సన్నత్వము నంది శుద్ధఃకపుగా నుర్విఁ బ్రశస్తాచ్ఛ ధ
ర్మోత్సాహంబున వాలి యేలెదవు సర్వోపాస్య దైవంబవై! 180

రావణ శేతనై తిరిగి రా సచుడే యనుకొంటి, నన్నియుఁ
గా వనుకొన్న యట్టులు సుఖప్రసవంగని నీతఁ బిమ్ముటఁ
నీవిది చేయుఁగా వలయు నేత కవశ్యమటంచుఁ జెప్పి నీ
చే విధి చోదితంబుగ రచింపఁగఁ జేయుదు నంచు నెంచితిఁ॥ 181

అయమ నట్లు కానలకు పంపఁగ నే మటు ఋశ్యశృంగు స
త్ప్రాయత భూమియందె మననాయెను నిన్నటిదాఁక నేఁడు రా
నాయెను నీదు విన్నపము నంది మజేసిటు వచ్చునప్పుడున్
మాయిలు వెల్లఁజేయు ముది మానిని తా నిటు రావ నెం జూచి॥ 182

ఎంత తపస్విని జనగణేశ్వరి యయ్యును నీత దుఃఖమున్
సుంత సహింపఁజాలని ప్రసూన మనస్విని యాటఁ దత్త్వమొ
క్కింతయుఁగాన నెంచదు మహీతనయామణి క్షేమ మెంచుచుఁ
స్వాంతము నందు నిన్ను నెడఁబాయని వానిగఁజూడ నెంచెడిఁ॥ 183

నాశం జూడగ నీవు నీ ముఖమిట న్లాకుండఁ దన్నెమి కా
ప్రొక క్షేత్రము గోమతీ తటిని శుద్ధుండై వ్రతంబూనఁ బ్ర

తేక ప్రాభవ మొప్పి శీఘ్ర ఫలదాయంగా శుభంబొట యే
కా కన్యోటికి నల్లవారలును రాగా వీలుగా దోచెడిన్ ॥ 184

పూర్వైశ్వర్యముల తాము జన్మముల నెప్పుడ బట్టణప్రాంత నే
ణ్యర్యాగ్యలము వెంటఁ జేయుటది తథ్యంబయ్యు నీ పొంద నా
సర్వశ్రేయము పొంటి మార్పిది యవశ్యంబంచుఁ దోచుక దప
స్పర్శస్వప్రవిచాస శీల ముని వాసంబందు రాగోమతిన్ ॥ 185

అని గురుఁడాడ రామవిభుఁ డాగురుపత్ని యెడంద నీతత్త
క నెడి తపస్సు నెంచుచు జగజ్జననీ సమమైన యామె రా
కను మది గోరియైనను ముఖంబును గోమతి యొద్దునందె చే
యను వలెనంచు నిశ్చయము నంది కృతజ్ఞతఁ గలుమొడ్చినన్ ॥

బాబాలి రాముఁ గాంచుచు

బాబూ! గురుహృదయ నిలిడ భావము కంటికి

సాఁ బాలు కష్టసంతతి

కాఁబోలదు క్రతువు చేయఁగలిగియ యున్నన్ ॥ 187

జగమిది యంత్ర తుల్య మగు జాతుట దానికి నైజ మెప్పు నే
తగ నొకఁడుండి యెప్పటికి దానిని మాటికిఁ దొంటి పాటునన్
దగ నిలఁబెట్టు చుండవలెఁ దక్కియత్త నది యశ్వమేధ మం
తగ ఫలముక వచించు క్రుతి తత్పరతక గ్రతుదీక్షఁ బూనుమి!

జాతినఁ జక్కదిద్దుటకు జాతక యుండఁగఁ జూచి కొంటకుక
వారయఁజెంతి భూవిభుఁడు పాల్యజనాళి మనఃప్రదోషముల్
తీరఁగ దీని భక్తిమయి తీర్పుచు నుండిన నన్నదమ్ముల
క్రూరమృగాళి వైఖరి నరుల్ బలె నుండెడివారు కారవళా! ॥ 189

క్రతు సంస్కారము నందకుండు నెడ నారణ్యోగ్ర జంతు స్వభా
వత జీవాళికిఁ గల్గుచుండునట యవ్వాలిం గనుంగొంటి, మా
క్రతు విధ్వంసకు రావణుం గనెడి భాగ్యం బజ్ఞె వా రన్నలా!
మతు లట్లెటకు పేతువుక దొలఁచు నీ మాన్యాధ్వరం బెంతయున్ ॥

పరితో జ్వాలల వహ్నిఃజొచ్చి నవపుష్పం బట్లు తేమమ్ముగా
సుర సంఘమ్ములు చూచుచుండ వెలికి శుభత్య మాహాత్యని
రభరయై వచ్చిన సీతఃగూర్చి యిటు విశ్వాసంబు లేకుండు ని
వ్వరతల్ మానవులందు హెచ్చుటయుఁజాలు యజ్ఞకర్తవ్యతా॥

నమ్ముట నమ్మునట్టి సుజనమ్ముల వంచన సేయకుండుటల్
క్రమ్మిన యట్టి దేహ మొడికమ్ముగ నుండదు దీనిఁబట్టి ని
క్కమ్ముగు నాత్మనందవలె గాయపు లక్ష్మమొయ్యది యంచును
నమ్ముట మానవాళికిది నైజము తప్పట జంతు తత్వ మా॥ 192

నరజాతి నరలక్షణంబు చెడకుండ గాచి చిత్తమ్ముల
నరిదిద్ద హయమేధ మొక్కటియె దమంజాను రామా! మహా
ధ్వరి మిద్రానిఁ బొనర్చ యత్నము సమృద్ధంబై చనంగా వలె
దురగం బొక్కటి కాదు జంతువులు తోడ్చి నేడు మార్చిపెడు॥

మున్ను లేబది ఘోర కానన పశుల్ ముఖ్యంబులొఁ బట్టి తే
నెన్ను ల్లెనొ సతీపబద్ధములు ప్రత్యేకంబు నొక్కొక్క రీ
తిన్నా నా గతులక జరించునవి బంధింపించి యుంచంగ నొ
జన్నంబందవి సంస్కృతంబులయి నైజ ప్రాథవం బందెడి॥ 194

పురుష వ్యాఘ్రము మున్నుగాఁగలుగు మెల్పుంజూపి తేనైన య
బ్బురముల్ చాలఁగనుండు వానిని దృఢంబుల్ బోనులందుంచి య
ధ్వర భూమిక బరిరక్ష సేయవలె శ్రద్ధాభక్తు లొప్పరి ముం
దఱగాఁ బూసక యున్న సాధ్యపడ వదానక బ్రయాసంబగు॥ 195

వానిం జంపరు వేదచోదితముగాఁ బర్యగ్ని కార్యప్రధా
మాన ప్రక్రియ సంస్కృతింగని పునస్సోప్తతే జనం బంది యం
తానక జాతికి మేలుగూర్పు నిక నానా గ్రామ్యజంతూత్కరం
వైనక మాఁడు శతంబు లర్వదియు మేధ్యమ్ముల్ ప్రయత్నమ్ము మె
తమతో పాటుగఁ దామురానయిన మందంగల్లు నన్నింటికి
బ్రమదం బొప్పంగఁ బాశవార్తి వదలింపంగల్లు నిక్కమ్ముగక

బ్రముఖులై న తురంగమం బొసంగు సర్వశ్రేష్ఠ విశ్వాత్మక
త్వము సర్వోత్తమ మశ్వ మేధమగు శ్రద్ధనే చాని జేయందగున్ ।

జాగాలి యిట్లు పలుకఁగ

నా పొద్దము వినిచి పట్టి యతఁడే యితఁడా

యీ బుద్ధి నిశ్చయమైన

కావితరపు వాదమునకు నతుకదటంచున్ ॥

198

రాముడు సంతసించి మధురస్థిత ముగ్ధ ముఖార విందుడై
మోమర వాంచి మొక్కిఁదన ముందగు రాముని వామదేవుడ
ద్దా! మహనీయ మంజుగుణధామ! రఘూత్తమ! మంత్రివర్యులక
బ్రేమను విల్చి యత్ను మొనరింపఁగఁ బంపుము నేటి నుండియే ॥ 199

సన్నాహం బొనరించి వైత్రమున సశ్వంబుగ విసర్జించుచో
నిన్నేలక జరియించి వత్సరము సుస్వేచ్ఛక యథాస్థాన మం
దున్నిద్రస్థితి నిల్వ నాఁడు మొదలై యొక్కఁడు పూర్ణంబుగా
నెన్నో కేల్పులు సాగఁగా వలయు రెండేళ్లప్పు డీతొ విధుల్ ॥ 200

ఆ రెండేళ్లును రాజు దీక్షితుఁడు రాజ్యంబెల్ల సద్వర్యుడే
సారంబందున భూపుడై మెలఁగి రిక్షం జేయఁగా నొను సుం
భారంబుల్ సమ కూర్చుకొంటకును వేశ్యంబుల్ వినిర్మింప నా
నా రాజన్యుల బ్రాహ్మణోత్తములఁ గానక చిల్వఁ బూసక వలె ॥

ఈరక యన్న పెంట నగునో యివి యన్నిటి కందఱుండి యె
వ్వారెది నిర్లయించికొని వానిని వారు సమగ్ర దీక్షతోఁ
దీరుట జాగరూకు లయి తేలెడి లోపము లప్పుడప్పుడే
తీరుచు శ్రద్ధజూప నొక తీరు కృతార్థత నందనయ్యెడిక ॥ 202

పశువుల నేకరింపవలె వస్తువులక సమకూర్చుకోవలె
వనతుల నేర్పరింపవలె భక్తిమయింక యజనంబుఁజూడ న
దై సలను బట్టి వచ్చు నతిథి ప్రకరంబుల కెట్టి లోటు నుం
బొసఁగని యట్లు సిద్ధపడి పూజ్యత నందవలె జగమ్ముచే ॥ 203

ఇప్పటినుండి హెచ్చరిక నేర్పడఁ జూపినగాని వైత్ర మా
నప్పటి కన్నియుఁ దెమల నందున నీయజనంబు పందెవో
చొప్పడు చిత్ర మంచుఁ జొలఁ జూతురు నేత్తలు బ్రహ్మరాక్షసుల్
చొప్పడ నే నధద్ర మగుఁజూ యజమానికి లోకమంతకుఁ॥ 204

తావున జాగరూకతను గల్పము చెప్పిన రీతి నన్నిటికా
దావునఁ జేర్చి లక్షణ యలంబగునశ్వము, నల్ల యిట్టి బోల్
మావు ముఖంబునఁ దెలుపు మచ్చ కిరీటమా వంటిచొప్ప నీ
భూవిధు నాత్మతా న నెడి పొల్పు వహించిన దానిఁ దేవతఁ॥ 205

ఆల ప్రజాపతి కన్నుచ్చి తోలఁగి పడగ
పుట్టినది యశ్వ మద్రాని బట్టి యశ్వ
మేధ మొనరింప నతఁడు నుత్సేధమందె
గాన క్రతువిది పూర్ణత్వ తారణంబు॥ 206

బ్రహ్మ హత్యాది ఘనపాప పంక మడఁచి
దీక్షితున కిదియుఁ బ్రజా పతిత్వ మొనఁగు
శ్రద్ధ నొనరింప నొను రాజన్య పరుఁడు
తనకు జగతికిఁ గూర్చు హితమ్ము పొంటె॥ 207

అదఱకు సాధ్య పడదిద్ది యమిత కష్ట
సాధ్య మగుటను నీకు సుసాధ్య మగును
ఇంకనుం జాగరేల రప్పింపు మిపుడె
మంత్ర పరుల నియోగింపు మాన్య మతుల॥ 208

అనియెడి వామదేవు హృదయమ్ము గ్రహించిన లక్ష్మణుండు రా
ముని దెనుఁ జూడ నాతఁడును మ్రొక్కి పురోధకుఁ గాశ్యపుంగనఁ
మునివరుఁ డాతఁ డిట్టుల నె మోదము గూర్చుము రామచంద్ర మెం
ట నె క్రతు యత్న మూని యొకటఁ జడియఁ బనిలేదు నీ కిటఁ॥

నీత పరోక్ష సంస్థితయె చెంద దనర్హత దానిచేత వి
ఖ్యాత హిరణ్య యావనిజ కాంతగ ధర్మము సాగుచుండె నా

సీతయె యిందు మూగురయి చేయును యజ్ఞ విశిష్ట ధర్మముగ్
నాతులు మూపు రుండవలె నా కెటు లొనని జంకఁబోకుమీ॥ 210

తీవ్రుండ వీవు ధర్మమునఁ దీర్చిన తీర్పగు నీదు నేక ప
తీవ్రత మట్లై సాగవలె చేహముతో సతి చెంతలేనివో
నీవ్రత మెట్లు సాగినదో నేడును నట్టులై మూడు మూర్తులై
సువ్రత! యజ్ఞ కర్మమున సుందరి నిల్చి ఫలమ్ము కూర్చెడివి॥ 211

కానఁ గడంగు మింక నని కాశ్యపుఁ డాడగ రామచంద్రుండ
వ్లాన ముఖా బ్బుండై యనుజు నంపఁగ వచ్చిరి మంత్రులెల్లరుగ్
ధీనిధి వారిఁజూచి జగతి పరిపాలన దక్షులార! మీ
మూని, గడించు ధన్యతనహా! మతిమంతులు మీర లెల్లరుగ్॥ 212

హయమేధం బొనరింప నొననుచు బ్రహ్మర్షి దయాదృష్టి నా
జ్ఞ యొనర్పగ్ మీముఁ బిల్వ నంపిరిని యజ్ఞంబుద్ధి సర్వోత్తమం
బయి భూపాలకుఁ డెంత వాఁడయిన మేలొ శ్రద్ధఁ దీర్పం దగుగ్
నయవేత్తల మఱి నాకు మీ రయిన సన్నాహంబు సేయగ వలెగ్॥

సువిశాల మృగు గోమతి కటము సంకోధించి యచ్చో ప్రళ
స్త విధిన్ యజ్ఞ గృహమ్ములున్ ముని నివాసంబుల్ ది దృఢాగత
స్తవనీయాతిథి వాసముల్ వివిధ వేళంబుల్ వినిర్మింపఁగా
నపు రెండేడ్లట నుండఁగా వలయుగాడా సర్వలాసక్తిమై॥ 214

ఏ లోపమ్మును లే నటుల్ వసతు లెన్నేఁ జేయగా నొను దే
శాలం బట్టి జనమ్ము వత్తురు ది దృఢాబుద్ధి నెవ్వారు గా
నీ లోటంచుఁ దలంపరాదు స్వజనంబే యన్న చందాన డెం
దాలన్ మోదమునంద సర్వమును శ్రద్ధన్ గూర్చి యందింపనా॥ 215

ఏ యే వస్తువు లెంత యెంత వలెనో యే కొంచెమో యెక్కువే
యై యున్నన్ దిగులుండఁజోదు, పురిదాపై లేదు, సర్వమ్ము సం
దే యుండన్ వలె దేనికిన్ నమయమందే మాత్రమున్ బర్హులం
దీయంగా నగు చిహ్ను పుట్టందగ దెంతే ముందు చూపుండనా॥ 216

మీరే జెప్పెడిదేమి రాజ్యమిది నెమ్మిన్ సాగు మీ నెరుపు
సాగేతావని యజ్ఞ కర్మముల దీక్షన్ ధన్యతన్ తెంచె మీ
రా కర్మివలు వేద వేత్తలు మహా యజ్ఞంబు సద్యః ఫల
శ్రీకంబొనటు జాగరూకతను వాసింగూర్పుఁ డత్యంతమున్ ॥ 217

రావణ శేత్తు గౌరవము రామునకున్ గడియించి పెట్టు సు
గ్రీవ విభీషణాదులను బ్రేమను బిల్వండు వార లెల్లరున్
రావలె సద్వరంబుగన రాజుల, విప్రుల, వైశ్య తోద్రులన్
భూవిభు ధన్యుఁడేయు తలఁపుంగని రండని పిల్వంబుపుడి 218

అన్నిటి కింకఁ దీర్చరి మహర్షి వశిష్ఠలె వారి యాజ్ఞ యె
ట్లున్న నటుల్ సమస్త మగుచుండుగఁ బోలును దీక్షనందువో
ని స్మృత ధర్మ నిర్వహణ మెట్లును వారికి చెందు నేడె మీ
రెన్నుండు వారి భూపతిగ నేది వచింతురొ యద్ది చేయనా 219

అని వినయాన మానివరు సాంబలి యోచు నమస్కరించు రా
ముని గని సర్వులున్ ఋషులు మోదము నందుచు సద్వర్సంబు తెం
టనె ఫలవంత మానను నెడందల దీవనలిచ్చి రాము దీ
క్షను గొని యాడుచున్ జనంగ స్వాశ్రమ వీధుల కంతరాముఁడున్ ॥

కుల గురు నాజ్ఞ నొంది తన కూర్చి యమాత్యులు ప్రత్యహంబు తా
మలపు గణింప కంతవల కర్చిలి చేసిన యత్న మంతయున్
దెలుపుచుండ ముందుగనె తీర్చిన పద్ధతి రాజ్యమెల్ల వై
దొలంగక సాగుచుండ నెటు తొందర లేని ప్రకారచిత్తుఁడై 221

అధ్వస భావనా మహితమైన యెడంద పవిత్రతన్ గనన్
విధ్వసి కాఱి గీధితుల వెక్కనమై చను నేత్రకాంతులన్
సాధ్వని కాంచనావనిజ స్నాత నొసర్చుచు నిత్య జీవయా
త్రాధ్వగుఁడైన తానెపుడు నాసతి వీడని యల్ల నిల్పెడిన్ ॥ 222

ఇతరుల కామె బొమ్మ యగునేమొ మహీజయె సర్వమైన యా
పకకి హిరణ్మయాకృతియుఁ బత్నియె యాను సచేతనమ్ముగా

హితమును రామునియకము నెప్పుడు నొచును సర్వవేళ లం
దతివగ వెంబడిన్ నిలుచు నట్టులె తృప్తిని గూర్చుచుండెడిన్ । 222

సీత యొక రై మూపురుగఁ జెందగ నొసను కాశ్యపోక్తి సుం
ప్రీతిని గూర్చి యజ్ఞ విధి భిన్నకృతుల నెఱవేర్చుపొంటువా
వారగ నొక్క మూర్తియును జైఁబరి వృత్తిగ నేఱుమూర్తిని
ర్మాతలు తీర్చి తేర రఘురాముఁడు వాని ముదానఁ గాంచుచున్ ॥

సీత చరిత్రయున్ ద్రివిధ చిత్రము జన్మపు భూమి నున్న యా
సీత యొకండు, వెల్వడి విశిష్టత జానకియైవ దొక్కఁడున్ ,
ప్రీతినిగూర్చి ధర్మగతి వెంబడి నుండు విదేహజాత వే
త్తై తగు దానికిం దగిన యట్టులె మూర్తులు మూఁడు నొప్పెడిన్ ॥

ఈ తొలి మూర్తియే మహిషి. యామెయె జానకి పట్టమందె, వా
వారయె సీతయో పృథివి పట్టిగ నుద్భవమందె, గానని
వ్రాతియు వెంబడించి తనసట్ట ప్రతిజ్ఞకు దీటుగాగ వి
ఖ్యాత విదేహజాత యనఁగాఁ బరివృత్తిని బొందె దీక్షయై ॥ 226

మూఁడును బొమ్మలయ్యు మును ముందగు సీత సమత్వమంగు నా
జేఁడు శిశుత్వమంది యెద ప్రీతి నహింపగ నిద్రనోపు, మా
టాడఁగజేయు జానకి నెడందకు హత్తి ముదంబువంగు, వె
న్నాడు విదేహజన్ వివశుడై వహియించుచు సిద్ధి పందెమిన్ । 227

ఏకాంతంబువ రాముఁడి పగిది శ్రీప్రీతిభూమియై శేషమా
ధ్వీకం గానుచుఁజేయు చేతలకుఁ దృప్తిన్ బొంది సౌమిత్రి ల
క్ష్మీ కాంతుండని భక్తి సంభరితుండై సేవించు నవ్యుల్ ధరి
త్రీ కాంతున్ రఘురామునే కనుచు భక్తిం గొల్తు రెల్లప్పుడు ॥

మేధియాశ్వము సర్వలక్షణ యుడిన్ మిర్రిట్లు గొల్పెన్ మహా
తేనెధ స్నిగ్ధమనోహర ద్యుతులతో దీర్ఘాస్య మధ్యస్థ సుం
బాధ శ్వేతకిరీట చిహ్నమున సద్రశేష్ మజ్జాంశునై
వేధో నిర్మలి పశ్యమై దిగియెనా విచ్చేసె నచోటికి ॥ 229

తను వెల్లె గనులైన చూడఁదగు వద్దాని గనుల్ రెండుగాఁ
దనివిం తెంపక పొరులెల్లరును యాతా యాతి వృత్తి బడే
కనుచుండఁ విహిన్ గ్రజంతు తతిరాఁగా రద్ది తగ్గె నవం
బన మోక్షోటయె యశ్వరాజమున శాహాయూరటం గూర్చెఁబో!

పురుష వ్యాఘ్రము మున్నుఁగా మును కనబోనట్టి జంతుత్కరం
బరుదై వచ్చినఁ బంజరస్థముల దాయంబోక చూడంగనా
తెరువుం గూర్చి భటారి హెచ్చరిక పంక్తి దీర్చి నిల్వంగ వా
విటగాఁ జూచిరి పొరు లెల్లరును దన్వినోని చిత్తంబులఁ ॥ 281

ఇన్ని విచిత్ర జంతువుల నేనిధి సృష్టి యొనర్చె వేధ యె
న్నెన్ని తను ప్రభేదములు హింసములై కడు భీకరంబులై
యున్నవి దేహశక్తి నివి యూర్జితమైనను మానవుండహో
యన్నిటఁ బట్టి వైచుఁ దనకై న మహాదృఢ బుద్ధి మేటియై ॥ 282

జలచర జాతులఁ దమకుఁ జాలిన పెద్దమడుంగులందు వి
చ్చలవిడి నంచరింపవిడి, చట్టుప లొప్పెడి పక్షిజాతి మం
జుల ధరణీజ సంతితులఁ జూడి ముడంబగు నట్టు గట్టి, నే
లల బడి ప్రాశువాని పలలందగు బోనుల నిల్చి రొప్పగఁ ॥ 283

అన్నియు రాజధాని కటులాగతి నంది నియుక్తు లొప్పికో
నెన్నిక నందినంతఁ గదలింతురు వానిని యజ్ఞ భూమికి
యొన్నటివాక జైలగుచుఁ బొల్చిన గోమతి తీరమందు నే
డన్నగఁ గ్రొత్తయూరె ప్రభవించిన దెంతయు శోభ లీనుచుఁ ॥ 284

పంచక్రోశ విశాల పుణ్యధరణీ భాగంగు పంచెన్ని యో
చంచ తుండర పర్వ శాలలును వేళ్లెంబుల్ మహా సౌధముల్
పంచారిందిన మంచలుఁ విరివియౌ పచ్చాకు పందిళ్లు ని
ట్లంచఁ గొంచము చోటు లేనటులు పెల్లెఁచె నవాభోగముల్ ॥

కొలతకుఁ దగ్గ యిట్టికలు గూర్చి రఘూత్తము మేనికొల్ల క
గ్గలముగ నిర్వదొక్క మడుగొనటు వేదిని గట్టి రొప్పగఁ

బలమగు రెక్కల విరిసి బల్లిదుండొ గరుడుండు నేలపై
నిలిచిన యట్టులోప్ప నది నిగికి లేచు న దెప్పుడోయనా॥ 286

నిర్మాణంబులు సాగుచుండఁగ నె మంత్రి శ్రేష్ఠు లత్యంతము
గర్వ శ్రద్ధ గలట్టి వారలను ముఖ్యవ్యక్తులం బిల్వఁగా
శర్మా శాంత్యులఁ బండి రెందఱనొ రాజశ్రేష్ఠుఁడో రాము నీ
ధర్మారంభము చూడరా దొడగి రుత్సహంబు నిల్పిపకా॥ 287

అశ్వోత్సర్జన మాను చైత్రమునఁ దామా పాటికే చేర నా
విశ్వాసంబున దూర దేశజులు రా పిల్లొంది కై త్యాగి చే
నిశ్వాసంబులు రుద్దఁజే చ నెడి గ్లానిన్ సుంత పాటింపకే
యశ్వాదుల్ సవరించి మాఘముననే యాత్రక బ్రవేశింపఁగా॥ 288

సూర్యుం డాకసమందునా దశ దిశాస్తోమంబు లందుండి తా
త్పర్యం బొప్పఁగ రామచంద్రు హయమేధంబుగ గనవచ్చు నా
నార్యా నీక మహాప్రవాహములు పెల్లె పొంగుటల్ చూచి యీ
సూర్యుం డొ రఘురాము కీర్తిరమ తాత్పర్యంబు నందెఁగ గడుగా॥

అటు కిష్కింధకు వార్త చేరె నపుడే యాకాశ మార్గాన మా
ర్జితి యై వ్రాలెను హస్త వెంబడి మహాబాంఘాలికుల్ దూఁకి రా
పటు దోర్నియ్యలు వారు వచ్చి రన భూపశ్రేష్ఠుఁడారాముఁ డు
త్కట సంతోషము నంది తానిడియె నర్ఘ్యంబుగా విసితాత్మ్యుడై॥

మఱి రెన్నాళ్ళకు లంకలోఁ దెలిసె రామస్వామిఁ గన్గో నిరం
తరముగా సంబర మందు రాక్షసులు వందల్ వేలు మూగంగ సు
స్మరియించె ఘన పుష్పకం బదియురా సర్వప్రజంగూడి ని
ర్భరుఁడై సాధు విభీషణుం డీఁక భరింపరాదు మోదంబనా॥ 241

బహుళ చతుర్దశీ రజని వచ్చినచో రఘురాముఁ డూర్జి తుం
డహమునఁ బచ్చి సీరయిన పంటక తా నుపవాసముండి రా
త్రి హరుని యామయోమమున దీపితభక్తి మహాభీషేక ని
ర్వ హణమునా బ్రసన్నునిగ వాలించి నిల్చి శివాద్వయండు గాగా॥

నాఁడారాముని జూచినట్టి జను లానందంబు వర్ణింప వా
యోడున్ శేషుఁడనన్ దరంబగు నె యున్ముల్ దాని నూహింప నా
తేఁడే చంద్రుఁడుగాగ మిన్నలమి వర్ణించెన్ సుధాధారలన్
చేడెత్తన్ శశి మూలి మూలిపయిఁ దప్పన్ తేకటుల్ పూర్ణిమై 248

శివరాత్రి వ్రత మాచరించి శుభుఁడై శ్రీరాముఁడా స్వర్గ భూ
భవతోఁగూడి నిజార్థ మైమవతితో భర్తండు నాఁడోఁచెన్ శా
ర్థివ కైవార్చుకు లా య యోధ్య జను లర్థికి సాంబమూర్తిగ నుం
గవతోఁ జూచిన తృప్తి నందిరి యమోఘంబైన పుణ్యంబునన్ 249

హనుమంతుం డపు డన్ము బొమ్మ కడ నున్నట్లుగడి శీర్షంబునం
దున నా తల్లి ధరించి తన్మయతః జిందుల్ ద్రోశ్చ లంకాపురిన్
గని తల్లి! నినురాముఁ జేర్తుననఁగాఁ గాదన్న లోపంబు తీ
తిన దీనాటి కటన్న తృప్తిగ నెఁ బారీభూత చేతన్ముఁడై 250

శివరాత్రితోఁ జలి శివశివా యని యేగఁ
బందిళ్ళ జన మారు బయలు ప్రాశం
బగలెండ ముదిరి పైఁబట్ట దుర్భర మయ్యె
స్నానమ్ము ప్రియమయ్యె జనములకును
శివలింగ తుల్యతన్ జెలఁగె మాపుల విందె
లర్భకుల్ కొఱికి రయ్యవి గ్రహించి
శిశిర వసంత ర్తు వ శమైన ప్రకృతి దూ
పొందు చిత్రమ్ము నా నందగించె

రామ మంత్రులె సర్వ కార్యములు తీర్చ
మిగులు నవి పూర్తి చేసిరి రగులు భక్తి
సర్వ కపిరాక్షసులు గూడి సరసమతులు
హనుమయున్ విభీషణుఁడు ముందంజ వేయన్

251

పాల్గుణ శుద్ధమే వెనుకఁ బట్టెను యత్న మదెల్లఁ బూర్తియై
కల్గిన లీలుబాటుబడి కాలమెటుల్ కొనసాగు నూరిలో

నల్లుట లేల పోదమని నల్లురు సాగిరి యూరి చెర్వు నా
లల్లులు తీసి నట్లగుచు నందఱు వో జన ముఖ్యులుండినఁ 247

సర్వా యోధ్య యు గోమతీ తట విశిష్ట తేత్రవాసంబు సౌ
పర్వా వాసమటన్న బుద్ధిజనఁ బూర్వస్థానముం జేరు వా
రోద్యం జాలరు వేళ తప్పుట లటంచూపించి యాతిభ్యముల్
సర్వుల్ పొందఁగ నన్ని వీళ్ళులను దీక్షన్ గూర్చిరా పెగ్గదల్ ॥

అట నిట నక్కడఁ గవన మంచుఁ బరస్థలి నుండి వచ్చు వా
రట మట పొందకుండఁ బరమాదర మందుచుఁ దృప్తి నందుటన్
బటు తర శార్య నిర్వహణ బంధురధీకులు రామ మంత్రులఁ
స్ఫుట యశమయ్యెఁ జొరులకుఁ బుణ్యము దక్షిణను గొల్పియుండుటఁ ॥

ఆనందనామకము స

ర్వానంద ప్రదము వత్సరాది యుగాదిఁ

స్వానంద నిర్భరుండగు

శ్రీనిత్యుండు రాఘవుండు ప్రీతుండగుచుఁ 250

లవగుం జరిపి మునీంద్ర సంఘమున కాష్టోదంబు చేకూర్చి సం
ప్రవసీయంబుగ ద్వాదశాబ్దములు తద్రాజ్యంబు పాలించి భ్రా
తృవియోగమ్ము సహింపఁజాలక 'మనాది'ం బొంది భారం బమా
త్యవశ్యమై చన జన్మముంగన నయోధ్యం జేరు శత్రుఘ్నుతో 251

ఆనందంబున పోదరుల్ నలుపు రుద్యద్ధర్మ లభ్యంజన
స్నానంగాడి మనుష్య జీవిత రహస్యమ్ముఁ బ్రపంచించు ప్యా
ఖ్యానంబైవ యుగాది పచ్చడిని గర్మాంగంబుగాఁ గ్రోలి తే
దైనన్ స్వాదువెయ్యె ధర్మమున శ్రద్ధా న్వితులై నిల్చుటఁ ॥
నవ వస్త్రంబులు తాల్చి శాంతలును వెంటరాగఁ దమ్ముల్ పురో
భవు రాముంగని వందనంబు లొనరింపన్ దీవనల్ పొల్చు నే
త్ర విశాసమ్ముగ పారిజాచి తన చెంతన్ నిల్చు సౌవర్ణభూ
భవలన్ గాంచిన నెల్లరుఁ మడుల సంభావించి రా జానకిఁ 252

అవనిజ మూర్తులుకా మృదు నవాంబర ధారణ నందగించి యా
ధవు సవిధంబునకా హృదయ ధామ మహాత్తర దివ్యతేజ మా
వివిధ మనోహరాకృతుల వేడుకఁదాల్చి చరించు చొప్పునన్
మిథుల వెలుంగ జానకి సమీపమునకా వడయాడి నట్టులై॥ 254

స్వామియుఁ దమ్ములుకా సతులు సాధ్వీ నెడందల నిల్చి యామె గం
తేమముకై జగజ్జననికొ నతు లర్పణ సేయఁబూసఁగా
నామెయె యామెగా నుదయమందిన భావము తోచి పూజనం
దై మఖ మమృతృప్తిగను నంచుఁ దలంచిరి హృష్ట చిత్తులై॥ 255

హయమేధాగ్ర సమర్పితా త్రిజగతీ వ్లదప్రదా కాంధవీ
భయ దుఃఖ స్మయ దుష్ట సంస్మృతి మహాపత్కంధి నిస్తారక
ప్రియ పాదాంబుజ యుగ్మో ధక్త హృదయశ్రేణీ తమోధ్వంసి వి
స్మయ కృద్దివ్య మహాస్కా సూర్య శశి శుక్ల ప్రాథ తేజస్వినీ॥ 256

అనుచుకా నర్వ జన స్తుతిం గ నడి లోకారాధ్య విశ్వప్రసూ
ఘన తేజో విభవంబు నర్వగతమై కర్మ ప్రబోధాత్మక
ప్రణయంబంది వెలుంగ ధారణి సుతాప్రణండు మూర్తిరయూ
త్మను వై దేహిని బల్లకొ నిలిపి యుత్సాహంబు దీపింపఁగొ॥ 257

శుభవేళకా జన గోమతితటికి వాక శుద్ధుల్ మహామాని వ
ల్లభు లగ్రేసరులై ప్రకృత కరిజాలంబెక్కి సాగకా దురం
గభటాళుల్ వెనువెంటరాంగ రథయుగ్మం బందు తా మార్చి
విభుతోఁ దక్కిన సోదర ద్వయముతోఁ బృథ్వీ సుతాయాత్రగకా॥

మంగళ తూర్వనాదములు మంజులమై విను నెల్లచారి ను
పొంగఁగఁజేయ ట్టె విభుఁడు భూసుత కట్లు మహోత్సవంబుగా
మంగళగోమతీ సవిధ మాన్యమఖావనిఁజేరి నంత రా
ముంగని పొంగ నా జన సమూహము సంధ్రము పున్నమింబలెకా॥

యోగ్యవేళా పరిజ్ఞాత లుర్వి సురులు
సాంగ్రహణి కేష్టి మొదలుగా నవన హయము

విడుచు సంతకుఁ గల్పిత్త విధివిధాన

మించు కంతయు విడక చేయించి నారు॥

260

హయ చతురంఘ్రి దేశముల నర్పిత మయ్యె హవిస్సు లద్ది తా
నయి యెట కేగినన్ దిరిగి యచ్చటకీన్ బటు మంత్రకృష్టిని
శ్చయముగ వచ్చునట్లు హరుసంబున మాను లనుజ్ఞ యిచ్చినన్
యయువు విస్మయమయ్యె నొక హాయన మెల్ల ధరిత్రి చుట్టఁగన్॥

కొనల్యా సుతఁడైన రామ విభు నాజ్ఞా యజ్ఞ మేధ్యులుగా
నీ సింధూద్భవ సాగుచున్నయది యుర్వీ శాన ముఖ్యానుజ
శ్రీ సౌమిత్రియె రక్షకుండిట హయస్వేచ్ఛా ప్రచారంబు వ్య
ర్థాకం భగ్న మొనర్చు జాడకుఁడు కల్యాణంబు మీ కయ్యెడున్॥

ముఖ పట్టో ల్లిఖితంబు కంటఁబడ రాముంఁగాంచి నట్లెను నా
నఖ శీర్ష మ్ముగ భక్తి సములగుగుచున్ నానా ధరిత్రి విభుల్
సఖతం జూపి యమూల్య వస్తుచయ మాత్మజాని కర్పించుచున్
మఖవీక్షా మహనీయ కాంక్షఁ దెలుపక మన్నించి సౌమిత్రియున్॥

తప్పక రండటంచు వసుధా పతులన్ ధరణీ సురాధులన్
జెప్పిన సర్వ ధార్మికుల స్నిగ్ధహృదంతర మొప్పు లిల్పుచున్
దప్పట, బద్ధమాట, రుజితాకుట యెచ్చట లేక స్వేచ్ఛమై
త్రిప్పి హయంబు వర్సరము తీలు ననన్ మఖభూమి లక్ష్మమై॥

వచ్చుచుండ గోమతీ ప్రాంత యజ్ఞ

వాటి నెల్లరు నొకవంక వాజి నెదురు

చూచుచు న్నిత్య ముచ్చోటి సుకృతకార్య

ములను గాంచుచు మోదముం బొందఁ గనిరి॥

265

అశ్వోత్సర్జన మైననాటికి సమస్తాశావకాశ స్థితుల్
విశ్వాసమ్మున వచ్చి చేరి రటకున్ విశ్వేశుఁడౌ రాముఁడీ
శశ్వ తౌఖ్య శుభావహంబయిన యజ్ఞ శ్రేష్ఠముం జేయు నేఁ
డాశ్వాసంబు లధించు జీవతతి కాహాయంచు సోత్కంఠులై॥

266

శాంతయు ఋశ్య శృంగుడును సాధ్య యరుంధతి ముందు సాగ వి
శ్రాంతిగఁ దల్లులున్ జనకరాజును మెంబడిరాగ గోమతీ
ప్రాంత మఖావనిఁ దరియు వార్త నెఱింగిన రామచంద్రుఁ డ
త్యంత ముదంబునంది వినయంబున మొక్కుచుఁ దోడి తెచ్చినఁ॥

సీతాస్వర్ణ మయాకృతి త్రితయ సుస్థితాంశు మాలా పరి
స్యూతంబై న మఖావనిఁ నిలిచి యం దుర్వీచ యున్నట్లులే
చేతంబుల్ ముదమొంద రామునెడ సున్నిగ్ధాత్మలై మాటలం
దోతప్రేత మనస్కులై రెడము లేకున్నట్లె యెల్లప్పుడూ॥ 268

తిరుగం జోయిన తేజ తామఖ ధరిత్రం జేరునందాఁక న
ధ్వర శార్యంబులు చాల స్వల్పములు నిత్యమృండు నైమిత్తికం
బరయం గావతె సంతమాత్రమె యగుంభ్యాకమ్ముగా నున్న చూ
పట కాలమ్ము సుఖమ్ముగాఁ గడప నేర్పాటయ్యె సత్కార్యముల్॥

‘లోలో భిన్న రుచిర్హి’ యన్నటులు సుశ్లేశుల్ సమభ్యస్త వి
ద్యాకాకుల్ వివిధంబులఁ జన మనోఽహ్లాదంబుగాఁ దెల్పుచో
నేకోసం గన గుంపులై జనము హాయింబొంద నానందన
శ్రీకంబై రఘురాము యజ్ఞ భువి తాత్పర్య నాక సాభాగ్యముగా॥

ఒకచోఁ బల్కురు వేదవేత్తలు మహా పూజాంబుగాఁ జేరి యె
క్కింకరున్ సుస్వర మొప్ప నేకగళమందుదూత మైనట్లుగా
సకలానందకరింబుగా నిగమ వాత్సాతర్యముం జూపుచోఁ
జకితుల్ శ్రోతలు సత్యలోకమని యెంచన్ జాలి రానందమై॥ 271

తర్కప్రాధులు పండితుల్ నిలిచి సిద్ధాంతం బిదన్నఁ శుభో
దర్శంబెంచుచుఁ బూర్వ పక్ష మొకరుద్ధాటింపఁ గుంభీంద్రమున్
మార్కొన్ సింహమునాలసన్నతి పరామర్శింప నుత్సాహమై
కూర్కుల్ వీడి జనంబుకూడి వినిరాకోలాహలం బంతయున్॥ 272

సాసం చేడివ క త్తివంటి మతి వీసంచేసి దోసంబు నె
ద్దానఁ పైపక చీల్చి చెండుట వినోదంబైవ యచ్చటఁ గా

లూసం జాలరు శివకారహితు లేడో చర్య యన్నించునే
గానీ సారమెఱుంగు ధీసరణి లేకా నిల్వ లేరచ్చటా ॥ 273

అదిగో యచ్చట పెద్దగుంపయిన దత్త్యంతమ్ము నేకాగ్రమ్మ
యెదలుద్దీపిత భావమగ్నములుగా నే లోకమండో వసిం
చెదరన్నట్లు పురాణముక వినుచు వాసింగొంచుచున్నారు శ్రో
తృదయా సింధువు తత్త్వవక్త నుతినందె హర్షమర్పణఁడై ॥ 274

అతఁడఖిలార్థ వేత్తయయి యచ్చట నున్న మహాజనంబు క
ర్మిత మతి వీనులై విన వశీకృతచిత్తుఁడు వారి చిత్తముల్
శీత మొనరించుఁ దన్మయతఁ జిందులుద్రొక్కగఁ జేయు, దేహ వి
స్మృతి గనఁజేయుఁ బూర్ణ రససిద్ధిని బొందగఁ జేయు దత్తుఁడై ॥ 275

మధువుం స్కొకిల గొంతు విప్పె ననఁగా మంజు స్వరాలాపమై
సుధలం దోగద రొక్కచో జనము చక్షుశ్రోత్రముల్ సర్వ వా
ర్షిధు లందుండి బహిర్గతంబులయి యిందేనిల్పె భోగంబు లే
క్షితి ధరిత్రి విభవంబు గాంచనన వీతెంచక సుధాప్రతీతముల్ ॥ 276

అభినయవేత్త లింకొకట హరి మనోజ్ఞ కథా విభానముల్
ప్రభుతదలిర్ప తాస్త్రవిధిఁ బట్టిన హస్తము చూచుచూపు భా
వభరితమై యెడందలను బట్టి గరుత్తతి మొల్పఁజేయుటకా
నిభృత మరాళ సంఘయము నింగిని బోవుననన్ నటించఁగ ॥ 277

క నెడి జనంబు తన్మయతఁ గాంతురు కాంచుచు నున్నయంత నే
పును దము తామెఱుంగుదుర? ముగ్ధిన దెచ్చట? తేలుటచ్చట?
తనువున వీనులుకగనులె తక్కిన యంగము లేమి యయ్యెనో
యన రసవార్ధి వీచికల నాడెడి హంసలె యాదు రెల్లరున్ ॥ 278

కాలక్షేపమె లక్ష్యమయ్యును సుసంస్కారంబు చేకూర్చిడెం
దాలన్ సత్యముఁదోఁపఁ జేయఁగల విద్యల్ పెక్కులన్ నేర్పు రం
దాలున్ విడ్డల కూటితోఁ బరము తా మందం గలా రన్నచోఁ
జాలున్ నాటి జనంబు మానవత ప్రాశస్త్యంబు గుర్తింపఁగన్ ॥ 279

సత్యము సుందరం బగుచు శైవము నైవదే స్వీకరింప దా
ర్శత్య ముదేల కల్లు? బదుకొ వలె దప్పదు దానితోన సా
మత్యము నంది సర్వఫల మాన్యత నందెడి లక్ష్మ్యమున్నచో
వ్యత్యయ మందునే బదుకు భారము తోచున మానవాళికొ॥ 280

యజ్ఞనాలోకన కాంక్షయై నట నసంఖ్యాకమ్ముగానున్న స
త్ప్రజ కాశ్చర్యము గాగఁ గాలము గణింపక రాక సాగంగ నీ
రజ బంధ్యస్వయ రాఘవోత్తము సమర్పక బొందు నవ్వారి పూ
ర్వజనుఁ పుణ్యము పంట కొగ్గినది కొల్పకరా శనంతంబుగక॥ 281

రాజారాముఁడు దీక్షితుండగుటతో రాజ్యంబు నధ్వర్యుఁడే
తేజశ్శాలిత నిర్వహింపవలె నా ధీమంతుఁడే యజ్ఞ భూ
భ్రాతృత్వండు వశిష్ఠఁ డెల్లెడల సర్వవ్యాపకుండై మనో
రా జీవంబుల నేలి కానకయై తీర్పక సాగె సర్వస్వముక॥ 282

రెండేడ్ల య్యెడి దీక్షలో మునిఁగి యీతేఁడున్నచో లక్ష్మీ యం
దుండంబోలునె యుండలేక? విధి తానూహించి యీ చిక్కు బా
పం దొక్కండువరూప శ్చత్త్రియుఁడు తప్పంబోక సాయాహ్న మం
దం డల్లానయ నిల్పగా వలయు వీణాలాప సంకర్షణక॥ 283

శ్రీరమణంబు నంద దది సిగ్గిలి విప్రులఁ జేరఁబోదు త
త్కారణయై యనశ్యముగ శ్చత్రియుఁడేమలు సంజలందు వీ
ణారణ సంబునక రమను నర్తిలఁ జేయఁగ నొనటంచుఁ జె
న్నారు హితంబు పల్కినది యట్టులె సాగడి నిత్య మయ్యెడక॥

శ్రవణానందకరంబు సామ మది సర్వశ్రేష్ఠ సంగీత మా
చెవులక సోకినయంత డెందములు తాలెప్పక తెక్కలన్నట్లు వోయ్
మ విహారంబున కుత్సహించు నిక సామంలే విపంచీ సము
ద్భవయై పొల్చిన వేత చెప్పవలెనో భావాంబరం బుచ్చెడిక॥ 285

తొలు సంజా మలు సంజ నిత్యమట మాధుర్యావధి భూత ని
స్తుల నా దార్జన వీచి సంతములు దొంతుల దొంతులై స్వత్య పే

లల నొయ్యారము లొల్కఁబోయ నగునాహ్లాదంబు వర్జించు తె
ట్టులు? మేనుల్ పడియుండ గుండియలు పెట్టు మెట్లు స్వర్గానికి॥

కాలక్షేపము శాస్త్రవోదితము నా కార్యంబు లిట్లెన్నియో
చాలన్ సాగుచు నుండ నెవ్వరి నిష్టంబెద్ది యచోటఁ దా
మై లీలాగతి కాలముం గడపుచో నానంద సామ్రాజ్యమై
శ్రీ లీలావతి రామయాజ్ఞ భవి వాసించెన్ మహాప్రీతిమై॥ 287

దినమున్ బంతులు వేలు లక్షలును బంత్రి బంత్రి వేల్వేలుగా
జనముల్ యజ్ఞనివేదితాన్నములు విశ్వాసంబునన్ దించుఁ దృ
ప్తిని గాంచన్ గని రాముఁ దాత్మగను తృప్తి దమ్ములగిల్చి యె
వ్వనిన్ లోపము తోఁపరాదనుచుఁ దాత్పర్యమ్ము హెచ్చించెడిన్॥

పరమాన్నంబుల తోడి భోజనము దేవప్రీతిగాఁ బెట్టి యా
దర మర్చితము చూపు వొక్కకరి శ్రద్ధ గాంచుచుండంగ న
ధ్వర వైశ్వానర పూజ సాగు నటులొపం బెట్లు కల్పించు! హె
చ్చరికన్ నిల్వఁగఁ జెప్ప మాటయది యజ్ఞ శిష్య శ్రద్ధాన్వితున్॥

జ వేళ యీవేళ యని లేక యెవరెచ్చ
వలయునన్నను నష్టె బంతి సాగ
విసుగన్న మాటయే విసుమాన మైపోవ
నభిమాన పడనీక యడిగి పెట్టు
దమ తమ ప్రత్యేక తత్త్వంబులం బట్టి
యెవరేది కోరిన నేర్చి యాయఁ
బాకమ్ములన్ వింది వడ్డించు మన్ననల్
మదికింపునించి నమ్ముదము పెంప

జనకజా ప్రాణనాథు యజ్ఞ ప్రదేశ
పరిధి విరివిగ నున్న పందిరుల యందు
నవధి లేనట్టి వైశ్వానరార్చ సాగ
నమృత మస్తన నధ్వరం బన్నినాళ్ళు!

హయమింకా మఖభూమి చేరుటకు నెట్టిన నెలబ్బాడు ని
శ్చయమై పట్టు ననంగఁ దాపసులు వాసంబున్న పూరిశ్శలో
జయనాదంబులు పిక్కటిల్లఁ గని రాశ్చర్యంబుగా నెల్లరు
బ్రియ శిష్యద్వయ యుక్తుడై దిగుతపస్విశ్రేష్ఠఁ బ్రాచేతసుఁగ 291

భరతుండా మునిలోక మూర్థమణి నాప్యాయంబునం గొల్చి సుం
దర శిష్యద్వయమందె చూడ్కి నిలుపఁ దత్త్వజ్ఞఁడౌ మాని యె
వ్వరు వీరంచుఁ దలంతునో క్రతువు సాఫల్యంబు నొందింప వ
చ్చిరి సర్వంబు క్రమాన వేద్యమగు మచ్చిఘ్యుల్ నమస్కృతకుల్ 2

అని ముడి విప్పకుండగ నె యాడిన వారల ముద్దు మోముల
గనుగొని ద్రీతి నొందుచు సుఖంబుగ వాసము చేయ యోగ్యమై
చనునొక పర్ణ శాలను విశాలము సుందరమైన దాని న
ర్పణ మొనరించి మానికడఁ బ్రాంజలియై నెలవంది యేగినఁగ 298

ప్రాచేతసుఁడు వచ్చె బాలక ద్వయముతో
ననువార్త మఖభూమి నల్లు గొనియె
జనకాది గురులు కొసల్యాది వృద్ధలు
చని వారిఁ గాంచి దీవనలు కురిసి
జానకీ ముఖవింబ సాదృశ్యమును గాంచి
లోలోన మురిసి యాలోల హృదయ
లగుచుఁ బ్రశ్నించియు నా మాని శిష్యుల
మనుట కంటెను వేటు వినఁగరాక
యెదల యారాటములు తీట కదియె తెలియుఁ
గాలమున నన్న శాంతిని గనఁగ లేక
దిన దినము వారిఁ జూచి వచ్చిన నెగాని
మనసు నిల్వగ లేని వేదనను గనఁగ 294

వారును మాని యాజ్ఞ బడి వల్లకులకా ధరియించి మీటుచుకా
శారద మాని బాలకుల చందమునకా దిగి వచ్చె నన్నటుల్
నారద శిష్యుల బయిన నాద సుధారసమొప్ప దివ్య వా
ణి రమణీయమాదికృతి నిర్భరులై వినిపింప సాగినఁగ 295

నాద స్వచ్ఛత, మాధురీ గరిమ నానామాన వాసీక మ
ర్యాదా నూన మహర్థ సంభరిత చర్యా వర్ణన ప్రాడి, త
ద్యేదార్థ ప్రవణత్వ, మార్కనుత సంవిజ్ఞప్తనా భోగము
మోదంబుగ సమకూర్ప నెల్లరట గుంపుల్ గూడుచుండెప్పుడుగ్గి

పంచక్రోశ విశాల మానవన భూభాగంబు వీరెప్పు డ
య్యంచుగ్ దాటక చత్వరంబులను రథ్యావేదులం చెచ్చుటే
మించుగ్ వేడుక పల్కుటండు నెడ సంక్రీతాత్మలై పాడుచో
నంచుల్ ముట్టెడి పారవశ్యమున శ్రోతాసీక మేపారెడిగ్గి 297

పుట్టంబుట్టువు పుట్టు వీగుటకునై పుట్టించె నీ గాథ యే
పుట్టంబేని మనోహరంబగును గంగం బోలె విన్నంతనే
పట్టుగ్ గుండియ నెట్టు పాపముల శత్రుధర్మ నిష్ఠామతిగ్
రెట్టించుగ్ వినబోద మయ్యెడకు రారేయంచు నుత్సాహులై 298

జనముల్ కూడి కుమారక ద్వయము వాత్సల్యమ్మునన్ విల్చి నూ
చనువున్ మన్నన సేయుడంచు వినిపించన్ గోరి విన్నుండు రా
ముని కుట్టల్ చని యెప్పుడైన సరియే మోదంబునన్ వింతు ర
య్యిన వంశోత్తము పుణ్యగాథ వినుటె యింపయ్యె నవ్వారికిన్ 299

సరిగా వత్సర మయ్యె నన్న తటి కత్వంబున్ మఖస్థానమున్
దరికిన్ లక్ష్మణ రక్షితంబగుచు వద్దానిన్ యథాశాస్త్ర సం
స్కరణం బొప్పుగ్ ఋత్విజుల్ నిలిపి రుక్తంబైన పుణ్యస్థలిన్
జరుగంగావలె వత్సరంబు మరలన్ శామిత్రమున్ జల్పంగన్ 300

ఆనందాబ్జముకంటె వేగముగ నిత్యంబొది కావ్యంబు శ్రో
త్రానందంబుగ వింతు బాలకుల నేర్పై రాక్షసాబ్జంబు ప
ట్టినం గానక నెట్ట గల్గిరి జనంబొ ఛాల్గుణాంతంబునన్
శ్రీనిత్యున్ రఘురాము యజ్ఞవిధి కూర్చెన్ బ్రహ్మకాలజ్ఞుడై
అపదాతుల్ చనుదెంచి రెల్లరును మంత్రాకారులొ బ్రాహ్మణుల్
ద్విపరాజంబుల నెక్కి రామయజనా ర్హిజ్యంబు సంప్రార్థ్యమై

నిపుణుల్ ద్వాదశ ఋత్విజుల్ నలుపురించే మున్నె బ్రహ్మాది ము
ఖ్య పదంబుల్ వహియింప సంత ముఖకార్యంబుల్ విష్ణుంభింపఁగన్ ||

అరంభంబున వైశ్వదేవములు నిత్యంబొప్పు మూడొచు నా
వారంబైన యనంతరంబగును కల్పప్రాక్త హోమంబు లే
యే రీతిన్ వచియించె కాస్త్ర మటులే హెచ్చైన శ్రద్ధన్ దినం
వారాజన్యుని యాజుల క్రతువు సేయంజాలి రుద్ర్యుక్తులే || 808

అశ్వ మేధమునకు సంగభూతములైన
యాగజాతమిట్లు సాగుచుండ
ముఖ్య యజ్ఞ మునకు మూలభూతములైన
చిన్ని చిన్ని పనులు చేయవలయు || 804

ఎంత చిన్న పనియు నేవేళ కెది చేయ
వలయు నపుడె దాని సలుపవలయు
నన్ని మంత్ర యుక్తమగుచు సాగుచుండు
శక్తిమంతమగుచు శ్రద్ధమీఱ || 805

ఏక వింశతి యూపంబు లేర్చి కూర్చి
పర్ణులున్ భాదిరంబులు వైల్పములును
దేవచారులు నేవియెన్నై వలయునొ
సరిగ నవి తెచ్చి రొకటి స్తోమౌతకంబు || 806

వర్ధకులు వాని ఋత్వి గర్వణము సేయఁ
గొలతలకుఁ దగురీతి చేతలకు మెచ్చి
లెక్క సరిజూచుకొని వానినొక్క దెసను
భద్రపఱచిరి వారు నిర్దిష్ట లగుచు || 807

యూపోచ్చయ కాలం బను
రూపంబయి యరుగుదేర శ్రుత్యుక్త విధిన్
దీపిత యాజ్ఞాగార
శ్రీ పూరక మణి కిరీట శిఖలా వానిన్ || 808

నదుమ స్త్రోహారకంబుంచి కుడి యెడమల
నెడము న్నెణ్ణ వర్ణంగుళం బేర్పడంగ
దేవదారులు మోదగుల్ చేవగలుగు
పైల్వములు భాదిరంబులు పాతినారు॥

809

అంచులఁ బాలాశంబుల
నుంచి సమంచితముగ నవి యొక్కొక్కడట శీ
తించిన దేవత లనఁ గా
వించి రలం కృతము గాఁగ నెంచిన పూజల్॥

810

పసుపుతో మంచి గంధంబు మిసిమి తేజ
నిలుపునం బూసి పూలదండల నమర్చి
కొసల నూతన వస్త్రముల్ కొప్పు పెట్టి
కుంకుమపు బొట్లు పెట్టి రా గుంజలకును॥

811

శుబ్బసూత్ర విదులు శుష్కవేదులు గట్టి
రఖల కర్మ కుళలు లై నవారు
శాస్త్ర చోదితముగ స్వచ్ఛైష్ఠ కాచయ
నం బొనర్చి యర్చ నంబుగాగ॥

812

అశ్వమేధ యాజ కడి యిర్వదొకరెట్లు
కొలతఁ గలిగి నిడివి రలను వాంచి
విప్పి రెండు తెక్కలొప్పు పుచ్చముతోడి
గరుడి యనఁగ రూపు గాంచవలయు॥

813

బంగరు టిట్టికల్ పఱచి వారు రచించిన వేది యొప్పె శ్రీ
రంగ పరీశథ క్తుడగు రాఘవుఁ డావిభుఁ డొక్కరాట స్వా
మింగని సేవసేయ నడి మిన్నున నుండి సువర్ణఁ డిట్టులై
ముంగల నిల్చె నన్నటులు మోదము నందగఁ జూప తెల్లరున్॥ 814

అగ్ని సంధాన మొనరించి రంత శుబ్బ
కర్మ కుళలులొ బ్రాహ్మణుల్ మర్మ విదులు

అన్ని దెసల హిరణ్య సహస్ర కతల
ప్రక్షీతములయి జ్వలియింప దూక్షితులు॥ 815

ముఖ్యమైన ముఖము మూన్నాల్లె సాగును
వివిధ విధులు ముందు నెనుక నుండు
సంతపఱకు తీజ్జై నట్లు కాదప్పు
డున్న వేళ చాలదన్న యట్లు॥ 816

తొలి దిన మగ్నిహోమము
సలుపుదు రది యజ్ఞ ప్రతి వసంతమునందున్
సలిపెడిదే యిపు డదియును
వెలయును పూర్వాంగ మగుచు విధిహోదితమై॥ 817

సవనము మూడు వేళలను సాగుచు నుండఁగ భిన్న దేవతా
స్తవన విధిన్ కరంభమును ధానమునున్ బరివాపమున్ బయ
స్య విధి విధానమున్ దెలిసి యర్చణ సేయుచు సోమదేవు సం
స్తవనమునన్ విశేష పరితర్పితఁ జేయుచు దూర్చితాత్మయై॥ 818

తుల యిడరాని శ్రద్ధమెయి తోరపు భక్తిని నాడు సోమదే
వుల యజి యించుట యగును పూర్ణఁడు రాముఁడు యజ్ఞగాఁగ మా
నులు ముఖ యాజకుల్ మనుపు నూల్కొని దీక్షను వేల్చి సోమరా
జుల దయపూర్ణమై విరియ సోముఁడె యయ్యెను రాముఁడయ్యెడన్॥

మలిదిన మూహిరాశదు సమస్త ముఖక్రియ నాఁడె యాట వం
దలపయి నున్న యా పశులు ధన్యతనందును వహ్నిసంస్కృతం
బు లగుచు వన్యముల్ పశులు పొందు విముక్తిని గ్రామ్యముల్ పశుల్
దళితములొచు సర్వ విధవై పత కోటికి దృక్తి గూర్చెడిన్॥ 820

ఆహవనీయ వహ్ని కెదురానడి యూపమునందు బద్ధమై
వాహ మెసంగ దాని కిరు పార్శ్వములందును దూపరంబు ని
ర్వాహ మెలర్చ గో మృగము బద్ధమొనర్చి విభిన్న దేవతా
ప్ర్యాహము కోరు గ్రామ్య పశులుంతురు తక్కిన యూప సంతతిన్॥

జలచర భేచరంబులు భుజంగము లుగ్ర వసేచరంబులన్
నిలువపు యూపబద్ధమయి నేర్పున వానిని పంజరంబులన్
నిలిపి సుదీర్ఘ రజ్జువుల నిస్తుల యూపనిబద్ధ సత్పశు
భలముల కంటంగట్టి యనుసంధితముల్ పొనరింతు రొప్పుగన్ || 822

నానా దైవత్యము వివి
వానన్ సరపశు మౌకండు బద్ధంబయి త
త్త్వానన్ విశ్వమె యజ్ఞ
సానము పశువులగు తేవ జాలమటంచు ||

823

తెలుపును, దత్తురిస్థితిః ధీనిధి యాతఁడు సమృద్ధించి రా
వలయును బ్రాహ్మణుండు, గుణవంతుడు, వేదవిదుండు నొటచే
దెలిసియె వచ్చి నిల్పునట దీన పశూత్ప్రియమానటన్న ని
శ్చలమతి నట్టులే నిలుచు సర్వ పశూత్కర మబ్బురంబుగన్ || 824

యూపములందు బద్ధమయియున్న పశూత్కర మర్చితంబుగా
నే పరితాపముంగనగ నేక శిరస్సుల నొప్పు నా విరా
డ్రూపుఁడె నాఁగ నిల్వ నను రూప మనస్థితి ధ్యానమగ్నుఁడై
భూపుఁడు పోల్పుఁదానె తను పోడిమి నా హుతి సేయనన్నటుల్ ||

తెలియని యజ్ఞ రీ సవన దీక్ష కసాయి దుకాణ మన్నటుల్
పలుకుటె గాని యూపశులపాటి వివేకము గాంచఁజోరు ని
శ్చల మయి జన్మపుం బశువు సాగు జలంబును ద్రావు ముందుగా
నిలువ నెఱింగి జన్మమును వీడు కృతార్థత నందుచూడుటన్ || 826

క్రందన మాచరించినను ద్రావక యున్నను నీరు దానికిం
జెందిన పాచితంబులవి చేయఁగ నొను వచించు శాస్త్ర మ
జ్ఞెందును చేయనైన గతి యేర్పడ లేదన రామయజ్ఞ మే
చందమునన్ మహామహిమ సాగెనొ లోక మెఱుంగఁ జాలెడిన్ ||

జన్మము సప్తతంత్రువగు సప్త విధంబుల ఛందముల్ సమా
సన్నము లొట మంత్రగతి సత్య మదయ్యును పంచభూతముల్

మిన్ను సూర్యచంద్రులును మేకొని పూరుషతోడ నేకమై
యున్న జగంబునక బురుషుఁ డొందు పశుత్వము జన్మమందిటులఁ

తనయందుండిన పూరుషున్ నిలిపి తత్తత్పాప నిష్కా-సనం
బున శుద్ధం బొనరింప నొక్కొక పశుక బూజించి యజ్ఞాహుతిం
బొనరింపక వలెఁ దాన యట్లయినఁ దత్పూర్ణాహుతిక గల్గు మే
లును లోకంబున కందఁజేయు నొకఁడెట్లుండున్ విశిష్ట సిరికఁ 829

తానుండి తన విశుద్ధత

మే నందిన సర్వ జగము మేల్కొంచుటకై

పూనంగ వలయు నధిక్తుఁ

డే నన్యంబుల కాధ్యరే శార్చనకుఁ

840

వివిధారణ్య పశుల సమంత్ర విధిఁ దృప్తింగూర్చి దేవాలి క
య్యవి తక్కుంగల జీవకోటి కళు మాహాత్మ్యంబు బోధించు న
ట్టివి పర్యగ్ని కృతంబులై వివినవాటిక నిల్చియుండంగ మా
నవుఁడున్ వానివలె విముక్తుఁడగు నైనక వాఁడు త్యక్తుండగుకఁ

పశుకృతుఁడైన మానవుఁడు వన్యమృగంబుల తోడ నొక్కఁడై
యనువులు తాల్చు నంతవఱ కచ్చటనే వసియింపఁగావలె
విశనన ముండదంతె మృతి వేడి వరించిన యట్లై దానికై
పనదన మంది తజ్జనము వానిని వీడుట కొప్పి కోవలెకఁ 882

పశువగు వాఁడు తత్పశుత వాఁడు వహింపగ నొప్పువారు దే
వనములు విశ్వ శాంతికయి వారలొనర్చెడు త్యాగ మెంతయో
పనదన మెంత యయ్యు విలువక వెలయించునె వేదమందు వి
శ్వసన ముదంత యుండవలె వారికి విశ్వమె వందనం బిడుకఁ 883

ప్రాతస్సవనము నందే

బ్రాతివఁ బలు గ్రామ్య పశుల వపలు దివోకఁ

ప్రీతిగ హుత మొనరించిరి

హూత వచాగంధ మధు విఘాతము నలుపన్

884

పశుసమజ నాభిచేశ

ప్రస్థతంబయి వపలంభించు బలుచని పొరయై

విశసన నిపుణులు దానిన్

గుశలత పెలిచీసి జువ్వొక్కొమ్మ నిగుర్పన్ ||

885

హోమమ్ము నేయంగావలె

సామాన్యము గాఁగ నట్లే జరుగును కానీ

యీ మేధమందు హవిసును

నీమముగా వైతనమున నిలుపఁగ వలయున్ ||

886

వపలేదశ్వమునందుఁ గాపున నె తత్పార్శ్వంబులన్ దూపరం

బపుదూపంబగు గోమృగంబునిడి యశ్వాబధమైయుండ న

ల్పపుటూహుల్నిడి మంత్రతక్కి నవి స్వాపం బంది యున్నట్లు శ్రీ

యపు మూర్ఖుఁ గనఁ బల్ని చేయనగు రాజాల్లోప చారంబులన్ ||

ముగురు భార్యలున్న ముగురకుఁ బనిగల్గుఁ

దండ్రీ కుండి రట్లు తనయుఁడే యి

పట్టి డీక్ష నేకపత్నీ వ్రతంబందుఁ

గాన విగ్రహములె పూసవలసె ||

888

కాంచన విగ్రహత్వమును గాంచిన జానకి కుత్సలేకయ

త్వాంచిత దేహ పార్శ్వమున యందుఁ బరుండుట తేలికయ్యె శ్రీ

మించియుఁ బ్రాణముల్ నిలిపి విగ్రహతన్ భజింపఁగల్గు యో

గాంచిత దేహ కామెడిది యక్కఱలేని సహాయనుయ్యెఁబో ||

889

మాధ్యందిన సవనంబున

మేఘాశ్వము దానిపెంట మిగిలిన పశువుల్

విధ్యుక్త విధానంబున

వధ్యములై హుతము లగును వహ్నుల యందున్ ||

840

నానా దేవతల ప్రజావతియు నానందంబు వందంగ స

లైవైన స్థంహరమున్ సమస్త శుభదంజా సత్వ సమా ద్వైపా

స్థానీయంబగు చంద్ర సంజ్ఞంగల మాసంబు ద్విపార్శ్వస్థ ప
శ్వా నీతార్హ వసాద్య యాన్వితము మేలై వేల్వఁ దద్గంధమున్ |

మూఁజూచెన్ రఘురాముఁ డంతట నఘంబుల్ మూలతగ్గిన్నమై
ప్రాఙ్జీరల్వలె విచ్చి నూపఱుటతో రాజీవ నేత్రత్వ వి
భ్రాజద్దివ్య మహస్కుఁడై వెలుంగు నారామావ నీశున్ మహా
శేఖర్ గాంచి ముదంబునందిరి జనుల్ దేదీప్యమానాస్యలై | 842

మంత్రా ధీనము చేవత
మంత్రము తద్విర్య వెలుంగు మాన్యుల వశమా
మంత్రాకృతు లయ్యుధ్వర
తంత్ర ప్రవణాగ్ర జన్మ తాపస వర్యుల్ | 843

ఇఁక దివమెల్లఁ దన్మఖమహీశ్వలికే దిగివచ్చె నన్న న
మృకము ఘటిల్లు టబ్బురమె యౌపతి తోఁచె బ్రజాపతింబలెన్
బ్రకటితులైరి ఋత్విజులు బ్రహ్మముఖుల్ దివిజ ప్రకాండులై
సకల జనుల్ సురల్ బలెనె సారమహాత్మ్యము నంది రయ్యెడన్ |

మఖ నాయ వివిధాంగంబులు
నిఖ లామరగణము తృప్తి నెక్కినవలతమై
మఖఫల మవిలంబంబుగ
సుఖరూపత విరిసె ననంగఁ జొక్కిరి సర్వుల్ | 845

పచ్చని మేని బట్టతల వాని నభిజ్ఞని స్విన్నగాత్రునిన్
నిచ్చలు కంటి తెప్పలను నిల్వక మాటి కెగుర్చువాని పై
పెచ్చుగఁబిల్లి కన్నులగు విప్రుని దెచ్చి తదీయ మార్గ మం
దచ్చపు నేతితో నపబృంధాంగము వారుణహోమ మొప్పుగన్ | 846

సలిపిరి తత్ఫలితమ్ముగ
సలిలాధీశ్వరుఁడు కరము సంతృప్తుండై
పలిచిన పలికెడు వాఁడై
సలిలాపూర్ణం బొనర్చె సర్వ ధర్మినిన్ | 847

ఒక్కొక్కవేళ నొక్కొక్కటి యున్న నెగాని విశిష్ట సిద్ధి తా
నొక్కొక్కనఁజోడు వేదమిది నిర్ణయమున బొనరించు పద్ధతిన
జక్కగఁ జూడ నృప్తిగల సర్వ మెడో యొకవేళఁ బూజ్యమై
యక్కఱకొ నటంచుఁ దెలి యుండగు హేయము దైవమెట్లగున్ !

హయ మేధావ బృథార్ద్ర జేహమగు రామాంభోధరంబందు వి
స్మయ కృచ్ఛాశ్వత వైద్యుపాపభున యోస్వర్ణావ సీజంగనన్
ప్రియ దేహార్థము నందునున్న శివుఁడే విచ్చేసినట్లై మఱా
శయ మత్యంతము సిద్ధి నందిన మహాసంతోష ముహ్నింగఁగన్ ! 849

శ్రతుఫల మగ్నిహోత్రి కగుగాక శ్రమంబు వ్యయంబునంది దీ
క్షీరమతి యాట న్యాయ్యమది శ్రేష్ఠమఖంబగుదీనియందు ప్రో
క్షీతులయి సర్వలుం గనిరి సిద్ధిని మంత్రమహత్త్వ మెంతయో
శ్రుతి వదియించుఁ దత్పరత స్తోత్ర మొనర్చినఁ జాలు సిద్ధికిన్ ! 850

శ్రీప్రతియైన రాఘవుఁడు చేతికి నెమ్ములు లేని యట్లుగాఁ
జేపిన కామధేను వన క్షీరములన్ గురిపించె దక్షిణల్
తేవకుఁ దమ్ము భక్తి నుతిఁ జేల్పడి రాఘవు శ్రేయమొంది ని
శ్లేపులు ఋత్విజుల్ గొనిరి లీనమహస్సులు బ్రహ్మవర్చసుల్ ! 851

హయమేధంబున ముఖ్యభాగమగు నుక్థంబయ్యె నారాత్రి యె
ల్లయు దీక్షావిధి నన్న హోమము సురాహ్లాదంబుగా సాగెఁ ద
స్మయ్యలై దేవతలెల్ల రచ్చటనె మంత్రస్మిద్ధులై నిల్వఁ దా
మయి ఋత్విజులు పూని రావయిఁ దృతీయాహ్లాత్త కృత్యాశీకిన్ !

మూఁడవ నాఁడతి రాత్రము

పోడిమి వేల్వంగఁ బడియెఁ బుణ్య సమృద్ధిన్

దేదిన రాఘవుఁ డంతట

వాడి మయాఖములు కలుగు వాఁడని వింపన్ !

858

ఆ మూన్నాళ్ళు నెవ్వరికిఁ దీక్షియే లేనట్లయ్యె, పిమ్మట
నుత్తరాంగములుగా నిర్వర్తింపవలసిన జ్యోతి ట్టేమ

హ్నాయుషియు సతిరాత్రంబులు సభిజి ద్విశ్వజ
దప్తోర్యామాది మహాశ్రతువులతో నశ్వ మేధన్యు
సాంగంబుగాఁ బూర్తి గావించి సంత||

85.

దశరథు జన్మము చూచిన
ప్రళమిత మతులైన ప్రజలు రామసుఖంబున్
విశదముగ దేవకృత మిది
ప్రళస్త మిట్టి దరు దనుచుఁ బ్రస్తుతి పట్టన్ ||

85!

ప్రాయశ్చిత్త మటన్న మాట వినిపింపన్ లేదు సర్వంబు నే
చాయన్ నిర్ణయ మయ్యె సట్టులె ప్రళస్తంబై యమోఘంబుగాఁ
జేయంగల్గిరి దేవతాగణము మెచ్చెన్ ఋత్విజుల్ సద్విజుల్
భూయస్తృప్తిని గాంచిరందఱు ముదంబుంబొంది రత్నంతమున్ || 856

నవనిధు లప్పఁజెప్పెదననాఘఁ డనంగ రఘూత్తముండు చూ
ఱ విడిచెఁ గోశమున్ ద్విజ పరంపర యోగ్యతకొద్ది స్వర్ణమున్
వివిధమణుల్ తమంతఁగొని విద్విగ దీవనలిచ్చి యేగుశో
రవివలెఁ జూచుచున్ నిలిచె రాఘవుఁ డంజలి బద్ధఁడయ్యెడన్ || 857

సాయాహ్నంబుల నిత్యమున్ సవన జేశంబండు లక్ష్మీకళో
పాయంబై శ్రుతి వీణపై వినుచు విద్యత్ కృత్రియున్ రాముఁడా
ప్రాయం బొప్పగఁ గాఁగలింపుకొని తృప్త స్వాంతఃగావించె నా
శ్రేయఃకామియుఁ దృప్తుఁడయ్యుఁ డన చారింబోక యచ్చోటనే||

నిలిచిన రాముఁ డాతని గ నెన్ మఱియే మను ప్రశ్న మొప్ప ని
శ్వలుఁడయి యాతఁడెంతకును సాహసముం బొనరింపలేక ది
క్కులు పరికించుచుండ నటకున్ జనుచెంచిన రాజసోదరుల్
సలిపిరి వందనాదికము హ్న పతికిన్ జయఘోష మొప్పగన్ || 858

మూపురు తల్లులున్ సవనమున్ ముగియించిన రాముగాంచి బల్
దీవన లీయగా వరుగు చెంచిరి శాంతయి ఋశ్యశృంగుఁడున్
దేవి యరుంధతీ సతియు దీప్తమహాస్కృత నేగుచెంచి రా
భూవిభుఁడంద టొక్కవరి ప్రోవగుటన్ గమనించుచుండఁగన్ || 859

జనకునితో వశిష్ఠులును సాగి ప్రచేతసు పుత్రు)రాక న
న్నిన మతి నిల్వవారును వినిత కుమారక యుగ్మయు క్తులై
కవఃబడ పందఱున్ గలిసి క్షౌరతి యున్నెడ కేగుచేర వి
చ్చిన రఘురాము కన్నగవ చెందె విమూలన రాగమాధురుల్ || 861

తక్కిన సర్వులున్ గనిరి చారకులన్ మును వారి గానమున్
జొక్కిన వీనులన్ వినిరి చూచినకొద్ది యెడందలందుఁ బెం
పెక్కిన ప్రేమమై కవల నెవ్వరి బిడ్డలటన్న ప్రశ్నమున్
దక్కి విడంగరాని ముడి చార్కిని యూరక మిన్నకుండిరిన్ || 862

అందఱ కాత్మవస్తు వది యాంతరమాట తడీయ వాస్తవం
బందియు నందరట్లై యగునట్లై కుమారులు రామ జానకీ
నందను లాదురన్న నుడి నాలుక చాకను వచ్చి వ్యక్తతం
బొందక లోన లోనఁ దలపోయుదు రయ్యది సిద్ధినందఁగన్ || 863

ఇంతకు రామచంద్రుఁ డొకడే మును వారిని జూడనట్టిఁడై
స్వాంతము సర్వ మాదెనకు సాగ విలోచన యుగ్మమాత్మ ని
ప్రాంతి కసంపృతంబయిన చాయ సమస్తము వారెయన్న య
ట్లింతయు తెప్పవేయక యటే కనుచున్ ముదమందుచుండఁగన్ ||

మునివరుఁ డానతిచ్చినటు మూర్ధము లా రఘురాము పాద పీ
రిని స్పృశి యించునట్లు ప్రకటికృత భక్తిని మ్రొక్కి వల్లకీ
స్వనములు తోడుగా మధుర వాఙ్మయవార్ధి తరంగ పంక్తులూ
చిన యటు లాదికావ్య సుధ చిందులు ద్రొక్కగ వారు పాడుచో ||

విని విని చొక్కి చొక్కి పదవీ స్థితి నందిన వారలందఱున్
గని విని చొక్కునఁదు మహికాంతుని రాముని గాంచుచున్ మహీ
తనయ స్ఫురింప భారణి సుతామణి దర్పణమందుఁ దోచురా
ముని ప్రతిబింబముల్ కనిన పోలిక బాలకులన్ దలంచుచున్ || 866

ఒకరి నొకఁ ట్లు చూచి కొను చుజ్జ్వల నేత్రములందు భావముల్
ప్రకటన మంద పందఱులు రాముని గాంచగ నాతఁ డాత్మ బో

ధక మహిత ప్రబంధ రసధారలలోఁ దను దాను నిల్చు జా
లక విహరించుచుక లహరులక గదలాడెడి హంసఁ జోలినక ॥ 867

ఆతని తన్మయత్వమున కందఱు నివ్వెర పంది యట్టులే
చేతము లప్పగించి ముని శేఖర దివ్య ముఖారవింద సం
భూతవచో మధుద్రవము ముగ్ధకుమారక కంఠనాళని
ర్యారము కర్ణపేయమయి యానుచు గాంచిరి సర్వ విస్మృతిక ॥ 868

ఆపుడెపుడో మహితలమునందు గతించిన గాభయయ్యు నేఁ
డిపుడిట కంటి కెట్టెదుట నేర్పడసాగుచు నున్న యట్లు నే
రుపునఁ గనంగఁజేయు రసరూఢ కథా కథనంబు గల్గి కా
లపు గమనంబు తోఁపనటు లాగి యెడందల నిల్వఁ జేపెడిన ॥ 869

ఊపనతమైన యర్థమది యుట్టి పడనీ సమ సుందరంబులొ
నిపుణ వచో నిబంధముల నిండినదై మధుర శ్రవంబునై
యుపగత సంధియోగమున నొప్పెడి చిక్కని కూర్పుగల్గు మా
నిప కృత లక్ష్మీభూత రఘునేతృచరిత్రము సర్వసేవ్యమా ॥ 870

తమ యెద సర్వమూ మునికృత ప్రముఖార్థమునందుఁ జొచ్చి త
త్త్వము స్ఫుట మానటుల్ పలుకు దారకు లయ్యది విచు మార్గ ము
త్తమమయి శ్రోతలూర్జిత కథా వినిబద్ధ మనస్కు లొటచే
దమ తమ మేనులన్ మఱచి తన్మయతన్ భజయింతు రెప్పుడున్ ।

వినుఁడి వీనుల విందుగా వినుతు మీ వీరాధిరాడ్లాభ మా
కనఘం డాముని పూర్ణ వత్సలత సంతాపోషణం బొప్ప మె
చ్చిన డెందాన ననుగ్రహించినది వాసింగూర్చు మీకంచు శ్రో
తృ ని కా యంబున కప్పుడప్పు డొక యుత్తేజంబు కల్పించుచున్ ।

పసి మోము లందొప్పు భావ వైవిధ్యంబు
నద్యుతంబయి యెదల్ చాత్తికొనఁగ
భావానుకూల సుస్వర రాగ చాతుర్య
మెదలూచి రసవార్ధి నేలఁజేయ

లయ తాళ గతి కొప్పు లాస్య విన్యాసంబు
 సరసమై పారవశ్యంబు గొలుప
 ననోన్య సహకార మాత్సర్యముం గొల్చి
 శిక్షాపిఠిన్ బ్రశంసించఁ జేయఁ

బుట్టఁ బుట్టువు పుట్టించు పుణ్యగాథ
 చెవులు చవులును గల సర్వ జీవతతిః
 నాత్మసంతారకంబుగా నందఁజేయఁ
 బుట్టినామన్న యట్టులా భూపశిశులు॥

878

వినిపింపన్ గతమెల్ల మేల్కనుటతో విప్రావ బాష్పాకుల
 ప్రణయాలోకన మోహమండయిన ధీరస్వాంతుఁడా రాముఁడా
 ముని వంకన్ గనుగొంచుఁ దామిటకు నీ ముగ్ధాంబుజాతాస్యలన్
 గొనిరా నా జని చారితార్థము గనెన్ గొల్తున్ మిమున్ భక్తిమై॥

ఇతరుల తాత్మ కింపగు నహీన కథా శ్రవణంబెకాని నా
 కీరణము కాని యాత్మ కథయే యిది యాట సమస్తగాథయున్
 బ్రతిదిన మిట్టులే వినఁగ వాంఛితమయ్యె ననుగ్రహింపుఁడి
 సుతులకు మీకు నే కొఱత చొప్పుడఁ బోదని విన్నవించినన్ ॥ 875

రాము నెడంద లోఁతుఁ గనరాని మహాత్ములు మానమూన నో
 రామ! సమస్తలోకమత రమ్యమనోజ్ఞ గుణాధిరామ! నా
 స్వామి! త్వదీయ గాథయిది సాగి నినుం గనుకంటె నాకు వే
 జేమి యభీష్ఠితంబనుచు నిట్టులే వింతురు నీకు బాలకుల్ ॥ 876

అని ముని విన్నవించి దినమల్లె కథాశ్రవణంబు కూర్చుఁగా
 దినమున కొక్కవేయి యయి తీఱుట కిర్వది నాల్గునాళ్ళు ప
 ట్టినఁ దుదినాఁడు రాఘవుఁడు దెందము నిల్వఁగ లేని యట్టిఁడై
 ఘనముని పాదపద్మములఁ గ్రమశీరీటము చాల్చి యిట్ల నెన్ ॥ 877

అవగత సర్వజేత్తులగు నాత్మవిదుల్ భవదీయబుద్ధి వై
 భవమున రాము నాశ్మకథ భవ్యతమంబయి శ్రావ్యమయ్యె నీ

భవినిటు నేను శాశ్వతుడఁ బూర్ణదయామతి మీకుఁ గల్గుటన్
దివికెగఁ బ్రాణి యీ కథయె దివ్యత గూర్చును తవకోటికి॥ 878

దానికేమిగాని తత్త్వజ్ఞ యామూల
మీ కథా విధానమెంచి చూడ
శక్తి శక్తములకు సాగు నద్వైతత్వ
మద్భుతముగ వ్యక్తమయ్యె నిందు॥ 879

రాము నయనంబు కాదెందు రామ యయన
మే ప్రధానమై సత్కథ యెల్ల నడచె
సృష్టి తత్త్వంబు నిట్లు విస్తృప్త పఱచు
సార్థకాఖ్యంబు సాధు రామాయణంబు॥ 880

జటులయి శిశి తాత్పులయి త్త్రియ తేజము కొట్టవచ్చు నీ
వటువుల గాంచినంత నవచారిజ సుందర జానకీ ముఖ
స్ఫుట తర లక్షణంబులవి పుష్కలమై యెదఁజొచ్చి కోశ వి
స్ఫుటనమువోలె నాంతరిము పూర్ణముగా నెఱిగించె నాత్మకున్ ॥

అయినను మీరు సర్వవిదులొట యథార్థ మెఱుంగఁ గోరి ని
శ్చయమున కాకరంబయిన సర్వము విన్నపముం బొనర్తు ని
ర్ణయ విధి తాడితుండయిన రాముని దేర్పడు మీరెఱుంగు నె
ల్లయుఁ గరుణించి చెప్పి సకలజ్ఞులు మీరలెఱుంగ కుందురే॥ 882

యజన మహిజ తద్రిపు కృతాపహృతింగని వత్సరంబు దు
ద్విజ గృహమందె యుండనయి దేవరిపుండటు వంశనాశనం
బజ మనుమండు నేయ విగతానుబె యయ్య మహిజవహ్నిఁజొ
చ్చి జలము వోలె వెల్వడుచు శీలము చాటియు దుష్టహా విధిన్ !

పాల్కుల దారమోహితృడు వల్ల భుండన్ పరివాద మేచుటన్
శల్యము వెల్వరింప మహిజా త్యజనలె యుపాయమాట పొ
శీల్యము వ్యక్తమై జనము సిగ్గిలు ముందని సత్కృపంబు పొ
మ్మల్యులు మానులుండు నెడఁజానను దింపగఁదమ్ముఁ బంపితిన్ ॥ 884

అనుజాడు దింపివచ్చినది యాచ్యుల యాశ్రమ వాటి చెంత నీ
తనయుల యాడు నామహిసుతా త్యజనంబును నొక్కలెక్కయై
కనిన ప్రియా ముఖ స్మృతిని గాఢతరంబుగ నెంతు మీరు త
త్తనయులె యంచు సత్యము నుదారతఁ జెల్పగ జేమునీశ్వరా! 885

అవనిజ పూర్ణగర్భమున యందుఁ గవల్ కలరన్న సత్యమున్
సువిదితమయ్యెఁ జిత్రములు చూచి ప్రయాసమునంది రామ బా
హువె యుపధానయై నిదురనొందు నమాయికఁ దాఁకి నప్పుడే
కవలగు శ్రీ కుమారకులు కామిని బిడ్డలె యాదుగో మునీ! 886

అని ముని నార్తుడై యడుగు నా రఘురాముని నార్ద్ర నేత్రుడై
కని కని మాని బాలకుల క్రమ ముఖాబ్జము లందు దృష్టియై
నినుఁగని త్వత్కథా కథన నిర్భరులై తగు నీకుమారులన్
నినుఁ గనఁజేసి నీ కథను నీకు సమర్పణసేయు శాంక్షతో! 887

మనిన సుదీర్ఘకాలమది మాస్యత గాంచెను నేటికిల్లు నా
కనిన తపస్సు పండినది త్వాసుతయున్ మఱి నీవు కూడి మీ
కనిన కుమారులన్ గలియ గల్గిన లోకమె ధన్యమయ్యెడిన్
మనిశి కృతార్థమయ్యెడిని మాస్య జగత్త్రయ ధర్మచాలకా! 888

నేఁ జెలియంగఁ జాలునది నీవు నెఱుంగుదు నిన్ను మించి నే
నేదియు నేర నీ మనసు నింపు వహింపఁగ నీదుకోర్కీ రా
గోదయ మొప్ప సర్వము నవో విదితం బొనరింతు భక్తియై
నీదయ నాపయిగ విరియ నిక్క మెఱుంగుము సావధానతకా! 889

తోలుతటి గాఢ లిప్పుడవి తోయజ నేత్ర వచింపనేల ని
స్తుల భవదీయ నామజప శుద్ధ మనస్కత వ్యాధుఁడొక్కఁడీ
యిల ముని మాన్యుడైన కథ యెల్లరకున్ విదితంబె యాను నా
కలవియెరామ! నిన్ను గొనియాడఁబడింబది పుట్టఁబుట్టినన్! 890

నారదుఁడొదరించి నినునాకు వచించిన దాది జన్మ సం
తారకమైన నీదుకథ తత్పరతన్ వచియింప నెంచియున్

నేరని చంద్రుని యెదను నిల్చి వచింతు వదెప్పు డంచు ని
న్నారక నామసంస్కరణ నోపికతో జపించు చుండంగన్ ॥ 891

ఒకనాఁడేను సశిష్యుఁడై యెది యెదో యూహించుకొంచున్ బ్రచా
రక పాదంబులు సాగువెంటఁ దమసా ప్రాంతంబులందేలి మ
చ్చికఁ దత్తీర్థము సన్ననుష్య సుమన స్సీమంబలెన్ శాంతి పో
షకమై తోఁపగ న్నానమాడు మతి నిష్ఠన్ నిల్చి ప్రాంతాటవిన్ ॥

కనుగొంచు మదమందునుంటినపు డక్కాంతారమోరామ! మే
ల్కను చందంబున రంగురంగుల విహంగంబుల్ కులాయమ్ములు
ర్చిని దైవ్యంబుభజింప నింగికయి పరెన్ శ్రావ్యసంగీత మే
చిన యానాటి యుషస్సు నేటి కటులే చెందించు సమ్మాహమున్ ॥

తెలతెలవారు వేళ జగతీ సతి మేలి ముసుంగు తీసి కాఁ
గల కల లాడుచున్ నుడుటఁ గన్తురి బొట్టును దిద్దికొంచుఁ బ
క్షుల కలకూశతాళి మిమఁగోమల కంఠము విప్పినట్టులై
పులకిత గాత్రతఁ నిలిచి పుణ్యసమృద్ధిఁ బొంగునయ్యెడన్ ॥ 895

క్రాంచ మిథునం బొకండు నాకంటఁబడియె
వాని చక్కందనంబు నవ్వాని ప్రణయ
చర్యలున్ నాకుఁ కారవశ్యంబు గొలుపఁ
గనులు త్రిప్పక వానినే కాంచుచుంటి ॥ 895

ముకుముకు రాచికొంచు నెడముంగన కొండోరు నాని కొంచు ఏ
డక పరువెత్తుచున్ దొలఁగి డాయఁగ వేగిరపాటు నందుచున్
నికట ధరిత్రి వ్రాలుచును నింగికి లేచుచుఁజారు నిస్సన
ప్రకట పరస్పర ప్రణయ భావములన్ భవియెల్ల నింపుచున్ ॥ 896

తమలోకంబునఁ దాముగాఁ దిరుగు నా ద్వంద్వంబు నందంతలో
యముఁడైతెంచిన చంద్రుని యెచటిదో యజ్ఞాత బాణంబు ప్రా
ణము తీయన్ నుగపిట్ట తన్నికొనుచున్ ధాత్రిన్ పెనన్ గూలె ని
క్కము వో రాఘవ! యాత్మజాన నెద్రవక్కల్గొని వాడుండునే

విలవిల తన్ని కొంచుఁ బృథివీ స్థలికింబడు భర్తఁజూచి యా
విలమతి నాఁడు క్రొంది పలవించిన దారుణ శోకగీతి వీ
నులబడి విస్మృతిం బడక మాపుల గానుగ గుండె పిండుటై
నిలిచిన నేల గ్రుంగునన నేటికిఁ గాంతును విహ్వలత్వమున్ । 898

అపుడు నను నే నెఱుంగ హా యనుచు నోరు
విచ్చుకొని పట్టరాని యావేళ మొప్ప
హృచ్చరాసమ్ము విడుచు తీవ్రేషు వనఁగ
పటు తరంబగు వాక్కు వెల్పడియె నిట్లు । 899

మా నిమాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్వాశ్వతీ ససమాః
యత్కొంచ మిథునా దేక మవధిః కామమోహితమ్ । 400

అని వెలువడ్డ వాక్కు నియమాత్మ సమాక్షర పాదబద్ధమై
యనుదిన మాడుకోనయిన యట్టులుకాక విలక్షణమ్ముగా
మునుపెఱుంగంగ రానిగతి మోహనమై విన నింపుగాఁగ దా
నినె పలుమార్లు వేళగమనింపక పల్కుచుఁ దత్త్వ మారయన్ । 401

పలుకు పడంతి నాయకుఁడు బ్రహ్మ సమక్షమునందుఁజోచి యో
యలఘు తపస్వి వింతపడ కయ్యది శ్లోకమై శోక తీవ్రతన్
వెలువడినట్లు ఛందమది వీనులవిందగు నా యభీష్టమున్
జలుపగ సేవశంబయిన సారసరస్వతి యం చెఱుంగు మీ । 402

నారదమాని నీకు రఘునాయకు మోహనగాథయెల్లఁ బొం
గారుదయన్ వచించె వరుదారగ నీవది కావ్యవైఖరిన్
దీరుపు మింక నాయను మతింబడి సర్వము తేట తెల్లమై
యూరిన యూటగా నుదయ మొందును నీ యెద భావితాత్మకా । 403

ఆ పరమాత్మ రామవిభుఁడై పటు త్వన్ముఖనిర్గతామృతా
లాపముగాగ నా శ్రుతి యిలాతల మంతయుఁ జోక్కఁ జేయునం
దీపిత భక్తిమాని నియతిగ గృతి కింక నుపక్రమింపు మీ
దాపును దూరమేది విదితంబగు సర్వ ముపసితంబుగన్ । 404

గిడులున్నంతకు వాహినీ గణము రక్షిన్ సాగునందాఁక యీ
చరితంబున్ భువి సాధుసజ్జన గణశ్లాఘ్యమ్ముగా నిల్పు ను
ర్వర రామాయణ ముండునంతవఱకుర్ధ్వంబందు మల్లోక సు
స్థిర వాగుంబు త్వదార్జితంబగు తపస్వీ! వేదవిద్యానిధీ! 405

అజాఁడట లానతిచ్చి చనినంత జగత్పతి! రామచంద్ర! వా
రిజభవ సార సారథు సరిద్విభవంబున మన్మతోంబు జా
తజమయి త్వత్కథానది సుధానమసుందర వాక్యైబంధమై
బుజబుజ పొంగివచ్చి నిను పొందగ వేచిన దిన్ని నాభ్యులున్! 406

తనుపెటు లుండనీ మనసు తత్పరమై నిలుచున్నఁ గూరుచు
న్నను నడయాడినన్ బొరలినన్ నిదురంగన మేలుకొన్ననున్
నినుగను టొక్కటే గుఱిగ నీవయి వెల్వడఁ గావ్యమిట్లు నే
ననునది వేతె యున్నదగునా! ముని నాయక హృన్నివాసకా! 407

రచనము సాగునంతకును రాని దిగుల్ పొడసూపె నంతమం
దుచితము గాగ నీ కృతి నహః జగమంతకు వింతుటెట్లు టం
చచల మనస్కతన్ నిలిచి యాత్మని ముగ్ధి నిమిలితాత్మతఁ
విచయన మాచరింతునని వీడిదిగుల్ క్షణకాల మున్నచో! 408

తమమూర్ధంబుల నాదుపాదముల చెంతంబెట్ట నీ విడ్డ ల
చ్చముగా నీపె యనుగ్రహించి నటు నాస్వాంతంబు నందోఁప నే
త్రములన్ విచ్చి మనోహరాకృతుల విద్యాకారులన్ గాంచితిన్
విమలోషదృఢ దివ్యకాంతి విలసద్విసాసర పదాశ్శులన్! 409

అయిదవయేట నా కనుల కద్దిన కప్పురమైన మీరు శ్ర
త్రియులని సూర్యవంశ్యులని దివ్యసహాయ విశిష్టపావనో
దయులని బంట విడ్డలని తల్లి వచింప నెఱింగి కొంటి నా
కయిరి సమస్త మీ ద్వయము నదృఢతశావ్య జగత్ప్రకృతికిన్! 410

ఇరువది నాల్గవేల కృతియిద్ది యొకేయొకమాటు వింతు ని
ర్దురు గ్రహించి నారదులు పూర్ణదయా స్వరశిఖ సేయ న

బ్బరముగ నెల్లవారికి నపూర్వముగా వినిపించు టొక్క తే
సరవర! జీవితాశయము నాజరియింతురు మద్విధేయులై 411

తల్లి నటంచుఁ దెచ్చికొను తన్వి మహాశయ! లోకమాతగా
నుల్లము నందుఁ దోచుఁగను టార్జితకంఠులు, కాంతిగోళముల్,
చల్లగ నర్వలోకముల సాకు పయస్సుల నొల్కఁబోయు వి
ద్యుల్లత తోడి మేఘములు యోగి జనావన మానవేశ్వరా! 412

నామాతీతగఁదోచు నాయమ నెదందన్ నిత్యమర్చింతు న
న్నోమన్ దామెయి తాల్చి వచ్చి యపుడప్థుండున్ మదావాస మం
దామెన్ జూడఁగ నెంచెదేని యటురమ్మా జన్మ సార్థశ్యమై
యీమే సంతఁ బరిత్యజించెదను తండ్రి! యంచుఁ బ్రార్థించినన్ 413

ఆ ముని గుండె లోఁతు తెలియంగల పెద్దలు మానమాని శ్రీ
రాముని వంకఁజూడ నెదరాయిడి నందియుఁ దోచరాక యా
రాముఁడు కాంతిమాన జలరాశి తరంగ విహీనమైనటుల్
సోముఁడు లేనిరాత్రియయి శూన్య మనస్కుత గాంచిరెల్లరున్ 414

అది భరియింపరాని యటు లర్చకులప్పుడు మోహనార్థ సం
పద లుదయింప నంగ విపంచికలన్ నినదంపఁ జేయుచున్
మృదుపద మంగళాచరణమెత్తి సమాప్తము సేయ నెల్లరున్
మెదుల ముదంటు నొంది బహుమాన పురస్కరు లొచు మూర్ధముల్ 415

ముద్దుగొనుచు వారి మోదంటునన్ దేల్చు
చవధిలేక కురిసి రాశివములు
రాము హృదయవార్ధి రాకా శశాంతులై
వారు చనిరి మాని వరుని వెంట 416

ఖండం త పద్యములు

ఈయది ప్రత్యభిజ్ఞ జగదీశ్వరుఁ డయ్యును మానవుండు గా
నే యది తప్పవో యది మహేశ్వరుఁడై రఘునేత పొందు రా

మా యణ యజ్ఞ గాథ బహుశార్థ సమన్విత రమ్యశీల్ప పా
 థేయము జీవయాత్ర కతిథి కృతదేవ! యనుగ్రహింపు మీ! 417

జననం చిచ్చిన తండ్రినిం దెలియ వాత్సల్యంబు పొంగారఁ ద
 జ్జనకోఁఁడాటక మాప్తవాక్యమున విశ్వాసంబు ముఖ్యంబు, న
 మ్మని వాఁడెట్లు రహస్యముం దెలియు! నమ్మాడ్కిఁ శ్రుతి నమ్మినా
 జని మర్కంబు నెఱింగి నీవయను నిష్ఠన్ నిల్చి విశ్వేశ్వరా! 418

సుగంధి. హృ శతాంగ! చంద్ర ఖండ మండితా! యఖండితా
 శాశతల్య! హృత్పద్య! శాశమల్లి కార్జునా!
 శ్రీశబాల! చిత్తజారి! చిన్మయా! మహాశయా
 వేశ సాధ్య! భక్తహృద్గవీ! పరిక్షితార్జునా! 419

ప్రత్యానయన ఖండము

౫

ఈశానము

శ్రీ కాళహస్తి నిలయా!

యాకాశప్రముఖ లోకకాష్ట శరీరా!

వికాత్యు సత్యబోధక!

శోకఘ్న జ్ఞానసూ ప్రచుంబిత దేహ!

1

యజ్ఞక్షేత్రము నుండి సర్వులు నయోధ్యన్ తేరు నానాదు లో

కక్షల్ పెద్దలు రాముఁడేరి మహిళా కల్యాణకాంతాట్టులై

యక్షేత్రం డటు బాలకాకృతిని ప్రత్యక్షంబుగా మానిరాడ్

విజ్ఞప్తిన్ పెనుపెంటఁ దీర్చనగు రావేయంచు బ్రాహ్మింపఁగన్ ॥ 2

స్థితపూర్వ ప్రతిభామి రాముఁడటులే చేయం తగుంగాని త్నా

సుతయే బిడ్డల తల్లి యాననుచు వాక్కుద్ధండు పల్కండు న

స్మృతి యాతం జొనరించె లోకజన నీ మాహాత్మ్య గానంబు త

త్సతి దర్శించి యనుగ్రహింపుమని ప్రోత్రం బొప్పఁ గోరందగున్ ॥ 3

ఆ జననీ మతల్లి మునియాశ్రమ మందెపు డుండునో! సుత

వ్యాజమునన్ బదింబదిగ వచ్చునొ రాదొ! నృపాల మాత్రుఁడౌ

యీ జనుఁడగు దెంచెనన నిచ్చునె దర్శన! మాతృసిద్ధులే

యోజను నై నఁ దల్లిఁ గనుచుందురు సర్వగ యాచు నుండుటన్ ॥

అని యూరకుండిన నా పెద్దలు

5

గంధీరంబగు రాముభాషణము వ్యాఖ్యానౌక లేకుండ మీ

రాంభోధిం బలె దుమ్మివేళమయి ప్రత్యాఖ్యానముండేయకే

స్తంభీ భూతులుగాఁగ నిల్పుచుఁ బునస్సంజాత సంజ్ఞాశ్చలై
సంభావించి చనంగ రాముఁడెవలో సంరంభమే పారఁగఁగఁ 6

అన్నియుఁ దేవి యొక్క ముడి యాపినదింతకు లోకమాతగా
నెన్నెను మాని జానకి నహీన గుణాన్విత పట్టు లెన్నెఁ దా
నన్న యథార్థమే యగున యైనను పేరదియెల చెప్పఁ డీ
చిన్న ముడిగ విదల్చుకొని శీఘ్రమ యాయమఁ జూడఁగావలె 7

బిడ్డలు నాదు బిడ్డలని విస్ఫుటమై యెదఁదోఁచుచుండఁ గ
స్పృహ క్షణాన నట్టి యనుభావము కల్గుట సత్యమే యగు
గడ్డకు చిక్కుకల్గె ననఁగా ముని బాలక బద్ధ దృష్టియై
యొడ్డి కొనంగ నిట్లనియెనో యనిపించును జాగరూకత 8

అగువగు నామె నామ మనలాతనికొ బ్రకటించి యుండ దా
విగువున నుండి యుండు ప్రభవించిన సూనుల శ్రేయమొంది య
ట్లగుట మునిశ్వరుండును మహాశయుఁడై ప్రకటింప లేదు తా
నుగ సకల మృత్యుంగియును మూలొనఁడించుక గుట్టు విప్పఁగఁ 9

పతి పత్నిక దృఢయింప నష్టజన భావంబందు శీలంబై శం
కిత మాటెంతయు సాజ మట్లగుట యుక్తిక దర్పరిత్యక్త సం
వృతయై యెవ్వరొ దేవతా సత్యసక వృత్తాంతముకాచి జీ
విత మెచ్చటనొ యెట్టులో గడపు నావేశంబు లేకుండఁగఁ 10

తినుఁదా రక్షితఁ జేసికొంచు సుతులక దద్వార సుంతేని చే
రను రాసిక పునః పరిగ్రహణ మారంబై నఁ బెల్లొర్పుతో
మనఁగా నానని సర్వరక్షకముగా మృజాత వ ర్తించె ద
ద్భవ శీలక జగ చేకమాత యని వక్కాణించు టాశ్చర్యమే 11

మా కథ యన్న పేర ముని మాన్యుడు చెప్పిన చాత్రగాథ తా
నేకము నద్వితీయమయి యెట్లును భిన్నమునాని శక్తి మా
యాశృతి సర్వసంస్కృతి విహారము సల్పఁగ భిన్నభిన్న మా
పోకల నొప్పి యభ్యుదయముక గనఁ జేయుట తోచునట్లెట 1

అ కథ యెల్ల మా సుతుల కబ్బుగఁ జేసెను వారు జానకీ
శోక కథా సుధారసము చుట్టన చూడలఁ దాముఁగ్రోలి ము
ల్లోకములట్లు క్రోలునటు శ్లోకములఁ బరియంచు చుండి రు
శ్లోకము లోడ రాముఁడును నీతయు వారికి దేవతాకృతులఁ 18

నీతారాములు తల్లిదండ్రులను వో సిగ్గందరీనాఁడు ప్ర
స్థితాత్ముండగు మాని చంద్రుఁడిటు మా శ్రేయస్సు కాంక్షించె మ
చ్చేతం బెంతయు ముగ్ధమై ముని జగచ్చితాంశు నమ్మాన్య లో
కా తీతుం గని భక్తిమై యెఱిగి రా నా వేశముం బొందెడిగ 14

అయినను నేనెఱుఁగ నొను! యదాగతి విప్రయోగ మి
ట్లయినదొ యద్ది నిర్గమన మందిన నేగుట నాకు యుక్తమా
నయినదొ లేదొ నేనెఱుఁగ నంచు రఘూత్తముఁ డందెనుప్తి, ని
శ్చయమతి సుస్థిరంబయిన స్తంభమై యూచిని గుంజ కాదహా! 15

నాటి మొదల పురిఁ దినదినంబును రాముని జూచు నెల్లరుఁ
సూటిగఁ దెత్తరీ నుడిని చూపులఁ జేతల మాటలందు న
ప్పటితవైరి మానసము వ్యక్తము చేయక నిత్యకృత్యము
ఘటన చేసి పంపునది కష్టమై యైనది పొరకొటికిన్ 16

తొప్పతి రాము నెల్లరు నెకాయఁకి జూడగ లేరు చూడగా
నోపిన పెద్దలెల్లరును నూర్చితు నెట్లు కదల్చలేక యా
రాపు భరింపరాక విడరాని మనోవ్యధ నందుచున్ బరి
తాపము వ్యక్తమానటులు త్రవ్వుదు రెల్ల కథావిశేషముఁ 17

వారినిబట్టి వారును నవారిగ వారును వారు నెల్లరుఁ
గోరున దొక్కటే యనఁగఁ గోడయి కూసెను లోకమెల్ల రా
మా! రఘురామా! తెమ్ము నిజరామను జూడగ నిమ్ము మమ్మునో
రార నులింపనిమ్ము జగదాభరణంబును జానకీ సతిఁ 18

చార ముఖమ్ముగా భవించి సాగు సమస్త మెఱుంగుచుండు నా
ధీరుఁడు రామచంద్రుఁ డవధీరిత నీత జగత్ప్రళయ నిం

దారఁగ నందుచుండుటకు హాయినిగాంచియుఁ దోఁపనీకయే
మారుపు లేని యట్లే వినుమానముగా దినముల్ నయింపఁగఁ 19

వై శాఖంబును త్రేవమున్ జనియె ప్రాప్తాపాదమై భూమి న
ర్యాకల్ క్రమ్మిన రామగాథ కృతకృత్యంబై సమస్తావసీ
దేశప్రాణి హృదంతరాళముల నుద్వేగంబు నందించి యా
(శ్రీ) శస్థానిత స్పందనంబుఁగన వాంఛింపించె గాథంబుగఁ 20

ఎదయెవ యొక్కొకండగుచు నొక్కడి కక్కడ భిన్న భిన్నమై
పొదలుట తేవదృష్టి యది పూనిన దేహము చాటి స్వార్థమున్
వదలి పరార్థభావనకుఁ బాటిన యంత నఖండి తాత్పర్యమై
పొదలుట తత్త్వదృష్టి జనముల్ కని రయ్యది రామగాథచే 21

అందఱు నొక్కరీతిఁ గృతకాకృతులన్ విడి స్వస్వరూపులౌ
చందము దోఁప నెవ్వరెట సాగిన రామవిభుండు జానకీ
బొందినగాని స్వాస్థ్యమును బొందగఁ బోమని సర్వవేళలం
దిందుముఖి మహాత్మ్యమునె యెంచుచు నామె స్తుతించుచున్నదో 22

ఇన్నా శృంధల కెండి యెండి యింక నీ యెండన్ భరింపంగఁ జా
లన్నీ నంచుఁ జరాచర ప్రకృతి గోలంబెట్ట నక్కూయి తా
మన్నించెన్ జగదీశుఁడన్న పగిదిన్ మాలామనోజ్ఞంబులై
స్వీన్నాంభోదము లుద్భవించినవి లక్ష్మీకాంతు గాఁతెంబులై 23

శబ్దంబేగుణమైన యాకాశము విశ్వవ్యాప్తమై యుండి ని
శ్శబ్దంబై యనుభూతి వేద్యమగుఁ దచ్చబ్దం బుదారంబుగా
నబ్దం బుద్భవమంది యాకాశము దృశ్యంబైన యట్లుండు రా
మాబ్ద వ్యాప్త వసుంధరాజ ఘనకాలాంతర్యమా బ్రహ్మమా 24

అకాశంబును బ్రహ్మ మొక్కడయి వేదాకార శబ్దోద్భవ
(శ్రీ)కంఠై నపుడాకృతిం గనిన సుస్థిగ్ధంబుదాకారుఁడౌ
లోకాధీశుండు రాముఁడట్టి తటి లోలోమండఁగా లేని య
ట్లే కాలానుగుణత్వ మొప్పి యపుడస్థాకాశముం గాంచుచో 25

అనలానిలాకాశ ఘన మట్టమై పున

ర్ఘనము య్యోయాట నిక్కమని తెలుప

సన్మోన్య సంబంధ మవిధ క్తమై తోచి

యన్నియు నేకమై యనుచుఁ దెలుప

యుడిలి స్ఫుర త్తటి చ్చా ర్వంతరాకాశ

మానంద విస్ఫురదాత్మఁ దెలుప

సస్యానుకూలవర్షా సముత్సేకంబు

శవశారుణ్య విస్తృతిని దెలుపఁ

జాచుఁ జూపుండ వలెఁగాక చూచువాఁడు

చూచునట్టిది తన్ను తానే చుమా య

టంచుఁ దెలుపునో నాఁగ నాఁదాత్మయందు

రామచంద్రుండు రమియించు రాణఁ దోచె॥

26

సీతా మహాసాధ్వీ శ్రీరాముఁ తెందింపఁ

గాలేక దినము గగ్గోలు పడున

గాంభీర్యమెల్ల గంగం బోవనారాముఁ

డుగ్గ బుట్టిన దుఃఖములికి పడున

అర్తాలల ప్రాణి యంతరంగ తోభ

మాకాశమై యిట్టు లదరి పడున

ధరణీ గగన తుల్య ధరణీజా శ్రీరామ

యైక్తి యెట్లుని విశ్వమూగి పడున

యన్న యట్లుగ లోక మల్లాడిపోయె

మంటికి న్నింటికి నృధ్యఁ గుంటుపడక

యెడ తెగని యేకధారగాఁ బడిన వాస

యెల్లన జగము తడిసి తపించుటయ్యె॥

27

ఏతచ్ఛ్రావణ వర్ష దంటుద జవం బిట్లేడు నాళ్ళుండి యీ

భీతాహంబికఁ జాలు నన్న పగిదిగ్ విశ్రాంతి నొందంగ ప్ర

స్వీతాంశుండయి మిన్ను విచ్చుకొని కన్పించె జగచ్చుట్టు వా
నేతం బూచుచునే నమస్త జగ మందించె నమోవాకముల్ ॥ 28

ఉన్నట్లుండి నభోముఖంబు విడి యప్పుడూతమయ్యెన్ మహా
పన్నత్కై నకలార్తి వారకముగా స్పష్టార్థమా వాణి “నీ
కున్నే నోహము రామచంద్ర! త్రిజగం బుల్లాసమందంగ నీ
యన్నుం దెమ్ము కుమార యుక్తముగ రాజ్యంబేలు మశ్రాంతమున్” ॥

ఆ మాటల్ విని సర్వలోక మపుడాన్లదమ్ము పొంగెత్త “రా
మా! మా కోసము సర్వలోక యువతీ మాణిక్యమా చానకి
త్రేబున్ దెమ్ము కుమారయుక్తముగ నా ప్రేలాపమానాఁడె యీ
భూమి మాసిన దింక నోర్వంగలమే భూచాత లేకుండఁగన్ ॥ 80

ఎవఁడో యొక్కఁడటాడనంచు జనమందెవ్వారికిం దెల్పకే
నవలారత్నము దింపి రమ్మనుచు నాజ్ఞంబెట్టి తా తమ్మునిగా
భువి సర్వస్వము నేడిటుల్ సతికి మోక్షుంగేలు సంధించి త
ల్లివి రక్షింపు మటంచు వేడ వినజే లీలా జగన్మోహనా! 81

దివమున్ నేడు తెగించి మోహపశతక దేలేదు నీవామి నీ
భువికి మేలగుపొంతుఁ దజ్జననితోఁ బూర్ణుండవై యేలుమా!
నవనీలాంబుద తాయ తాంతి కలితా! నా స్వామి! యంచున్ మహా
త్సవమై లోకము పొంగఁబల్కె నలసత్సంబింక నేలా ప్రభా! 82

అని జనముల్ నిరంతరము నాడుచు నుండుట సాగి సాగి త
ప్పని సరియైనఁ దామెచని భవ్యముసీంద్రు తపోవనంబులన్
గని జననీ మతల్లిఁ బదకంబములన్ బడి వేడి తెచ్చు మా
మాను గలరన్న వార్త విననాయెను రాముండకంపితాత్మఁడై ॥ 83

అసలు భద్రుఁడు దుర్ముఖుఁడై నవాఁడు
సుముఖుఁడై సరాసరిగఁ దెచ్చు శుభవార్త
వినియుఁ గదలని రామభద్రుని యెడందఁ
బట్టబాలక భద్రుండభద్రుండయ్యె!

నాఁడేకాదశి నాఁడే సర్వులును యజ్ఞక్షేత్ర సంజాతనే
 వేదం బోదమటంచు మూర్ఖుడిచి యావేశంబునంబోవ లే
 దూడక వెన్నుడి సాగు గోవనఁగ ముగ్ధుండై రఘూత్తంసుఁడా
 నాఁడేకా జనబృంద మందిన మహానందంబు వంద్యంబగుట 35

అంత బిగువున రాఘవుం డాగి యాగి
 జనము సాగినఁ దానునం జనుట యొప్పె
 నాత్మ నిస్సంగ మై నిష్క్రియంబు నగుచుఁ
 గదలు తీవుని బట్టి తాఁగదలు టగును 36

అవికృతుఁడౌట నాతనికి నొనది యేదియు లేదు దేవ మా
 నవ హిత సాధనమృతంబు నాఁడు శరీరము తాల్చె నమ్మతో
 నవని సమస్త మామెబడి నద్భుతుండై పొనరించి మించె దా
 నవనిజ వీడెనా? జనని యట్లు తలంచెన లక్ష్మసిద్ధి 37

జనముల నట్టి మాట కొనసాగుట హేతువు చేసి యామెయే
 చనినది యేజనం బటులు సాగుట కాకరమైయో వార నే
 దురువడి నామె దెచ్చుటకు మాకొన మాకొన తాను, తానుగా
 బరగునె స్వామి సంస్మరిని? పట్టవడం డెటఁదానె పర్వమై 38

హృదయోద్వేగము పాదముల్ బడసి తానేగున్ మహానార మ
 య్యది మోదంబు భుజింప రాజరథ మధ్యంబందు నీతాకృతిక
 బదిలంబున్ బొనరించి తా దిగుచు నవ్వారిక సమీపింప నొ
 ప్పిదమై యాపద యాత్ర సాగినది దేవీభక్త యాత్రావిధిన్ 39

అరదము డిగ్గి రాఘవుండు నవ్వుల పోలిక పాదచారియై
 త్వరితగతిం కనం గని పట్టపు టేనుఁగు ఛత్ర చామరాం
 బర ముఖ రాజలాంఛన సమన్వితమున్ గొనితెచ్చె లక్ష్మణుం
 డను సము పట్టరానిదయి యందఱు జైయని దేవి నెన్నంగన్ 40

ఒక యావేశము వెంటఁబోవు జన మయ్యున్ దత్సమాజంబు నం
 దకలంకంబగు భక్తియుండుట నదే యవ్వారి కత్వగత శి

యకమై తెక్కలు విచ్చి యేగు గరుడాకారంబు తీర్చించె నొ
 ద్దిక పుచ్చంబున రాఘవుండమరె భక్తిన్ దమ్ములే తేరగాః
 ఊహారన్ జనబృందముల్ కలియుచో నుప్పొంగ సౌపర్ణిక డా
 సారుం గాంచి దివోకసుల్ త్రిజగతీ సౌభాగ్య వాల్మీక్య మం
 దారూఢింగను నా మహా జనత కాష్టదంబు సంధింప నా
 దారిన్ మేఘవితానముల్ నిలిపి పై దారిన్ బ్రయాణించుచో॥ 42
 నరనారీగణ ముర్వి సాగునటులే నా కౌకసుల్ సాగి రం
 బరమం దట్లగు జంట వాహినుల పూర్వంబొట నా రెంటి న
 బృహత్పై చూచిరి చూడంగల్గిన తపః పుణ్యాత్ము లిత్సృకు వం
 శరమా రక్షకుల వశిష్ఠులు శుభాశంసల్ ప్రవర్షించుచున్॥ 43

మనసు తానెంతి జేగియై కనిన గమ్య
 మట్లై దేహంబు కను టసాధ్యంబుగాన
 గోమఠిందాటి సురగంగకుం జనంగ
 నారమున కట్లై పట్లై దినద్వయంబు॥ 44

హనుమయు నంగదుం డిచట నచ్చట సుస్థిర తీర వృక్షముల్
 పనివడి పట్ట వారి బదబద్ధులు గానయి తక్కువానరుల్
 యీణమున గూర్చు వంశైసను గాలువ వోలిక గంగ దాటి యా
 జనము కృతజ్ఞ మౌచు భవసాగరమున్ దరియించి నట్టులై॥ 45

హనుమను నంగదు పొగడగ
 వినమితులై వారు రాచు విభుడెస మ్రొక్కన్
 జనపతి పట్టపు శ్రీనుంగు
 కొనితేగా నవలి యొడ్డుకుం జనె ప్రీతిన్॥ 46

రాజ రథస్థితావనిజ రాక రథంబున నట్లై యుండె నీ
 భూజను లెల్లరున్ విభుని బొమ్మను గాంచుచు నుండిరంత ని
 ర్వాహ కృపామహోన్నతుండు వారిధి లంఘన చాతురీ కథా
 భ్రాతృతుండందఱుం గనగ స్వర్ణ మహిజను దెచ్చి యేన్తున్॥ 47

ఉనుచుటతో ముద మొందిన
జనగణ గళకా హాళములు జయనాదంబుల
పొనరించెను జన విభునకు
జననికీ దద్దు కవరుడు సామీరికినిన్ ।

48

ద్వాదశి రాత్రి యెల్ల యును బట్టి నటుల జన మెల్ల వారు తా
మా దెసకుం జనంగ నపుడందఱ భాగ్యము పండినట్లు సూ
ర్యోదయమయ్యె నెల్లరు మహాత్ములై విరచించి కాల్యముల
చాచిన భక్తి భానునకు జాగిలి మొక్కచు నున్న యంతలో॥ 49

పొడుగున గంగ యొడ్డుబడి పుట్టులు నేలకొలంది పుట్టి వె
ల్వడిన పిపీలికల్ బలె నపారముగాఁ గనిపించు నాజనం
బెడ మడఁగంగ క్రిక్కిరియు తెంతయు విస్తయమై వనంబు లం
బెడతెడ గాఁగనుండి గమనించిరి ప్రాంత తపస్వి బాలకుల్॥ 50

అటకే తెంచిన మాని కన్దొనియె సర్వా యోధ్యయేకాదు త
త్తట మందున్నది కోసలావని సమస్తంబందె యుండెన్ బరి
స్ఫుట భక్తిన్ దొలుకాడు నాస్యములతోఁ బొల్పారు నవ్వారిఁ జూ
చుటతో రాముఁడు వచ్చెనా యనెడి యాత్మకృంబు దీపింపఁగన్ ॥

అడుగో రాముఁడటంచు వెల్వడిన మామై నా కుజాతుండు వెం
బడి శిష్యుల్ బరువెత్తిరాఁగఁ జనియెన్ భద్రేభ పార్శ్వస్థుడై
మృతతేజో విభవానఁ గాననగు లక్ష్మీకాంతు సేవింప నా
యొడయఁడున్ గనె వచ్చు మాని సముండై యుత్సుల సేతాబ్జుడై॥

స్వామీ నీ విటు లేగుదెంచితివి వాత్సల్యంబు పొంగార ని
కేమైనన్ గృతకృత్యతం గనెడు రావే మత్తప్రోథామి స
ర్వా మోదంబుగ నీ వటన్ నిలువ సత్యావిష్కృతిన్ శ్రేయమై
జేమందెల్ల జగత్తు పొందగలుగున్ శ్రీకా! జగన్మోహనా! 53

అని ముని మోదబాష్ప కలికావృత సేత్రయుగంబు లోని రా
ముని గనఁ జేయునాఁ దనకు ముందగు రాముని దివ్యరూపమే

కనుగొనుచుండ బాలకులకై యటు నిట్లుగఁ జూచి కానమిన్
జనవరుఁడా మునింగ్రు పదసారసముల్ పెనుభక్తి మొక్కుచున్ ||

ఓ మహానీయ! నీదుకృప నుజ్జ్వలమైన చిదాత్మగాథ న
న్నో మన నీ భువిన్ మనికి యూర్జిత మయ్యెను విశ్వసార నా
దామృత వీచిగా హృదికి నందఁగఁ జేసిన యాకుమారు లే
రీ! మురళీ మనోజ్ఞ మృదురీతిని గానము చేసి రయ్యెడన్ || 55

నా యెదవారిఁ జూచుచుఁ బున శ్రవణం బొనరింప గాథ వాం
ఛాయితహూచు శాంతిఁ గనఁ జాలమి నిల్వక వీరి వెంట రా
నా యెను వారి తల్లియను నాయమ జానకి యే యటన్న ని
శ్చయక బుద్ధి వీరిటులు సాగిరి తత్త్వవిదాం పరాగ్రణి || 56

అనుచో రాముని నిర్మ మత్వ మది యూహితీతమై తోఁపఁ ద
ల్లిని ధ్యానించి క్షణంబు మానమున నిల్చెన్ మాని యల్లంతలోఁ
గనులన్ విచ్చి రఘూత్తమం గనుచు రక్షదక్ష! రామా! విమా
తనమా ప్రక్రియ మత్కృతంబయిన సృత్యప్రాధ దృశ్యంబునన్ || 57

మనపై యింద్రుఁడు శిక్ష నందుటకు నై మాన్యాపనరోచారమున్
బనిచెన్ వారిట మానముండి కృతి యభ్యస్తంబుగా నింద్రు మ
న్నన నందఁ జనుచుండి రక్షణకునై నానా మహాస్త్ర ప్రయో
గ నిధుల్ బాలురఁ దోడు రమ్మనఁగ స్వర్గం జేగి రన్నంతలో! || 58

అరుగో బాలురు బాలు రన్న నుడియై యాకాశ మార్గంబు నె
ల్లరు చూడంగఁ గుళలపుల్ దిగిరి బాలప్రాయ రామ స్మృతికొ
బరమానందము నందఁజేయుచుఁ గవల్ ప్రాచేతసుఁ భక్తి మొ
క్కి రఘూత్తంసుని పాద పద్మముల సర్శిన్ మొక్కి రానములై ||

మాని వరుండు తా ననిన మాటలలోఁ గవ లస్త్రవేత్తల
దానికి దెంద ముల్కి పడ దారకులఁ గనుగొన్న రాముఁడా
రానిసుపుల్ మహాస్త్రమను రాజములెట్లు గడింపఁగల్గిరో
ధీనిధులొదురంచు హృది తేజీ ముదంబున వారి నిర్వరఁ || 60

లాలన మొప్పు బొర్వగతెల బొనరించి యమంగులార! మీ
యాలవనంబు వించు ముదమందఁగ వచ్చితి వచ్చుటెంట మీ
లేల కనంగ రా రనుచు నీ ముని వద్దితి నంతలోననే
వాలిన దేవతాకృతుల వచ్చితి రాత శతాయురున్నతుల! 61

మునివర్ణుండు వచించె నచ్చరలు మిమ్ముంగోర రక్షార్థమై
చనినారంట మహాస్త్ర నేత్రలగుచుఁగ సంతోష మయ్యెఁగ మిముం
గనగానే యెఱుంగంగ నయ్యెనట మీ కాకేళి మీరింత వా
రనఁగా నా మది తృప్తిసందుచు నమందానందముం బొందెడిఁగ! 62

అవును గాని వీరకృతాస్తులని యెఱుంగుదు
ననుపదిష్టమ్ము గాఁగ మహాస్త్ర విద్య
పట్టవడఁజాల దెంతటి వారికైన
నట్టులయ్యెను దద్దరు లెవరు మీకు! 63

తెలిసినఁ జెప్పఁడన్న జగతీ పరిసాలన దక్ష! రామ! మా
తెలిసిన సర్వ విద్యలకు ధీనిధు లీ మునులొక్కరే గురుర
నెలకొను ప్రేమ మమ్ము నుపసీతులఁ జేసిన యంతలోననే
తెలిసిన వీ మహాస్త్రములు వీరనుకంబులు జృంభకాస్త్రముల! 64

గురుకృప కాక నేటొకటి గుహ్య తమంబులఁ దెల్పు జాలునే
పరమ నిగూఢమైన యను భావము గల్గు మహాశ్రుతాట చే
నెఱుంగని దుండఁజాలదని యెంచెద మంతియకాక తత్కృపఁ
గఱచితి మేక వీరుడనఁగాఁ దగు నీదగు పుణ్యగాఢయుఁగ! 65

తెలిసి సమస్తలోక నుత దివ్య గుణాధ్యుని, నేకగాణ వి
హ్వలిత గభీరవార్ధి, నచలాయిత రాక్షస దేహపాతనో
చ్చలిత నికాత గాణని, ప్రశంసిత ధార్మికు, రాము నిన్ను మా
తెలియని వ్రన్న దేవ! భవదీయదయామహి మమ్ముకానగూఁగ! 66

అనుచుఁ గుమారులన్న తఱి నా రఘురాముని డెందమందుఁ దోఁ
చినది హతాత్మగా మునుపు నీత వినమ్రత నస్త్ర చిత్రముల

కనుగొని యాడినప్పుడవి గర్భము నందెడు గాతమంచుఁ దా
ననిన యునుగ్రహంపు నుడి యంతటఁ దీనిన వన్ని శంకలుఁ॥ 67

శంకా శంకువు తీటి నంతట ముఖస్థానా వృతాశ్చ స్థిరా
తంకం బొక్కట భిన్నమై చవంగ సంతస్సార మొక్కుమృదీఁ
లింకంబేది బహిర్గతంబగు నటుల్ పృథ్వీ హృదావేగ మే
కాంకాకారుల నిర్దురం బారయు చూహోతీతమై పార్శ్వఁ॥ 68

స్వామీ స్వామి యిదేమి పొంగనుచు వత్సల్ రాము బాహుద్వయం
కామై పూనంగ నాతఁడిర్దురను గాధాక్షేప మందుంచి త
ద్భూమ బ్రహ్మ పదంబు నందినటు న్నబ్బుండై చిరంబుండి త
తోమాస్య ద్వయబద్ధ దృష్టియయి నాతో రండు మీరిట్లనన్॥ 69

వారును లేచి రాము నిరుప్రక్కలఁ జేతులు పూని యేగుచోఁ
బోరన నెల్లరుగ మదుల పొంగు వెల్పుగ గంగయొడ్డు నం
దారవి శిష్యు సేవ ముదమారగ నందుచు రావి నీడలోఁ
దేఱిడి రాజహస్తీగల తీర్థము చేరిచి రాముఁ డుండఁగఁ॥ 70

ఏలికయైన రాముఁడటు లెట్టెదుటగ నిలుచుండ బట్టి యో
బాలకు లాదు రేలికలు భావినటన్న తలంపు గల్గియో
చాలిత దీర్ఘ హస్తమును బాచి కుమారుల మూర్ధదేశముల్
లాలన మొప్ప ముట్టి మృదులమ్ముగ నట్టిటు లాగియాడుచుఁ॥ 71

పదముల్ వంచి కరంబునెత్తి మధురాహ్వనంబుగా ఘీంకృతిఁ
బ్రదులం జేయఁదదీయ పృష్ఠమున దేవీ మూర్తితోఁపగ రమా
స్పద మా ప్వర్ణ మయాకృతిఁ జనని యే సందర్శనం బిచ్చి న
ట్లుదిలించొ పెనుభక్తి బాలకులు శ్రేయో మూర్తియౌతల్లిఁ॥ 72

నతులర్పించుచు దానితో దెసల జ్యోత్స్నా మోహనాబ్జాస్మృతై
సుతులుండఁ బతి యంక సంస్థిత నవాసు ప్రాయ పుత్ర ద్వయా
న్విరయా జానకీగాంచి నట్లగుచు దేవీయంచు నల్లెత్తువో
సుతులు ద్విగ్నులు రామునాదుగొని వాచో నిస్వసం బొప్పఁగఁ॥

బొమ్మెయన్నది యమ్మ యచ్చట ప్రభూ! మున్యాశ్రమంబందుఁ దా
నెమ్మె మండునొ యల్లె యన్నదిట భద్రేభస్థితి! దేవియై
యిమ్మె పూజల నందుచుంట మదికెంతే మోహమయ్యెన్ గటా
శ్శమ్ముల్ విప్పి యెటుంగఁ జెప్పంగద వేత్తొజాత మా తల్లియా! 74

తల్లి నెఱింగియున్ సుతులు తత్త్వమెఱుంగుట దుర్లభంబు మా
యల్లములందు నీదు కథనున్న సతీజగతీ శిరోమణి
దెల్లముగాఁగ లోకి జననీ మతి నిత్యము గొల్పుచుండియున్
దల్లి తదాత్మ యోననడి తత్త్వ మెఱుంగక యుంటి మయ్యరో! 75

గురువులుగూడ మా కెఱుక గూర్చంగ లేదిట మేమె కాల మం
దెఱుంగఁగ నెంచిరో జనని యెంతయు మాకయి వేచియుండు, రం
డరుగుద మంచు వేడ గజ మిద్దుత మా మృదురావ మొప్పు దా
నొరిగియె యుండ రామ విభుఁ ధూర్జితృండెక్కెఁగుమార యుక్తుడై!

జయరామా యను మోదఘోష విపులాశా వ్యాప్తమై మ్రోసె నం
శయముల్ వీడి కుమారయుక్తుడయి విశ్వప్రాణి లోకంబు త
స్యయమై వెంటడి వచ్చుచుండఁగ మహానాగంబుపై నెక్కి స్వా
శ్రయమా నాశ్రమ వాటి లక్ష్మమయి కొసల్యా సుతుం డుండుటల్

విని జనకాత్మజాత తన వీనుల విన్నది సత్యమో యెడం
దను నిరతంబు మ్రోయునది తథ్యమొ రెండు వలిన్నమానో యే
మనియును నిశ్చయంబు కననవృడు చేయఁగనైన దేమి యో
నని తలపోయు చాత్మవశమై తనయందె మునిగి యుండఁగన్ 76

సకుమారుండగు స్వామిఁ దెచ్చు ద్విపరాజం బాశ్రమద్వార ఏ
ధిక నిల్వన్ ముని పత్ను లేల్లరు సుధీభ్యేయన్ సమీపించి స్వ
స్తిక పాత్రంబుల నెఱునీళ్ళులను దృష్టిండిరి యారాత్రి కం
బ కళంకంబుగ నిచ్చి స్వాగతము లొయ్యంబల్కు నయ్యర్థకుల్ 77

జననీ యంచు దదీయ పర్లకుటి కుత్సాహంబునంబోయి యం
దు నెటంగానగ రాశ నీ పవన మందున్ నిల్చువాఁడోచి యే

గిన నవ్వారిని బట్టి తాను చని రక్షిం గాంఁడ, శ్రీరాముఁ డ
జ్జననీ రత్నము యోగినీ మణిని శ్రేష్ఠశ్లాఘ్య శీలోన్నతఁగా. 80

నీప వృత్త చ్ఛాయ నిద్దంపు తిన్నెపై
నలికి మ్రుగ్గులు పెట్టినట్టి చోటఁ
బఱచిన నవకుళా స్తరణింబు పై సాంగ
కృష్ణాజినము మనః కృషిని దెలుపఁ
బై పట్టు వస్త్రంబు పఱచి పద్మాసనా
సీవయై యోగ సుస్థిరత మెఱయ
బోర్ల గించిన గవ్వఁబోలు కన్ డిప్పలఁ
దరణి రత్నంబుల తళ తళలు నిగుడ

జానులందాకు పద్మనాభానుకారి
బాహులత లుల్లి మెలికించు వాహినులుగ
కాంత గంభీర పూర్ణ కాసారమైన
నిశ్చలాత్మీయ సరిఁగాంచి నిల్చి విభుఁడు॥

81

గురువు శిష్యులు నవ్యశిష్యులును దక్కుంగల్గు మానీశ్వరుల్
సరి నిర్వంకల నిల్చి మానమున వాత్సల్యప్రపూర్ణాత్మ ని
వ్వరి ముల్లంతఁగ విచ్చునో కనులు సంప్రార్థింపఁగావచ్చు నం
చరయక నిల్చిరి సర్వలుక బయల నిర్వృత్తానముల్ పట్టుచుకా॥

అది సామ్రాజ్య దేశమాత స్వపురంబై నట్టు, లాశ్మీక సం
పద సర్వస్వము నందె యున్నట్టు, లసంభావ్యమృ సంభావ్యమై
పాదలుంగాక వికారమున్నదియె సంపూర్ణాత్మ కేనాడటం
చుదితంబైన మనస్సమాధిగని నిత్యోత్సాహులై రెల్లరుకా॥ 82

అద్దంబం దగుపించు బొమ్మగుణముల్ యాభార్వమై తోచి య
య్యద్దం బట్లు వికారమందె నవఁగా నాశ్చర్యముం గొల్చి తా
నుద్దీప్తం గనుచుండు సంతియ నిజంబూహింప నిర్లేపమా
నద్దంబున్నది లేనలేదితర మున్నట్లుండు తత్సన్నిధి॥

84

ప్రతిబింబంబును బింబ మద్దమని సంభావించు టింకోక్కడో
గతి లేకంతియ యున్న చాత్మయొక్కడే కాలమ్ము దేశమ్ము త
ద్వితయోద్భూత సమస్త విశ్వమిది దేవీమూర్తియా దేవి సం
స్తుతమా నాత్మ కభిన్నయై యెసగు నెందుఁ దానయై యుండుచుఁ

మాటమున్నది యాటయేమి కలదమ్మా నీవు రాకున్నచోఁ
జాపై లోపలి మాటుమాల గదిలో స్తంభించునాయయ్య నా
రాటం దెచ్చితి ప్రోదిచేసితివి బాహుటమ్ముగానాడె నీ
నాటక నాటక మంతయుఁ రసధునీ స్నాతమ్ము గావించుచుఁ

నీవు న్నేసని వేటుగా మనుటలో నిర్దిష్ట లీలా జగ
ద్యావాంభోధి ప్రపంచితంబగుట సర్వశ్రేయముంగూర్చు త
త్కైవల్య స్థితి నందఁ జేయుటకె యా కామేశ్వరీ! రాగదే
దేవీ! యంచు హృదంతరాంతరములఁ దేవీస్తుతుల సాగుచో! 86

రవి కిరణ ప్రసారమున రాగిలి విచ్చు సరోజ యుగ్మమఁ
జని నరవిచ్చు కన్నుగవ స్వామిని గాంచిన యంతలోననే
యివమెదురెక్కినట్లు కవలిర్వురు తల్లినిజేర నాత్మ సం
భవులను గొగలించితిని పారమెటుంగని మోదమందుచుఁ

అభిముఖుడైన యాత్మవిభు నాస్యము నందున దృష్టినిల్పి త
త్ప్రభలు రఘూత్తమాంబక దివాకర శీతమయూఖ రోచులం
దభయ మొసంగుచుఁ గలియ నరభకు లిర్వురు పెటరా స్వయం
ప్రభయగు తల్లి తండ్రియగు రాఘవు పాదములందు వ్రాలినఁ

తండ్రి తండ్రి యటంచు చారకులు తత్త్వంబెల్ల విస్మయమై
తీండింపక హృదయంబు లుల్లసెల భక్తిఁ మొక్కు నవ్వేళతో
వేండం బంతయుఁ దీటి హ్లాదమయమై విశ్వంబు పెల్లొందె నీ
గుండ్రాశ్చ్య గరగించు సత్కథ సహో గుండెల్ ద్రవించుంగదే! 89

నీతారామ పరస్పరాంబక మరీచిస్సార సమ్మేళన
స్పీరంబైన జగంబు కాంచినది తన్విగూడి ముక్కంటియై

చేత స్వర్వ నియామకుండగు శివుణ శీతాంశు మాళిణ సమా
సీతస్కంద గణేశ సంయుతుని మున్నీరైన మోదంబునా॥ 91

జయజయ సర్వలోకమత సాధుకథా కమనీయ వార్నిధీ!
జయజయ సర్వ జీవగణ సన్నత హృద్రథ దివ్యసారధీ!
జయజయ జానకీహృదయ సారసరంజన దక్షభానిధీ!
జయజయ రామచంద్ర శ్రీతళాసకధీ కరుణా పయోనిధీ! 92

దిక్కులు పిక్కటిల్లు వినదించిన తజ్జయ నాదసంతతి
నిక్క మెఱుంగనయ్యె ధరణింగల సర్వము యోగజాతమై
మక్కువ నించుఁ దక్కునెడ మానవతా మహిమంబువాసి పెం
పెడిన దానవతృప్తమయి హీనతనందు జగంబు సర్వమునే॥ 93

ఆ దురవస్థయందె పరమాత్మయుఁదాఁ బురుషోత్త మాఖ్యుడై
యాది జగంబు మానవత నున్నతికింగొని తెచ్చు దైవమై
మోదము గూర్చు రామవిభు మోహన జీవితగాథ యెల్లలో
కాది, త్రిలోకపూజ్యుడగు నాతని ధర్మమునే వచించెడిది॥ 94

ధర్మమై సర్వాధారము,
ధర్మమై దైవమ్ము, ధర్మ తత్పరు నెపుడు
ధర్మమై రక్షించును భువి
మర్మంబిది తెలిసి మనుట మానవుల కగుగా॥ 95

సీతారామ మయంబు విశ్వమగు కృష్టి యత్నసాఫల్యమై
చేతం బుజ్జ్వలమాట సర్వగతమా సిద్ధాంతమై యుంటుచే
సీతామాత్ర విమోహితాత్మ్యుడయి తాఁజెందెడి వినాశంబు వ
దైతేయుండు, ఋషీశ్వరుల విభవమందంగా సహరాములై॥ 96

అశ్రమ వాటి ద్వారమున నందఱకు మునుముందు తానుగా
ప్రశ్రయమొప్పు నిల్చు గజరాజము మోదమునంది సర్వలో
కాశ్రయమైన యోంకృతియ యానవ ధీంకృతినేయ నెల్లరు
స్వాశ్రయ మందినట్లుగ నె జాగృతినంది రమార మేశులగా॥ 97

సుతేలంగూడి యనుగ్రహింపుండనుచుఁ తుండాల మెక్కించి భూ
సుత స్వర్ణాకృతి మోచి యాచానుమ యానుప్రక్రియఁ స్తోత్రముల్
నుతిగీతంబులు పాడుచుఁ గదలఁ జిందుల్ ద్రోక్షు తదృక్త స
న్మతితోఁ దామును గూడియాడు చటవీ మార్గంబునఁ సాగినఁ 98

అలరుల జల్లు పెల్లగుచు నాగక వచ్చెను దారిపెంట మి
న్నులబడి దేవదుందుభుల మూర్తి నినాదము లేగుదెంచె ది
ప్రులు ముదమేచి దెందములు పొంగ నొనర్చెడి సృత్యగానముల్
లలితములై విసంబడియె లగ్నమనస్కుల కంతరాత్మలఁ 99

తిరుగు ప్రయాణమైన జగతి జనతా బహుదీర్ఘ వాహినిఁ
దరియక యొక్కరుండెవఁడో తన్మయతాస్థితి వీడకుండె ని
ర్భరుండతఁ దాగిపోయినది పట్టకయే చనిలెల్ల వారు త్నా
వరుఁగదలింపఁ దామె చనఁగా వలెనంచుఁ గదల్చినట్టిఁడై 100

నామాతీతుండనంగా
స్వామిని స్తుభింపఁజేసెఁ బదరుచు తానై
యామెయి జనతతిఁ గదలిచి
స్వామిని గదలింపఁజేసె భక్తుఁడు తానై 101

అతఁడటనే సమాధియగు టబ్బుర మేమియుగాదు జీవిత
స్థితి నతి దీనులై మనియుఁ దేకువ నొక్కొక జేళ సర్వభూ
సుత ఘనకార్యముల్ సలిపి నోభుల కెక్కని జేరులేని వా
రతి తర సంఖ్యలందెసఁగుట య్యది నైజము జీవయాత్రలో 102

వాని స్వస్థితి తెలిసిన వాడొకండె
యన్నియుండానె యగుచుఁ గానట్టలుండి
జగతి నిశ్చేయసంబంద జరుపువాడు
సర్వహృత్ తాక్షియా రామచంద్రుండతఁడు 103

ఆ విధి రామభూవిభుఁడు నాటడి నందిన దాని మాపి జీ
వావళి సత్యముండెలిసి యభ్యుదయంబును పొందునట్లు తా

నై విరహంబు నోర్చికొని యట్లు కళత్రము యోగమూర్తియై
దేవిగనిల్వ నిట్టిపుడు తెచ్చుట సర్వజగత్పితృమా! 104

లోకులు కాకులారకయ లోచ్చుగ హెచ్చుగఁ బల్కుచుందు రా
లేకి నుడుల్ గణింపఁ బనిలేదని చుల్కున చేయలేదు న
న్నీ కరణిన్ దృఢముగ గణింతువె నీవని గొంతువొక్క లే
దేక విభుండు తానగుచు నేలును లోకము నర్పనాత్ముడై! 105

అవసీపాలన మెన్నఁగా నగును లోకారాధనం బంచు నీ
భువి సర్వము చిదాత్మయే యగుట తప్తంబెల్లి రక్షింపఁగఁ
బదిగానట్టి నుడుల్ జనించు నది పూజ్యంబుల్ శిరోధార్యముల్
చెవిఁబెట్టిన దలపోయ కజ్జితమయిన్ సిగ్గేది వర్తించుచో! 106

చెడుపెన్నండును దప్పదీ జగతి, రాశీభూత సౌజన్యమై
మృదలేజో విభ్రండు రామవిభుఁడాత్మేశుండు తానాచు నా
నుదీ పుట్టఁ దలఁచాల్చి దిద్దికొనఁ దన్నుంచాను నేఁడారఁజే
గుడులందుండి నమర్చితండగుట పల్కున్ దత్తమర్చా విధిన్! 107

ఆర్చకుఁ డర్చితండగుట యయ్యది తభ్యము వేడు తన్నుఁ దా
నర్చన సేయుదాని కెదమై యితరమ్ముగ నెంచునో యతం
డర్చకుఁడే యనంగఁదగ దద్యయభావము కాంతిహేతువై
చర్చకుడింపు ద్వైత మనసా నభయంబును గూర్చు నెప్పుడున్!

రామస్వామి సమర్పనా మహిమచే రామత్వ మాలోకమై
(శ్రీ)మల్లాక మహాత్మ్య మంతయును దచ్చీ) రామునందేచి (శ్రీ)
రామాలోకన మందఁజేసినది యారాన్మోహనంబై జగత్
క్షేమంబున్ గవఁతేయు గాఢయయి కీర్తిగాంచె నేనాటికిన్! 109

తను దైవంబని యెంచి లోకులిడు స్తోత్రంబుల్ వివంభోక త
ప్పని యేరైనను బల్కుచోఁ డెలుపుఁడంచా రాముడిలోక మం
దున విశ్వాసము నుంచె నానుడిని భక్తుండొఱుఁ బాటించె నా
తనికిఁ సాటిగలంబై రాఘవుఁడహో త్రైలోక్య మల్లోకుండొ! 110

పొగడిత కుబ్బిపోయి తనపుట్టు వమేయము తానులేనిచో
జగమిది క్రుంగిపోవునని సాగునటే ప్రభు పీఠమందుఁ దా
దిగవిడిచెఁ రఘూత్తముఁడు తేకున నప్పుడె యిప్పుడైననుఁ
దిగవిడువం గలం దదియ తేలిక యా పని త్యాగశీలికిన్ । 111

గద్దె నక్కుట తాలిపైఁ గాలు మెట్టి
కూరుచుండి సుఖంబు చేకొనఁగఁగాదు
అల శీరీటమ్ము కంటె శతాధికంబు
బరువు ధర్మమ్ము నిర్వహింపంగ నగును॥ 112

రాజు రాజనఁ గరము కరమ్ము గొనుచుఁ
గడుపులోఁజల్ల కదలక తాళ్ళుసాఁపి
స్వీయసాఖ్యమ్ము పొంటె నుర్వీ జనాభి
యభిమతాన్ధమ్ము శ్రోసి వేయంగఁ గాదు॥ 113

రాజనఁ దండ్రియై ప్రజల రక్షణ సేయవలె నమస్త భూ
మీజన మాన్యుడై యిలను మెట్టిన దైన మటన్న భ్రాతాతో
రాజులగావలె దొనఁగు రాజన దెన్నఁడు పాలనంబునకొ,
రా జయినకొ సుఖంబు కనరాదుగదా తలక్రిందు లైననున్ ॥ 114

దోషి నిర్దోషి నెఱిగి తద్దోషమునకుఁ
దగిన దండన విధియించు తఱిని దొనఁగు
లెంత చానికి రావచ్చు నీ కతాన
సృపున కంతాన యముని మన్నింపు నిజము॥ 115

అగుటకొ లోకమునందు నెవ్వఁడును రాజ్యాపేక్ష జోరాడఁగా
దగ దెన్నఁడును ధర్మభారవహసార్థం బెవ్వఁడే ముందుకుఁ
దగువాడై చను దెంచుచో నయమె స్వార్థంబెంచి యర్థార్థియై
జగమేల్ భారము నెత్తి కెత్తికొనుటల్ నవ్వంబు గా దేనికిన్ ॥ 116

రాజే తానుగ ధర్మమున్ తెఱిచి సామ్రాజ్యమ్ము సాధించినకొ
రాజెట్లో ప్రజ యట్లటన్న నుడి వ్యర్థంబొనె పెన్నంట నీ

వ్యాజంబుగొని యెల్లవారు ప్రభులై స్వాధ్యక్షులై స్ఫుర్తియై
తేజోవంతమునైన ధర్మమది నిస్తేజముగాఁ జేయరే 117

అత్యుబంధుల కధిక భాగ్యంబులబ్ధి
నున్వ సర్వు లుసూరు మంచుడికి పోవఁ
దనప్రభుస్థితి రక్షించుకొనుట యొకట
లక్ష్యమై యుండు వాఁడు నిరజ్ఞుఁడగును 118

అధికారం బొకఁడబ్బినంతటన క్రూర్యం లేది యున్మాన్యుడై
బుధులంగాదని ప్రోత పారకులె మెప్పుంటొందు వాకొచుడు
వృధభక్త జంకని రాజ రాజగునె చార్యాగ్యంబునఁ లోకుల
యధముక రాజగ గాఁతు రాతఁడును నిర్మాతుండగున నేళకున ॥

రాజనరాజ రాముండగు రంజనమే పరమార్థమాట నీ
రాజన మెత్తి దేవుండని ప్రస్తుతి సేయఁగ లోకులెల్లరూ
భ్రాతృ ధర్మమూర్తియయి పాలనసేయును స్వాధ్యక్షుని యే
యోజను జూచినం గనమహో జనరంజకుడైన రాములో 120

అంతటి విప్రయోగమున కాహుతియై భుదక్షిణ కూడుచో
నెంతటి శాంతమూర్తియయి యింటిని గైకొనె యామెకోసమై
యంతటి రాక్షసుల గెడపి యంత వ్యభంబడి సుంత మాటకై
యింటిని వీడుటన్నపని యెవ్వఁడు చేయఁగలాఁడు స్పష్టిలో 121

మమతా శూన్యుఁడు, శాంతచిత్తుఁ, డనహంభావుండు, నిర్లిప్తుఁ, డు
త్రముఁ, డ్రాంత పరిశ్రమాస్పదుఁడు, నిర్వృంద్యుండు, చాసేంద్ర స
త్తమ పాదాంబుడ సేవకుం, దళిలబాధా మోచకం, డవ్య దు
ర్దమ శత్రుంజయు కీర్తి మంతుండతఁడౌ ధాత్రి ప్రభుండన్న చో 122

ఎన్నిని వారలెన్ని నటు లెన్నక రాముని రాజ్యపాలనం
బెన్నుచు ముగ్ధులై చనుచు నేడ్డల సాగెడి రామకీర్తనా
సన్న సుధాసరిస్ఫులను స్నానమలనో దలమున్న-లొచు న
భ్యున్నత యోగకక్ష్య లను భూతములైన మహత్త్విమందుచున్ ॥

జనముల్ సాగుచు నుండ భద్రగజ పృష్ఠ స్థాన రాశోచి తా
 సనమం దింతిని విడ్డలం గలిసి విస్రభాత్మృణ్ణై యుండి రా
 మునకు న్నాకుఁ బడంతివై యువిద సమ్మాదంబు నిట్లంది తీ
 వనఁగా స్వామి! యదేమి మాట యెడఁబాపైనఁ నతీద్రోహమే!
 కనఁబడి చెప్పలేదనుచు గాసిలితిఁ మునుముందుఁ బిమ్మటఁ
 జనపతి వాచు నీ వటులు సల్పుట తప్పదటంచు నెంచి నా
 మనమున నూరడిల్లితిని మాతను గంగను సంస్కరింప వా
 రనయము తోడ నిల్చి యనుఁగైన కుమారుల నప్పగించిరిన్ ॥ 125

వది నె భగీరథాశ్రయ కృపామతి నన్నెదలోని దీప మ
 ట్లుదిత మహస్మతఁ గనిన దుండునె లోపము నట్టిచోట నా
 నదయుఁడు మాని వీరిగొని సాకెను నీకెనగాగ దిద్దె నిం
 తెడి వరణీయమో యదియు నిట్లు లభించెను గాల మిచ్చినన్ ॥ 126

నా దశకేఠిగొని రఘునాయక! నీ వటు నన్ను వీడి య
 య్యాది రమేశు భావమున నద్వయతన్ నిలువంగఁబోక యే
 దేదియొ యూహ సేయుచునె యెల్ల యుఁ కాలముఁ బుచ్చుచోఁ ప్రభా!
 ప్రోది లభించు పెల్లనుచుఁ బొందిన వేదన చెప్పరానిదా! ॥ 127

వది నెయుఁ తెప్పకుండఁగ నె పంపిన దచ్చట నిన్ను గాంచి నీ
 కొదవిన దుఃఖమున్ గనుచు నూపిరి యాడక నాకు నేనె నీ
 యెదుటఁ బడం దలంచియును నేమియుఁ జేయఁగ లేక సాహసం
 బొదవఁగఁ దాకియుంటి విరఘోష్మ నమస్త మదృశ్యమై చనన్ ॥ 128

ఆ తాకుం గని నీవు తేలితివి నా యాకారముంగాంచ లే
 కా తాపండు ననుం దలంచి కనరావా యంచు వాపోవు నీ
 కా తర్యం బెద కద్దికోఁ గలిగి త్యక్తంజెసి తీపందునే!
 నీతన్ చాల్చితి వెప్పుడున్ హృదిని లక్ష్మీనాథ మన్నింపవే! ॥ 129

అను నీతా మధురోక్తిఁ జెందమున కాష్లాదంబు కల్గింపఁ జే
 తను దత్కాంత కరమ్మున్ జైకొనుచుఁ గాంతాలోక చూడఁము!

యను కంపన్ ననుఁ దాకి రమ్మిడి నీ వట్లెల కన్పింప లే
దన రామా! వరమయ్యె శాపముగ నాదౌభాగ్య ముట్టుడుటన్ ।

ఏరికిఁ గాన రావనుచు నిచ్చె వరంబును గంగ కానిదో
భీరువు నై రసాతలము వీడను నేనని యా వరంబునన్
శేరికిఁ ద్రుప్తదేశమును జీవన మౌనిను గాంచి తాకితిన్
దేవీ చిరార్చి నందియు నదృశ్యగనే మననయ్యె నచ్చటన్ । 181

అనసూయా దివిటాపగల్ మడుల నా యందార్ద్రలై యుండియున్
గొను నాదోషత వా రొసంగు వరములే ఘోర ప్రకాశంబు లా
నన నెట్టెన్ దురవస్థ దుఃఖమయ భాగ్యున్ నాకు సౌఖ్యంబు లే
దని వాపోయిన యంత మాత్రమున లభ్యంబొనె యో రాఘవా!

అగుపడరామి నా విషయమై యెటు లెంతవో నీ వటంచునేఁ
బొగిలితి, లాభ మేమిఁ నినుఁ బుట్టెడు దుఃఖమునందు ముంచితి
బగిలెడు గుండెనిల్చి ముని వర్యులు వచ్చిరి వారు రానిచో
మిగిలెడి దాననే యిటులు మేలొన గూర్చిరి మానులన్నచో । 188

నిజము నిజమ్ము జానకి మనీషులు వా రటు వచ్చి తేచ్చి రీ
ప్రజ పయి వత్సలత్వమున వారి ఋణం బెటు తీర్ణం గూలము
ద్రుజ కరుణా మహాంబుధులు దూక్షితపోనిధులౌ యగస్త్యులే
నిజగతి దిద్దకుండినను నేనని రాముఁ డొకండు నుండునే । 184

అరిగితి వారి యాశ్రమమునందె యెఱంగితి మర్మ మెల్ల వా
రెఱుంగఁగ జెప్పి రాఘవు నహీన మహాదురి తొఱు శృంఖలన్
కరచి నశింపఁ జేసిడి మఖప్రవరం బొనరింపఁ జేసి యీ
వరమిటు వాలఁజేసిరన వాలిన మోమయి నీత మ్రొక్కినన్ । 185

తల్లియుఁ దండ్రి యట్లు బహుధా వివిధ స్మృతి మగ్న చిత్తులై
యుల్లము లొల్కుఁబోసి గొను చూరట పండెడి నట్టివేళఁ బె
న్నెల్లిగఁ దోచుఁ గావ్యగత వృత్తములన్ దమలోనఁ దామయై
యుల్లము లుల్లసిల్ల వెలి కూదక యే రమియించి రరృతుల్ । 186

వా రటు వారి లోకమున వారుగ నుండగ భక్తలోక ము
వ్వారి మహానుభావమున ప్రస్తుతి సేయు చనుక్రమింప నా
దారి ప్రవాహమో వనము చాటున దేదియో పట్టకుండనే
చేరి రయోధ్య మోద వివశీకృతమై భవనంబు లుబ్బుంగన్ || 137

అపుడొత్సుక్యము తొందరింపఁ జనుచో నట్లయ్యె రెన్నాళ్ళు నేఁ
డిపు దానంద మహాతివేగ మగు టల్లెసాగి యా నాటికే
స్వపురంబందిరి నాఁడు పూర్ణిమ నభస్పర్శమ్ము రాకామయ
ప్రపయై యుండగ రాము గాంచిరి మహారాజన్ సదారాజన్ ||

క్రావణ పూర్ణిమానిశిని రాఘవుఁ డదృశుఁడయ్యె నశ్వ మే
ధావధి నందుదాఁక యెడమై చనినట్టి కుమార మంగళం
బీ విధిఁ బూర్ణమై విరియు తెంతయు నిండును గూర్చఁ బూర్ణుడై
భావన కందరాని యనుభావము నందఁగఁజేసె భూమికిన్ || 139

ఊరని పేరె యందఱిటు లూగి తృణించుట వీరి నందుకో
నేరును లే రటన్ శిశులు వృద్ధు లపథ్యులు నుండి లేనట్టె
శ్రీరమణీ మణిన్ నవశిష్య సుమాంగను జానకీ సతిన్
వారని ప్రేమఁ దెచ్చు రఘువంశ సుధాంబుధి సోముఁగన్గొనన్ || 140

ప్రోవగు సత్తప స్సగుఁడు బ్రోలికి వెల్పుల వేచి యున్న దా
దేవి యరుంధతీ సతి సతీ జగదాభరణంబు నీత లే
తేవము గాంచి యేగి మును విప్పటి కిట్లుగ వచ్చి నెమ్మదిన్
దీవన లీయ మోదమవధీకృత మైనది జీవకోటికిన్ || 141

వేద పురాణ శాస్త్ర పదవీ నదవీయసి యైన పెద్ద ము
తైదువ యామె వచ్చి యటు లదృశుత వైఖరి నీత నందుకో
వేద పురాణ శాస్త్ర పదవిన్ బయనించిన నాటిలోక ము
ట్లాడట మాతృకార్ణ మహితాత్మత సందిన చందమై చనెన్ || 142

కోసల దేశ వాసు లనుకొని విధంబున ముందఱుండి నీ
తా సముపేతుఁడొ విభుని దత్తుతులన్ దమకిచ్చు శేముషెన్

హాసీగఁ జూపినా రనుచుఁ బొరుల నెల్లర స్వాగతించి రీ
దోసమిడేమి? మీరలతిథుల్ నతి గొండని వారు వేడగఁ॥ 143

ఎవరికి వారు గేస్తులయి యెల్లర కెల్లరు నొచు నాఁడు వై
భవముగ నెల్ల గ్రామముల వారికిఁ బొరులు విందుసేసి రా
చవి ముఱువంగ రానిదయి సంబర మందుట కాక నేటి సం
భవములు భవ్యమైన వని భావన సేసిరి వార లెల్లరుఁ॥ 144

ఇది పురుషోత్తమండయిన యీశ్వరుఁ డేలిన పుణ్యదేశ మి
య్యది పరమోత్తమంబయిన యార్జుత నందిన కర్మభూమి యో
గదమయి సర్వసంపదలు కాంచునదై పరమార్థ మందికో
నుదయము నందినట్టి సకలోత్తిమ భూమి నమస్త నృప్తికిఁ॥ 145

ఇట జననంబు వందుటయె యెన్నో భవంబుల పుణ్యపాకమా
పుట పుట పాపముల్ విరిసి పుట్టితి మిచ్చట రామభూపతిఁ
బలుతర భక్తిఁగొల్పు పరిపాకము నందిన దింక మాకు నె
చ్చట జననంబు రా దనిన చందమునఁ జనముండి రయ్యెడఁ॥ 146

తిరముగ నెత్తిపై నునిచి దేవిని దెచ్చిన యూంజనేయుఁడ
బ్బురముగ వాలమున్ నిడివి పొందఁగఁ జేయుచుఁ జాట్టుచుట్టుచున్
గరమరుదైన వట్టువగు కంబము వోలికఁజేసి దానిపైఁ
దిరముగఁ గూరుచుండె నతి ధీరుఁడు పావని భావమేమియో? 147

జన్మము కోసమా ధరణిఁ ప్రతిమంబులు రెండు నప్పడే
స్విన్న మనస్కుఁడ గరగి విచ్చిన వియ్యది యట్లుకాక తా
నున్నటులుండి సర్వలకు నున్నతి గూర్చగ నొనటంచుఁ దా
నెన్నెనో యే యె యోగమున నిట్లు వహించును స్తంభమూర్తియై

అపుడపుడే నమస్త జన మచ్చటికిఁ గొనితెచ్చు నిట్టికల్
త్రిపురములట్లు మూఁడయిన వృత్తములక విరచించి యెత్తుగా
నిపుణత టోడశారమును నిష్ఠుల నాగదళంబు చానిపై
విపుల చతుర్దశారమును విచ్చు సరోజము లట్లు కూర్చుచో? 149

సరిగ మడు త్రనూజుడుప సంహరణం బొనరించి వాలమున్
దరుగఁగఁ జేయుచున్ నిలువ దానికిఁ బైదళకోణ యుగ్మమున్
విరియఁగఁజేసి యా పయిని విస్తయ మానటు లష్టకోణమున్
సరని త్రికోణమున్ నిలుప స్వర్ణ మహీజను దింపి హన్మయన్ 150

ఎగిరి ధరాస్థలి నిలిచి యింత మహత్తర పీఠ నిర్మితిన్
నిగిడిన యన్నలున్ బొగడి నిర్భర మోదము వెల్వరించ మా
నిగ నిలుచున్న లక్ష్మణుఁడు నిస్తుల యోగి నిమేషమందె విం
తగ రఘునేత విగ్రహము దానికడన్ బ్రథవింపఁ జేసెన్ 151

గురుతర మోదమైన ప్రజ కోయని యార్చుచు దాని చుట్టునున్
దిరుగ పథంబు కూర్చికొని తేకువ నల్ చదరంబుగాఁగ నా
వరణము కట్టి నలైసల ద్వారము లొప్పుగ నిల్పిరద్ది శ్రీ
పురమయి పొల్చె సర్వలకుఁ బూజ్యముగా నిలయుండు సంతకున్ 1

సీతారాములు పార్వతీ శివులు లక్ష్మీ విష్ణు లవ్వారి ను
ద్వ్యోతంతా పరమోన్నత స్థలిని బిందుస్థాన మందెంచి యు
న్నిత శ్రీ పురవాసియై మెలఁగి మంటినింటి నిర్మించి వి
ఖ్యాత బ్రహ్మ పదఘంఠై న ముని యోగ ప్రక్రియన్ జాటెడిన్ 153

అమ్మం దెచ్చిన సత్కథాగతియై బ్రహ్మానంద మందించు నం
దమ్మై యిమ్మై చారితార్థమును పొందంజేయు నిశ్శేషియై
యమ్మంతే నుపాయముం దెలుపు నానఁ యేమి లోకాద్భుతం
బిమ్మై పుట్టిన దెంత భాగ్యమొ కదే యీ నిర్మితిం గాంచుటల్ 1

ప్రతిమం దెచ్చిన హన్మయా పగిది స్తంభంబొట యేమిఁ కళా
ప్రతిముండొ నలుఁడి మహా విభవ నిర్మాణంబు గావించు శే
మిఁ తితియొ ఘనఁదైన లక్ష్మణుఁడు స్వామిన్ మెంటఁ బుట్టించు శే
మిఁ తగెంతో కథ కంతకున్ మకుటమై మృష్టాన్న తాంబూలమై 155

ఆ గతి రాఘవుండు పునరాగతి నందిన రామగూడిక
ల్పాగము కామధేను వ్రనునై దళవర్ష సహస్ర హాయనం

జేగియు నేగనట్లె జగ మేలెను రాజన రాజ తానయై
భోగము యోగముగ గలిగి పొందగ నర్హులు భోగమోక్షముల్॥

హయమేధంబులు నూతనార్చె నుతసంఖ్యన్ జొండరీకాది ని
ర్భయ కృద్ యజ్ఞము లెన్నా చేసె నతుల శ్రద్ధగ దయావంతుడై
నియమం బూనిన రామ రాజపుడు నిర్మిద్రుండు ధర్మానఁ బ్ర
త్యయ మొప్పు దనకైన వేదవిధి నుత్సాహంబునగ నిల్పెడిగ॥

వేదము డై వశాసనము విశ్వమిదంతయుఁ దత్పథానఁ గా
లూది చరించు మానవుఁడు నున్నతి నందగ నన్యమార్గమే
లేదు స్వబుద్ధి యెల్ల పుడు లేపముచేఁ బెడదారిఁ ద్రివృన్
వ్వేద విధిగ గ్రహించి పదవింగని వీడక యేగఁగా వలె॥ 158

శాసకుఁ డెప్పుడుగ విధియె సర్గముతో ననుకూలి కంబుగా
శాసన మిచ్చి దానిబడి సాగుఁ డటంచును నిర్ణయించె వి
శ్వాసముతోడ రాజయినవాఁడు విధిగ శిరసావహించి య
భ్యాసము తోడఁ బాల్కులను వర్తితు లొనట చూడగావలె॥ 159

మనువు మొదల ధరావతులు ముక్కువ నేగిన మార్గమిద్దియే
జనపతి స్వీయబుద్ధినిడి శాసనముగ నవరింపలేదు చే
వుని యవతారమైనఁ దన పూర్వపు టాజ్ఞను దప్పరాదు రా
ముని మతి యట్లు సాగినది మోహనమై సకలార్థదంబునై॥ 160

తాను దృఢంబుగా నిలిచెఁ దత్పరమై జనమెల్ల పాగె న
ర్వాన వ్యతిక్రమంబు కనరామిఁ బ్రసన్నత సర్వదేవతల్
పూని నమస్కరితన్ నిలిపి పుష్కల సౌఖ్య మొసంగి రందుచే
నా నుడి పుట్టె, నేతికది సార్థమె, రాజ్యము రామరాజ్యమే॥ 161

భూకంపంబులు లేవు, నీరములు తెంపుంగాంచి జేవారి న
జ్ఞాకం బెట్టగలేదు, వహ్నియును తీవ్రంబాచు దుర్దాహ భీ
నే కోసం గలిగింపలే, దనిలుండు ద్వైతా ప్రళంఘనంగా
దూరక లేదు రఘూత్తముం డవని నాథుడైన కాలంబునగ॥ 162

అయిదవదైన యాకసము నంతట నుండడు నట్టిదై హృదంతరం
బయి పరమాత్మ రూపమయి యచ్చపు శాంతిని పొందనిక పె
ల్లయిన విచారముగ గొలిపి యూరడి సొచ్చగ నేడిపించ లే
దెయి దిన ధర్మమై జగతి నెచ్చట చూచిన శాంతి సౌఖ్యముల్

అతిపృష్టి యనాపృష్టియు

నతి తర సంఖ్యాకమయిన యాఖి శుకాదుల్

మితిమీఱు మిడుత దండులు

నతి నికట స్థితిని పొంచు నన్యన్యపుండుల్

164

ఈ తులనల్ బ్రసిద్ధమగు నియ్యవి మానవ ధర్మలోపమున్
నేత నెటుంగఁ జేయుటకు నొక్కనఁ జేయును పుట్టినంత నే
చేతము లందు భూపతులు చింతిలి ధర్మము తస్పివోవు సం
శేత మిదంచుఁ దా మెఱిగి షీప్రగతిగ సవరింపఁగావలెగ

165

‘నా విష్ణుః పృథివీశ’ యన్న నుడి యా నారాయణాజ్ఞా సమ
గ్రా విహారకరుడైన హేతువున ప్రఖ్యాతంబుగా నయ్యె నా
దేవుండె యిట రాజుగా నిలిచి యుద్ధీప్తిగ గనఁజేయ దు
రైవం బెట్లు ఘట్టెల్లు శాంతిమయమై ధాత్రి తలంబుండెడిగ

166

తమ తమైన ధర్మములఁ దప్పక నిల్పుచు దైవమియ్య వు
త్తమ మని మా కొసంగ నరుదారుగ మమ్మిట మింతురెవ్వ ర
న్యము లవి యెట్టివైనను నియామకు దృష్టిని నన్ని యొక్కఁడౌ
సముదతఁ దాఁకిడి పనిని నల్పుమనగ జవదాటు టొప్పునే

167

నా ధర్మమ్మున నేను చచ్చుటకు నైనగ సిద్ధమన్యమ్ము లు
న్మాద ప్రక్రియ నా కృపించినను ధర్మభ్రష్టుగాఁజేయు నా
కీ ధర్మంబని నేను పుట్టుటకు ముందే నిర్ణయం జూట నే
నా ధర్మంబున నిల్పుచే యగును శ్రీయఃశారి ముమ్మాటికిగ

168

అని భయ భక్తు లొప్పు దమ కబ్బిన ధర్మము లందు నిష్కతో
జనులు మెలంగ నర్హులకు సౌఖ్యము చుట్టిన చూటలయ్యె నె
వ్వని ముఖమందుఁ జూచినను వానికి వాఁడె మహాత్ముడన్న తృ
ప్తిని గనఁజాలి సంఘమది పేరు గడించెను పూర్ణ తాత్పర్యే

169

సమరస భావమీ పగిది సాగుట సర్వము నొక్కరీతి యం
త్రమువలె గిర్గి రం దిగి తస్మయ మౌనను వర్తనమ్ముచే
గ్రమగతి నున్నతోన్నతిని గాంచుట కాక సమప్తి యత్నమై
సముచిత లబ్ధి నందుచును సర్వసమ్పత్తిని గాంచె సంఘముకా॥ 170

ఆవయవముల విభిన్న కృతులందు సమర్థము లొను సర్వ మా
యవయవి కోసమై నటులు వ్యక్తులు వేఱయి వారు వారు తా
మవయవి యౌ విరాట్పురుషు నందు విభక్తులు కాక భక్తితో
భవనము నెట్టగా నయిన భావమునన్ బరి నిష్ఠికాత్ములై॥ 171

మెలగుట రామ భూ విభుని మేదిని రాజ్యము రాజ్యమెల్ల నే
తలకును నేతయైన రఘు నేతయె యాత్మగ సర్వభూజనుల్
కలిత విలక్షణాంగములుగా నొక దివ్య తనుత్వ మంది ని
స్తులమగు క్షిత్రి గాంచినది తోయజ నేత్రుని విశ్వరూపమై॥ 172

ఓహో రాముడదేమి రాముడో హో హో యూహనభిజ్ఞుడు స
మౌహం బందఁగఁజేయు నీ భువిని సంపూర్ణ ప్రభావాభ్యుజ్జై
దేహంబిద్ది నిరింద్రియంబగుచుఁ దద్దీప్తిన్ విలీనంబుగా
నూహన్ పుట్టి తదీయ సంస్కృతియె యుభ్యుత్థాన మందించెదీన్॥

జగదనిత్యత్వమ్ము సంభావితంబయ్యు
నిత్య పరిశ్రె మోన్నిద్రులగుచు
నద్వయంబగు నాత్మియను సంధితంబయ్యు
జిత్రాను వర్తన స్పృగులగుచు
'సోఽహం' విభావనా శుద్ధ స్వరూపులై
విరహితా హంభావ విదితులగుచు
నిస్సంగ నిర్లేప నిత్యాత్మ రూపులై
నాట్యవేళ మహానటులై యగుచు
జనము లానాఁడు శ్రీరామ సదృశులగుట
నాప్తకాములై యయిరి సర్వార్థములను
సర్వమంగళ మాంగళ్య సహితమైన
రామరాజ్యంబు మహిమ వర్ణనను మించు॥

నెలగరి మూఁడు వానలయి నిస్తుల పుష్కల సస్యశాలిని
 విలసితదేశమై మృదులపీచి సుగంధిల వాయుశోభియై
 కులగురుఁడౌట సూర్యుఁడును గోమలతన్ భజియింప హాయికిన్
 నెలవగు రామరాజ్యమున నింగికి నిచ్చిన వేసిరెల్లరున్ । 176

తరువులు నిత్యపుష్ప ఫలధారులు, నిర్భరి మేఘజాలముల్
 తరుణ సమంచి తాచ్చ జలదాయులు, మాతృహృదం తరార్ద్రతా
 భరములు వాహినుల్, మధురవాయువులెంతో సుఖస్పృశంబులై
 నిరుపమ రామరాజ్యమున నిల్చిన వాపదివేల యేండ్లునున్ । 176

రోగంబు రొవ్వుని సేగినందుట లేదు
 ప్రజలెల్ల రారోగ్యవంతులచట
 ఇది నాకు లేదని యెచ్చువారే లేరు
 ప్రజలెల్ల రైశ్వర్య వంతులచట
 ఆత్మబంధువుల వీడి యల్లాడుటయే లేదు
 ప్రజలెల్లరు నదృష్ట వంతులచట
 పనిలేక తోచక పసవు వారేలేరు
 ప్రజలెల్ల రుద్యోగవంతు లచట

వర్ణ సంరక్షణమున నిర్విద్యులగుచు
 హెచ్చు తగ్గుల సమత పాటించుకొనుచు
 నీను బాడలేక యన్యోన్య హితకరులయి
 యక్షరజ్ఞాన మహితులై యలరుచుండు॥

177

పెద్దలుండగ మృతిన్ బిన్నులందుట లేదు
 అనుచిత మరణంబు లసలే లేవు
 ఆద్యంగ వైకల్య మరుదుగాఁగననైన
 నాగంతు కమ్ము లేదచట నెచట
 వనితలెల్లరు పరివ్రతలౌచు మనుచుండు
 వైధవ్య మెవ్వరుఁబడయకుండు
 విషజంతు దుగ్ధితి వినఁబడ దెచ్చటఁ
 బ్రామాది కాత్రి నెవ్వరును పడరు

నాఁడు లేనట్టివాని వర్ణనకునైన
కలియె యోగ్యుండు పోఁక కలఁతనంది
పేరు వినరాని దూరంబు పాటుదెంచి
నేడు తన తెల్వి పండించి నింపు జగము!

178

కలి మల మెల్ల నూయుటకుఁ గాల మహాభున కప్రమగాత్రుఁడై
నలుపుగ ధర్మమే నిలుచు నా యనిపించెడి రాము నామమే
యిలగలమందు తన్మహిమ నేమని చెప్పగ వచ్చు పోయకున్
బలుకుల పొందు నేర్పి నిజవైభవమున్ బ్రకటింపఁ జేసెఁబో! 179

రాముఁడు సర్వరక్షకుఁడు, రామున వీడిన దిక్కు లేదెటక
రాముని చేతనే కలినిరానము, రామునికై వసించెదన్,
రాముని కంటె తత్త్వమెది? రామునకున్ శిరనా నమస్కృతుల్,
రాముని యందె సర్వమగు, రామ! ననున్ దయపేసి కావశే! 180

ఖండాంత పద్యములు

ఈ యది ప్రత్యానయనం
బోయి మహాకాల! నీదు మాహ జనించెన్
నీ యది నీ కిత్తును గొను
మో యీ నా యది యదేదియున్ లేదుగదే!

181

ఎదఁగల బర్హు దింపిఁకొన నీశ్వర! నీ వొకరుండ దిక్కువై
కుదిరితి, వేను చెప్పనది గోడలకున్ గొఱగానిదయ్యె నీ
మెదఁగుదురాచు నీవె స్ఫురియింపఁగఁ జేయుచు నీవె కాదనన్
గుదురదు మోచి మోచి యెచకున్ బరువయ్యెను ధీప్రభోదకా! 182

నా కన్న భూమి భారతి
నా కన్నుల మ్రోలనిల్లు నానాగతులన్
బ్రాకుచుఁ దనంతఁగుపథ
స్వీకృతి సేయఁగ మనస్సు వికలము కాదే!

183

ఎన్నోవేలయు గంబు లీ మహి మహాహేంద్రమ్ము వైకుంఠ శ్రీ
మన్నారాయణ మోచునట్లుగ నె నీ మాటా శ్రుతిన్ మోచె నేఁ

కున్న వ్యర్థము పొంతఁబోక తివఁ గూడున్ గుడ్డ లేకున్ననున్
నిన్నున్ నమ్మిఁవ్రుతిన్ వహించు విలుధుల్ నిన్ గొల్తు రోహా శివా!

వేదపథమ్యునన్ నిలిచి వీడక యుండినదాఁక నీ మహిన్
లేదు కొఱంత సర్వమవ లీలఁగఁబొంది నమ స్త భోగముల్
ప్రోది యొసర్చి యైహికము పుష్కల మైమని పారమార్థికం
బాదట నందికొన్న యది యాది జగద్గురు గౌరవంబునన్ । 185

దిక్కుల వారు వచ్చి యిట దేశము నంగల భోగభాగ్యముల్
మక్కువఁ జూచి వాని మహిమంబున కచ్చెరువంది కీలకం
బెక్కడ నున్నదో యెఱుంగ కేగియు నున్నది యున్న యట్టులే
నిక్కము దాపకుండ నవనిన్ బ్రకటించి రుదారమూర్తులై । 186

అప్పటిదాఁక దేశమున కట్టుగ లేదు మహర్తిస్వామి! నాఁ
డప్పటి యందు తిప్పలుగ నక్కడ నక్కడ చిన్నరాజ్యముల్
కుప్పలుగాగ నుండినవి కోరి యొకండును కూడిరాకయే
యొప్పరికించి రెల్లరును నొక్కటిగా నొనరించు యత్నమున్ । 187

అయినను స్వీయధర్మమున నప్పటికిన్ నెలకొన్న హేతువై
బయటి విదేశవాసులకుఁ బ్రాభవమున్ గనఁజేసె హెచ్చుగన్
వియదఖలమ్ము మ్రోగినది విస్తృత భారత సంపదున్నతుల్
నయనము లుల్ల సిల్లఁగన నాలుగు దిక్కుల వారు వచ్చిరిన్ । 188

తాళికి యాత్రకేగు యువక ప్రభు వింటిని మూయలేదు, మే
ల్యాసి కువర్ణ భాండమది బాటను పడ్డది ముట్టలే దెవం,
డౌ సరి నీతిధర్మములు నప్పటి కింగల వంట భూమిలో
దేశమదెట్లు మాయు నవధిరిత ధర్మము కాక యుండఁగన్ । 189

వీధుల వెంట వర్తకులు దేడల కుప్పలు వోలె రత్నముల్
దీధితు లొప్పు వాని నట దించుచు మానికతోడ గొల్పుచున్
బాధలు లేక యమ్మిరఁట! భాగ్యములంతగ నుండ నప్పుడున్
కాధిత మయ్యె ధర్మమని భావనచేయుటదెట్లు నాటికిన్ । 190

ఆ తరువాత వచ్చె నొక యాయుధ ధారుల దండు వారల
పా తర త్రవ్వకొందమని వచ్చిన చోరులు గుళ్ళుగోపురాల్
పా తులగల్చి కూల్చి కన వచ్చిన దంతయుఁగొల్లగొట్టి ని
ర్భీతిగ నేగి, రయ్యడియఁ బ్రీతి జనింపఁగఁ జేయనాపయిన ॥ 191

వారల బంధులే నిలువ వచ్చిరి, రాజ్యము చేసిరిందు, నా
నా రథసం బొసర్చి కదనం బని కాక కసాయి పద్ధతిన్
ఘోరముగాఁగఁ జంపి కడు క్రూరముగాఁగఁ జరించి రిద్దరన్
వారికి లొంగి దేశమున వారు మతాంతరు లొట తప్పకన్ ॥ 192

అపుడున్ గొందఱు స్వీయధర్మరతి విద్యారణ్యు నా కీస్సులన్
రిపు సంహారక మూర్తులై నిలిచి కీర్తిన్ నిల్పి రి దిక్కు సం
దపు రూపంబుగ నాఁటికిన్ దరుగలే దైశ్వర్య మీనాట క
ప్రపు మాటయ్యది యన్యదేశజాల చెప్పన్ మాటికిన్ మాటికిన్ ॥

ఆ పయి వచ్చినాడు ప్రభువా! తెలివెల్ల మొగల యందె తె
లై పాలు పండు వ ర్తకులు నాశ్రయమిందని వేడి నిల్చి మా
కాపున కంచు కోటలను గట్టి యెడో యొకవంక రాజులన్
తోపుచు మెల్లమెల్లగను జూచుచు నుండఁగ రాజులై చనన్ 194

ఏనో మూర్తులు వారి పాలనము సందే యానొ యింకొంచెమో
పోనేపోయిరి వారు నేటికి నహోభాయిష్ట పాపంబు సుం
తైనన్ బోదు శ్రమించి తెచ్చిన స్వరాజ్యంబెల్ల నవ్వారి మా
గ్గానన్ బోవుటైన యట్లు ప్రజ లీ గడ్డన్ బ్రవర్తింతులే! 195

తొలుతటి వారు దోచినది తొయ్యలులకే ధన రత్నరాశులకే
మలుగటి వారు మావినది మానసమయ్యెను జాతి నేటికిన్
గలుపిత బుద్ధి వారిడిన కల్పవమున్ గ్రహించి మ్రొంగెనుకే
దెలిసిన వారు చెప్పకయ దిక్కులు చూచుచు మూసిండుగన్ 196

పాలక జాతియై జనుల వశ్యులఁ జేయుట పొంతుఁ జేల్చియే
పాలన నేయు నీతిబడి వాడు పొనర్చిన దింత యంతయా
శూలము గుండెఁ గ్రుచ్చుకొని శూలివి నీవును దీయకుంటి ఏ
నేలకు దిక్కు నీవె కరుణింపవె నిక్కము తెల్పి యాశ్వరా! 197

గీర్వాణిన్ మృతభాష చేసి. శుచియై కీడొంద శబ్దప్రభుడున్
సర్వప్రాణి సుఖంబు కోరి మననా సంఘంబు తత్త్వంబునే
దుర్వాదంబులఁ గూల్చి, జీవనపు వృత్తుల్ మాపి యాత్మీయతా
గర్వంబే యుడి వోవఁ బాడు వడిచెన్ గారుణ్యవారాన్నిధీ! 198

ఈ నా దేశము నిన్న యెన్నటి దటం, నీ గడ్డలో జ్ఞానముల్
లేనే లేవని, యార్యు లీభవని పాలింపంగ విచ్చేసి ముం
డి నేలం గల దస్యులన్ గెలిచి యిందే నిల్చి నారంచుఁ, దత్
జ్ఞానం బైనను గ్రీకు వారిదని, విజ్ఞానంబు పొందగం లో
కానన్ సర్వుల కాంగ్ల మే గతి సుడి కాదన్న మాధ్యమ్య మీ
దానంచున్, శ్రుతులున్ బురాణములు రిప్పంచున్, జరిత్రంబె లే
దే నాడంచును, మీ చరిత్ర యిదిగో యిట్లున్నదంచున్ మహా
జ్ఞానంబున్ దయచేసి యేగ గదవే కారుణ్య వారాన్నిధీ! 199

ఈ యజ్ఞానమె జ్ఞానమై మనుచు నేడి నాట శ్రీరాము నా
త్మీయున్ గాదని రావణున్ గొలుచు వార్ ధీమంతులై నారయా!
ధ్యేయుండొ నినుఁ జెప్పు రామ కథయే ధ్యేయంబు కాకుండ నీ
మాయన్ విప్పి యనుగ్రహింప గదవే మాయా! భవానీ పతి! 200

అలిని దొంగిలింప నరుండై హతమార్పునె వంశమంతయున్
కూలి సహాయుడైన నర తూరుని కీర్తి శరీరమైన ఖ
ద్గాలను గ్రుమ్మగా వలయు గాయని రావణుడే నరాశృతిన్
వాలెనొ యన్నయట్లు ప్రభవంబయి రద్భుత ధీనిధుల్ శివా! 201

వారికి రామగాథ పెరవారి నుడింబడి ద్రావిడార్యు దు
వైర్వర కథా ప్రకారకము ద్రావిడుండై యిట నుండు రావణున్
వైరము నూని యార్యుండగు వాడెట నుండియొ వచ్చి చంపె నీ
ఘోరము నెట్లు నైతు, మడుగో దహియింతుము వాని నందురున్!

రావణ భక్తు లేమనెడి ద్రావిడు లుండిరి, రామభక్తి యే
శేవధి యంచు వేదము లి నీయను నార్యులు నుండి రందుచే
వైవము మాసి నట్లగుచు భార్యణి ధర్మమెఱుంగుండఁగా
లావధి నందుచున్న యది యాపిన నాగని జాణు పాటుగాన్

రాముని భక్తులేమనుచు రాముని రాజ్యమె మాకు లక్ష్యమం
చా మహానీయునిం దెలుపునట్టి మహాత్తర వేదరాశి తా
నేమని చెప్పినో తెలియ కీరసమైత్తి వినిందనేయ నా
ధీమతు లెక్కువైన తఱిఁ దెచ్చితి వీకృతి నీవుగా శివా! 204

ధర్మమె విగ్రహంబయిన ధార్మికుఁ డారఘ రాముఁడుండి న
త్కర్మరతిన్ సమస్తభువి ధర్మమునన్ జ్యోతి లేక శాంతిమై
శర్మమునందఁబాడ నను శాసన మొప్పని దన్ముతస్కరా
ధర్మము మాసిపోయినది దానికి దుమ్ములి సమ్మతించకన్ 205

జాతివిరోధ చిత్రకథచాటి యధార్మిక మూలపురుష
ప్రీతి భుటింపఁజేసి తనివెం గనఁబోక సమస్త విశ్వని
ర్మాతయు రక్షకుండయిన రామునిపైఁబగఁ బెంచుచుండఁ జే
యూత నొసంగి లోఁబఱచు నూచిని వెల్వడఁజేయుమో శివా! 206

అంతా రామ మయంబు విశ్వమగుట త్యంతంబు సత్యంబు వి
ప్రభాంతినే గిర్గిర తిర్గితిర్గి తుదికా పాట్లన్ని యుండిటి వి
ప్రభాంతినే బొందుట విశ్వవైజముగ విస్పష్టంబుగాఁడోచు నా
శాంతాత్మ్యుండగు రాముఁడే పరమ లక్ష్యంబొ స్వరూపంబగున్ 207

రాతిరి నిద్రలేక శివరాత్రముగానయి నీవు చెప్పగా
నా తెలి వడ్డుగానిలిచి నాట్యము సేయఁగఁ గావ్యమెల్ల! సం
ధ్యా తరుణారుణాంశుకుల ధామముగా వెలువడ్డ దయ్యో! నీ
ప్రీతిఁ బాత్రమైన నురరీ కృతమయ్యెడు వేదగోచరా! 208

శ్రీ రామరాజ్య నామ ర
మారముఁజీ పద సరోజ మంతర మఁజీ
చారుస్వన సుమనోహర
సారరసాలంబి కావ్య సరసి రుహంబున్ 209

నీ పద పంకజ ద్వయిని నిష్టుల భక్తి భజింపఁజేయు హృ
ద్దీప మహాత్మ్య మేది పది దిక్కుల వెల్లుల నింపుగాపుతన్
దోఁపఁగఁజేయు దీప ముఱి లోచన భావము నీవ యోచునన్
దేపకు ముంచి లేల్పునుము ధీనిధి! యీ భవ సాగరంబునన్ 210